O carte atât de încântătoare, încât n-o s-o poţi lăsa din mână. — MEM FOX—

* MEGHAN COX GURDON

FERMECATA

*

PUTEREA MIRACULOASĂ A CITITULUI CU VOCE TARE ÎN EPOCA NEATENŢIEI

Părinţii şi bunicii n-ar trebui să rateze *Ora fermecata.*

Meghan Cox Gurdon este eseistă şi publicistă. Din 2005 recenzează pentru copii la *Street Journal.* A publicat numeroase articole în *Washington Examiner, Daily Telegraph, Christian Science Monitor, Washington Post, San Francisco Chronicle* şi *National Review.* Absolventă a colegiului Bowdoin, locuieşte la Bethesda, Maryland, alături de soţul său

şi cei cinci copii ai lor.

ORA

FERMECATĂ

PUTEREA MIRACULOASĂ A CITITULUI CU VOCE TARE ÎN EPOCA NEATENŢIEI

Traducere din engleză de Andreea Călin

Pentru Hugo şi Chogen

Sufletul este conţinut de vocea umană. JORGE LUIS BORGES

Dragostea nu stă
acolo pur şi simplu,
ca o piatră, ea
trebuie făcută, ca o

pâine: refăcută tot timpul, reînnoită.[1]
URSULAK. LE GUIN

---

1 Ursula K. Le

Cuprin
s

Guin, *Sfâşierea*

Nota autoarei
Introducere
1. Ce efecte are cititul cu voce tare

---

cerului, tr. Roxana

asupra creierului copiilor

2. De unde a început totul

Brînceairu, Trei,

3. Cititul împreună întăreşte legăturile de iubire

Bucureşti, 2013, p.

4.

Accelerarea dezvoltării copilului cu ajutorul

191 [Notele

cărţilor
ilustrate
5.
Beneficiile
multiple ale

traducătoarei sunt

unui vocabular bogat

6. Puterea atenţiei şi a zborului

---

marcate cu asterisc,

imaginaţiei

7. ___ Cititul cu voce tare îmbogăţeşte mintea

______

iar cele ale

8. ____ Din leagăn până în baston
9. ____ Nu există cadou mai preţios decât

---

autoarei, plasate la

timpul
Postfaţă
Mulţumiri
Note
Cărţi de citit

---

finalul cărţii, sunt

cu voce tare
menţionate în
ora fermecată
Mai multe
sugestii de

---

numerotate cu cifre

povesti pentru
cititul cu voce
tare

---

arabe (n. red.)].

NOTA AUTOAREI

Cartea aceasta îşi are originea într-un articol pe care l-am scris pentru *Wall Street Journal* în vara lui 2015, „The

Great Gift of Reading Aloud“, articol care, la rândul său, a fost produsul a două decenii de citit

seara pentru copiii mei şi a mai bine de doisprezece ani în care am recenzat cărţi pentru copii la acelaşi ziar. Câteva

rânduri din acel articol şi din altele scrise pentru *WSJ* supravieţuiesc în aceste pagini, precum şi

fragmente adaptate din schiţe umoristice de familie pe care le-am scris la începutul anilor

2000.

Toate sursele mele sunt enumerate în notele de la final, iar la Mulţumiri îi numesc

pe cei care şi- au împărţit cu generozitate timpul şi cunoştinţele cu mine. Orice date sau interpretări

eronate sunt ale mele, nu ale lor. Persoanele care apar în aceste pagini sunt reale, şi le-am înregistrat

cuvintele cu fidelitate (recurgând câteodată la omisiuni sau reformulări pentru

claritate), dar, pentru a le proteja intimitatea, am schimbat majoritatea numelor.

Dialogurile sunt cât de aproape de adevăr îmi permit amintirile, înregistrările digitale şi notiţele

simultane. Ca să simplific lucrurile, folosesc adesea cuvântul *părinte* pentru a descrie orice adult care

citeşte unui copil, şi sper că toate mătuşile, toţi unchii, verii, fraţii, surorile, profesorii, bonele şi vecinii

minunaţi de vizavi care le citesc copiilor vor înţelege că, bineînţeles, mă refer şi la ei. Tot aşa, în spiritul

tradiţiei (ca să nu mai menţionăm al uşurinţei lecturii), folosesc pronumele *el* pentru a descrie orice copil teoretic.

Când o carte amestecă, aşa cum face aceasta, amintiri cu pledoarii şi cu ştiinţă, istorie, artă şi literatură,

este inevitabil ca anumite idei, anumiţi gânditori şi anumite evenimente să treacă neobservate sau

nemenţionate. Sper că cititorul îmi va ierta aceste omisiuni inevitabile. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul

cărţilor despre care vorbesc şi, mai ales, al listei de titluri suplimentare sugerate la final. Acestea nu sunt

ghiduri clinice, imparţiale sau complete ale poveştilor „potrivite“ pentru cititul cu voce tare,

ci cărţile preferate ale mele şi ale copiilor mei. Alte familii vor prefera alte cărţi, de ce nu? Nu trăim pe

Camazotz, planeta întunecată din O *buclă în timp,* unde toată lumea trebuie să se conformeze. Putem citi ce ne

place şi sări peste ce nu ne interesează, şi aşa e normal să fie. Important este să citim - cu voce tare.

INTRODUCERE

Timpul pe care îl petrecem citind cu voce tare nu seamănă cu nimic altceva. O alchimie miraculoasă are loc

atunci când o persoană îi citeşte alteia, care transformă materia banală a vieţii - o carte, o voce, un loc

unde te poţi aşeza şi puţin timp - în hrană uimitoare pentru inimă, minte şi imaginaţie.

„Lăsăm garda jos

când cineva la care ţinem ne citeşte o poveste“, mi-a spus odată scriitoarea Kate DiCamillo. „Vieţuim împreună

într-o mică insulă de căldură şi lumină.“[1]

Are dreptate în legătură cu asta, iar cercetările din neuroştiinţe şi

ştiinţele comportamentale încep să scoată la iveală descoperiri fascinante despre motivele pentru

care se întâmplă aşa. Nu e nici o coincidenţă că aceste descoperiri apar în timpul unei schimbări de

paradigmă a modului în care trăim. Tehnologia care ne permite să observăm procesele interne ale

creierului uman este similară cu cea care ne uimeşte şi pare să ne remodeleze creierul. Intr-o

cultură care trece prin aşa-numita „mare deconectare“[2], mulţi dintre noi ne confruntăm cu

efectele ecranelor şi dispozitivelor, maşinării care ne îmbunătăţesc vieţile şi care, în acelaşi timp, ne

îngreunează concentrarea şi capacitatea de a reţine cele văzute şi citite, dar uşurează îngrijorător de mult

prezenţa noastră parţială chiar şi în preajma celor la care ţinem cel mai mult. în această epocă a neatenţiei,

trebuie să ne schimbăm percepţia legată de cititul cu voce tare şi de ce poate el să facă. Nu e doar o modalitate

simplă, relaxantă şi nostalgică de a ne petrece timpul, care poate fi începută sau abandonată fără nici o consecinţă.

Trebuie să conştientizăm ce act incredibil de transformator şi chiar contracultural este.

Pentru bebeluşi şi copiii mici, al căror creier se dezvoltă rapid, efectiv nimic nu se compară cu asta. De

aceea am dedicat o mare parte din carte celor tineri. Ei reacţionează în modurile cele mai imediat

semnificative atunci când cineva le citeşte şi, în consecinţă, sunt subiectul majorităţii studiilor despre

acest subiect. După cum vom vedea, ascultarea poveştilor concomitent cu privirea imaginilor

stimulează reţelele profunde din creierul copiilor, promovând dezvoltarea cognitivă optimă. în

plus, experienţa socială a cititului împreună cultivă empatia, accelerează puternic achiziţia

limbajului la copiii mici şi îi propulsează înaintea celorlalţi atunci când ajung la şcoală. Beneficiile

cititului timpuriu sunt uimitor de importante: copiii mici cărora li s-au citit multe poveşti se transformă în

copii care au mai multe şanse să dezvolte relaţii strânse cu ceilalţi, abilităţi mai bune de concentrare,

rezilienţă emoţională mai mare şi stăpânire de sine. Dovezile au devenit atât de copleşitoare, încât

specialiştii din domeniul ştiinţelor sociale consideră acum că timpul alocat cititului cu voce tare este unul

dintre cei mai importanţi indicatori ai perspectivelor unui copil în viaţă.

Cu toate acestea,

ar fi o greşeală să exilăm cititul cu voce tare doar în tărâmul copilăriei. Schimbul profund uman care se

petrece atunci când o persoană îi citeşte alteia este, de fapt, atât de specific omenesc, încât plăcerile şi

beneficiile lui sunt la dispoziţia oricui. E posibil ca adolescenţii şi adulţii cărora li se citeşte sau care

citesc ei înşişi cu voce tare să nu capete cu toţii acelaşi interes pentru ştiinţă, dar au de câştigat fără

îndoială la nivel intelectual, emoţional, literar şi chiar şi spiritual. Pentru adulţii epuizaţi aflaţi la

mijlocul vieţii, cei a căror atenţie este distrasă în mii de direcţii, timpul dedicat cititului cu voce tare poate fi ca

un balsam pentru suflet. Pentru adulţii mai vârstnici, efectele cititului cu voce tare sunt atât de consolatoare şi

revigorante, încât seamănă cu un tonic pentru sănătate, sau chiar cu o formă de terapie.

Avem totul de

câştigat şi nici un minut de pierdut. In era tehnologiei, cu toţii putem beneficia de pe urma cititului cu

voce tare, dar în ceea ce-i priveşte pe copii nevoia este urgentă. Mulţi tineri petrec chiar şi nouă ore pe zi în faţa

ecranelor. Sunt înconjuraţi de tehnologie - le umple lumea, le absoarbe atenţia, pune stăpânire pe

ochii şi mâinile lor -, şi au nevoie ca adulţii din viaţa lor să le citească cu voce tare nu în pofida, ci din tocmai

din *cauza* asta.

în procesul nostru de adaptare culturală la Internet, am avut de câştigat şi de

pierdut. Cititul cu voce tare este o activitate revigorantă, care umple golurile lăsate de

tehnologie. Acolo unde ecranul tinde să-i separe pe membrii familiei, trimiţându-l pe fiecare în propria

realitate virtuală, cititul împreună îi apropie pe oameni şi îi uneşte. Dacă stăm aşezaţi cu o carte şi un tovarăş

sau doi, suntem transportaţi pe tărâmul imaginaţiei într-o apropiere fizică agreabilă. Pe copii, contemplarea

în linişte şi de lungă durată a ilustraţiilor din cărţile cu poze îi ajută să perceapă gramatica artei vizuale într-un mod

care nu poate avea loc atunci când imaginile sunt animate sau în continuă transformare sau

mişcare. în vreme ce posibilităţile infinite înghesuite pe un ecran tactil ne zăpăcesc, o poveste citită cu voce tare

ne antrenează mintea într-un exerciţiu profund şi susţinut de atenţie. Limbajul poveştilor îi ajută pe bebeluşi

să-şi dezvolte structurile lingvistice necesare pentru vorbitul timpuriu şi pe copiii mici să vorbească

treptat tot mai fluent. Când copiii sunt mai mari, romanele citite cu voce tare le oferă acces la un limbaj şi

naraţiuni complexe care altminteri i-ar depăşi. Această experienţă îi scaldă pe copiii de toate vârstele în torente

de cuvinte, imagini şi ritmuri sintactice pe care nu le-ar putea găsi nicăieri în altă parte. Ea aduce bucurie,

implicare şi conexiuni emoţionale profunde pentru copii, adolescenţi, adulţi - pentru toţi.

Cititul cu voce tare este, probabil, cea mai puţin costisitoare şi cea mai eficientă măsură pe care o

putem lua pentru binele familiei noastre şi pentru cultură în general.

Ora fermecată este pentru toţi cei

care iubesc cărţile, poveştile, arta şi limba. Este pentru toţi cei care vor să le ofere bebeluşilor şi copiilor mici cel

mai bun început în viaţă, pentru cei cărora le pasă de elevul emotiv din gimnaziu şi de adolescentul

vulnerabil şi iscoditor şi pentru toţi cei care au tânjit după o întâlnire cu literatura care să

pătrundă prin ceea ce Virginia Woolf numea „bumbacul aspru al fiecărei zile“[3]. Este pentru cei care nu au

încercat niciodată să citească cu voce tare. Este pentru cei care citesc cu voce tare de ani de zile. Probabil că, mai

mult decât orice, această carte este pentru toţi cei care au simţit cum li se tocesc legăturile emoţionale şi li se

înceţoşează ideile şi priorităţile altădată limpezi într-o epocă a efemerului gălăgios, a fascinaţiei pentru

tehnologie şi a ciclurilor interminabile de ştiri.

în aceste pagini veţi descoperi o

fascinaţie de o altă natură. în centrul ei se află actul modest prin care o persoană îi citeşte alteia. Poate fi

vorba de un profesor care citeşte în faţa unei clase, sau de o mamă care le citeşte copiilor ei,

sau de un soţ care îi citeşte soţiei, sau chiar şi de un voluntar care îi citeşte unui câine de salvare. Actul

este unul simplu, dar consecinţele sale sunt complexe şi magnifice. în capitolele care urmează, le voi

explica pe fiecare. Vom explora modul în care împărtăşirea cărţilor îmbunătăţeşte dezvoltarea copiilor

şi de ce cărţile ilustrate sunt mai bune decât orice tehnologie sau jucărie pentru a le oferi copiilor mici

ceea ce au nevoie ca să înflorească. Vom merge înapoi în timp într-o epocă în care *orice* lectură se făcea cu voce tare,

pentru a percepe împletirea istorică a vocii cu scrisul. Vom vorbi despre cărţi audio şi podcasturi. Vom explora apoi

forţa uimitoare cu care silaba rostită redă limba, gramatica şi sintaxa, precum şi modurile în care îl

poate elibera pe ascultător din graniţele spaţiului şi timpului. Vocea care citeşte a fost o sursă liniştită de delectare

lângă mii de focuri ce trosneau în şemineu, dar şi o punte între generaţii. Intr-un mod cât se poate de

real, a oferit şi o cale de ieşire din ignoranţă, precum şi o evadare din suferinţă şi sclavie - şi continuă să facă

asta. Ea îi ajută pe ascultători să descopere ce îi emoţionează, îi face conştienţi de artă şi frumos şi îi

pregăteşte pe tineri să-şi atingă potenţialul ca adulţi generoşi, curioşi şi cultivaţi.

Speranţa mea

este că veţi considera argumentele, anecdotele şi cercetările atât de interesante, încât

veţi vrea să vă apucaţi imediat să le citiţi cu voce tare celor dragi. Dacă lucrurile se vor petrece astfel,

înseamnă că mi-am jucat rolul în marea cursă de ştafetă culturală care a început, în ceea ce mă priveşte, aşa

cum începe pentru majoritatea dintre noi, când eram prea tânără ca să-mi dau seama ce se întâmplă.

Să fi avut 3 sau 4 ani? Chiar la graniţa memoriei o pot auzi pe mama citind *The Big*
Honey Hunt de Stan

şi Jan Berenstain şi *Green Eggs and Ham* de Dr. Seuss. Vocea bunicii mele este şi ea acolo, citind *The Story*

About Ping de Marjorie Flack. Adulţii din viaţa mea nu mi-au mai citit când am putut să citesc singură,

ceea ce se întâmplă de multe ori (din păcate, aşa cum vom vedea), apoi am crescut, şi subiectul nu a mai fost de

actualitate.

Oricum, nu m-am mai gândit deloc la cititul cu voce tare timp de câteva zeci de ani, deşi ideea,

frumuseţea şi importanţa lui se cuibăriseră fără îndoială în conştiinţa mea. Ideea ce zăcuse în

hibernare s-a trezit pe neaşteptate într-o seară când logodnicul meu de atunci şi cu mine am mers la o

petrecere în casa prietenilor noştri Lisa şi Kirk, care aveau băieţi mici. In timpul cocktailurilor, cum

toată lumea stătea de vorbă, Lisa s-a scuzat şi a dispărut la etaj. A lipsit atât de mult, încât, la un moment dat, cineva

l-a întrebat pe Kirk dacă e vreo problemă.

— A, nu, a răspuns el. Doar le citeşte băieţilor.

Doar le citeşte băieţilor. Orice neplăcere am fi putut simţi pentru că fuseserăm abandonaţi de

gazda noastră a fost înlocuită, în ceea ce mă priveşte, de o admiraţie absolută şi de un legământ să fac acelaşi lucru

pentru copiii mei, dacă urma să am şi eu. Aveam să pun cititul cu voce tare pentru ei pe primul loc.

Aşa se face că, acum douăzeci şi patru de ani, când eu şi soţul meu am ajuns acasă de la spital cu primul

nostru bebeluş, o singură idee genială a răsărit, asemenea unui neon aprins în ceaţă, în mintea mea zăpăcită de

post-partum.

Trebuie să-i citesc copilului. In clipa în care uşa de la intrare a apartamentului s-a

închis în spatele nostru, m-am aşezat cu bebeluşul într-un balansoar şi am ales o carte cu poveşti. Totul era foarte

nou, foarte ciudat şi foarte derutant. Am proptit cartea deschisă şi am început să citesc.

— „Odată ca

niciodată“, i-am spus bebeluşului, Molly, „trăia un văduv care avea o fiică. Şi-a ales ca a doua soţie o văduvă

care avea două fiice. Din păcate pentru fiica văduvului, erau foarte geloase, o obligau să stea acasă şi să facă

toate muncile grele, în timp ce ele se găteau cu cele mai frumoase rochii şi mergeau la petreceri…“

Soarele fierbinte de vară intra pieziş pe fereastră. Vocea mea îmi suna fals şi teatral în urechi. Bebeluşul nu părea

să fie conştient de ce se întâmpla.

— „Prinţul dansa un menuet cu cea mai mare dintre surorile vitrege,

când, deodată, muzica s-a oprit şi…“

Oare măcar asculta?

Oare trebuia să-i

arăt imaginile?

Stai aşa, adormise?

Cu o senzaţie puternică de eşec personal, agravată

de starea de epuizare şi de descoperirea faptului că tot spectacolul era absurd - ce maniac

îi citeşte *Cenuşăreasa* unui nou-născut? -, am simţit un nod în gât şi lacrimi în ochi.

Era un început

jalnic, nefericit, pentru ceea ce avea să devină cel mai iubit ritual al familiei noastre. *Ora fermecată* izvorăşte

din nesiguranţa acelor zile de început şi din anii care au urmat pe măsură ce lui Molly i s-au alăturat un

frate, Paris, şi trei surori: Violet, Phoebe şi Flora. Le citeam cam o oră în fiecare noapte - şi încă le mai citesc şi

azi. In vremurile haotice din perioada când erau foarte mici, să ne aşezăm, după o zi lungă şi aglomerată, pentru

ritualul nostru nocturn cu cărţi semăna cu clipa în care te agăţi de o plută de salvare. Recunoştinţa şi

uşurarea mă copleşeau. Reuşiserăm! *Acum* puteam să ne relaxăm. *Acum* urma partea cea

mai bună.

Oare timpul petrecut aşa a fost întotdeauna fermecat? Evident că nu. Cititul cu

voce tare este un sacrificiu şi câteodată o povară. Chiar şi pentru un fanatic, nu e întotdeauna uşor să

găseşti timpul şi răbdarea necesare. Au fost nopţi când eram pe jumătate isterică pentru că voiam să-l ştiu pe

fiecare la locul lui, şi nopţi în care cărţile alese nu ne satisfăceau pe nici unul dintre noi. Câteodată mi se

închideau ochii de oboseală şi abia mai vedeam pagina. Am continuat să citesc când eram răcită sau mă durea gâtul

şi, o dată, ce prostie, imediat după o operaţie stomatologică (şi mi-am rupt o cusătură pe la

jumătatea povestirii „Cum şi-a căpătat rinocerul pielea“). Au fost momente când nu suportam să citesc fiecare

descriere elaborată şi scurtam paragrafele din mers (scuze, Brian Jacques). Au fost cărţi care m- au

impresionat atât de mult, încât am plâns şi i- am făcut şi pe ascultătorii mei să plângă, pentru că mama lor plângea.

Puţin înainte să se nască Fiona, în toamna lui 2005, am devenit critic de cărţi pentru copii la *Wall Street Journal.*

Peste noapte, casa ne-a fost inundată de cărţi noi pentru copii. Titluri proaspete au intrat în rotaţia lecturilor

noastre alternate cu clasici şi vechile poveşti favorite. Ani de zile am fost îngropată până la genunchi în cărţi

pentru copii, până la brâu în copii şi până la gât în lumea părinţilor.

Apoi a venit prima despărţire

dulce-amară. La începutul adolescenţei, Molly a părăsit cercul nostru fermecat de lectură. Câţiva ani

mai târziu, Paris a plecat şi el. Phoebe a sărit peste rând şi a fost a treia care a plecat. Decizia lui Violet de a pleca

acum câţiva ani, la vârsta de 15 ani, m-a motivat să scriu această carte. Când mă apropiam de final, am văzut la

Flora primele semne că e pregătită să treacă mai departe. Sunt în continuare îngropată până la

genunchi în cărţi pentru copii, dar în curând n-o să le mai citesc cu voce tare, şi totuşi sunetul pe care îl auziţi nu este

un oftat înăbuşit de tristeţe sau de nostalgie. Este zgomotul pe care îl face ştacheta atunci când v-o dau vouă.

Viaţa de familie poate fi o treabă febrilă şi obositoare. Câteodată e o luptă să-i menţii pe toţi pe linia de plutire, ca

să nu mai vorbim despre cum e să-i aduni pe pluta cititului cu voce tare înainte de culcare. Dar e un efort care

merită făcut, mai ales acum, când plutele tuturor se clatină pe o mare întinsă şi adesea singuratică de

pixeli. Tineri şi bătrâni, avem nevoie de ceea ce ne oferă cititul cu voce tare. Dacă aş fi Glinda, vrăjitoarea

cea bună din *Vrăjitorul din Oz,* mi-aş scutura bagheta şi aş dărui acest cadou tuturor familiilor,

pretutindeni.[4] Dar, pentru că sunt doar eu însămi şi nu am baghetă, sper ca această carte să-i farmece în locul

meu.

CAPITOLUL 1
CE EFECTE ARE CITITUL

CU VOCE
TARE
ASUPRA
CREIERULUI

COPIILOR

î

n

c
a
m
e

r
a

v
e
r

d
e

ş
i

m
a
r
e

E

r
a

u
n

t
e
l
e
f
o

n

Ş
i

e

r
a

u
n

b
a
l
o
n

Ş
i

o

p

o
z
ă

c
u

.

.

.

Va

ca

ce

pe
ste
Lu
nă
sar
e,

Şi
tre
i
urş
i
mit

itei
stâ
nd
pe
sca
un

e
tre
i…
—
Ma
rga

ret
Wi
se
Br
ow
n,

Go
od
nig
ht
Mo
on[1]

în 1947, Christian Dior lansa „New Look“ în moda femeilor, Jackie Robinson semna contractul cu

Brooklyn Dodgers pentru a deveni primul jucător afro-american din liga profesionistă, iar o companie numită

Harper & Brothers publica o povestioară cuminte pentru adormit copiii, intitulată *Noapte bună, Lună.*[1]

A fost un an important! Inovaţia Dior a declanşat o renaştere exuberantă a modei de după război,

demnitatea şi spiritul sportiv ale lui Robinson au inspirat o lume întreagă, iar modesta cărticică

ilustrată a devenit textul cel mai iubit de bebeluşii moderni. De la prima ei apariţie, *Noapte bună, Lună*

s-a vândut, cum cred că se spune în branşă, în milioane de exemplare.[2] Generaţii de copii i-au ascultat pe adulţi

citind versurile amuzante, cristaline scrise de Margaret Wise Brown, care descriu ritualul de culcare al unui

iepuraş în timp ce le spune noapte bună lucrurilor din camera lui. Nenumărate degeţele au atins

ilustraţiile pline de culoare ale lui Clement Hurd înfăţişând camera mare şi verde, cu tablourile ei

înrămate, focul care trosneşte şi ferestrele largi cu perdele verzi-aurii. Nenumărate perechi de ochi au zăbovit

pe lucrurile care fac scena atât de delicioasă şi de specială: covoraşul din piele de tigru al iepuraşului,

pieptănul şi peria şi castronul cu terci, pisicuţele care se joacă cu un scul de lână al unei „blânde băbuţe şoptind *Şezi*

frumos“. Pe măsură ce dai paginile şi seara se scurge, un şoricel minuscul merge dintr-o parte în alta, iar luna

strălucitoare se ridică afară pe cerul împânzit de stele.

Când copiii mei erau mici, *Noapte bună, Lună* era o

parte importantă din ritualul de seară. Nu cred că o citeam în fiecare noapte, dar acum, după atâta vreme,

aşa pare. Cadenţa versurilor devenise la fel de familiară şi de liniştitoare pentru noi ca un animal de pluş.

Totuşi imaginile aveau întotdeauna un element de noutate, pentru că mereu căutam ceva inedit în ele. La un

moment dat, când Molly abia începuse să meargă, ea şi cu mine inventaserăm un joc pe care îl numeam „quizzes“[2].

In joc, treaba mea era s-o încurc pe ea - şi mai târziu pe fraţii ei — punând-o să caute şi să găsească obiecte

necunoscute în cărţi precum *Noapte bună, Lună.* Când copiii erau foarte mici, era o provocare suficient

de mare pentru ei să găsească „castronul“, „flăcările“ sau „perechea de papuci“ în

ilustraţiile artistice ale lui Clement Hurd. Pe măsură ce creşteau, trebuia să găsesc obiecte mai exotice şi să

folosesc un limbaj şi mai enigmatic pentru ca jocul să funcţioneze.

— Poţi găsi cele două obiecte care

măsoară timpul? spuneam.

Un degeţel se grăbea să atingă ceasul de pe şemineu şi pe

celălalt aflat pe noptiera iepuraşului.

— Dar... suporturile de buşteni?

Asta era dificilă. Mi-aduc aminte de o pauză lungă. In cele din urmă am arătat spre obiectele misterioase (aflate

în șemineu, susținând buștenii care ardeau) și am încercat altceva.

— Cine găsește a doua lună?

Un alt deget s-a ivit, arătând spre micul corn al lunii din tabloul cu vaca ce sărea pe cerul nopţii. In clipa

aceea nu-mi trecea prin cap că jocul nostru ar putea fi altceva decât o mică distracţie, dar, de fapt, dăduserăm

fără să ştim peste poalele unui munte de dovezi pedagogice. Se pare că, dacă îi faci pe copilaşi să

interacţioneze cu textele şi vorbeşti cu ei despre imagini şi istorioare înaintând cu povestea, au enorm

de profitat de pe urma timpului petrecut citind împreună. O să analizăm acest fenomen în detaliu

puţin mai târziu.

Afecţiunea noastră pentru *Noapte bună, Lună* pare ceva foarte specific pentru noi,

ca familie, în sensul că iubim lucruri la care am ţinut în copilăria noastră şi a copiilor noştri, dar bineînţeles că

ataşamentul nostru faţă de poveste este doar o expresie măruntă a semnificaţiei ei culturale mai mari.

în cele şapte decenii de când a fost publicată cartea, cuvintele şi imaginile ei s-au infiltrat atât de mult

în copilărie, încât specialiştii în ştiinţe sociale au început să utilizeze expresia „timp pentru *Noapte bună,*

Lună“[3] pentru a descrie momentele relaxate petrecute de părinţi seara împreună cu copiii — când aceştia îşi

pun pijamalele, se spală pe dinţi, ascultă poveştile citite cu voce tare, sunt înveliţi, şi se transmite senzaţia

de siguranţă şi dragoste înainte de a stinge lumina.

Şi de ce nu? *Noapte bună, Lună* este perfectă în

acest scop. Este liniştitoare. Este adormitoare. Milioane de părinţi au apelat la ea ca să-şi culce copiii, nu

în ultimul rând, probabil, pentru că-i ajută să se liniştească şi să ajungă la o stare de calm.

Ei bine, aparenţele pot fi înşelătoare. Un copil care ascultă o poveste în timp ce se uită la poze poate

să pară calm, dar, aşa cum vom vedea, sub aparenta linişte se ascunde un dinamism incredibil.

*

Dacă aţi căuta opusul camerei mari şi verzi, nu aţi greşi dacă l-aţi identifica într-o anumită

anexă răcoroasă aflată la subsol, într-o clădire de cercetare legată de Cincinnati Children’s Hospital

Medical Center, pe vârful unui deal din sud- vestul statului Ohio.[4] După ce mergi pe un coridor strălucitor şi pe

lângă un perete enorm din cobalt echipat cu ecrane video, şi treci apoi printr- o serie de uşi de lemn, ajungi la o

anticameră şi la două încăperi separate de un glasvand. S-o numim camera bej, anostă.

Aici nu există imagini amuzante cu vaci care sar peste Lună, nici un şemineu sau o lampă de birou care

să te îmbie cu strălucirea ei. Luminile de alarmă şi semnalele de avertizare de la uşă indică scopul serios

al acestui loc. In prima încăpere, o masă se întinde pe toată lungimea ferestrei, oferind tehnicienilor care

operează numeroasele monitoare aflate pe ea o vedere optimă asupra a ceea ce se întâmplă de cealaltă

parte. Vizavi, în a doua încăpere, se află un soi de pat care nu seamănă deloc cu acela confortabil al

iepuraşului din povestea lui Margaret Wise Brown. Acest pat este îngust şi conceput astfel

încât tânărul său ocupant să poată fi ancorat bine pe el.[5] înainte ca un copil să se întindă în acel loc, primeşte dopuri

moi şi galbene pentru urechi şi un set de căşti, apoi este prins de pat cu o curea. Odată lăsat pe spate, corpul

este împins în deschiderea circulară a unui aparat de rezonanţă magnetică, sau RMN. Acolo, stând

pe spate, înconjurat de sunetele puternice ale dispozitivelor magnetice care vibrează, el

reacţionează în cele mai profunde zone ale creierului la ceea ce aude în căşti şi la lucrurile pe care le vede

proiectate pe o oglindă mică fixată deasupra feţei sale.

Odată stabilizată imaginea picioarelor mici ale

copilului, care sunt învelite cu o pătură şi ies din maşinărie, doctorii - neurologii, radiologii, pediatrii şi cercetătorii - pot

să capteze pe calculatoarele lor fiecare fărâmă din gândurile sale, fiecare scânteie trecătoare care

călătoreşte dintr-o parte în cealaltă a creierului.

Studiile care se derulează la Cincinnati

Children’s Reading and Literacy Discovery Center oferă descoperiri senzaţionale cu privire la efectele

cititului cu voce tare asupra creierelor în dezvoltare. Printre alte descoperiri, se pare că ceea ce noi,

entuziaştii, am bănuit de mult timp e adevărat: cititul cu voce tare chiar *este* un soi de elixir magic.

*

La 10 km depărtare, ploaia cădea peste cartierul Oakley din Cincinnati, în timp ce bebeluşii, copiii

mici şi îngrijitorii lor intrau (şi erau împinşi) în interiorul primitor şi colorat al unei librării pentru

copii.[6] în contrast cu camerele aseptice de spital, aici pereţii erau acoperiţi cu schiţe şi desene lăsate de

autorii care veniseră în vizită. Imaginile nu-i distrăgeau pe copiii grăbiţi, al căror obiectiv era să

ajungă într-o zonă centrală ce fusese golită de fotolii şi canapele pentru a face loc unei combinaţii

săptămânale de petrecere dansantă şi lectură cu voce tare a unor cărţi ilustrate.

— Uite, e acolo!

a spus una dintre mămici, îndemnând-o pe fetiţa ei să privească spre o platformă acoperită cu un covor mov,

unde Sarah Jones, manageml librăriei şi „doamna cu poveştile“, aştepta cu o chitară în mână.

Tânără şi expresivă, cu părul castaniu strâns într-un coc, „domnişoara Sarah“ zdrăngănea o coardă şi zâmbea

la vederea cetelor care soseau. Un copil mic, cu o figură uimită, îmbrăcat cu o salopetă în dungi şi

bavetă, se oprise lângă ea, cu capul dat pe spate în semn de fascinaţie nedisimulată. Sora mai mare a copilului

se afla la o distanţă mică în aceeaşi poziţie. Peste tot, copiii stăteau în genunchi, pe vine sau pe călcâie, ori

se căţărau în poala adulţilor în timp ce Jones îşi plimba degetele pe corzi, anunţându-i astfel că evenimentul era

pe cale să înceapă.

— Bun venit, bun venit tuturor, cânta ea pe muzica lui *Twinkle, Twinkle, Little Star.*

Voci de adulţi i s-au alăturat, fredonând şi ele, şi câţiva copii s-au apucat să danseze, în timp ce Jones a

continuat:

— Suntem acum aici ca să ne distrăm puţin.

Scopul lor era să se distreze. Al meu,

să
observ. Cum copilul meu cel mai mic împlinise deja o vârstă din două cifre, trecuse o

vreme de când eram scufundată în lumea ţâncilor. Voiam să-mi reîmprospătez înţelegerea modului în care ei

reacţionează la poveşti într-un grup, iar acesta era locul ideal pentru aşa ceva. Ca şi mine, proprietarul

librăriei, dr. John Hutton, le citise cu voce tare copiilor săi timp de mai bine de două decenii. Medic pediatru, el

este şi asistent universitar la Cincinnati Children’s Hospital şi membru al triumviratului de

acolo, care foloseşte imaginile obţinute prin imagistică prin rezonanţă magnetică funcţională (RMNf)

pentru a studia efectele cititului cu voce tare asupra dezvoltării cognitive a copiilor. Scena desfăşurată în faţa

noastră valora cât un an de cercetare ezoterică prin metoda RMNf trezită la viaţa alertă şi gălăgioasă.

Continuând să mângâie corzile chitarei, Jones a spus:

— Bine, prieteni! Mă bucur

aşa de mult să vă văd pe toţi în dimineaţa asta!

A cântat un acord, a pus instrumentul jos şi a

luat un teanc mic de cărţi. Aplecată în faţă, le-a spus copiilor că urma să le citească poveşti despre animalele

somnoroase de la fermă, despre bebeluşi somnoroşi şi despre un sistem solar somnoros.

— Ghiciţi care e

tema noastră de azi?
a

>

întrebat ea.

întrebarea a
stârnit un vacarm de

strigăte şi scheunături, toate vesele, nici unul foarte coerent, în cameră se aflau aproape 30 de copii

mici şi cam acelaşi număr de părinţi, bunici şi bone.

— în primul rând, o să începem cu o carte intitulată

Sleepy Solar System, a spus Jones, prezentând o copertă pe care apăreau trei planete dolofane învelite cu

o cuvertură mov.

— Noapte bună! a strigat cineva.

O bunică se juca cu bebeluşul din poală. Un băieţel

încă mai dansa. Câţiva copii continuau să mişune prin jur, dar aproape toate feţele erau îndreptate spre

cititoare.

— „Fusese o zi lungă şi aglomerată pe Calea Lactee împânzită de stele“, a citit Jones cu voce

tare, prelungind vocalele.
„Somnoros, soarele gata să apună a strigat: «Toată lumea la culcare»“.

întreaga scenă - cu copii fermecaţi, părinţi implicaţi, cântecele cu rimă şi cărţi cu poveşti ilustrate - era o

buclă perfectă de feedback pentru stimularea emoţională şi educaţia literară.

Jones s-a

întrerupt din poveste preţ de o clipă.

— Copii, voi puteţi să căscaţi împreună cu

planetele somnoroase?

— Daaaaaa! au căscat toţi copiii.

Dr. Hutton s-a aplecat spre mine şi

mi-a spus în şoaptă:

— Sunt zile în care Sarah e bolnavă sau nu poate ajunge, şi vreun amărât

trebuie să încerce să-i distreze pe copiii ăştia. Am avut parte de crize: „O vreau pe domnişoara Sarah!“

Am râs şi m-am întors să privesc zarva. în carte, planetele somnoroase se duseseră la culcare

cu bonetele şi bigudiurile lor.

— Uraa! au strigat cei din public aplaudând.

*

Un creier de om plutea pe ecranul calculatorului când m-am dus mai târziu

să-l vizitez pe dr. Hutton[7] în biroul său de la spital. Era imaginea materiei cerebrale albe a unui copil, fibrele

nervoase din creier care sunt învelite într-un material protector numit mielină. In pofida numelui său,

obiectul de pe ecran nu părea alb, ci plin de culoare. Semăna cu o strălucitoare creatură marină de mare adâncime, un

ghem de fire sensibile, delicate, în nuanţe psihedelice de azur, purpuriu şi verde deschis, suspendate

toate într-un neant de cerneală.

— E ca o diagramă de cabluri, mi-a explicat dr. Hutton fără pic de

romantism, indicând locurile unde firele se intersectau şi se uneau. Experienţele timpurii întăresc conexiunile şi

consolidează structura de cabluri. Multe dintre aceste lucruri se vor dezvolta în ritm normal, pentru că

sunt programate genetic. Dar forţa conexiunilor, mielinizarea, teaca nervilor reacţionează foarte

uşor la stimulare. In neuroştiinţe se spune: „Nervii care se aprind împreună se prind împreună“.

Cu un clic, dr.

Hutton a dat la o parte creatura marină şi a adus pe ecran felii cenuşii de creier - nu arătau aşa de macabru cum

sună - văzute de dedesubt. Adânc, în mijlocul fiecărei imagini, puteam zări o mică pată de culoare ruginie, în

forma a ceva ce semăna cu un ardei iute. Petele roşii variau în dimensiune de la un creier la altul.

Aceste imagini proveneau dintr-un studiu fascinant[8] pe care dr. Hutton şi colegii săi îl derulaseră cu

aproximativ doi ani în urmă. Puseseră un grup de copii cu vârste între 3 şi 5 ani sub scanner, unul câte unul. Este

un proces de durată, care începe cu pregătirea atentă a fiecărui copil pentru a garanta că va sta nemişcat în

interiorul aparatului, şi care poate dura până la 45 de minute.

— Se bazează pe joc, mi-a explicat dr.

Hutton. Le spunem lucruri de genul: „Acum intri într-o navetă spaţială!“ sau „Trebuie să stai complet nemişcat şi

o să ne jucăm de-a statuile!“

Cercetătorii au vrut să vadă ce se întâmpla în creierele acestor

copii când li se citeau poveşti potrivite pentru vârsta lor. Care zone aveau să fie stimulate? Urma să

existe o diferenţă între răspunsul neuronal al copiilor cărora li se citise de multe ori şi cei cărora nu li se

citise?

Echipa a descoperit că creierele copiilor mici ai căror părinţi le citeau des cu

voce tare şi care aveau acces la mai multe cărţi pentru copii beneficiau de o activare mai solidă decât a

celorlalţi copii. Cu alte cuvinte, creierele preşcolarilor cărora li se citise păreau mai agile şi mai

receptive la poveste, ceea ce sugera faptul că aveau o capacitate mai mare de a procesa mai mult

din ceea ce auzeau şi la viteze mai mari. Acesta a fost primul studiu care a demonstrat că mediul familial în

care se citeşte de timpuriu - adică accesul copilului la cărţi şi frecvenţa cititului împreună cu un adult -

determină o diferenţă cuantificabilă în funcţionarea creierului şi, ca atare, evident, în

dezvoltarea acestuia. Cercetătorii cred că, datorită faptului că acei copii cărora li se citeşte au o

experienţă mai bogată cu limbajul şi imaginaţia în timpul lecturii, ei vor beneficia de un avantaj cognitiv

asupra celorlalţi cărora nu li se citeşte. (Un educator mi-a spus că ea şi colegii ei îşi pot da imediat

seama care sunt copiii cărora li se citeşte: „Vin dimineaţa şi mulţi dintre ei se duc direct la raftul de

cărţi şi spun: «îmi citeşti cartea asta?», şi parcă ar căuta să se aşeze în poala cuiva“[9], mi-a povestit ea, moment

în care s-a ridicat şi a dat din fund ca un copil de 3 ani care încearcă să găsească unde să se aşeze.)

Ardeii iuţi
purpurii
pe care îi
văzusem în
imaginile cu
creierele

acelor
copii, cei care
indicau niveluri mai
mari de activare,
erau localizaţi în
emisfera

stângă

posterioară a
creierului, într-o
zonă cunoscută sub
denumirea

de cortex de asociere parietal-temporal-occipitală. Această parte a creierului este implicată în

procesarea informaţiilor multisenzoriale, mai ales vizuale şi auditive. Aceasta era zona despre

care dr. Hutton şi colegii săi descoperiseră că este mai activă la copiii cărora li se citise mai mult. Este

uimitor faptul că acest studiu a folosit poveşti fără imagini, pe care copiii le ascultau la căşti, ceea ce le-a

sugerat clinicienilor că activarea din aceste zone de procesare vizuală reprezintă imaginaţia. Se pare

că acei copii cărora li se citise mai mult cu voce tare reuşeau mai bine să-şi creeze imagini în ochiul minţii

decât copiii care nu fuseseră expuşi la multe cărţi şi la lectura cu voce tare.

De atunci, grupul doctorului Hutton a

publicat două lucrări suplimentare de pionierat în domeniul lor, bazate pe RMNf, care implicau preşcolarii

şi studiau efectele cititului cu voce tare.[10] Una din ele a descoperit faptul că acei copii care manifestă mai mult

interes pentru ascultarea poveştilor au o activare mai mare a cerebelului, partea din creier care ajută

la orchestrarea procesului de rafinare a abilităţilor.[11]

Bine, aţi putea spune, şi ce dacă? E

logic că un creier obişnuit cu anumiţi stimuli va dezvolta o capacitate mai mare de a le face faţă. Ce contează?

Care e diferenţa?

Contează, pentru că primii ani ai copiilor sunt o perioadă de formare intensă.[12] Creierul

tânăr este plastic, adaptabil şi creşte într-un ritm nebunesc. In primele 12 luni, creierul unui

bebeluş îşi dublează mărimea. Când copilul împlineşte 3 ani, creierul a ajuns deja la 85% din dezvoltare. Această

perioadă sensibilă în care se formează sinapse pentru limbaj şi multe alte funcţii cognitive esenţiale este la

apogeu la vârsta de 2 ani. La finalul primilor 5 ani de viaţă, un copil a trecut prin aproape toate etapele mai

rapide de dezvoltare care implică limbajul, controlul emoţional, văzul, auzul şi modalităţile

obişnuite de a reacţiona. Experienţele timpurii şi aprinderea şi conectarea

neuronilor creează arhitectura minţii unui copil mic, deschizând căile către procesul de gândire şi

raţionamentele viitoare.

Citirea cărţilor de poveşti se dovedeşte a fi o modalitate

extraordinar de eficientă şi de productivă de a face mesajele să alerge dintr-un capăt în altul al creierului,

creând şi întărind astfel aceste conexiuni neuronale importante. Din acest punct de vedere, cititul cu

voce tare este o activitate atât de constructivă, încât, în 2014, American Academy of Pediatrics i-a sfătuit

pe cei 62.000 de doctori membri să recomande cititul cu voce tare în fiecare zi părinţilor şi copiilor pe care îi

întâlnesc în practica lor medicală. „Cititul regulat, împreună cu copiii mici“, spunea documentul privitor

la politica grupului,
„stimulează modele optime de dezvoltare cerebrală şi întăreşte relaţiile

dintre părinţi şi copii în momentele critice din dezvoltarea copilului care, la rândul lor, ajută la

construirea abilităţilor lingvistice de a citi şi de a scrie, precum şi a celor socio-emoţionale,

care durează o viaţă“[13].

Modele optime de dezvoltare cerebrală! Relaţii mai puternice

părinte-copil! Abilităţi care durează o viaţă! Dacă cititul cu voce tare ar fi o pastilă, toţi copiii din ţară

ar primi o reţetă pentru ea.

Iar noi, în schimb, le dăm ecrane.

*

Nu ne mai putem gândi la copii şi la bunăstarea lor fără să luăm în

considerare efectele tehnologiei. în zilele noastre, ecranele au pătruns chiar şi în cele mai intime şi altădată protejate

sfere ale copilăriei. Consecinţele, atât cele bune, cât şi cele rele, se manifestă la toate nivelurile

economice şi în orice fel de familie. Potrivit unui studiu recent, aproape jumătate din copiii mici au acum o

tabletă electronică doar a lor.[14] Copiii de 8 ani şi mai mici petrec, în medie, aproape două ore şi jumătate pe zi în

faţa ecranelor.[15] Mediile nu reflectă, desigur, variaţiile individuale. O mulţime de copii foarte mici petrec

mult mai mult timp online. Copiii mai mari sunt şi mai absorbiţi, adolescenţii petrecând în medie

şase ore şi jumătate zilnic folosind aplicaţii pe ecrane, mai mult de un sfert dintre ei stând cu ochii în ele timp de

opt ore sau mai mult - cea mai mare parte a timpului când sunt treji, dar nu la şcoală.[16] Şi toate astea se

întâmplă înainte ca realitatea virtuală să devină fenomen de masă.

Când un copil se uită la o poveste în

format video pe un laptop sau pe o tabletă, poate că nu pare ceva diferit faţă de a privi o poveste într-o carte

cu imagini în timp ce cineva îi citeşte. în fiecare situaţie, ochii săi preiau o serie de ilustraţii, urechile aud vocea

unui narator, iar creierul descifrează ce vede şi ce aude. Dar există o diferenţă majoră. Aceste două

modalităţi de a recepta o poveste sunt, de fapt, radical diferite şi, având în vedere ubicuitatea

ecranelor şi cantitatea de timp petrecută de copii în faţa lor, ele sunt divergente într-un sens profund,

elocvent şi îngrijorător.

Un alt studiu de pionierat în domeniul său, şi pe care dr. Hutton şi

colegii săi l-au derulat în 2017, sugerează cum şi de ce lucrurile stau aşa. De data aceasta, cercetătorii

şi-au propus să extindă aria de comparaţie, analizând activitatea creierului atunci

când copiii mici ascultau poveşti, când auzeau poveşti în timp ce se uitau la ilustraţii - experienţa clasică a

cărţii cu imagini - şi, în cele din urmă, când aceiaşi copii priveau un desen animat.[17] Vom vorbi mai târziu despre

valoarea intrinsecă a ascultatului în sine, fără imagini, ca în cazul unei cărţi audio, dar, momentan, vreau să

vă rog să luaţi în calcul diferenţa dintre o carte de poveşti şi o poveste video.

De data aceasta,

echipa de la Cincinnati a trecut prin scanner 28 de copii cu vârste cuprinse între 3 şi 5 ani, unul câte unul,

derulând de fiecare dată o investigaţie în trei etape a activităţii creierului lor. Fiecare etapă a durat cinci minute.

Pentru a stabili o bază de referinţă, cercetătorii au colectat imagini cu ce se întâmpla atunci când copiii

se odihneau în scanner, privind în sus la proiecţia unui emoji zâmbitor. Apoi, imaginea a fost îndepărtată şi a

început experimentul. Unul câte unul, cu pauze de odihnă, preşcolarii au stat întinşi în întuneric

şi au ascultat, în căşti, poveşti cu diverse niveluri de stimulare vizuală. întâi a fost *The Sand Castie Contest*

de Robert Munsch, citită de autor. Copiii au auzit povestea, dar nu au văzut nici o imagine. Pentru

etapa a doua, tinerii subiecţi au ascultat o altă poveste de Munsch, *Andrew's Loose Tooth,* de asemenea citită de

autor şi acompaniată, de data asta, de imagini care ilustrau scene din poveste. în etapa

finală, copiii au privit şi au ascultat o versiune animată a poveştii lui Munsch *The Fire Station.*

Obiectivul era să observe ce se întâmpla în fiecare situaţie la nivelul reţelelor neuronale specifice care susţin

abilităţile timpurii legate de scris şi citit. Clinicienii au analizat cinci zone: cerebelul, zona în formă de coral de la

baza craniului despre care se crede că susţine rafinarea abilităţilor; reţeaua latentă care este

implicată în procesele direcţionate din interior, cum ar fi introspecţia, creativitatea şi

conştiinţa de sine; reţeaua imaginilor vizuale, care implică zonele vizuale şi de memorie de nivel

mai înalt şi este modalitatea prin care creierul vede imaginile în ochiul minţii; reţeaua semantică, prin

intermediul căreia creierul extrage sensul limbajului; şi reţeaua percepţiei vizuale, care susţine procesarea

stimulilor vizuali. Clinicienii au măsurat activarea acestor reţele neuronale în timpul fiecărui tip de

poveste, acordând o atenţie specială gradului lor de conectare şi sincronizare.

Rezultatele au

fost spectaculoase. Dr. Hutton mi-a explicat un grafic care prezenta concluziile preliminare ale

echipei. Dreptunghiurile roşii indicau cea mai mare activitate cu relevanţă statistică, cele roz

indicau ceva mai scăzut, iar cele bleu şi bleumarin indicau în ce măsură reţelele neuronale se estompaseră sau

păruseră inactive.

întâi am analizat datele care prezentau ce se întâmpla cu copiii atunci când

ascultau o poveste fără să vadă nimic. Era un singur dreptunghi roşu.

— Lucrurile încep să se mişte,

câteva reţele sunt active, a spus dr. Hutton[18], dar de fapt ceea ce iese în evidenţă este conexiunea dintre

zonele de introspecţie, modul în care acestea se raportează la viaţa mea şi nivelul meu de înţelegere. în

zona de vizualizare încă nu se întâmplă mare lucru. Asta are sens: copiii mici au o experienţă limitată a lumii şi

nu şi-au construit biblioteci mari de imagini, sentimente sau amintiri la care să se raporteze.

Apoi şi-a mutat

degetul pe a doua coloană a graficului, cea care prezenta activarea neuronală atunci când copiii priveau imaginile în

timp ce ascultau povestea.

— Hocus-pocus! a spus el. Toate aceste reţele chiar se aprind şi se

conectează între ele.

Nu aveai nevoie de o diplomă în medicină ca să găseşti înţelesul

seriilor de coloane cu blocuri de un roşu aprins. Când copiii ascultau povestea în timp ce priveau imaginile,

reţelele lor neuronale se ajutau una pe alta, consolidând conexiunile neuronale şi

întărind arhitectura lor intelectuală, filamentele delicate ale acelei creaturi marine.

Dr. Hutton arăta

în continuare către grafic.

— Dar apoi, când compari cu povestea video, totul parcă se

disipează, a spus el.

Am tăcut o clipă, privind a treia porţiune a graficului. Tot ce fusese roşu

devenise albastru.

— De parcă creierul nu ar mai face nimic, am spus eu.

— în afară de

percepţia vizuală, a răspuns el. Ei văd povestea şi o urmăresc, dar nu se întâmplă nimic altceva în ceea ce

priveşte aceste reţele de ordin superior care sunt implicate în învăţare. Ce pare să aibă loc este

decuplarea vederii, imaginii şi limbajului. Copilul vede povestea şi o urmăreşte, dar nu o integrează cu alte

reţele cerebrale de ordin superior. Pur şi simplu creierul nu trebuie să muncească. In mod deosebit, imaginaţia

- susţinută de reţelele latente şi vizuale - se prăbuşeşte.

— Care sunt implicaţiile?

— In literatura comportamentală, este evident că copiii care stau prea mult cu ecranul în faţa ochilor pot avea

deficite în diverse zone, cum ar fi limbajul, imaginaţia şi atenţia, mi-a răspuns dr. Hutton, cu o mină serioasă.

Vârsta de la 3 la 5 ani reprezintă o etapă formativă de dezvoltare. Prea mult timp cu ecranul favorizează

atrofierea sau subdezvoltarea acestor reţele cerebrale de ordin superior. Dacă este adevărat ce ştim

despre plasticitatea creierului, va fi mai greu pentru copiii care cresc cu reţele subdezvoltate să înveţe, să vină cu

propriile idei, să-şi imagineze ce se întâmplă în poveşti şi să lege asta de propriile vieţi, şi vor fi mult mai

dependenţi de ideile primite de-a gata, în mod pasiv. Cred că este o problemă gravă şi care e din ce în ce mai

complicată pe măsură ce ecranele devin mai portabile. Nu există nici o barieră naturală care să poată fi

utilizată.

M-am uitat din nou la grafic, care acum mi se părea dur, având în vedere comparaţiile pe care

le scotea în evidenţă.

— Parcă a fost ştearsă toată culoarea, am spus eu, parcă nu se

întâmplă nimic în creierele lor când se uită la video.

— Luminile sunt aprinse, a spus dr. Hutton, dar nu e

nimeni acasă.

Din asta trebuie reţinută o realitate crucială. Creierele care păreau să se stingă atunci când

tinerii lor proprietari priveau un video sunt aceleaşi creiere care păreau să strălucească atunci

când li se prezentau imagini şi sunete cu Robert Munsch citind din cartea lui ilustrată.

Cercetătorii de la

Cincinnati Children’s Hospital au denumit acest fenomen „efectul Bucle-Aurii“[19]. Asemenea

castroanelor cu terci de ovăz care aparţineau celor trei urşi, unul dintre ele, cel audio, este „prea rece“ pentru

a antrena reţelele cerebrale ale copiilor şi a le integra la nivelul optim. Altul, animaţia, este „prea

fierbinte“. Cititul cu voce tare din cărţi ilustrate pare „exact ce trebuie“. Copiii trebuie să depună puţin efort

ca să decodeze ce aud şi ce văd, ceea ce nu numai că face experienţa antrenantă şi distractivă, dar

ajută și la consolidarea conexiunilor cerebrale care le vor permite să proceseze povești

mai dificile şi mai complexe pe măsură ce cresc.

Cu alte cuvinte, ceea ce copiii nu obţin de la un

anumit mod de a spune povestea pot obţine de la altul.[20] Dar, dacă orele pe care copiii le petrec în faţa ecranelor fac

puţin sau nimic pentru a stimula dezvoltarea lor neurologică, cum par să demonstreze cercetările, atunci

este cu atât mai important să petreacă o vreme în fiecare zi făcând o activitate care cu asta se ocupă.

Aici intervine elixirul cititului cu voce tare - şi, cu cât mai repede, cu atât mai bine. Copiii sunt mici doar o

perioadă scurtă de timp, deci nu e ceva ce putem amâna pe mâine, sau pe altădată, sau poate pentru niciodată. E

ceva de care au nevoie fără întârziere. Cititul cu voce tare nu e doar o modalitate plăcută de a se bucura de o

poveste. Este o contragreutate puternică pentru forţele culturale şi industriale care remodelează

copilăria cu o rapiditate uimitoare.

Urgenţa este şi de natură morală.

*

In 2015, un filozof politic britanic pe nume Adam Swift i-a enervat pe părinţii

din lumea anglofonă sugerând că oamenii care le citesc cu voce tare copiilor lor ar trebui să se gândească la

modul în care „îi dezavantajează pe nedrept“[21] pe copiii *altora.* Era o modalitate ironică de a evidenţia un

adevăr inconfortabil, şi, pentru că Internetül este aşa cum este, corespondenţii isterizaţi au inundat

e-mailul profesorului de la Warwick cu ură. Majoritatea criticilor lui Swift nu-şi bătuseră capul

să citească primul interviu pe care îl acordase pentru Australian Broadcasting Corporation, aşa că

rataseră cea mai extraordinară afirmaţie a lui.

„Dovezile demonstrează“, spusese Swift, „că

diferenţa dintre [copiii] cărora li se citesc la culcare poveşti de noapte bună şi cei care adorm fără ele,

diferenţa în termeni de *şanse în viaţă,* este mai mare decât diferenţa dintre cei care merg şi cei care nu merg la

şcoli private“ (sublinierea îmi aparţine).

Swift folosea expresia „poveşti de noapte bună“ în

acelaşi fel în care alţii foloseau sintagma „timp pentru *Noapte bună, Lună“,* ca o prescurtare

academică pentru un miliard de comportamente infórmale care includ, cum considera el, cititul

cu voce tare, dar şi „discuţiile la masă, cultura familiei, stilurile de parenting, educarea atitudinilor şi

valorilor".[22]

Robert Putnam, specialist în ştiinţe politice de la Harvard, are un argument similar,

considerând „timpul pentru *Noapte bună, Lună“* unul dintre cei mai importanţi indicatori ai

viitorului educativ al unui copil.[23] In cartea sa *Our Kids,* Putnam citează munca lui Jane Waldfogel şi

Elizabeth Washbrook atunci când scrie că „diferenţele în stilul de parenting - mai ales la nivel de

sensibilitate şi educaţie maternă, dar şi cele legate de oferirea de cărţi, vizite la bibliotecă şi alte activităţi

similare - sunt singurul factor şi cel mai important care explică diferenţele în pregătirea pentru

şcoală dintre copiii bogaţi şi cei săraci, măsurate în termeni de cunoaştere a scrisului şi cititului, a matematicii, şi

prin scorurile la testele de limbă de la vârsta de 4 ani“[24].

Dezvoltarea umană este cumulativă. Fiecare

experienţă şi fiecare abilitate pe care o persoană o dobândeşte se leagă de următoarea. In ceea ce priveşte

cititul cu voce tare în copilărie, repercusiunile nu se opresc când copiii ajung la şcoală şi nici măcar când

ajung la adolescenţă. Undele continuă să se propage până la vârsta maturităţii. Acest lucru este

adevărat în sens pozitiv atunci când copiilor li se citeşte, şi la fel de adevărat, într-un sens lamentabil, când

cresc fără aşa ceva. Un studiu din 2012[25] a descoperit că acei copii care ajung la grădiniţă cu foarte puţin sau

deloc „timp pentru *Noapte bună,* “ au tendinţa să fie în urma altor copii cu douăsprezece sau paisprezece luni în

ceea ce priveşte limbajul şi abilităţile care premerg cititului. Odată ce ajung la şcoală, aceşti copii au la fel

de multe şanse ca şi colegii lor să se bucure de distracţia şi stimularea oferite de timpul petrecut citind poveşti, cu

poezioare şi umor şi aventuri şi ilustraţii şi tot tacâmul. Totuşi, în inocenţa lor, îi separă de ceilalţi matematica

neiertătoare a unui fenomen denumit „prăpastia cuvintelor“.[26] Un studiu de referinţă de la începutul

anilor 1990 a scos la iveală diferenţe semnificative între numărul cuvintelor pe care copiii le aud sau nu, în funcţie de

cum sunt crescuţi: o lipsă de 30 de milioane de cuvinte până la vârsta de 3 ani. (Un studiu din 2017 a stabilit

numărul la patru milioane până la vârsta de 4 ani[27]; poate nu neapărat o lipsă, dar oricum o prăpastie.)

Implicaţiile sunt importante - nu doar pentru copiii luaţi separat, ci şi pentru societatea noastră în ansamblu

- fiindcă limbajul timpuriu şi abilităţile cognitive şi sociale asociate cu el sunt atât de profund legate de

succesul la şcoală. O cercetare recentă a evidenţiat ceea ce ar putea să pară o legătură contraintuitivă între

abilităţile de care au nevoie copiii ca să obţină rezultate bune la engleză şi cele de care au nevoie pentru a

obţine rezultate bune la matematică. în aparenţă, aceste două materii par să aibă foarte puţin în comun, dar ele

prezintă puncte de legătură cruciale, chiar dacă invizibile.[28]

S-a dovedit că, atunci când copiii au

probleme la matematică în ciclul gimnazial şi în primii ani de liceu, de cele mai multe ori

dificultatea provine mai rar de la numere şi abilitatea de a mânui cifrele, cât de la cuvinte şi citit.

Potrivit dr. Candace Kendle, preşedintă şi cofondatoare a Read Aloud 15 MINUTES, o campanie naţională

care încearcă să-i convingă pe părinţi să le citească zilnic copiilor, „dacă nu poţi rezolva probleme de citire

de clasa a V-a,
primele
probleme de
matematică
analitică decare te
loveşti, dacă nu poţi

procesa propoziţii complexe, este foarte greu să treci mai departe la matematica ecuaţiilor şi

formulelor, pentru că ai ratat tot acest proces analitic în clasa a V-a. Aşa că, dacă te gândeşti la cât de mulţi copii nu

pot sau nu sunt pregătiţi să citească în clasa a IV-a, asta înseamnă că am pierdut din start, ca ţară, aproape

jumătate din potenţialul ştiinţific, tehnologic, ingineresc şi matematic. E înspăimântător“[29].

Ca CEO la o organizaţie de cercetare clinică[30], Kendle a constatat direct cât de greu este să găseşti tineri

absolvenţi care să facă muncă de laborator. „E ca şi cum 45% dintre copii nu sunt competenţi“, spunea

ea. „Poate că reuşesc să citească, dar nu sunt suficient de buni pentru o lectură analitică sofisticată.“

E posibil ca proporţia să fie mult mai rea decât crede Kendle: un raport din 2015[31] a descoperit că 64%

dintre copiii de clasa a IV-a din Statele Unite nu întruneau standardele de competenţă la citit.

Dacă un copil de clasa a IV-a nu poate citi bine azi, înseamnă că nici anul trecut nu făcea faţă, şi probabil nici

anul anterior, când era în clasa a II- a. Şirul de informaţii şi raţionamente duce înapoi la grădiniţă şi creşă, înapoi la

primii ani de viaţă ai unui copil. Acea preţioasă perioadă timpurie este punctul de pornire pentru deficite

educative care pot să nu devină o problemă vizibilă până la liceu.

Aproximativ 20% - o cincime - din

adolescenţii americani termină liceul ca analfabeţi funcţional, ceea ce înseamnă că nu citesc şi nu scriu

suficient de bine pentru a se descurca pe piaţa muncii. E un fel groaznic de a-ţi începe viaţa de

adult. 85% dintre puştii care intră în conflict cu legea nu ştiu să scrie şi să citească bine. 70% dintre deţinuţii din

instituţiile de stat şi federale sunt în aceeaşi situaţie precară, la fel 43% dintre cei care trăiesc în sărăcie.[32]

Sunt date deprimante. In acest context, cititul cu voce tare copiilor devine mult mai mult decât o sursă

de hrană emoţională şi intelectuală - deşi asta este -, chiar mai mult decât o problemă de dezvoltare.

Imaginaţi-vă cum ar arăta o lume în care fiecărui copil i s-ar citi poveşti în fiecare seară. Aşa cum spune

Rosemary Wells, creatoare de cărţi de poveşti ilustrate şi promotoare a cititului cu voce tare, „Am putea

îngusta prăpastia de performanţă fără să cheltuim nici un bănuţ în plus“[33].

*

Deci care e situaţia? Câţi copii au parte de poveşti şi câţi nu? Putem găsi câteva răspunsuri în sondajele despre

obiceiurile de lectură în familie pe care editura Scholastic le derulează o dată la doi ani. In raportul

de lectură Scholastic pe 2017[34], 56% dintre familii au raportat că bebeluşilor li se

citeau poveşti cu voce tare aproape în fiecare zi. Procentele erau mai mari în cazul copiilor între 3 şi 5

ani, 62% dintre respondenţi menţionând că cei mici aveau parte de această experienţă de cinci-şapte ori pe

săptămână. Aceste cifre au crescut în timp, ceea ce este minunat.

Priviţi însă procentele din

celălalt punct de vedere şi veţi vedea o realitate sumbră: 44% dintre bebeluşi şi copiii mici şi 38% dintre copiii între 3

şi 5 ani *nu* au parte, în Statele Unite, de poveşti citite adesea cu voce tare, unii chiar deloc. In Marea Britanie,

procentele sunt de fapt în scădere.[35] Un studiu recent derulat acolo a descoperit că procentul

preşcolarilor cărora li se citeşte cu voce tare în fiecare zi a scăzut cu aproape 20% în ultimii cinci ani, ajungând la

doar puţin mai mult de jumătate. (Nielsen Book Research, cei care au derulat studiul, au observat cu

îngrijorare ceea ce pare să fie o creştere corespunzătoare, cu 20%, a procentului de copii mici care se

uită la videouri în fiecare zi.) Pe scurt, milioane de bebeluşi şi de copii mici cresc, *chiar acum,* cu un dezavantaj.

Fără să fie vina lor, ei nu primesc hrana emoţională şi intelectuală de care ceilalţi copii se bucură în fiecare zi.

Intr-o epocă ocupată şi agitată, timpul şi atenţia sunt disponibile în cantităţi mici. Să găseşti o oră liberă

sau chiar şi numai 15 minute ca să citeşti cu voce tare poate să pară o sarcină insurmontabilă.

Chiar dacă părinţii nu muncesc până târziu sau nu au mai multe joburi, poate fi dificil să-ţi aduni puterile pentru asta.

Şi bineînţeles că nu toate familiile au parte de momente de comuniune calmă. Insă toţi părinţii au ocazia să

interacţioneze cu copiii lor la un moment dat pe parcursul zilei. Cu puţină imaginaţie, acela poate deveni

prilejul în care să citească împreună.

Pentru anumite familii, cititul la micul dejun, în timp ce bebeluşul este

prins într-un scaun de masă, poate fi cea mai bună ocazie. Pot fi 40 de minute cu un copil mic pe canapea,

înainte de somnul de după-masă, sau 10 minute în timp ce tatăl şi fiica aşteaptă să intre în cabinetul

doctorului. Cititul poate să aibă loc atunci când copiii sunt în cadă, când toată lumea e în metrou, sau chiar la

telefon cu un copil aflat la mare depărtare. Poate să însemne transformarea unei jumătăţi de oră

plicticoase de la poarta de îmbarcare din aeroport într-o jumătate de oră de lectură plină de beneficii, sau

deschiderea unei cărţi la masă în timp ce copiii mănâncă devreme la cină macaroane cu brânză. Poate să fie

o oră întreagă de răsfăţ cu toată familia în fiecare seară înainte de culcare. „Oricând, oriunde“ este

sloganul unei organizaţii nonprofit din New York[36] care susţine cititul cu voce tare, şi exact aşa este.

Cât despre ce să se citească, cărţile sunt, evident, ideale, dar, la o adică, merge aproape orice: un

ziar, o revistă, ghidul laminat pentru evacuarea de urgenţă a avionului din buzunarul scaunului din faţa

ta. Poetul britanic Roger McGough îşi aducea aminte pe jumătate în glumă cum mama lui inventivă făcea rost

de materiale pentru citit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial: „Deşi cărţile erau rare în acei ani, mama se

asigura că ascultam o poveste înainte de culcare în fiecare noapte. La lumina unei fabrici în flăcări sau a unui

Messerschmitt doborât, citea orice îi cădea în mână: etichete de pe sticlele de sos, textele de pe părţile

laterale ale cutiilor cu fulgi de pommb. învelit confortabil în pat, povestea mea preferată era o cutie de Ovaltine. Cât de

bine îmi aduc aminte şi acum vocea ei: « Presăraţi două sau trei linguri pline de.. .»“[37]

în acea

rememorare amuzantă, poţi simţi fascinaţia, magia inefabilă a amestecului de voce, naraţiune,

atenţie pbnă de dragoste şi apropiere fizică. Aşa cum sugerează studiul derulat la Cincinnati şi aşa

cum vom vedea în capitolele următoare, datele arată că, atunci când citim cu voce tare, se întâmplă

lucruri minunate. Greu de spus de ce se întâmplă astfel. La un anumit nivel, e pur şi simplu o chestiune de

inputuri: de limbaj şi alinare, de atenţie reciprocă şi de plăcere a poveştilor.

Cu toate acestea, există şi o nuanţă

puternică de transcendenţă, care ridică cititul cu voce tare de la banal la sublim. Experienţa este mai mult decât

suma părţilor sale. O putem desface în bucăţi ca să-i vedem componentele frumoase şi fascinante - iată

sarcina acestei cărţi -, şi totuşi, în acelaşi timp, ne lovim în esenţă de un mister, întocmai ca un biolog care a

disecat corpul unei păsări cântătoare, putem vedea bucăţile şi cum se potrivesc una cu alta. Putem

identifica aripile şi picioarele, ciocul şi penele. Dar nu putem vedea sau ţine în mâini acel ceva care ne-a făcut

să iubim pasărea atât de mult: graţia zborului şi cântecul ei melodios, trilurile ei.

Aşa e şi cu cititul

cu voce tare. Avem un cititor, o carte, un ascultător. Sunetul vocii există o clipă şi apoi dispare. Asemeni

cântului păsărilor, s-a dus - s-a terminat. Şi, totuşi, lasă urme ale trecerii sale prin imaginaţia şi memoria celor care

ascultă. E incredibilă puterea acestui schimb fugitiv.

Povestea omenirii este povestea vocii

umane care spune poveşti. Citind cu voce tare, ne hrănim dintr-o fântână antică de fericire de dinaintea

cuvântului scris. Povestirea orală a susţinut şi reîmprospătat umanitatea încă din negura timpului.

Aşa că acolo o să mergem în cele ce urmează.

2. Margaret Wise Brown, *Noapte bună, Lună,* tr.

Florin Bican, Art,
Bucureşti, 2017.

3. Chestionare.

CAPITOLUL 2
DE UNDE A ÎNCEPUT TOTUL

A
fos
t
od
ată
ca

nic
iod
ată
în
lu
me

a
ant
ică
„Cântă-mi, o, Muză,
bărbatul cu
gând iscusit, care-

ntruna
Dus fu pe mare,
când, sfântă, a
Troiei cetate luat-a
Şi, printre mulţi
muritori, a

văzut şi cetăţi, şi-
obiceiuri.“
—
pri
me
le

ver
sur
i
din
Od
ise

ea
lui
Ho
me
r-

La British Museum, în Londra, la capătul unui şir lung de galerii pline cu antichităţi greceşti, se află o

vitrină de sticlă care conţine o amforă lucioasă de culoare neagră şi ocru[1], asemănătoare cu o carafă sau o vază.

Obiectul a fost făcut de un meşteşugar din Atena cândva, pe la începutul Epocii de Aur, în jurul anilor 490-480

î.Cr., şi este decorat cu câte o siluetă pe fiecare parte. Prima este cea a unui muzician cu pulpane lungi şi tunică în

carouri, înfăţişat complet din profil. Parcă l-am surprins în timp ce suflă într-un instrument asemănător cu un

fluier.

Pe cealaltă parte, un bărbat în robă plisată stă în picioare, într-o poziţie relaxată de

comandă, cu un braţ întins în faţă şi sprijinit de un baston din lemn. Gura bărbatului este deschisă şi,

dacă privești cu atenție, poți vedea un arc subțire de text care iese de pe buzele sale. In traducere, cuvintele

spun: „A fost odată ca niciodată în Tirint...“

Silueta este un rapsod, sau „croitor de sunete“[2], şi un

soi de prefigurare vie a cititului cu voce tare. Cu toate acestea, în Grecia antică, rapsodul nu citea dintr-o carte.

El *era* cartea. Păstra în memorie, printre alte opere, cele două poeme epice ale lui Homer, *Iliada* şi *Odiseea.* Am

putea spune că le scotea din raft şi le citea cu voce tare atunci când le recita.

Poveştile

homerice, iubite până în zilele noastre, sunt creaţii fascinante. Ele mustesc de acţiune, dramă, ascunzişuri,

înşelăciuni (şi manifestări de onoare şi dezonoare atât de diferite de cele din zilele noastre, încât pot

părea bizare). *Iliada* acoperă cei zece ani ai Războiului Troian, când armatele reunite ale regatelor greceşti

au asediat cetatea fortificată a Troiei. în versurile ei facem cunoştinţă cu Ahile cel morocănos şi feroce, cu nobilul

prinţ Hector, cu Paris cel chipeş şi seducătoarea Elena. A doua mare poveste homerică, *Odiseea,* îi

urmăreşte pe Ulise, cel mai iscusit dintre greci, de-a lungul celor zece ani cât îi ia să ajungă înapoi acasă,

în Ithaca, după cucerirea Troiei, şi pe soţia sa, Penelopa cea înţeleaptă şi îndelung-

răbdătoare. în timpul călătoriilor sale, Ulise se confruntă cu echipaje răzvrătite, tentaţiile erotice

întruchipate de Circe şi Calipso şi cu monştri precum Polifem, ciclopul mâncător de oameni, şi sirenele

ucigaşe. La un moment dat, Ulise trebuie să-şi elibereze oamenii de plăcerile florii de lotus, care dă

dependenţă şi aduce uitarea.

In zilele noastre, dacă deschizi un exemplar tipărit şi legat al *Iliadei* sau

al *Odiseii,* primul lucru pe care îl poţi observa nu e bogăţia naraţiunii, ci dimensiunea impresionantă a

operei.[3] Poemele epice sunt lungi şi ramificate şi, în pofida faptului că sunt presărate cu notaţii mnemonice

care funcţionează ca semne de carte mentale pentru cine şi-ar propune să le ţină minte - fraze pline de viaţă şi

epitete precum „zeiţa cu ochi verzi, Athena“ sau „Zeus cu egidă“ -, tot este incredibil de imaginat că, odată

ca niciodată, oamenii le memorau. Un rapsod bun nu doar că ar fi ţinut minte cele două poveşti,

dar ar fi fost în stare să o reia pe oricare din orice moment şi să recite mai departe fără nici o poticneală.[4]

Genul
acesta de măiestrie
le e străin celor mai
mulţi
>
oameni moderni. în

zilele noastre, când majoritatea şcolilor au renunţat să le mai ceară elevilor să memoreze poezii, puţini dintre noi

mai au resursele interioare care să se apropie cât de cât de cele ale unui rapsod. Aţi putea spune că nu avem

nevoie de ele: cărţile nu costă mult şi sunt disponibile pe scară largă, şi putem folosi Internetul

pentru a căuta fragmente din scrieri pe care le-am uitat sau pe care vrem să le citim. Rapsozii au devenit

demodaţi cu mult înainte ca epoca digitală să licărească precum o scânteie în ochii viitorului. Şi totuşi,

deşi au dispărut de mult, rolul lor în lumea antică este un memento al faptului că, citind cu voce tare, luăm

parte la una dintre cele mai vechi şi mai mari tradiţii ale omenirii. Intr-adevăr, lunga şi bogata tradiţie a

cititului cu voce tare ca modalitate de a povesti se întinde în trecut până la zilele dinaintea inventării

scrisului.

*

Asemenea cuiva care, în zilele noastre, deschide

un roman şi citeşte cu voce tare, rapsozii se ocupau cu transmiterea informaţiei, nu cu inventarea ei.

Primele cuvinte din *Odiseea* - „Cântă-mi, o, Muză, bărbatul cu gând iscusit“ - clarifică acest lucru:

povestitorul dă de înţeles de la bun început că povestea pe care o spune nu este a lui şi că speră să primească ajutor

divin pentru a o istorisi cum se cuvine. Poate că noi nu ne luăm astfel de precauţii când deschidem o carte

de poveşti şi citim cuvintele, dar, asemenea unui rapsod, suntem tot un fel de mediu artistic. Ne bazăm

pe o poveste pe care nu noi am creat-o, şi povestea călătoreşte prin noi - prin concentrarea abilităţilor noastre,

prin inflexiunile vocii, căldura şi prezenţa trupului nostru - pentru a ajunge la cel care ascultă.

E un lucru minunat: simplu, profund şi foarte, foarte vechi. Ceea ce Salman Rushdie numeşte „tapiseria

lichidă“[5] a ficţiunii este unul din marile daturi umane universale. Din câte ştim[6], începând din paleolitic, peste tot

pe unde există sau au existat oameni, a existat şi povestea. Drept dovadă, *Ghilgameş*[1],poemul

epic sumerian notat pe tăbliţe de lut cu scriere cuneiformă, cu o mie cinci sute de ani înainte de Homer. Sau

Mahabharata[8] şi *Ramayana*[9], poeme sanscrite elaborate care datează din secolele IX şi VIII î.Cr. Sau legenda

anglo-saxonă [10],
veche de o
mie de ani, saga
islandeză [n],
poemul
epic malian

Sundiata[12], galezul [13],

cele *1001 de nopţi*[14], care-şi trag seva din Persia, Egipt şi

Mesopotamia, precum şi poemul epic finlandez şi carelian. Lista este, prin forţa lucrurilor, parţială.

Odată ca niciodată, nici una dintre aceste poveşti nu fusese încă fixată pe vreo pagină (sau tăbliţă

de lut), toate erau purtate în corpul oamenilor care le memorau. Mult înainte de Johannes Gutenberg şi de

tiparniţa lui, şi cu o mie de ani înainte de călugării izolaţi în chilii şi ale lor anluminuri, modalitatea

principală de stocare a istoriei, poeziei şi poveştilor populare era mintea umană.[16] Iar cea mai importantă cale

de transmitere a moştenirii culturale, din generaţie în generaţie, era vocea umană.

în Grecia antică,

vocile aparţineau rapsozilor; în India antică, erau ale barzilor vizitii denumiţi *sute.* în alte părţi erau

scalzii (poeţii istoriilor nordice) şi *rakugoka* (povestitorii japonezi), împreună cu jonglerii,

menestrelii şi trubadurii Europei medievale. Şamanii transmiteau mai departe poveştile triburilor native din

America de
Nord. în Africa de Vest exista şi încă mai există un grup de grioţi, povestitori ambulanţi şi

muzicieni supranumiţi arhive vii.

Chiar şi pe măsură ce societăţile umane îşi

încredinţau poveştile şi istoriile tiparului, oamenii s-au bazat în continuare pe voce pentru a înţelege

ceea ce era scris. De fapt, până în secolul al X-lea d.Cr., scrisul nu era ceva de absorbit prin ochi şi evaluat

în linişte în minte. Era, mai degrabă, un mecanism pentru un soi de autodictare. Cititul era doar citit cu

voce tare.[17] Cuneiformele sumeriene, hieroglifele egiptene, manuscrisele în

aramaică, arabă şi ebraică, Evangheliile creştine cu anluminuri, Talmudul, Coranul -

odată cu aceste forme şi colecţii de texte, s-a născut aşteptarea ca o persoană să le citească cu voce

tare şi să le invoce realitatea, ca să spunem aşa. în cartea sa *Istoria lecturii,* Alberto Manguel subliniază

că aramaica şi ebraica, limbile „primordiale“ ale Bibliei, nu făceau nici o diferenţă între citit şi vorbit.

Acelaşi cuvânt era folosit pentru amândouă. Budismul şi hinduismul alocă şi ele un loc privilegiat

cuvântului vorbit.[18] Ce altceva sunt meditaţiile ghidate ale budismului decât lecturi cu voce tare? Ce

altceva se întâmplă atunci când, în timpul Festivalului Primăverii, Rama Navami, hinduşii ascultă lecturi din ?

(Aşa cum observa un vizitator anglican în India sfârşitului de secol XIX, „Se presupune că ai multe de câştigat

chiar şi dacă doar le auzi“[19].)

Genul de lectură în gând pe care îl practicăm atunci când citim o carte

pe laptop sau pe telefon era considerat bizar odinioară, un semn de excentricitate. Plutarh scrie despre

cum Alexandru cel Mare şi-a uimit soldaţii, prin 330 î.Cr., citind scrisoarea pe care o primise de la mama

sa fără să rostească o literă.[20] Perplexitatea lor atrage atenţia asupra rarităţii unui astfel de spectacol.

Şase sute de ani mai târziu, Augustin din Hipona a fost martor când Ambrozie, episcopul milanez (şi viitor

sfânt, ca şi el), contempla un manuscris în chilia lui. Augustin a fost uluit să vadă tehnica deosebită a

bătrânului.[21] „Când citea“, se minunează Augustin în *Confesiunile* lui, „ochii săi alunecau pe deasupra

paginilor, iar spiritul său scurta înţelesul rândurilor, în vreme ce glasul şi limba sa se odihneau“.[5]

Pentru Augustin, după cum observă Alberto Manguel, „cuvântul rostit era parte integrantă a textului însuşi“[22].

Acum nu mai credem asta. Pentru noi, cuvântul *scris* are adevărata greutate şi gravitate. Glumim

spunând: „Trebuie să fie adevărat, am văzut asta pe Internet“, ca un ecou al vechiului adagiu despre

sfinţenia cuvântului tipărit.

Şi totuşi, aşa cum observa Dante, limba vorbită - cuvintele pe care le

rostim, pauzele dintre ele şi inflexiunile vocii noastre - este limba noastră maternă.[23] Scrierea este

cristalizarea gândului lichid şi a vorbirii şi, ca atare, o formă de traducere. Când o fată din vremurile

moderne îi ascultă pe mama şi pe tatăl ei citind o versiune prescurtată a *Iliadei* sau a *Odiseii,* într-un mod ciudat, ea îl

aude pe Homer tradus de cel puţin patru ori la rând. Ceea ce a fost la început greacă vorbită a devenit

greacă scrisă, care a fost tradusă în engleză scrisă şi apoi, printr-o ultimă transformare, a fost descătuşată din

pagină şi eliberată în aer ca engleză vorbită.

Cuvântul eliberat este un lucru aparte, pentru că

aproape oricine poate beneficia de el fără să facă vreun efort. Cititorul (sau trubadurul, sau scaldul) trebuie să-

şi folosească energia ca să prezinte un text, dar pentru public nu există decât cerinţa de a fi atent. Dacă

asculţi, nu există nici o diferenţă între situaţia în care auzi o poveste redată din memoria unei persoane, în stilul

rapsodului, sau un text citit de pe pagina unei cărţi. In ambele cazuri, povestea ajunge la tine în forma vie,

vorbită.

Vorbirea este modul în care limba ajunge prima dată la noi, la început. O auzim. Apoi o

vorbim. Abia mai târziu şi după studii serioase, vom învăţa să citim şi să scriem. Aşa cum ştim din statisticile

îngrijorătoare despre absolvenţii de liceu din America, nu toată lumea dobândeşte această abilitate.

Potrivit Naţiunilor Unite, aproximativ 14% din populaţia adultă a lumii nu poate citi.[24] Totuşi, dacă analfabetismul

este o barieră în calea evoluţiei economice, el nu a împiedicat niciodată pe nimeni să se delecteze cu

poveşti, fie că vorbim despre adulţi analfabeţi sau despre copii care nu au încă vârsta necesară, nu sunt

suficient de dibaci sau de motivaţi pentru a decoda un text scris. Pentru ei, ca şi pentru bărbaţii şi femeile din Anglia

secolului al XlV-lea care se adunau să-l audă pe Chaucer citind *Povestirile din Canterbury* sau pentru malienii din

secolul al XVIII-lea care alergau în întâmpinarea griotului, tradiţia orală este sanctuar şi încântare.

*

Cum încep poveştile? „A fost odată ca niciodată“, aşa cum este reprezentat rostind

rapsodul de pe amfora de la British Museum. Acestea sunt cuvintele cu adevărat magice, fie în forma lor cea mai

familiară, fie într-o variantă auzită în Indonezia, „A fost… şi nu a fost“[25], sau în stilul jamaican de a începe poveştile, „A

fost odată o vreme, o vreme foarte prielnică. Maimuţa mesteca tutun şi scuipa var alb…“. Mai rapide decât un

duh al lămpii, cuvintele invocă un portal şi ne duc prin el, purtându-ne din aici şi acum pe tărâmul poveştilor,

un loc fantastic sau real, sau o combinaţie a celor două. „Cine poate cataloga miliardele de modalităţi pe

care le folosesc fiinţele umane pentru a semnaliza «Acum îţi spun o poveste»?“, întreabă criticul literar Laura

Miller. „Vorbitorul lasă deoparte subiectele banale, ascultătorul îşi recalibrează atenţia, şi amândoi pătrund

într-o relaţie mai veche decât memoria rasei noastre. O poveste ne poartă, pentru o vreme, în afara

timpului şi particularităţilor existenţei noastre. Iniţierea în acest ritual poate veni sub forma unei pauze, a

unei schimbări de tonalitate [...] [şi care] ne spune că a început un limbaj special, limbajul poveştilor.“[26]

Intr-o după-amiază de toamnă, nu cu mult timp în urmă[27], iniţierea în acest ritual lua forma unui director

de şcoală care îi înmâna microfonul unui băieţel de 12 ani, îmbrăcat cu pantaloni scurţi, tricou şi şosete

turcoaz. In dimineaţa aceea, elevul de clasa a V-a şi alţi elevi de la o şcoală doar pentru băieţi din suburbiile

Marylandului concuraseră în etapele preliminare ale turneului denumit „the Bard“ (Bardul). Ii privisem

pe rând pe băieţii mai mici recitând poezii în bătaia soarelui, la baza unui amfiteatru mic din piatră. Unele

poezii erau scurte: cel puţin doi dintre băieţi se limitaseră la cele şase versuri sumare din poezia „Vulturul“ de Alfred

Tennyson, dar văzusem şi un elev de clasa a IV-a recitând timp de zece minute lungi poemul lui G.K.

Chesterton „Lepanto“. M-a surprins cât de atenţi erau cei aproximativ 50 de şcolari răspândiţi pe

trepte, deşi e posibil ca şi vigilenţa profesorilor lor să fi avut un efect liniştitor.

Acum se

înghesuiseră cu toţii în sala de sport ca să afle finaliştii. Vă puteţi imagina zarva. 500 de băieţi cu vârste cuprinse

între 9 şi 18 ani se împingeau să prindă un loc pe scaune. Probabil că e şi mai greu să vă imaginaţi (deşi vă garantez că

aşa s-a întâmplat) tăcerea totală care s-a aşternut când directorul a pus microfonul în mâna unui băiat de clasa a

V-a. Acesta câştigase etapa preliminară pentru gimnaziu. începuse acum să povestească una

dintre cele mai memorabile despărţiri din literatură, din cântul VI al *Iliadei.*

„Hector cu grabă

purcese / Iarăşi pe drumul acela, pe căile lungi, durate“, a recitat băiatul tare şi răspicat. „Iar străbătând prin

cetate, şi-ajunse la Porţile Schee. / Când era gata pe-acolo să iasă din nou în câmpie, / Iată, soţia cea plină

de haruri în faţă-i aleargă/-

Hector nu ştie, dar bănuieşte că e poate pentru ultima dată când îşi vede

nevasta, pe Andromaca, şi bebeluşul, pe Astyanax, un copil frumos, „luceafăr, o stea minunată“.

Andromaca îl imploră pe soţul ei să nu plece: „Nefericite, chiar sufletu-ţi tare te duce pierzării - /

Milă tu n-ai nici de pruncul de sân, nici de mine, sărmana, / Văduvă ce-am să-ti rămân!“

Hector poate să

prevadă consecinţele îngrozitoare, dar trebuie să meargă la luptă; onoarea i-o cere. în ultimele

sale momente cu soţia, încearcă să se călească şi să o întărească şi pe ea pentru ce le rezervă soarta în mâinile

grecilor: lui, o moarte violentă; ei, robia în casa unui invadator. Speră să moară primul şi să fie scutit de

suferinţa ei: „Dar de-aş fi mort de demult, şi ţărâna mă-nghită, mai bine / Făr’ să iau seama la vaietul tău, când

te-ar smulge de-acasă“.

Emoţionat de propriile sale cuvinte, Hector se întinde după fiul

său, dar Astyanax, speriat de armura strălucitoare a tatălui său şi de coiful cu tui, îşi ascunde faţa la

pieptul doicii.

„Râse şi tatăl lui drag, râse iarăşi stăpâna lui mamă“, a declamat băiatul în sala de sport,

făcând o pauză, „Iar, de îndat’, de pe cap ridicatu- şi-a chivără Hector, / Şi-apoi alăturea, jos, pe pământ,

lucitoare,-a lăsat-o. / Iar după ce-şi sărută dragul fiu şi săltatu-l-a-n braţe, / Spuse spre Zeus, rugător, şi spre nemuritorii

toţi ceilalţi…“.

M-am uitat prin sala de sport. Câţiva dintre băieţii mai mici se foiau pe scaune, dar nimeni

nu vorbea şi nici nu se prostea.

„Zeus şi voi, zeii ceilalţi, de-aţi face şi-acesta s-ajungă, / Fiul meu, tot ca şi

mine, de vază-ntre toţi de la Troia, / Tare, puternic, cu vlagă, stăpân peste tot Ilionul! Ba chiar să-i zică vreunul,

venind înapoi de la luptă: / «Mult e mai bun decât tatăl!», când duce-va armele crunte, / Şi-a despuiat un vrăjmaş

— iară mama-ar avea bucurie.“

O clipă mai târziu, scena s-a terminat. Zgomot de picioare bătând în

podea, aplauze, glasuri care vibrau şi bănci care trosneau. Prin intermediul unui medium slăbănog cu

şosete amuzante, poezia şi patosul lui Homer se întinseseră, asemenea unei mâini uriaşe, din

trecutul îndepărtat şi străin pentru a-i prinde în mreje pe aceşti băieţi moderni.

V-aţi putea gândi

că nu are cum să existe vreo continuitate reală între un rapsod bărbos din Grecia clasică de acum

două milenii şi jumătate şi un băiat dintr-o sală modernă de sport. Cu toate acestea, *există* o linie

directă, pentru că cititul cu voce tare - capacitatea sa de a fermeca şi îmbogăţi - nu se află în aparenţe, ci în actul

rostirii.

*

într-o dimineaţă de septembrie a anului 1858, în oraşul

Harrogate, din North Yorkshire, un bărbat plângea în timp ce Charles Dickens citea cu voce tare din

romanul său *Dombey fiul* unui public numeros. Moartea lui Paul Dombey la 6 ani părea să fie motivul

supărării bietului om, iar suferinţa lui nu i-a scăpat autorului. „După ce a plâns o bună bucată de vreme

fără să se ascundă“, i-a scris Dickens cumnatei lui, Georgy, „şi-a acoperit faţa cu ambele mâini şi s-a

aplecat peste spătarul fotoliului din faţă, zguduindu-se de emoţie“.[28]

Dickens a povestit despre

prezenţa în public, la aceeaşi lectură, a unui „tip remarcabil de bine făcut de vreo 30 de ani“, care era atât de

amuzat de personajul comic Toots, încât *„nu reuşea* deloc să fie serios, ci a râs până când s-a oprit să-şi

şteargă lacrimile cu o batistă. Şi, de fiecare dată când simţea că Toots urma să apară din nou, începea să râdă

şi să se şteargă iar la ochi, iar, când acesta apărea, scotea un ţipăt, de parcă ar fi fost prea mult pentru el“[29].

Romane precum *Oliver Twist*, *Vremuri grele* şi *David Copperfield* îl transformaseră pe Charles Dickens în

J.K. Rowling al secolului al XlX-lea. Cititorii lui din Statele Unite erau atât de îngrijoraţi de soarta sărmanei

Nell din *Vechiul magazin de curiozităţi,* încât mulţimile asaltau docurile din New York ca să prindă

ultimul foileton al poveştii[30], aşa cum, 150 de ani mai târziu, mulţimile se strângeau în faţa librăriilor pentru a

aştepta ieşirea de sub tipar, în timpul nopţii, a celei mai recente cărţi din seria Harry Potter.

Pe vremea lui

Dickens, lectura cu voce tare acasă era o modalitate obişnuită de petrecere a timpului liber în multe

familii.[31] Practica devenise accesibilă pe scară largă în Marea Britanie în urmă cu 100 de ani, odată cu

răspândirea alfabetizării şi disponibilitatea crescută a cărţilor şi revistelor. Aşa cum scrie Abigail

Williams în *The Social Life of Books,* „Oamenii îşi împărtăşeau literatura în feluri foarte diferite:

cititul împreună al cărţilor era ca un sedativ, un spectacol, un acompaniament pentru lucrul

manual, o modalitate de a face timpul să treacă plăcut într-o călătorie sau într-o seară lungă şi

întunecată. Ei percepeau lectura ca pe un soi de stimulent şi ca pe o influenţă periculoasă, o sursă

de îmbunătăţire, a modalitate de a alunga plictiseala sau chiar ca pe un substitut sănătos al beneficiilor unei

plimbări în aer liber“[32].

Dintr-o o distracţie banală, lectura cu voce tare s-a transformat în

modă.[33] Mugurii mişcării oratorice au atras aspiranţi de la baza scării sociale până la vârful ei — de la

ucenici brutari până la doamnele nobile din mănăstiri -, toţi dornici să înveţe să citească cu eleganţă şi aplomb. O

persoană putea să câştige recunoaştere socială dacă citea bine, în timp ce, bineînţeles, cititul

stângaci o punea într-o situaţie stânjenitoare. Ghidurile de elocuţie atrăgeau atenţia asupra

ruşinii de a vorbi monoton, „ca un Băiat ignorant, care nu înţelege ce citeşte“[34]. (Istoria relatează cât de

derutată s-a simţit celebra Jane Austen când, într-o seară din 1813, a suferit în timp ce mama ei, din lipsă de

experienţă, a citit grăbit un pasaj din *Mândrie şi prejudecată.* „Deşi înţelege perfect personajele“, i-a

mărturisit Austen surorii ei într-o scrisoare, „nu poate vorbi aşa cum ar trebui să vorbească ele“[35].)

Pentru Dickens, lectura cu voce tare în compania altora era suficient de populară cât să se poată baza pe faptul

că publicul lui avea să ştie la ce se referă când îşi începea prezentările, aşa cum făcea de obicei,

cu o rugăminte: „Aş vrea să vă rog să vă imaginaţi că sunteţi împreună cu un mic grup de prieteni, adunat să asculte o

poveste“[36].
Doamnele şi domnii ar fi preferat în mod normal să-şi protejeze manifestările

emoţionale în spaţii mari şi aglomerate. Atunci când îi ruga să-şi imagineze că fac parte dintr-un „mic grup de

prieteni“, Dickens își invita ascultătorii să capituleze în fața poveștii cu toată sinceritatea și deschiderea de care

ar fi dat dovadă în intimitate. Aşa cum ştim din scrisorile şi jurnalele sale, oamenii se lăsau complet copleşiţi de

extazul emoţional pe care îl oferea. Dickens era un cititor talentat, care exersa săptămâni în şir citirea textelor

înainte de a pleca la drum cu poveştile lui. In manuscrisele pe care le folosea pentru lecturile publice, avea notiţe

pe margine care să-i amintească diferitele tonuri pe care trebuia să le abordeze de la un fragment la altul

(„Vesel… Sobru… Cu patos…“[37]), cu gesturi asociate („Punctez… Mă cutremur… Privesc speriat în jur…“).

Charles Dickens trebuia să se asigure că clienţii plătitori plecau satisfăcuţi. Până la urmă, făcea munca

asta pentru bani. Cei mai mulţi dintre noi nu au o miză economică. Citind acasă, din dragoste, nu trebuie să redăm

proza într-un mod atât de rafinat. Chiar şi fără să ne cutremurăm şi fără momente bine punctate de patos,

este uimitor cât de eficientă poate să fie o poveste bună citită cu voce tare.

*

în timp ce Dickens distra publicul din Anglia şi Irlanda[38], de cealaltă parte a Atlanticului coloniştii se

răspândeau spre vest în Statele Unite şi purtau cu ei poveştile lui. Pentru multe familii de emigranţi, o repriză

bună de lectură cu voce tare a foiletoanelor din reviste, seara, era un amuzament după munca singuratică

şi dificilă de a tăia brazde şi de a planta culturi. Cel mai greu era să facă rost de exemplare noi ale revistelor în

care apăreau povestirile lui Dickens, Victor Hugo şi ale altora. După inaugurarea liniei ferate

transcontinentale în 1869, transmiterea poştei a devenit mai eficientă, dar oamenii tot nu puteau să

anticipeze când sau dacă mult aşteptatele pachete, scrisori sau publicaţii vor ajunge. Cum îşi

amintea un emigrant: „Niciodată nu puteam fi siguri că o să înţelegem următoarele

capitole din poveştile publicate în foileton, care erau distracţia noastră, îmi aduc aminte că eram

foarte captivat de unul dintre romanele lui Charles Reade, în care eroina ajungea pe o insulă pustie...

povestea era publicată într-o [revistă intitulată] *Saturday,* şi la început sosea în fiecare săptămână,

dar, după ce deveniserăm extrem de interesaţi, au trecut cinci săptămâni în care nu am primit nici

măcar un număr şi a trebuit să ne imaginăm continuarea“[39].

Laura Ingalls Wilder redă

senzaţia de eliberare şi evadare pe care familiile de pionieri o trăiau prin intermediul acestor poveşti - ca

şi realitatea lor frustrantă - în cartea *Iarnă îndelungată,* care, asemenea altor romane din seria

„Căsuţa din prerie“, este inspirată din evenimente reale. Cu câteva zile înainte de Crăciunul din 1880, în orăşelul

De Smet din zona Dakota, tatăl Laurei se întoarce de la poştă cu un braţ de reviste şi ziare trimise de

binevoitori. Laura şi surorile ei, Mary şi Carrie, sunt extrem de nerăbdătoare să răsfoiască teancul incitant, dar mai

întâi trebuie să-şi termine treaba. Răsplata imediată nu era o caracteristică a căminului Ingalls.

— Haideţi, fetelor, spune Mama, puneţi deoparte mormanul de *Reviste pentru tineri.* Trebuie să

scoatem rufele cât e încă vremea însorită.[40]

Până să-şi termine fetele

treaba, e prea întuneric să mai citească; familia Ingalls aproape că a rămas fără kerosen şi, cu trenurile

blocate în zăpadă, nu au de unde să cumpere. A doua zi, Mama propune să întârzie din nou bucuria cititului şi

să nu se atingă de reviste până la Crăciun.

După un moment, Mary a spus:

— Cred că e o idee bună. Ne va ajuta să învăţăm stăpânirea de sine.

— Nu vreau, a

spus Laura.

— Nimeni nu vrea, a spus Mary. Dar ne va face bine.

Uneori, Laura nu

ţinea musai să facă ce trebuie. Dar, după un moment de tăcere, a spus:

— Ei bine,

Mamă, dacă tu şi Mary vreţi, o să fac şi eu asta. Aşa vom avea un motiv să aşteptăm Crăciunul cu

nerăbdare.

— Tu ce spui, Carrie? a întrebat Mama, iar Carrie a răspuns cu o voce stinsă:

— Voi face şi eu la fel, Mamă.[41]

Vine Crăciunul, dar fetele trebuie mai întâi să-şi termine

toată treaba, şi doar târziu, la finalul zilei, soseşte momentul mult aşteptat:

— Fetelor, alegeţi o poveste, a spus Mama. Şi eu o voi citi cu voce tare, ca să ne bucurăm cu

toţii. Cuibărite una în alta între sobă şi masa cea luminoasă, au ascultat-o pe Mama citind

povestea cu vocea ei caldă şi limpede. Povestea i-a purtat departe de furtuna rece şi întunecată. Când

a isprăvit-o, a mai citit una, apoi încă una. Şi era suficient pentru astăzi; trebuiau să mai păstreze şi

pentru altă dată.[42]

Cam pe când Mama din familia Ingalls citea cu porţia poveşti, la aproape 2.000 de mile către

sud şi est, imigranţii cubanezi readuceau la viaţă în Florida un obicei minunat pe care coloniştii spanioli îl

interziseseră acasă. In 1865, aşa cum povesteşte Alberto Manguel în *Istoria lecturii*[43], un poet şi producător de

trabucuri pe nume Saturnino Martinez fondase un ziar special pentru muncitorii din comerţul cu

trabucuri. Cum explică Manguel, „De-a lungul anilor, *La Aurora* a publicat lucrări ale unor importanţi autori

cubanezi ai zilei, ca şi traduceri din scriitori europeni precum Schiller şi Chateaubriand, recenzii ale unor

cărţi şi piese de teatru şi relatări despre tirania proprietarilor de fabrici şi despre suferinţele

muncitorilor“.

Totuşi, era o problemă cu ziarul. Majoritatea muncitorilor din industria de

trabucuri nu-l puteau citi; rata alfabetizării în rândul clasei muncitoare era în jur de 15%. Aşa că

lui Martinez i-a venit ideea să organizeze lecturi publice cu cititori care să le citească oamenilor ziarul în

timp ce ei munceau. In 1866, primul dintre aceşti lectori, aşa cum au ajuns să fie cunoscuţi, şi-a tras un scaun într-o

fabrică de trabucuri din Havana şi a început să citească ştirile. Cei care învârteau ţigările de foi au pus mână de

la mână ca să-i plătească salariul şi au primit în schimb ore de distracţie intelectuală.

Din păcate, nu

avea să dureze. Şase luni mai târziu, autorităţile au intervenit în forţă. Dacă muncitorii analfabeţi puteau

„citi“ ziarul ascultându-1, exista riscul să le vină idei periculoase. Autorităţile au interzis acea

practică, şi în Cuba ea pare să fi dispărut complet.

Cu toate astea, când cubanezii s-au mutat în număr

mare în Florida în anii 1870, obiceiul a renăscut. Fiul unui lector care citea cu voce tare pentru muncitorii din Key

West la începutul secolului XX îşi aducea aminte de rutina zilnică a tatălui său: „Dimineaţa, citea

ştiri internaţionale direct din ziarele cubaneze aduse zilnic cu vasul de la Havana. De la prânz până la trei după-

amiaza, citea dintr-un roman. Trebuia să interpreteze personajele imitându-le vocile, ca un actor“[44]. (Se

pare că romanul *Contele de Monte Cristo* de Alexandre Dumas era unul dintre preferatele muncitorilor din

fabricile de trabucuri.[45])
Rularea manuală a ţigărilor de foi în fiecare zi poate fi o muncă plicticoasă,

dar, din punctul nostru îndepărtat de vedere, poate să pară ceva aproape romantic. O caricatură dintr-o

revistă[46] din 1873 prezintă un rând de mustăcioşi, toţi cu pălării cu borul mic, aşezaţi la o masă de lemn şi rulând

trabucuri, în timp ce, în spatele lor, un ochelarist stă drept, picior peste picior, şi citeşte dintr-o carte cartonată.

Este imaginea calmului, ordinii şi hărniciei.

La cinci ani după ce schiţa aceea a apărut în ziar, a

avut loc o revoluţie importantă legată de însăşi ideea cititului cu voce tare. Folosind un tambur mecanic

operat manual şi acoperit cu staniol, Thomas Edison a făcut prima înregistrare a vocii umane.[47] Banda

originală de fonograf a fost restaurată acum câţiva ani şi, dacă asculţi cu atenţie, în spatele cortinei de

pârâituri şi zgomote, îl poţi auzi pe un bărbat (poate fi Edison) recitând cu voce tare „Old Mother Hubbard“ şi

„Mary Had a Little Lamb“.[48] Vocea bărbatului are un ton amuzat, şi acesta râde din când în când, de

parcă ar şti că joacă un rol. In realitate, Edison a fost uimit să vadă că invenţia lui funcţionează. „Niciodată nu am

mai fost atât de uimit“, a spus el. „întotdeauna mi-a fost frică de lucrurile care funcţionează de

prima dată.“

Dacă Edison ar fi anticipat semnificaţia momentului, poate ar fi ales o poezie

mai solemnă. Cu toate astea, într-un fel pare normal ca primele versuri înregistrate de un instrument să fie

poezii pentru copii. Până la urmă, şi tehnologia era pe atunci în perioada copilăriei. Când a crescut, totul avea

să se schimbe.

*

în anii 1930, un tip nou de rapsod a pătruns în casele

din Statele Unite şi Marea Britanie.[49] Aceşti cititori erau inumani în perseverenţa lor neobosită cu textele

lungi, pentru că erau, de fapt, nişte maşinării care redau „cărţi vorbite“ pe discuri. Mai ales pentru un

anumit grup de oameni, cititorii aceştia au apărut la ţanc.

După Primul Război Mondial,

numeroşi bărbaţi grav răniţi au revenit acasă, mulţi dintre ei orbiţi de ceaţa cumplită a armelor chimice. O

persoană care îşi pierde vederea la vârsta adultă nu e doar aruncată în beznă, ci efectiv împinsă peste

noapte în analfabetism. Teoretic era posibil ca veteranii care orbiseră să înveţe să citească Braille

cu vârfurile degetelor, dar în practică nu era aşa de uşor. Braille, ca orice altă a doua limbă, e mult mai

greu de învăţat la maturitate. Situaţia în care se aflau aceşti bărbaţi rătăciţi a grăbit un proiect aflat deja în

derulare.

„Era de la sine înţeles că aceşti oameni care se întorceau aveau nevoie să fie

antrenaţi cumva, hrăniţi din punct de vedere spiritual şi emoţional, în toate sensurile posibile“[50], a spus Matthew

Rubery, profesor la University of London şi autor al cărţii *The Untold Story ofthe Talking Book.*

Primele cărţi înregistrate în totalitate au fost lecturi ale Bibliei (Evanghelia după Ioan, în rostirea

prietenoasă a unui prezentator BBC) şi opere de ficţiune (printre care *Taifun* de Joseph Conrad şi *Cine l-a ucis pe*

Roger Ackroyd? de Agatha Christie).[51] Pentru cei care orbiseră în război, cărţile vorbitoare au fost de un imens

ajutor.[52] In sfârşit, aveau libertatea de a asculta ce le plăcea. Nu mai trebuiau să se bazeze pe rude sau

voluntari care ar fi putut interveni cu propriile păreri, citind inexpresiv sau fără har, ori cenzurând pasaje pe

care le considerau indecente sau nepotrivite pentru urechile publicului.

Abia la jumătatea anilor 1970 şi doar

odată cu apariţia cărţilor înregistrate pentru navetişti, versiunile audio au început să-şi pună cu adevărat

amprenta comercială asupra culturii de masă.[53] Şi, mult timp, au avut un iz ilegitim. Se credea că o carte

audio poate include toate cuvintele pe care le-a scris un autor, dar nu poate fi considerată o carte *adevărată.* Nu

puteai pretinde că ai *citit-o.* Ascultarea era o formă de a trişa, nu-i aşa? Susţinătorii entuziaşti ai cărţilor

audio aveau tendinţa să se scuze şi chiar să se simtă puţin ruşinaţi dacă erau întrebaţi.[54]

Acum, cărţile

audio sunt o industrie de 3,5 miliarde de dolari[55] şi o sursă imensă de plăcere şi educaţie pentru milioane de

oameni. Cu toate acestea, schimbarea percepţiei cu privire la caracterul lor acceptabil e foarte recentă[56], şi nu

încape îndoială că pentru asta trebuie să-i mulţumim tehnologiei. Când Matthew Rubery s-a apucat să scrie

istoria cărţilor audio în 2010 şi căuta finanţare, i-a convins cu mare greutate pe savanţi să-l susţină.

Subiectul părea prea frivol. Câţiva ani mai târziu, când a terminat manuscrisul, banii de finanţare au

început să curgă. Era un semn că şi cărţile audio câştigaseră concursul cultural.[57]

Şi de ce nu? E

minunat că, pentru o sumă modică sau gratis, dacă ai abonament la bibliotecă, cei mai talentaţi cititori ai

lumii pot livra orice carte vrem, direct în creierul nostru. Asemenea muncitorilor cubanezi din

fabricile de trabucuri, putem dispărea în literatură sau non-ficţiune chiar în timp ce mâinile

noastre trudesc - sau conduc, sau se ţin de mânerele unei benzi de alergare.

Pentru cititorii

ocupaţi, podcasturile şi cărţile audio sunt o binecuvântare. Pentru cei care nu pot vedea sau citi

bine, sunt mană cerească. Matthew Rubery mi-a explicat: „Atât de mulţi dislexici au venit şi mi-au spus

ce au însemnat cărţile audio pentru ei, deoarece au transformat ceva ce urau din suflet în ceva ce le aduce

bucurie“.

De la înregistrarea rudimentară cu ceară a lui Edison s-a trecut la discuri

din şelac, apoi din vinii, apoi la casete audio, CD-uri, apoi la streaming; din 2018, s-a revenit la vinii ca parte a

renaşterii hipstereşti a înregistrării „cuvântului vorbit“.[58] Majoritatea

maşinilor noi sunt dotate cu tehnologie care uşurează redarea conţinutului audio de pe telefoanele

inteligente.[59]

Generaţii viitoare de copii nu vor fi nevoite să se chinuie să extragă casetele audio din

carcasele lor fine de plastic transparent, şi nici părinţii lor nu vor simţi niciodată fiorul spaimei de a accelera pe

autostradă cu o mână pe volan în timp ce cu cealaltă scotocesc ca să scoată un CD din carcasa lui şi să-l

introducă în player, liniştindu-i în tot acest timp pe pasagerii nerăbdători: „Staţi aşa, vine şi

povestea...“

Am amintiri dragi din acele zile, în pofida înnebunitoarelor carcase de plastic.

In călătoriile lungi, eu şi copiii mei îl ascultam pe Peter Dennis citind *Ursuleţul Winnie Puh* de A.A. Milne şi

pe Martin Jarvis citind *Vântul prin sălcii* de Kenneth Grahame. Copiii mei erau aşa de fideli acestor înregistrări,

încât, atunci când am scos cărţile, au insistat să citesc cu aceeaşi cadenţă ca a lui Peter Dennis şi a lui Martin Jarvis.

Până în ziua de azi, copiii mei descriu orice moment de confuzie disperată prin expresia „singur pe lună“,

asemenea Purceluşului în timp ce aleargă cu balonul pentru ziua lui Eeyore, şi acesta i se sparge direct în

faţă.

Cărţile audio şi podcasturile pot fi atât de bune, atât de captivante, încât rişti să pari

necioplit dacă încerci să sugerezi că pot fi cumva inferioare cititului cu voce tare în persoană. Poţi

susţine că sunt, de fapt, superioare: orice amator se poate chinui cu limba sau cu frazarea, în timp ce

un narator experimentat, ca Juliet Stevenson sau Jim Dale, nu se va încurca niciodată. O înregistrare audio

superbă este o operă de artă, o creaţie nu foarte diferită, din anumite puncte de vedere, de un bust de

marmură sau de un portret în ulei. Şi totuşi, ca în cazul multor altor opere, relaţia dintre adorat şi adorator este

unidirecţională.
Spre deosebire de un cititor în carne şi oase, o înregistrare nu are idee cine ascultă. Nu ştie şi

nici nu-i pasă ce simţi. O poveste înregistrată nu capătă viaţă într-o clipă, prin acea imprevizibilă şi

efemeră comuniune dintre voce, urechi şi text. Maşinăria nu se va opri să pună întrebări, să facă o comparaţie sau să

te implice în vreun fel. Va continua să ruleze până se termină povestea, până o opreşti sau până se termină

bateria.

Din această cauză, oricât de mult mi-ar plăcea cărţile audio, mi se pare că, atunci când

nu călătoreşti cu maşina, ele trebuie să ocupe un loc secundar, limitat, după cititorii în carne şi oase - mai

ales când publicul e format din copii. Am fost puţin surprinsă să aflu că Matthew Rubery, istoricul cărţilor citite cu

voce tare, era de acord cu mine. El mi-a mărturisit: „Oamenii cărora le plac cărţile audio încearcă adesea să

le apere spunând că se împărtăşesc din tradiţia veche a lecturii cu voce tare. Şi bineînţeles că ascultăm poveşti de

mult mai mult timp decât le citim în tăcere. Dar de fapt nu e adevărat. E foarte diferit să-l asculţi, de exemplu,

pe Homer citit de Derek Jacobi la căşti faţă de cum era să-l asculţi pe un rapsod în vremurile antice. Cred că e vorba de

acea dimensiune personală, a continuat Rubery. Chiar dacă este oarecum impersonal - să zicem că e

vorba de un grup mare şi de un interpret care citeşte -, acel interpret se ghidează în

continuare după indicii de la cei din public, fie că sunt interesaţi, cască sau fac orice altceva. Evident că, atunci

când le citesc copiilor mei, reacţionez la ceea ce fac ei într-o mulţime de feluri. Dacă văd că sunt

plictisiţi, îmi schimb abordarea. O să interpretez altfel o voce sau o să subliniez anumite aspecte diferit.

Acesta este avantajul cititului cu voce tare“[60].

Acesta *este* avantajul cititului cu voce tare, şi este

ceea ce marii interpreţi, povestitori sau cititori au făcut şi fac de mii de ani. Şi totuşi, cumva, fără

să ne punem problema, în cultura noastră modernă ne-am îndepărtat de această tradiţie bogată. Unor copii li

se citesc poveşti seara, şi asta e extraordinar. Unor adulţi li se citesc poveşti în căşti, şi asta e la fel de bine.

Dar adesea facem altceva cu timpul nostru. Ne uităm la ecrane şi navigăm pe Internet - navigăm singuri.

Există o scenă în *Od*[61] care ne aduce aminte de situaţia noastră actuală. Apare la începutul poveştii. Ulise şi

oamenii lui au părăsit Troia în drum spre Ithaca şi trebuie să facă popas pe o insulă pe care nu o cunosc.

Aşteptând să fie atacaţi în orice moment, Ulise trimite trei soli să-i cerceteze pe localnici. Departe de

a-i întâmpina pe străini cu violenţă, locuitorii paşnici ai insulei le oferă o mâncare delicioasă, lotusul dulce

precum mierea. Oricine ia o înghiţitură, ne povesteşte Homer, „nu va mai şti nici de veste să deie, ba

nici să se-ntoarcă; / Astfel, voiră pe loc să rămână cu ei, Lotofagii, / Hrana să-şi ieie din lotus şi-acolo să steie de-a

pururi“[2].

In acest fel am putea descrie efectele pe care tehnologia ecranelor le are

asupra noastră. Aşa îl putem descrie pe copilaşul cu iPad căruia nu-i pasă de nici o altă jucărie; pe şcolarul care stă

în casă şi online în timp ce soarele străluceşte şi apune fără să fie văzut; pe adolescenta din spatele unei uşi

închise de la dormitor, pierdută ore în şir în lumile fantastice ale telefonului ei; pe adultul atât de

preocupat de Twitter, încât arde supa.

Printre mâncătorii de lotus, Ulise percepe

repede pericolul, şi trebuie să recurgă la forţă pentru a-i urni din loc pe membrii captivi ai echipajului său. El

spune: „Eu i-am adus, fără voie, plângând, înapoi la corăbii, / Iară pe navele mândre sub bănci i-am legat, ca

buştenii. / Dar celorlalţi din tovarăşii buni le-am dat tare poruncă / Să se grăbească să urce pe navele iuţi,

şi de- acolo / Să şi fugim, să nu uite şi alţii de- ntoarcerea-acasă“[2].

Homer nu avea cum să anticipeze

tehnologiile noastre, dar redă alura lor asemănătoare plantei de lotus. Ne mai arată şi o cale

de ieşire. Dacă suntem deştepţi, ne vom trage pe noi înşine şi familiile noastre, plângând, dacă altfel nu se

poate, către corăbii care aşteaptă să plece spre ceea ce istoricul literar Maria Tatar numeşte „oceanul

poveştilor“[62]. Dacă putem tempera măcar puţin mâncatul lotusului, ne putem limpezi minţile şi întoarce

într-un alt fel de cămin. Omenirea a înflorit împărtăşind poveşti încă din cele mai vechi timpuri. Revigorând arta

cititului cu voce tare, putem revendica o plăcere veche, care are uimitoarea capacitate de a ne

aduce mai aproape unii de alţii.

4. Homer, *Odysseia,* tr. Dan Sluşanschi,

Humanitás,
Bucureşti, 2012, p. 6.

5. Sfântul Augustin, *Confesiuni,* tr. Eugen Munteanu,

Humanitás, București, 2018 (ed. digitală), p. 245.

6. Vezi Homer, *Iliada,* tr. Dan Slușanschi,

Humanitás,
București, 2012,
citate de la pp. 127 și
129.
7. Homer,
Odysseia, tr. rom.

cit., p. 136.

8. *Ibidem.*

CAPITOLUL 3
CITITUL ÎMPREUNĂ ÎNTĂREŞTE

LEGĂTURILE DE IUBIRE

în
ca
me
ra
lu
mi

no
asă
şi
zgomotoasă

Er
a

od
ată
un
Ipa
d
Şi

un
co
pil
car
e
Do

om
se
juc
a
Şi
un

Scr
ee
ns
av
er
cu

O
pa
săr
e
ce
pe

ste
lun
ă
zb
ur
a.

—
„A
nn
Dr
oy
d“,

Go
od
ni
gh
t
iP

ad

în 2011, tableta Apple era deja pe piaţă de un an şi jumătate[1] când un

isteţ a publicat, sub pseudonim, o „parodie pentru următoarea generaţie“ a mult-iubitei poveşti de

noapte bună scrise de Margaret Wise Brown. în *Goodnight, iPad*[2], pacea aşternută peste marea cameră

verde este aruncată în aer. Pisicuţele jucăuşe dispar şi ele. în locul unui şoricel, un rozător robotizat echipat cu

antenă emite unde radio. în pastişă, focul care trosneşte în vechile ilustraţii este transformat în pixeli pe un ecran.

Şi, acolo unde un iepuraş se pregătea de culcare într-o cameră din ce în ce mai întunecată şi mai liniştită cu

fiecare pagină dată, o întreagă familie de iepuri e răspândită peste tot, fără ca membrii ei să fie conştienţi

unii de alţii, în „camera luminoasă şi zgomotoasă“, plină de tehnologie. Maşinăriile din ilustraţii, cu

cablurile şi firele lor, par acum depăşite, dar *Goodnight, iPad* voia să demonstreze ceva: aşa trăim

acum.

Sunt rare familiile în care nu se face simtită amprenta tehnologiei.[3] Pentru

optimista Virginia Heffernan, comentator cultural, Internetül este „cea mai recentă şi mai

puternică extensie şi expresie a efortului de a fi uman“[4]. Poate. Oricum, este evident că, într-o

secundă de evoluţie, o reţea vastă şi amorfă a înghiţit societăţile moderne. Dacă ar exista vreo scăpare uşoară din

ea, majoritatea nu s-ar sinchisi să o încerce. Internetül face posibile multe lucruri fascinante. Putem căuta orice,

vedea orice, comunica cu oricine. Şi totuşi...

E posibil ca, împreună cu Heffernan, să

considerăm tărâmul digital o „vastă operă de artă realistă realizată prin colaborare“[5], simţind în acelaşi

timp o nelinişte provocată de ritmul şi intensitatea cu care avansează. Ecranele au dat buzna în copilărie

cu viteza unei avalanşe, copiii fiind tentaţi să petreacă mai mult timp online decât oriunde în altă

parte.[6] Potrivit lui Jean Twenge[7], profesor de psihologie la San Diego State University, timpul

pe care copiii îl petrec online s-a dublat între 2006 şi 2016. în 2008, aproape jumătate dintre elevii din anii

terminali de liceu foloseau platformele sociale. Procentul a urcat acum la 80%. Şi nici una dintre ele nu

pare să crească nivelul de fericire a oamenilor.
începând cu 2012, odată cu adoptarea pe scară largă a

telefoanelor inteligente şi a tabletelor, Twenge şi colegii ei au înregistrat o scădere

vertiginoasă a stării emoţionale de bine a tinerilor.

„Am descoperit că adolescenţii care petreceau mai mult

timp faţă în faţă împreună cu prietenii, antrenându-se, practicând un sport, participând la slujbe

religioase, citind sau chiar făcând teme erau mai fericiţi“[8], a scris Twenge. „Din păcate, adolescenţii

care petreceau mai mult timp pe Internet, jucându-se jocuri pe calculator sau stând pe platformele sociale,

trimiţând mesaje, folosind aplicaţii de video chat sau uitându-se la televizor erau mai puţin fericiţi. Cu

alte cuvinte, orice activitate care nu implica un ecran era legată de un nivel mai ridicat de fericire, şi orice

activitate care implica un ecran era legată de un nivel mai mic de fericire.“

între timp, noi,

adulţii, părem dependenţi în masă de telefoanele noastre inteligente şi de tablete.[9] O măsurătoare

recentă a indicat faptul că deţinătorul obişnuit de telefon inteligent îl foloseşte timp de trei ore pe zi. 40%

dintre noi petrecem mai mult timp pe telefon, până la şapte ore pe zi. Un specialist în conţinut tehnic,

Adam Alter, observă că asta înseamnă că, în medie, şi fără mustrări vizibile de conştiinţă, dedicăm telefoanelor noastre

un sfert din vieţile noastre diurne. Pentru Alter, asta nu arată deloc a îmbogăţire, ci a sărăcire. „în fiecare

lună, aproape 100 de ore (se) pierd verificând e-mailuri, trimiţând mesaje, jucând jocuri, navigând pe

Internet, citind articole, verificând balanţele conturilor bancare şi tot aşa“, scrie el. „Având în vedere durata

medie de viaţă, asta înseamnă cifra uimitoare de *11 ani.“*

Acei 11 ani se referă la minutele

dăruite dispozitivelor pe care le ţinem în mână. Computerele, televizoarele şi consolele de jocuri

absorb timp suplimentar şi atenţie din partea adulţilor. Asta contează, pentru că orele pe care le

petrecem pe ecrane şi care nu sunt legate de muncă sunt ore în care nu facem altceva. Şi ele reprezintă o

felie semnificativă din viaţă în care nu suntem disponibili pentru oamenii prezenţi fizic în vieţile noastre.

Nu există nici o îndoială că această comunicare digitală înlesneşte contactul cu cei pe care îi iubim atunci când ei

sunt departe. Din păcate, aceeaşi tehnologie are efectul imediat de a interpune o distanţă chiar şi între

oamenii care împart aceeaşi casă.

*

Nu cu mult timp în urmă, părinţii care

ajungeau la o grădiniţă de zi din Texas erau uimiţi să descopere următorul bilet lipit de uşa principală

din sticlă:

Ai venit să-ţi iei copilul de la grădiniţă! LASĂ TELEFONUL!!!! Copilul tău se

bucură să te vadă! Tu nu te bucuri să-ţi vezi copilul? Am văzut copii care încercau să le dea părinţilor

ce lucraseră, şi părintele vorbea la telefon. L-am auzit pe un copil spunând „Mama, mama, mama...“

în timp ce părintele acorda mai multă atenţie telefonului decât propriului copil. Este îngrozitor.

Lasă telefonul![10]

Reacţia curentă la vederea biletului a fost rapidă, furioasă şi a dat naştere la

toată gama de variaţiuni pe această temă. La o extremă s-a aflat indignarea îndreptăţită a celor

care ţineau partea copiilor împotriva părinţilor fermecaţi de tehnologie. La polul opus s-a aflat indignarea

îndreptăţită a celor care ţineau partea părinţilor împotriva obiceiului de a arăta cu degetul al celor care nu reuşesc să

înţeleagă că o persoană ocupată nu poate să renunţe la o şedinţă prin telefon cu un CEO doar pentru că,

întâmplător, în clipa respectivă îşi ia copilul de la grădiniţă. Faptul că reacţia publicului a fost în acelaşi timp

atât de agresivă şi atât de defensivă ne arată în ce măsură, din punct de vedere cultural, nu ne simţim în largul

nostru cu explicaţiile pe care le găsim. Nimeni nu pune la îndoială utilitatea unui telefon inteligent

pentru un părinte ocupat - chestia asta e un mic miracol -, dar, dacă facem un pas în spate şi ne uităm la efecte în

ansamblul lor, rămâne deschisă întrebarea dacă luăm în considerare costurile ascunse.

E din ce în ce mai

evident că utilizarea excesivă a tehnologiei digitale pune la grea încercare relaţiile de familie. Când

părinţii şi copiii sunt întrerupţi de tehnologie - când, de exemplu, sună telefonul sau primesc un SMS şi

părinţilor li se distrage atenţia copiilor nu le place. E posibil să nu o spună, dar un studiu din 2017 derulat de

Pennsylvania State University a descoperit că e posibil ca ei să devină dificili chiar şi după niveluri

scăzute sau medii de întreruperi provocate de tehnologie sau de „tehnoferenţă“.[11] Aceasta constă în

întreruperile care apar, aşa cum au scris cercetătorii, „în cursul discuţiilor fată în fată, al activităţilor de

rutină de

genul meselor sau jocului, sau în perceperea de către un individ a unei

intruziuni când o altă persoană interacţionează cu tehnologia digitală în timpul petrecut împreună“. In acest

studiu, cercetătorii au urmărit 170 de familii şi au descoperit că tehnoferenţă este corelată cu

comportamente problematice ale copilului, cum ar fi smiorcăiala, hipersensibilitatea şi crizele de nervi.

Pentru copiii implicaţi în acest proces, tehnoferenţă poate fi percepută ca o anulare a propriei

persoane.
Psihologul Catherine Steiner-Adair a văzut un flux constant de copii - în cabinetul

său şi în cadrul consultaţiilor oferite în şcoli — care descriu cum se simt dislocaţi şi bulversaţi de

incapacitatea lor de a-i face să fie atenţi pe părinţii distraşi de tehnologie. In cartea ei *The Big Disconnect,* Steiner-

Adair îl citează pe un copil de 7 ani care se plânge: „De multe ori, acasă, când părinţii mei stau pe

calculatoarele lor, mă simt de parcă nu aş fi acolo, pentru că ei se prefac că eu nu sunt acolo... nici măcar nu vorbesc

cu mine, pur şi simplu mă ignoră. Mă simt aşa, ăăăă, trist“[12].

O mamă ar fi putut la fel de bine

să descrie familia din *Goodnight, iPad* când i-a descris lui Steiner-Adair familia ei: „Acum, casa noastră este

ireal de tăcută seara, pentru că fiecare stă pe dispozitivul lui, pe micul său ecran. Şi, chiar după ce i-am

culcat pe copii, soţul meu şi cu mine nu petrecem cu adevărat timp împreună. Stăm la masa din sufragerie,

faţă în faţă, uitându-ne în laptopurile noastre“[13].

Acest scenariu se derulează în fiecare seară în milioane de

case. Este interesant că cercetătorii înregistraseră un nivel semnificativ de alienare domestică

efectivă chiar şi *înainte* de adoptarea în masă a tabletelor şi telefoanelor inteligente. între

2002 şi 2005, o echipă de la University of California a documentat interacţiunile a

treizeci de familii din clasa mijlocie din Los Angeles, dintr-o varietate de medii etnice şi culturale.[14] Echipa

de cercetători a înregistrat pe casete video fiecare familie în timpul a două după-amiezi şi două seri din

săptămână şi al unui weekend. Din afară, acestor gospodării ocupate, organizate în jurul televizorului, nu le

lipsea nimic: locuri de muncă decente pentru ambii părinţi, suficiente bunuri materiale şi temperaturile

plăcute ale climei din California de Sud. Din punctul de vedere al decorului pentru un serial, cu părinţi şi doi sau

trei copii care schimbă replici amuzante într-o încăpere confortabilă şi aglomerată de

familie, oricare dintre aceste gospodării ar fi putut părea ideală.

Totuşi, cercetătorii au

descoperit un gol ciudat. Membrii acestor familii moderne normale nu petreceau aproape deloc timp

împreună. In medie, stăteau împreună doar 14% din orele petrecute acasă. In aproape o treime dintre gospodării,

părinţii şi copiii nu erau niciodată în acelaşi spaţiu din casă în acelaşi timp. Aşa cum au remarcat autorii

studiului, în lungile ore de observaţie, pentru aceste familii nu a existat „nici un moment“ de unitate totală

sau de reală proximitate.

Pentru Susan Pinker, autoarea cărţii *The Village Effect,* acestea sunt

realităţi îngrijorătoare, „în pofida muntelui de dovezi care arată că mesele în familie şi implicarea socială

depăşesc cu mult orice altceva când vine vorba de dezvoltarea psihologică şi sănătatea unui

copil“, mi-a spus ea, „mulţi membri ai familiei sunt izolaţi în propriile case, singuri cu dispozitivele lor“[15].

Omenirea a avut întotdeauna un procent de familii disfuncţionale, alienate, a precizat ea, dar „obsesiile

tehnologice adaugă un strat nou de ano mie“.

*

Există un remediu

pentru această golire de spirit a gospodăriilor, o modalitate blândă şi puternică de a aduce la viaţă

contactul direct, de a evita întreruperile şi de a întări relaţiile. Poate să pară un lucru mărunt, dar nu

este: putem citi împreună. Alocând timp în fiecare zi, putem să punem deoparte nebuniile pixelate şi să ne

odihnim măcar puţin într-un spaţiu al legăturii omeneşti autentice, fără cabluri.

Când scriitorul

Michael Sims era tânăr, avea senzaţia că el, mama lui şi povestea pe care i-o citea se amestecau. „Puteam să-i simt

vocea vibrându-mi în spate şi în lateral. Corpul ei era parte din poveste şi mă făcea şi pe mine parte din poveste.

Când mama se oprea să respire adânc, corpul meu se ridica puţin, împreună cu al ei.“[16]

îmi aduc aminte

de aceeaşi senzaţie în timp ce citeam *Comoara din insulă* familiei mele cu ani în urmă. Molly stătea lipită de

mine; Violet şi Phoebe, care erau mici, îmi atârnau în poală; şi Paris se încolăcise pe spătarul canapelei,

relaxat ca un jaguar. Soţul meu, care tocmai ajunsese acasă de la muncă, era întins pe podea în costum. A fost un

moment preţios.

Nici unul dintre noi nu ştia atunci, dar ne împărtăşeam din ceea ce psihologul clinician

Hilarie Cash numeşte „un buchet întreg de neurochimicale“[17]. Oamenii produc acest buchet când

sunt apropiaţi fizic de cei pe care îi iubesc, iar efectele lui sunt de a ne regla din punct de vedere emoţional şi

psihologic. La urma urmei, suntem animale sociale, nu doar creaturi de pe reţelele sociale. Ne face bine să fim

alături de cei dragi.

Susan Pinker preferă o metaforă mai puternică decât cea a buchetului. Ea mi-a spus: „Un

tsunami de beneficii neurochimice se dezlănţuie când un părinte şi un copil stau lipiţi unul de altul şi se uită într-o

carte. In primul rând, stresul şi anxietatea sunt reduse. De îndată ce părintele îşi pune braţele în jurul

copilului, hormonii le inundă sângele, îi relaxează şi le inspiră încredere reciprocă“[18].

Aceasta este

explicaţia chimică pentru ceea ce Kate DiCamillio descrie ca fiind vieţuirea împreună într-o insulă de căldură şi

lumină. Cartea în sine emite un soi de căldură, asemenea unui foc de tabără, pentru că intensifică senzaţiile

fireşti legate de scopul comun. Dacă se întâmplă să fie o carte cu imagini despre iubire şi despre sentimente

calde, şi plină de un limbaj anume conceput pentru a afirma dragostea - cărţi precum *Utterly Lovely One*

de Mary Murphy, *Ghici cât de mult te iubesc* de Sam McBratney sau *Te iubesc până la Lună şi Ia stele* de Amelia

Hepworth -, un copil beneficiază şi de plăcerea suplimentară de a auzi cuvinte de alint spuse de vocea

părintelui. „Există acolo toate datele pentru a iniţia o conexiune emoţională“[19], după cum spune Katrina

Morse, susţinătoare a cititului cu voce tare.

Actul de a citi împreună întăreşte legăturile dintre

oameni, creează ordine şi conexiune, de parcă am fi nişte bucăţi de pânză ţesute împreună de fire făcute din

poveşti. Nu e o simplă metaforă, aşa cum a descoperit o echipă de neurosavanţi de la Princeton.[20] Chiar

în timp ce cititorul şi ascultătorul se bucură de buchetul lor de neurochimicale sau se lasă purtaţi de

tsunamiul lor, activităţile creierelor celor doi se sincronizează şi creează efectiv ordine şi conexiuni

într-un proces cunoscut sub denumirea de cuplare neuronală.

„Povestitorul şi ascultătorul se

conectează la un nivel profund“[21], scrie Geoff Colvin despre acest fenomen în cartea sa *Humans are*

Underrated. „Nu numai că experimentăm povestea; noi şi povestitorul avem aceeaşi experienţă.“

Nu ar trebui deci să ne surprindă faptul că recompensele emoţionale ale cititului cu voce tare

sunt teribil de disproporţionate în comparaţie cu efortul pe care-l necesită. Când ne aşezăm cu o carte şi

un copil sau doi, ajungem să fim implicaţi „într-un fel de conspiraţie“[22], cum o descrie scriitoarea şi

ilustratoarea australiană Mem Fox, în timpul căreia „formăm legături foarte puternice, ca într-o

societate secretă a cărţilor pe care le-am citit împreună“.

Oricât de incredibil ar suna, citirea cărţilor cu

voce tare poate stabili o legătură emoţională chiar şi atunci când ascultătorul este prea mic, prea fragil

şi prea tânăr ca să înţeleagă ce se întâmplă.

*

— Mi-au spus că,

atunci când ajung aici, trebuie să le vorbesc, şi nu prea sunt multe lucruri despre care să vorbeşti cu

bebeluşii, rămâi repede fără subiecte de discuţie, aşa că am început să le citim[23], mi-a explicat Claire Noian când

am făcut cunoştinţă cu ea în secţiunea de terapie intensivă a Departamentului de neonatologie (NICU) de la

Georgetown University Hospital din Washington D.C.

încăperea era liniştită şi plină de viaţă. Doctori,

asistente şi vizitatori se mişcau prin lumina palidă, vorbind în surdină. Monitoarele bipăiau şi ciripeau

asemenea tehnologiei din *Goodnight, iPad.*

Noian şedea într-o mică vale dintre două corpuri mari

de aparatură medicală, cu un fiu minuscul, Dale, înfăşat, în braţe. Geamănul lui, Tyrone, se odihnea

în căldura umedă a unui incubator din apropiere, cu un picior de liliputan strălucind în nuanţe de roşu aprins de la

un monitor legat la el. Tyrone era puţin ridat şi delicat, aproape translucid. Cântărea 450 de grame.

Mama băieţelului mi-a spus:

— Am început cu cărţi mici, dar ele durează doar vreo două minute. Şi

apoi ajungi să le spui „Era o broască verde“, şi încerci să descrii imaginile. E mai amuzant să le citeşti. Am încercat

să le citesc cărţi pentru adulţi, dar erau prea mature - chiar dacă ei nu le puteau înţelege, a spus ea zâmbind în

timp ce vorbea despre bebeluşi. Nu voiam să le povestesc despre chestii din alea.

Aşa că ea şi soţul

ei, Jason, începuseră să citească *Harry Potter şi piatra filosofală.*

încă de la

început, Dale fusese mai norocos decât fratele lui, pentru că avea o greutate mai mare. Părinţii îl puteau ţine în braţe

în timp ce citeau. Tyrone, care se născuse cu o treime din greutatea fratelui său, era încă plin de tuburi

şi dificil de îmbrăţişat. Cu toate astea, putea fi atins şi mângâiat de vocile părinţilor săi.

— Ştim că vocea

părintească este importantă în dezvoltarea neurologică[24], mi-a spus dr. Mohammed Kabir Abubakar în

timp ce eram împreună în NICU, la distanţă mică de gemenii Noian. Se presupune, deşi nu suntem siguri, că

bebeluşii aflaţi în uter pot auzi vocea. Cât de înăbuşită este, nu ştim cu adevărat. Nimeni nu a reuşit să pună un

senzor acolo, mi-a spus el chicotind, ca să măsoare decibelii, sau exact cât de mult aud bebeluşii, sau cum

interpretează ei acele sunete. Oare simt doar vibraţia? Sau sunetul? Ştim că bebeluşii nou-născuţi sunt

pregătiţi să recunoască vocile părinţilor, mai ales ale mamelor, în parte datorită cercetării de la

University of Montreal. Scriind despre un experiment efectuat acolo în 20II[25], Susan Pinker

observă că „circuitele lingvistice din creierul unui nou-născut sunt stimulate de sunetul

vocii mamei sale. [...] Comparativ cu ce s-a întâmplat când s-a auzit o voce de femeie străină, o frântură din vocea

mamei a fost suficientă pentru a provoca un răspuns neuronal puternic în creierele micilor subiecţi“[26].

*

Cu cât un copil ajunge mai devreme pe lume, cu atât sorţii îi sunt mai

potrivnici.[27] Dezvoltarea importantă a creierului are loc în ultimele săptămâni înainte ca un făt să

atingă termenul de 40 de săptămâni de gestaţie. Un bebeluş născut la 36 de săptămâni are un risc crescut de a

înregistra întârzieri de dezvoltare şi educative înainte de vârsta de 7 ani, potrivit unui studiu derulat la Queen’s

University Belfast.[28] Cu cât părinţii şi doctorii pot face mai mult pentru a încuraja activarea creierului, cu atât

mai bine.

Ca exemplu de tehnologie medicală, un exemplar din *Stuart Little* de E.B. White

sau *Greierul de la metrou* de George Selden ar putea să pară nelalocul lor printre maşinăriile sofisticate de la

NICU. O carte este un obiect primitiv făcut din hârtie, cerneală şi lipici; exact materialele din care sunt făcute

proiectele la grădiniţă. Şi totuşi, în consonanţă cu vocea umană, acest obiect ciudat, din epoca Gutenberg,

este un instrument puternic pentru stimularea creierelor nou-născuţilor - şi alimentarea

conexiunilor emoţionale de care bebeluşii au nevoie pentru a se dezvolta alături de persoanele cele mai

apropiate de ei.[29]

*

în primăvara lui 2017, cercetătorii din Georgetown au

finalizat un studiu de mici dimensiuni despre efectele cititului cu voce tare asupra a douăzeci de bebeluşi cu

vârste cuprinse între 26 şi 34 de săptămâni.[30] Aceştia au fost monitorizaţi timp de 90 de minute, cu

aparatură care a captat şi înregistrat indicatori ai stării lor fiziologice - adică bătăile inimii, tensiunea arterială,

respiraţia şi nivelurile de oxigen. Nu a fost uşor să ajungă la o metodă standard de citire. Unii bebeluşi

fuseseră aduşi la Georgetown pe calea aerului de la spitale mai mici, îndepărtate, şi familiile lor nu

puteau veni să-i viziteze des - sau nu veneau deloc - ca să le citească în persoană. Existau temeri că,

deschizând hublourile incubatoarelor pentru a le citi bebeluşilor, riscau să antreneze

fluctuaţii ale temperaturii din interior. Nimeni nu dorea ca unei asemenea făpturi delicate să i se facă

frig.

In cele din urmă, echipa a decis să folosească poveşti înregistrate. Părinţii se înregistrau citind

cu voce tare timp de 30 până la 45 de minute din orice material-sursă le plăcea. O mamă, studentă la

medicină, a citit fragmente dintr-un manual de neurologie. Unii oameni citeau cărţi pentru copii sau de

rugăciuni, şi unii chiar le citeau copiilor din *Wall Street Journal*

In interiorul incubatorului creşte

umiditatea, şi voiam să facem ceva care să nu interfereze cu echipamentele[31], mi-a spus dr. Suna Seo, neonatolog care

lucra la acest studiu. Ne-am dat seama că putem încărca cărţile pe un iPod mic, cum ar fi un iPod Nano, şi

apoi să-l conectăm prin Bluetooth la un microfon care se prinde de incubator, a râs ea. Avem un aparat performant

care măsoară decibelii, ca să se încadreze în parametrii protocolului, şi apoi asistentele medicale

pot porni înregistrarea când părinţii nu sunt prezenţi. Le place foarte mult să asculte vocile

părinţilor, mi-a spus dr. Seo. Am văzut câteva reacţii fascinante. O fetiţă se născuse la 25 de săptămâni şi

suferise complicaţii, inclusiv hemoragie cerebrală. Două săptămâni mai târziu, era stabilă şi moţăia când o

asistentă a apăsat un buton şi incubatorul ei s-a umplut de sunetele vocii mamei sale. Intr-o clipită, fetiţa

minusculă se trezise din letargie şi începuse să bâjbâie prin incubator. Vocea mamei sale nu era un fel de

zgomot de fundal. Nu era un lucru oarecare. Intonaţia a ajuns la creierul ei de bebeluş, şi putem presupune că

i-a provocat acel tip de reacţie neuronală puternică pe care o văzuseră cercetătorii din Montreal.

Doctorii şi asistentele de la Georgetown[32] au mai observat ceva: vocea care stimula creierul avea efectul

paradoxal de a alina corpul. Bebeluşii din studiu au avut mai puţine fluctuaţii fiziologice în timpul lecturilor şi imediat

după ele.

— Putem vedea că, pe parcursul lecturii, apar mai puţine evenimente, mai puţine

schimbări în saturaţia oxigenului, care e mult mai stabilă, respiraţia e mai stabilă, ritmul bătăilor inimii e mai

stabil, mi-a spus dr. Abubakar. Şi are un efect care ţine cel puţin o oră după lectură.

Ştie că a durat

cam o oră pentru că aceasta este perioada în care au funcţionat monitoarele. Dacă această catalogare

ar fi fost extinsă, poate că bebeluşii ar fi beneficiat de pe urma efectelor liniştitoare chiar mai mult timp.

Pentru a aprecia importanţa acestor descoperiri preliminare, e bine să reţinem fragilitatea

bebeluşilor. Faptul că noi avem o saturaţie stabilă a oxigenului, respiraţie regulată sau un ritm

previzibil al bătăilor inimii e ceva de la sine înţeles. Pentru bebeluşii instabili care îşi croiesc drumul cu paşi

minusculi spre data la care ar fi trebuit să vină pe lume, când toate sistemele lor ar fi fost, teoretic, în

etapa sigură de dezvoltare, acestea pot fi performanţe câştigate cu eforturi mari. Atunci gândiţi-vă ce

înseamnă ca ritmul bătăilor inimii şi respiraţia unui bebeluş să se stabilizeze când îşi aude părinţii citind

cu voce tare. Vocile lor sunt un fel de medicament.[33]

— Cititul promovează o interacţiune mai

bună între părinte şi copil.[34] Ştim asta cu siguranţă, a spus dr. Abubakar. Il face pe părinte să fie implicat mult

mai activ în dezvoltarea copilului său. Credem că, dacă stabileşti această relaţie mult mai

devreme, e mult mai probabil ca ea să continue când bebeluşul ajunge acasă. Şi dacă ei continuă să-i

citească celui mic, acest lucru va antrena o interacţiune mai bună între copil şi părinte şi va avea

cu siguranţă un efect asupra dezvoltării copilului, dar şi asupra abilităţilor sale intelectuale.

Povestea unui pacient de la NICU Georgetown, Sam Green, pare să susţină acest lucru.[35] Acum

doisprezece ani, Sam a venit pe lume la 28 de săptămâni, cântărind doar un kilogram. O fotografie de-a lui

de atunci arată o fiinţă minusculă, aproape spectrală, încovrigată şi plină de tuburi. Mama lui Sam, Lori, le citise

în fiecare seară celor două surori mai mari ale lui, şi era hotărâtă să facă asta şi pentru el. Zi de zi, oră de oră, ea

a stat la NICU cu corpul fiului ei lipit direct de piele, în poziţia terapeutică denumită îngrijire de tip cangur, şi i-a

citit cu voce tare. Nimeni nu avea cum să-şi dea seama dacă Sam ştia sau observa, dar cititul a ajutat-o

măcar pe ea.

— M-a ajutat să-mi creez o legătură cu el, m-a făcut să mă simt utilă şi a dat situaţiei noastre

nefericite iluzia de normalitate, mi-a spus ea.

Complicaţiile fizice ale lui Sam s-au concretizat în

displazie bronhopulmonară, o afecţiune a plămânilor cu care a plecat din spital după ce a „absolvit“

de la NICU şi care l-a ţinut ataşat de o canulă nazală care l-a alimentat cu oxigen până când a împlinit 8 luni. Când

a început să vorbească, avea un mic handicap de vorbire. Toate bune până aici, având în vedere traseul

dificil al copilăriei prematurilor. Cu toate acestea, creierul lui Sam nu arăta nici un handicap. Nu a avut

niciodată întârzieri cognitive.

Să fi fost datorită cititului? In acele săptămâni lungi de fragilitate

periculoasă, în timp ce stătea în braţele mamei sale, vocea ei îi stimula oare creierul în feluri care reuşeau să

compenseze sosirea lui precipitată? E imposibil să ne dăm seama în cazul acestui copil. Nu putem şti cum s- ar

fi dezvoltat creierul băieţelului dacă mama lui nu i-ar fi citit. Nici un test nu putea să arate că făcuse vreo

diferenţă atunci, şi nici nu se poate separa binele pe care e posibil să i-l fi făcut cititul de analgezicul

vindecător[36] al gestului de a-l ţine aproape. Nu putem dovedi că n-a jucat nici un rol, dar cercetarea

întreprinsă la Georgetown sugerează că putem anticipa efectele pozitive.

*

Când un nou-născut ascultă un adult care citeşte, e posibil să aibă parte

de un impuls terapeutic, dar nu se bucură, să zicem, de prea multe beneficii literare. Orele petrecute de

soţii Noian citindu-le din J.K. Rowling fiilor lor de la NICU vor rămâne închise în acel seif inaccesibil care

păstrează primele experienţe ale tuturor. Nu avem cum să recuperăm aceste fişiere.[37]

Dar, pe măsură

ce bebeluşii cresc şi se transformă în copii mici, apoi în copii mai mari, şi apoi, incredibil, în adolescenţi, cărţile

cu poveşti şi romanele pe care le-au citit cu părinţii şi fraţii lor produc un soi special de adeziv. El

consolidează familia, ajutând la crearea acelei societăţi secrete despre care vorbea Mem Fox, cu

bagajul ei comun de cuvinte, scene şi personaje.

Ca membri ai societăţii, şi părinţii au de câştigat.

Timpul pe care îl petrecem citindu-le copiilor noştri poate să pară o călătorie înapoi către destinaţii pe care le-

am vizitat demult şi pe care nu credeam că le vom mai vedea. E posibil să ne trezim zburând prin cer cu Sinbad

Marinarul, legaţi de gheara unei gigantice păsări roc, sau odihnindu-ne la umbra arborilor de plută împreună cu

tăuraşul Ferdinand (şi observând mesajul pacifist al lui Munro Leaf altfel decât atunci când eram mici), sau

poate mergând pe vârfuri împreună cu mireasa lui Barbă-Albastră de-a lungul unui coridor sinistru cu uşi încuiate

(gândindu-ne, Bleah, ar ieşi un film înspăimântător din asta).

In cartea lui Bruce Handy *Wild*

Things: The Joys ofReading Children's Literature as an Adult, el scrie: „Pentru mine, una

dintre bucuriile neaşteptate ale statutului de părinte a fost reîntâlnirea cu cărţi din copilărie pe care le iubisem şi

pe care, spre uşurarea mea, încă le mai iubeam.[38] In afară de plăcerea imediată de a împărtăşi poveşti

extraordinare şi artă cu copiii mei“, continuă Hardy, „aceste lecturi nocturne mi-au oferit şansa de a mă

reconecta cu cărţi pe care le iubisem când eram copil şi de a descoperi marea bogăţie a literaturii pentru

copii publicată în deceniile de când făcusem trecerea la cărţi «mai mature»[39]“.

Cum observa

poetul William Wordsworth: „Ce am iubit noi vor iubi şi alţii, iar noi îi vom învăţa cum“. Este un rezumat frumos a

ceea ce se poate întâmpla când părinţii le citesc copiilor. Ora fermecată poate fi cea mai bună ocazie

pentru un tată de a ieşi din exemplarul său broşat din *Rip van Winkle* şi de a-şi împărtăşi aprecierea pentru Washington

Irving. Poate să fie o şansă pentru părinţi de a le prezenta copiilor lor pe „adevăratul“ William Steig, al

cărui stil de a scrie din *Dominic* şi *Insula lui Abel* şi din inegalabilul *Sylvester and the Magic Pebble* este

mult mai inteligent şi distractiv decât ar putea ghici din franciza filmului *Shrek,* inspirat de una dintre cărţile

sale cu poze. Pentru o mamă pasionată de nonficţiune sau SF, de poezie absurdă sau poveşti, de hagiografie

creştină sau de *Bhagavad Gita,* citirea oricăreia dintre ele copiilor săi creează fire invizibile care îi vor

lega pe ei de ea şi pe ea de ei şi pe toţi de texte într-un mod unic pentru familia respectivă.

Când părinţii şi

copiii lor cunosc aceleaşi cărţi cu societăţi secrete şi replici amuzante, acest lucru are o capacitate minunată

de a întări senzaţia de intimitate. Ştiu asta din experienţă. Nu cu mult timp în urmă, eram într-o drumeţie cu cele

trei fete mai mici ale mele şi am bătut uşor din picior în timp ce mergeam. „Pippi bătea măsura cu braţul ei fals“, a

recitat Flora încet. Era o propoziţie pe care o ştiam cu toţii din *Pippi Şoseţica se îmbarcă* de Astrid Lindgren, şi

ne-a făcut pe toate să râdem.

Când Paris a venit de curând acasă de la colegiu, înfometat ca de

obicei, a trebuit să-i dau vestea că cina nu e gata. A oftat teatral: „Lucrurile nu merg prea bine pe aici“. Scoasă din

context, replica ar fi putut să sune obraznic, dar ştiam amândoi că-l citează pe Russell Hoban, din cartea ilustrată

A Baby Sister for Frances, aşa că am putut să-i dau replica următoare: „Fără stafide pentru fulgii de ovăz...“

Toate familiile care citesc cu voce tare au câte o anecdotă. O femeie mi-a povestit[40] cât de mult îi plăceau

accentele bombastice ale tatălui ei când îi citea. Interpreta, în stilul tărăgănat al lui John

Wayne, *The Happy Lion* de Louise Fatio, despre care oricine îşi dă seama că se petrece într-un cochet

orăşel francez. Un alt tată se înghesuia împreună cu copiii în partea de jos a unui pat suprapus ca să dea senzaţia

că sunt „sub punte“ când le citea *Revolta de pe Bounty.* O prietenă dragă de familie, o tânără doamnă pe

nume Beatrice, aştepta cu nerăbdare ca mama ei să-i citească din *Charlie şi fabrica de ciocolată* pentru că,

de fiecare dată când cuvântul *ciocolată* apărea în text, mama ei îi băga în gură o bucăţică de Hershey[3]. „Mai avea

şi o cutie de rahat turcesc pentru momentul când vrăjitoarea albă i-l oferă lui Edmund în *Leul, vrăjitoarea şi*

dulapul“, mi-a spus Beatrice. „îmi plăcea la nebunie, dar fratele şi sora mea ziceau că are gust de săpun.“[41]

La noi în casă, ne-am tot întors la anumiţi clasici într-o rotaţie specială a noastră. La fiecare doi sau trei ani în

ultimii aproximativ douăzeci de ani, am recitit *Cronicile din Narnia* (cu excepţia *Ultimei bătălii,* pe care copiii mei au

interzis-o pe motiv că este prea tristă) şi toate cărţile din seria „Căsuţa din prerie“ de Laura Ingalls Wilder.

Acum câţiva ani, am plâns de multe ori citind poveştile lui Oscar Wilde „Prinţul fericit“ şi „Uriaşul egoist“. La

fiecare câţiva ani am plutit în derivă într-o şampană împreună cu micuţul Tien Pao în spatele liniilor

japoneze din *The House of Sixty Fathers* de Meindert DeJong şi am fost încântaţi citind descrierea

unei „cutii cu bomboane de ciocolată lată de 30 de centimetri şi adâncă de 15, împodobită cu

funde mov“ din *The Wolves of Willoughby Chase* de Joan Aiken. *Comoara din insulă* a lui Robert Louis

Stevenson este efectiv romanul insulei pustii pentru noi, cartea pe care toţi şi-ar dori-o dacă am fi naufragiaţi

(lui *Răpit de piraţi,* cu politica sa iacobină derutantă, îi vine rândul mai rar). Am pedalat prin *Grădina*

secretă şi O *mică prinţesă* de Frances Hodgson Burnett, prin *Simple povestiri* ale lui Rudyard Kipling şi

„Rikki-Tikki- Tavi“ şi *Dragonul tatălui meu* de Ruth Stiles Gannett. O dată la câţiva ani ne-am scufundat în

mitologia greacă via *Poveşti şi legende din Grecia antică* de Ingri d'Aulaire şi Edgar Parin d’Aulaire şi, în

ultimii ani, în Homer, cu ajutorul superbei adaptări pentru copii a *Iliadei* şi *Odiseei* de Gillian Cross,

ambele ilustrate de Neil Packer.

Bineînţeles, ce e încântare pentru o familie poate fi bombă pentru alta.

Nu cu mult timp în urmă, Flora şi cu mine am hotărât că ar trebui să încercăm *Frăţia Inelului* a lui J.R.R.

Tolkien. Cum citiserăm *Hobbitul* de vreo două ori în urmă cu câţiva ani, dăduserăm doar puţin cu nasul de

stratul de sus al Pământului de Mijloc, şi m-am simţit neglijentă pentru că nu săpasem mai în

adâncime. Ştiam că Tolkien însemnase mult pentru familia mea din partea mamei. Aşa că, stârnită de un

amestec de datorie şi curiozitate, am cumpărat un exemplar al primului volum din trilogia *Stăpânul*

inelelor şi am început.

Cu regret trebuie să spun că ne-a fost greu să prindem ritmul poveştii. M-

am chinuit să dau viaţă textului. E un fragment, chiar pe la început, în care Tolkien descrie bunurile pe care

bătrânul hobbit Bilbo Baggins le lasă moştenire prietenilor şi rudelor după ce dispare într-o

sclipire a inelului magic.[42] Ni s-a părut că aceste şase paragrafe au durat cât şase pagini. Am observat că Fiona

se fâţâia. Am continuat să citim, dar efortul îşi pierdea din energie când, deodată, m-a şocat un nume din

text. Hobbitul Frodo şi tovarăşii săi încearcă să ajungă la o destinaţie importantă. Spre uimirea mea,

numele era unul preţios şi familiar: Rivendell (Vâlceaua despicată—).

Acesta era numele pe care

bunicii mei din Africa de Sud îl dăduseră căsuţei din Irlanda unde

*

se mutaseră când

eram o copilă. Pe peretele biroului meu atârnă o fotografie panoramică alb-negru a acestui

Rivendell al lor, o căsuţă singură pe un deal prăpădit cu faţa la Oceanul Atlantic, „ultima casă primitoare la

răsărit de mare“ll, în cuvintele lui Tolkien.

Cumva, mama mea, care se mutase în afara ţării spre

sfârşitul adolescenţei, ratase obsesia referitoare la Tărâmul de Mijloc care pusese stăpânire pe

căminul lor. Niciodată nu-l citise pe Tolkien, aşa că nu se gândise să mi-l citească nici mie. Mi se părea ciudat

şi trist să fac legătura atât de târziu încât să nu mai pot vorbi despre ea cu bunicii mei. Mă simţeam şi

vinovată: cum puteam să nu iubesc cartea asta pe care ei o iubiseră, pe care, într-adevăr, toată lumea părea s-

o iubească? Şi totuşi iată-ne, pe Flora şi pe mine, luând în fiecare seară *Frăţia Inelului* cu tot mai puţină tragere de

inimă. După 200 de pagini, nici una din noi nu se simţea implicată în poveste. în acelaşi timp, ne era ruşine

s-o lăsăm baltă. Cât de superficiale eram de puteam să renunţăm la o poveste care încântase generaţii

întregi? Cred că destul de superficiale: am renunţat.

Vă povestesc asta în contextul în

care vorbesc despre modul în care cititul ajută la construirea relaţiilor - sau la ratarea şansei de a le construi. Flora şi

cu mine vom putea întotdeauna să râdem între noi despre un exces de Munţii Ceţoşi. Dar nu pot scăpa de

senzaţia că am pierdut un potenţial punct de contact cu bunicii mei. Am petrecut o perioadă lungă şi fericită

alături de ei la Rivendell, fără să ştiu că numele însemna ceva special. Acum ajunsesem la el

prea târziu. Vraja pe care cartea o arunca asupra familiei mele era, în cel mai bun caz, ruptă. Cu siguranţă

Flora n-o va transmite mai departe.

(Şi totuşi îmi pare rău, Buni.)

*

Una e că am pierdut un punct de contact cu bunicii care au murit. Alta e - şi mai

trist - când distanţa se strecoară în relaţiile noastre actuale. Cititul împreună poate avea minunata

capacitate de a întări legăturile emoţionale, dar, când membrii familiei sunt separaţi - de divorţ,

boală, serviciu militar, închisoare, călătorii în interes de serviciu -, oamenilor le poate fi imposibil să se

aşeze împreună ca să citească. Din fericire, există soluţii pentru această problemă. Lectura cu voce

tare cu ajutorul tehnologiei poate să nu fie neapărat ideală, având în vedere riscul de tehnoferență, dar

lectura cu voce tare *prin* tehnologie este o alternativă extraordinară când fenomenul real nu poate avea loc.

In primăvara lui 2017, comandatul Robert Neller, din marina americană, a vorbit în faţa unui public în

Washington D.C. despre sacrificiile de natură domestică ale familiilor de militari. „Ratăm evenimente

sportive, recitaluri, ceremonii de absolvire“, le-a spus el bărbaţilor şi femeilor în uniformă. „Şi, în

timp ce copiilor noştri le e dor să ne aibă aproape în clipele importante, le e dor de noi şi în activităţile zilnice:

cine luate în familie, teme, copii care se trezesc dimineaţa în weekend şi sar în pat şi, întotdeauna, poveştile. Copiii

noştri sunt cei care se confruntă cu anxietatea şi stresul din cauză că părinţii lor sunt înrolaţi. Ce vreau să spun este

că ne concentrăm asupra misiunii noastre, deci suntem absorbiţi de misiune, ăsta e timpul de care

dispuneţi, dar copiii voştri nu ştiu asta. Ei ştiu doar că nu sunteţi acolo.“[43]

Milioane de copii americani au un

părinte în forţele armate, şi o detaşare durează, în medie, între patru şi optsprezece luni. între 2001 şi 2010,

aproximativ două milioane de militari au luptat în Irak şi Afganistan. Doar puţin mai mult de jumătate erau

căsătoriţi la momentul acela, şi aproximativ 44% aveau cel puţin un copil. Pentru comandanţii lor, era

important să ştie cum fac familiile faţă detaşărilor. în 2016, cercetătorii de la Rand Corporation au

publicat un raport[44] care detalia rezultatele unui studiu de trei ani, primul care urmărea copiii şi adolescenţii

din familiile de militari înainte, în timpul şi după detaşările părinţilor. Cercetătorii i-au comparat apoi pe

aceşti tineri cu copiii ai căror părinţi nu erau detaşaţi.

Este o realitate a vieţii militare faptul

că cei mici trebuie să facă faţă unor „factori de stres unici“, aşa cum spun autorii de la Rand, care iau

forma „separării periodice şi de lungă durată de unul din părinţi“, separare care poate produce „efecte

adverse la nivel emoţional, comportamental şi educaţional pentru copil“. Cercetări anterioare au

identificat o legătură între detaşările părinţilor şi anxietatea, depresia şi agresivitatea la

copii, cuplate cu dificultatea de a se concentra, problemele întâmpinate la şcoală şi conflictele

în cadrul familiei. Trebuie menţionat că aceşti copii ai militarilor nu sunt singurii aflaţi într-o asemenea situaţie,

dar, oricum, cu asta se confruntă.

— Jack, cel mai mic dintre copiii noştri, care are acum 7 ani, a

suferit puternic din cauza anxietăţii de separare, mi-a spus Alice Kirke.[45]

Soţul ei, Kevin, maior în marină,

fusese detaşat în Afganistan când Jack avea 18 luni, dar îşi petrecuse cele şase luni dinainte într-o

tabără de serviciu aflată foarte departe. Altfel spus, Jack avea un an când tatăl a dispărut din viaţa

lui zilnică, şi avea să mai treacă încă un an înainte să-l vadă din nou în carne şi oase. Jack îl vedea pe Kevin pe

un ecran. Cu ajutorul unei asociaţii de binefacere pentru militari dedicată menţinerii legăturii

dintre copii şi părinţi prin intermediul lecturii cu voce tare, Kevin s-a înregistrat citind o serie de cărţi cu

poveşti pentru băieţelul său, aşa cum făcuse şi pentru fiica lui cu ani înainte. Alice s-a asigurat că Jack se

uita la filmuleţe cât timp tatăl lui era plecat.

— Dar am fost foarte neliniştită când Kevin a venit

acasă, mi-a spus ea. A avut o perioadă de concediu de două săptămâni. Jack avea 2 ani, şi eu eram speriată

gândindu-mă cum o să reacţioneze Jack când o să-l vadă pe Kevin în casă mai mult decât pe durata unui

weekend.

Ce s-a întâmplat după cină în prima seară i-a emoţionat pe toţi. Alice îl spălase pe Jack în

baia de lângă dormitorul părinţilor şi îi pusese un scutec. Imediat după ce a terminat, mi-a spus

ea, Jack „s-a ridicat şi a fugit din baie, prin dormitor, afară pe coridor până în camera lui, trecând pe lângă Kevin, care

stătea întins pe podea“. A scos cartea *George cel curios* din bibliotecă - era ultima carte pe care tatăl lui i-o

„citise“ electronic -, „şi pe urmă a fugit înapoi la Kevin, s-a întors, s-a aşezat în poala lui şi i-a dat cartea“.

Lectura cu voce tare la distanţă *funcţionase.* Menţinuse legătura dintre tată şi fiu. Kevin Kirke a stat

departe de soţia şi de fiul lui o mare parte din următorii zece ani (inclusiv trei din primii cinci ani ai lui Jack). Cu

toate acestea, familia nu s-a confruntat cu nici una dintre problemele de reintegrare

inventariate în raportul Rand, cum ar fi confuzia, alienarea, conflictul şi depresia. Ambii părinţi sunt convinşi

că cititul a fost cel care i-a protejat.

— Deşi Kevin citea pe un ecran, Jack voia să fie cu el fizic, voia să-i

citească *George cel curios,* mi-a spus Alice. Eu întotdeauna îi citesc lui Jack stând aproape de el, deci

ştia că aşa trebuie citit atunci când suntem în aceeaşi cameră. Cititul devenise o activitate sigură,

consolatoare pe care o făceau împreună.

In decursul aceleiaşi detaşări, cărţile au ajutat- o

în mod diferit pe fiica de 11 ani a cuplului. Cititor precoce, Madison dorise să încerce să citească *Jocurile*

foamei de Suzanne Collins.

— Kevin a putut să citească în acelaşi ritm cu ea, şi s-a înregistrat

citind vreo două capitole din carte, răspunzând la întrebările ei despre lucrurile citite şi adâncind

conversaţia cu ea. Aşa că, deşi ea nu avea nevoie ca el să-i citească cu voce tare, pentru că se descurca singură, el

a continuat să citească şi a putut astfel să intre în dialog cu ea despre acele idei - asta e important în

deciziile militare şi politice - şi să le aducă la nivelul ei. Cartea oferea acea experienţă mai profundă.

Organizaţia caritabilă militară care facilitase interacţiunile familiei, United Through Reading

(UTR), fusese fondată în 1989 de Betty Mohlenbrock, o mamă a cărei fiică nu-şi recunoscuse tatăl, chirurg naval,

când acesta se întorsese din Vietnam. Mohlenbrock a sperat că va putea scuti alte familii de

militari de aceeaşi durere folosind cărţile şi lectura ca pe un soi de panaceu. Cu sediul central în San

Diego, UTR a organizat locuri de înregistrare pe aproape toate vasele marinei, în aproape toate

bibliotecile puşcaşilor marini şi într-o reţea vastă de garnizoane ale armatei. Bărbaţi şi femei în uniformă

pot face înregistrări în 75 de centre conduse de United Service Organization - organizaţia militară

nonprofit care îi susţine dar şi prin caravane USO itinerante în Irak şi Afganistan.[46]

Taylor Monaco,

director de comunicare al UTR, mi-a vorbit despre o mică echipă de tranziţie la graniţa dintre Irak şi Siria.

— De fiecare dată când primeau cărţi noi, montau un cort şi echipamentul de filmare, iar soldaţii din marină îşi

dădeau jos rucsacurile, se aşezau în cortul mic, citeau o carte şi erau înregistraţi, iar aceste DVD-uri erau

trimise acasă prin intermediul lanţului de aprovizionare, a spus ea. Chiar şi în mijlocul pustiului, unde se afla graniţa,

am reuşit să susţinem acest efort. Puteau să ia loc şi să fie părinţi timp de cinci minute.[47]

Se pare că programul a avut efecte uimitoare, în 2017, UTR a derulat un studiu[48] cu 3.000 de participanţi. 98%

dintre părinţi au raportat o scădere a anxietăţii copiilor provocată de detaşare, 99% au spus că cei mici se

simţeau mai legaţi de părintele care era departe, 97% au spus că nivelurile lor de stres scăzuseră ca urmare

a lecturilor şi 99% dintre respondenţi au remarcat că interesul copiilor pentru citit şi cărţi sporise.

— Este cultura poveştilor împărtăşite[49], mi-a spus Monaco. Dragostea pentru lectură e transmisă

mai departe. Timpul petrecut citind împreună creează un loc special, magic. Şi nimic nu-l poate înlocui.

*

Acelaşi mecanism care îi ajută pe copiii şi pe părinţii din familiile de

militari îi ajută şi pe copiii şi părinţii separaţi de închisoare să-şi menţină legăturile emoţionale.

Aproximativ 2,7 milioane de copii americani au un părinte în închisoare.[50] Organizaţiile

nonprofit[51] active în Delaware, Minnesota, Illinois, California, Kentucky, Vermont, Oklahoma, Texas,

New York, New Hampshire şi în alte părţi (inclusiv în Marea Britanie) îi ajută pe mii de deţinuţi să se

înregistreze citind cărţi pentru copii. In multe situaţii, voluntarii le pot trimite copiilor nu doar o înregistrare

cu mama sau tatăl lor citind, ci şi exemplare din cărţi.

„Străbunica“ acestei mişcări, ca să spunem aşa, este

Aunt Mary’s Storybook, o asociaţie creştină activă în puşcării, fondată în 1993 la o închisoare pentru

femei din Cook County, Illinois.[52] Grupul este activ în şaisprezece închisori şi penitenciare din

Illinois şi a inspirat crearea de programe similare în Kentucky şi Texas.

— încă din

pântec, copiii cunosc acea voce, şi prin asta îi ţinem cât se poate de apropiaţi până când vor fi din nou

împreună, a spus Stuie
Brown, o bunică ce a participat la iniţiativa din Kentucky vreme de

douăzeci de ani. Tinerele mame se află în închisoare, şi s-a întâmplat ceva rău. Acum sunt filmate, îşi fac timp

să se spele pe cap şi să arate cât mai bine. îşi doresc atât de mult să fie văzute de copiii lor!

într-un protocol specific pentru programele de lecturi din închisoare, lui Brown şi colegilor ei

voluntari li se permite să intre în Kentucky Correctional Institute for Women de câteva ori în

fiecare an. Voluntarii trebuie să treacă printr-un training şi verificări complexe, şi sunt percheziţionaţi şi

pipăiţi înainte de a fi lăsaţi să intre. Regulile pentru întâlniri sunt şi ele stricte. Voluntarii şi deţinutele nu pot

schimba mai mult de câteva cuvinte la începutul şi sfârşitul înregistrării.

în fiecare vizită de o zi, voluntarii

înregistrează lecturile a aproximativ douăzeci şi cinci de mame. Femeilor li se permite să

prezinte fiecare carte cu o scurtă propoziţie. „Sunt eu, Mami. Am ales această carte şi te iubesc şi mi-e dor

de tine şi o să ne revedem curând“, mi-a dat Brown un exemplu.

— Li se îngăduie să citească în

întregime cărţile ilustrate, dar, în cazul romanelor, mamele citesc de obicei primul capitol şi îi încurajează pe

copii să continue. îmi vine greu să explic, dar cred că se întâmplă ceva extraordinar, a spus Brown. Nu e uşor.

Nu am voie să le cunosc pe femeile astea sau pe copiii lor, eu sunt un nimeni. Dar m-a făcut să fiu mai

încrezătoare. Am senzaţia că rolul meu mărunt este să menţin legătura dintre mamă şi copil. Mi se permite

să duc cărţi şi să stau pe scaun şi să ascult, a spus ea cu duioşie, şi să plâng când ajung acasă.

*

Stabilirea unei relaţii puternice cu un părinte, un copil sau un soţ (sau, de

fapt, cu oricine) nu se întâmplă deodată. Oricât de tentant ar fi să credem altceva, psihologia ne învaţă

că o legătură emoţională nu e atât o destinaţie, cât o stare de a

[3] [3]

fi pe care avem

puterea de a o neglija sau spori.[54]

Să stăm împreună, să citim împreună, concentrându-ne pe

aceeaşi poveste - sunt acte intime care ne leagă mai tare unii de alţii. Dacă apar probleme într-o relaţie sau

dacă boala, dizabilitatea sau adolescenţa îngreunează comunicarea - dacă discuţiile ajung să

fie o presiune prea mare -, o carte împărtăşită poate ridica moralul tuturor, aruncând o punte peste

dificultatea iniţială.

*

Danica şi Eric Rommely nu şi-au găsit drumul spre

acea punte decât atunci când fiul lor Gabe era adolescent. La 17 luni, Gabe fusese diagnosticat cu

autism sever. Pe măsură ce treceau anii, el nu vorbea şi nu părea să înţeleagă ce spun oamenii din jurul

lui.

— Ii citeam cărţi cu pagini din carton (*books)* când era mai mic, mi-a spus Danica, dar

nu stătea niciodată locului şi, la un moment dat, când mai crescuse puţin, ne-am zis: la naiba, nu ascultă.[55]

Gabe era în principal interesat să se uite la televizor la emisiuni pentru copii mici. Se uita întruna la

episoade din *Strada Sesame, Barney* şi *Blues Clues,* câteodată pe mai multe ecrane în acelaşi timp. Când

părinţii sau îngrijitorii lui îl duceau la bibliotecă, chiar şi după perioada adolescenţei,

mergea direct la cărţile pentru bebeluşi.

— Aşa că m-am gândit că acela e nivelul la care ne

aflam, mi-a spus mama lui. Acela era nivelul lui.

Doar că s-a dovedit că nu era aşa.

*

— Bună... Meghan.... ce mai faci... în după-amiaza asta

frumoasă ?

Vocea îi aparţinea unei tinere terapeute pe nume Najla. Cuvintele, bătute cu

un singur deget la o tastatură fără fir, erau ale lui Gabe.[56]

Făcea pe glumeţul: nu era o după-amiază

frumoasă. Era un ianuarie târziu şi aspru, iar în afara casei familiei Rommely ploaia îngheţată cădea

tăioasă, bolborosind în jgheaburile acoperişului şi stropind frunzele.

Totul se schimbase pentru

familia aceasta cu optsprezece luni în urmă, când un terapeut l-a familiarizat pe Gabe cu un sistem

denumit Rapid Prompting Method, mecanismul pe care el şi Najla îl foloseau când i-am cunoscut.[57] Pentru

prima dată în viaţa lui, Gabe putea să se exprime în propoziţii complete. Până atunci, timp de paisprezece ani, nu

putuse să facă
dovada că *adevăr*
ascultase, că *intr-adevăr* avea
sentimente şi că,
deşi nu putea vorbi,

avea o voce - una poznaşă, inteligentă şi extrem de conştientă de sine.

După cum vă puteţi imagina,

părinţii lui Gabe au fost imediat copleşiţi de remuşcări şi sufocaţi de recunoştinţă. Aveau

acum şansa de a-şi cunoaşte fiul într-un mod nou şi minunat, iar el, în sfârşit, se putea exprima în pofida faptului că

era blocat în ceea ce descrisese ca fiind corpul unui „copilaş beat“[58].

Danica şi Eric au început din nou să-i

citească lui Gabe. Stăteau cu el pe canapea şi acum, chiar dacă se legăna sau se foia, ştiau că asta nu înseamnă că

nu e atent („Chiar dacă nu par deloc că ascult, asta fac, ascult“, a spus el). De vreo două ori pe săptămână,

terapeuţii îi citeau cu voce tare articole din reviste şi ziare. Părinţii lui au ales să-i citească literatură pentru

tineri. Când am făcut cunoştinţă cu ei, în bucătăria casei lor din suburbie, citiseră deja primul volum

din seria Harry Potter, încercaseră *Jocurile foamei* („dar asta nu prea a mers“, a spus Danica), devoraseră

Darul lui Jonas de Lois Lowry şi se pregăteau să înceapă călătoria cu *Jurnalul complet adevărat al unui*

indian cu jumătate de normă de Sherman Alexie.

Folosind tastatura în timp ce Najla rostea

cuvintele în ritmul în care el le scria, Gabe ne-a explicat: *Sunt dependent... de... ecrane... dar... în schimb... nu-mi*

place... nimic mai mult... decât... să mi se citească... toată ziua.

Greu de redat în scris ritmul viu al

conversaţiei noastre. Era limpede că Gabe avea o minte alertă, dar că se putea exprima doar cu

viteza unui deget care loveşte pe rând câte o tastă.

Aş vrea să pot citi… singur… dar… corpul meu nu mă

ajută.

L-am întrebat cum se simte când mama lui îi citeşte.

Sunt purtat în alt... Ioc... în care

sunt... complet.... normal.

Gabe continua să tasteze.

Bineînţeles, îmi place... să fiu

aproape de ea... cunosc lumea... prin intermediul filmelor şi cărţilor... ca să citez un prieten.

Najla mi-a

explicat că unul dintre prietenii lui Gabe, autist şi el, folosise o expresie similară.

Era uimitor să te

gândeşti că aceeaşi tehnologie care ne prinde pe atât de mulţi în mrejele ei - ecranele şi tastaturile care ne

domină orele de veghe - eliberase o personalitate care fusese blocată şi redusă la tăcere. In cazul lui Gabe, ceea

ce Judith Newman, scriitoarea de biografii, numeşte „bunăvoinţa maşinăriilor“[59] a dat voce unui intelect

dezvoltat şi hrănit prin lectura cu voce tare.

— Ai ceva să le spui părinţilor sau familiilor cu copii

care nu par să fie atenţi? l-am întrebat. Ar trebui să continue oricum să le citească?

Gabe a tastat.

De... de un milion de ori... da. întotdeauna ascultăm.

*

Cititul împreună poate face lucruri atât de importante. Poate transforma alienarea şi distanţa în conexiune. Poate

acţiona ca o punte peste apele tulburi ale copilăriei şi poate face acelaşi lucru în furtunile din adolescenţa

timpurie. Sunt convinsă că cititul cu voce tare i-a ţinut pe copii aproape de mine şi unii de alţii mai bine decât dacă

nu am fi făcut asta. Cititul a fost util mai ales când fiul meu, Paris, era la gimnaziu, perioada aceea cenuşie în

timpul căreia un tânăr vorbăreţ se transformă într-un personaj monosilabic. Nu aveam multe chestii

în comun în anii aceia. Nu mai voia să li se alăture surorilor lui pentru citirea poveştilor, dar voia în

continuare să citească cu mine, numai dacă eram doar noi doi. Aşa că, mai bine de un an, după ce Molly se

ducea să-şi facă temele şi le culcasem pe fetele mai mici, Paris şi cu mine ne întâlneam în biroul meu de

acasă, printre munţii şi văile formate de teancurile de cărţi depozitate peste tot.

Aşezaţi unul

lângă altul pe o canapea veche, sub lumina unui lampadar şi cu cerul albastru al nopţii de veghe la fereastră,

am citit romanul sfâşietor al lui Conrad Richter, *The Light in the Forest* - povestea unui băieţel alb crescut

de Lenni Lenape, care este obligat, conform tratatului din 1765, să se alăture comunităţii de colonişti pe care

o urăşte. Am mai citit şi *Adăpostul* de Kathi Appelt, un roman care se roteşte şi fierbe şi creşte până

la un moment de violenţă şi de clemenţă la fel de şocante.

Multe lucruri se întâmplau în

poveşti, dar acum înţeleg cât de multe trebuie să ni se fi întâmplat şi nouă. Ne scăldam în beneficiile

neurochimice. Creierele noastre erau aliniate din punct de vedere neuronal. Adăugam la bagajul nostru

comun de referinţe personaje şi întorsături de situaţie. Şi, până azi, Paris şi cu mine ne gândim la acele

seri de parcă ar fi fost ceva palpabil. Am construit între noi ceva real, care se sprijinea pe o fundaţie de lecturi

începute când el şi surorile lui erau mici.

9. Hershey,

prescurtarea pentru The Hershey Company, este una din cele mai mari companii din lume producătoare de

ciocolată.

10. Vezi J.R.R. Tolkien, *Frăţia Inelului,* tr. Irina Horea, Rao, Bucureşti, 1999, p.

101.

11. *Ibid.,* p. 317.

CAPITOLUL 4

ACCELERARE

A
DEZVOLTĂRII
COPILULUI
CU

AJUTORUL CĂRŢILOR ILUSTRATE[3]

Un
,
doi
,
tre
i,

Uit
e
un
be
be:
Di

n
al
să
u
păt
uţ

Oa
re
ce
ve
de
?

—
Jan
et
şi
All
an

Ah
lbe
rg,
Pe
ek-
a-

Bo
o!
—

Pe prima pagină a cărţii clasice scrise

de soţii Ahlberg, un băiat mititel, îmbrăcat în pijama albastră, se ridică drept în picioare, ţinându-se cu o

mână de marginea ţarcului. In timp ce molfăie bara albă de lemn, întinde cealaltă mână către tatăl său, care

doarme dus şi abia dacă poate fi văzut prin decupajul circular de pe pagina opusă.

„Cucu-bau!“

Dacă dai prima pagină, decupajul trece pe stânga, încadrând bebeluşul şi scoţând la iveală ce vede el: „Pe

mami şi pe tati, / In patul uriaş, / Pernele moi, albe, / Şi un iepuraş"—

Publicată prima dată în Marea

Britanie în 1981 cu titlul *Peepol,* această poveste liniştitoare în versuri urmăreşte evenimentele din

ziua obişnuită şi palpitantă a unui bebeluş: trezitul înaintea celorlalţi din familie, luarea micului dejun într-

un scaun înalt, mersul la plimbare, şederea pe o păturică în parc împreună cu o jucărie şi

întoarcerea acasă în cărucior pentru cină, baia şi îmbrăţişările dinainte de culcare. Pentru adulţi,

cartea e un exerciţiu de nostalgie, reală sau imaginară. Familia din carte este britanică, şi ne dăm

seama că locuinţa lor tip, dărăpănată şi înghesuită, are un sistem rudimentar de ţevi. Din portretul lui

Winston Churchill de pe peretele sufrageriei şi din uniforma pe care tatăl o poartă în ultima imagine,

deducem că povestea se petrece în timpul războiului. E clar că, după ce bărbatul îşi îmbrăţişează fiul de

noapte bună, pleacă de acasă şi se înrolează.

Aparent simplă, această carte iubită scrisă de soţii

Ahlberg este un triumf al complexităţii. Ilustraţiile sale delicate şi detaliate sunt pline de stimuli

nonverbali pentru întrebări şi jocuri. Suprapunerea punctelor de vedere ale diferitelor generaţii e profundă

şi amplă. Versurile se înşiră vesele, vorbindu-i cu uşurinţă despre ritm şi rimă copilului care ascultă. Şi apoi

mai este şi metaconceptul captivant al lui cucu-bau ca atare, un joc care se bazează pe

aprofundarea de către copil a înţelegerii permanenţei obiectelor. Pentru o perioadă scurtă şi

fericită, bebeluşii chiar cred că dispărem când ne ascundem în spatele palmelor şi se cutremură de râs şi

surpriză când apărem din nou în câmpul lor vizual.[1] Plăcerea jocului se păstrează mult timp după ce copiii au

depăşit starea de uimire sinceră, de unde şi nostalgia pe care *Cucu-bau!* o provoacă şi copiilor foarte mici.

Aşa cum ne reaminteşte cartea, nu e nevoie de multe lucruri pentru a fascina un copil. Băieţelul din *Cucu-*

bau! remarcă tot soiul de lucruri pe care observatorii mai în vârstă şi mai istoviţi e posibil să le omită: porumbei

în zbor, un câine care trece, „şalul bunicii cu ciucuri albăstrui'—. Poate să fie război, dar bebeluşul acesta

are tot ce-i trebuie ca să crească frumos. Este înconjurat de membrii iubitori ai familiei, care se

joacă cu el şi îi vorbesc. Casa, deşi aglomerată, este un loc al rutinei, virtutea neslăvită a vieţii normale care

oferă granițe liniștitoare pentru vastitatea și capriciile lumii. Și totuși, în pofida tuturor acestor

lucruri, ceva lipseşte.

Puteţi ghici ce? Corect. In căminul lui *Cucu- bau!,* nu vedem pe nimeni

citind bebeluşului, nici pe bunica, nici pe mama şi nici pe tatăl lui, nici pe cele două surori atente, aflate în competiţie.

Copilul care stă în poala mamei sale şi se uită la imagini împreună cu ea şi aude textul citit de vocea ei are, din

acest punct de vedere, un avantaj enorm faţă de geamănul lui din poveste.

*

Cititul cu voce tare este bun pentru oricine, indiferent de vârstă, dar

probabil că efectele lui nu sunt nicăieri mai puternic resimţite decât în perioada de început a vieţii şi în

copilăria mică. Există motive serioase pentru care lucrurile stau aşa, printre ele aflându-se ritmul

galopant de creştere a creierului copilului în primii trei ani de viaţă. în această perioadă, cititul cu voce tare

le oferă copiilor mai mult exact din ceea ce le trebuie: mai multă atenţie iubitoare din partea adulţilor, mai mult

limbaj, mai multe ocazii de a experimenta implicarea şi empatia.[2] Cărţile cu imagini îmbogăţesc

timpul pe care părinţii şi copiii îl petrec împreună. E ca atunci când adaugi încă o doză de espresso la un

café-latte: o cană cu un extra zvâc.

Apoi este rolul pe care îl joacă poveştile în ceea ce romanciera Shirley

Jackson numea „miracolul nocturn“[3]. Ora de culcare este în mod clar mai plăcută, mai veselă şi mai

relaxantă când aparatura electronică e dată deoparte, apar cărţile, şi toată lumea se linişteşte.

O zi ocupată cu negocieri - să culegi cerealele cu lingura (şi să le mănânci), să te speli pe faţă (şi să fii spălat de

alţii), să schimbi scutece (şi să fii schimbat de alţii) - lasă locul unui timp al întâlnirilor faţă în faţă.

Bineînţeles că un bebeluş nu va înţelege mare lucru din toate astea. Ca şi bebeluşii din NICU, nu-şi va

aduce aminte că a auzit de Pat Iepuraşul sau de omida mâncăcioasă. Nu-şi va aminti câtuşi de puţin că a

stat în poala cuiva şi i s-a citit *Cucu-bau!* sau orice altă carte. Cu toate acestea, mult înainte ca un

bebeluş să fie suficient de mare ca să interacţioneze, înaintea primului zâmbet de răspuns, înainte să-şi poată

controla capul să se poată ridica sau să-şi poată concentra abilităţile motorii necesare pentru a „găsi şoarecele“

într-o imagine, el absoarbe sunete, reacţionează la afecţiune şi, prin ochii lui proaspăt deschişi, învaţă să

deosebească un obiect de altul şi să vadă tipare în lume.[4] Hogwarts şi Pădurea de 100 de acri sunt destinaţii

la câţiva ani distantă în viitor.

3 3 3

Dar, aproape din clipa în care se naşte, bebeluşul

este atent. Şi de ce nu ar fi? Are totul de învăţat.

*

Dacă aţi învăţat

vreodată o limbă străină - mai ales una *foarte* străină, cu litere şi o structură a frazelor diferită de a voastră

-, e posibil să fi avut experienţa extraordinară de a auzi cuvinte separate înflorind din ceea ce până nu

demult fusese o ceaţă de silabe indistincte. Pentru mine, aşa s-a întâmplat cu japoneza, o

modalitate de comunicare atât de simplă, încât orice copil mic din Japonia o poate folosi, în timp ce eu,

după ce studiasem limba timp de doi ani de la vârsta de 29 de ani, nu am reuşit vreodată să stăpânesc decât

remarci anodine şi elementare.

La început, japoneza vorbită mi s-a părut o unică propoziţie

spectaculoasă. Nu puteam deosebi finalul unui cuvânt de începutul altuia, nici vorbă să pot spune care sunt

substantive şi care verbe. Dar, pe măsură ce am exersat şi am ascultat, am început să deosebesc şi să

prind fragmente mici. Aha, mă gândeam eu, asta înseamnă „râu“ sau „peşte“ şi, stai aşa, sunetul ăla chiar nu

e un cuvânt, este o pauză formalizată, ca „ăăă“ sau „of“.

Cu cât fiecare dintre aceste fragmente devenea

mai familiar, cu atât eram mai capabilă să disting alte frânturi, diferite. După o vreme, puteam să identific

felii mari de gramatică, deşi eram în continuare nesigură pe vocabular. Dacă aş fi continuat să

adaug cuvinte la colecţia mea de substantive, verbe, adjective, adverbe şi exclamaţii şi, când aş fi fost

stăpână pe ele, aş fi deprins expresii colocviale, idiomuri şi metafore - ei bine, asta ar fi fost *subarashii*

(minunat!) şi *insho-teki* (impresionant, superb, magnific!). Din păcate, nu am făcut asta, deci nu a fost aşa. Dar

experienţa cu pricina m-a ajutat să înţeleg prin ce trec copiii în primii ani, în afara celor care sunt născuţi cu

deficienţe de auz sau sunt crescuţi într- o izolare cruntă.

La început este o cacofonie înfundată

a lumii exterioare, sunt bătăile inimii mamei şi glasul ei răsunător. (Cel puţin, aşa se presupune[5], cum

spunea dr. Abubakar.) Ce urmează este un proces extraordinar, lin, în care sunetele înconjurătoare

amorfe ale unei limbi materne se separă în silabe care, la un moment dat în viitor, devin cuvinte de sine

stătătoare.

— Limbajul ajunge la noi într-un ritm incredibil de rapid, şi trebuie să putem grupa

lucrurile imediat, altfel este imposibil de înţeles, a spus Morten Christiansen, care conduce

Laboratorul de Neuroştiinţe Cognitive de la Cornell University. învăţarea limbii materne este un

exerciţiu complicat de dezvoltare care implică izolarea sunetelor şi identificarea sensului lor,

reţinerea acestor concluzii iniţiale în timp ce are loc izolarea noilor sunete şi alocarea şi mai multor sensuri,

adăugând concomitent sens bagajului de cuvinte deja existent.[6] Acest proces, pe care neurologii îl numesc

„cartografiere“[7], are loc în două viteze. Prima dată are loc „cartografierea rapidă“, în timpul căreia un copil va

elabora o ipoteză neclară referitoare la sensul unui cuvânt nou. In timpul „cartografierii

extinse“, cunoscută şi sub denumirea de cartografiere lentă, copilul încorporează treptat cuvântul în memorie, în timp ce

rafinează înţelegerea sensului său.

Aceste calcule şi ajustări au loc cu viteza luminii tot

timpul cât un copil este treaz şi aude cuvinte rostite cu voce tare.

— Ştim că gradul de expunere al

copiilor la limbaj chiar contează, mi-a spus Christiansen. Cu cât un copil aude vorbindu-se mai mult, cu atât are

mai multe şanse să deprindă vorbitul mai repede. Acest lucru trebuie înţeles într-un anumit fel. Vorbitul ambiental

pare să aibă un efect foarte mic sau inexistent asupra bebeluşilor şi copiilor mici. Dacă doi adulţi stau de

vorbă în apropiere, e foarte probabil că bebeluşul din ţarc le va tulbura discuţia.[8] Ce îi ajută pe bebeluşi cel mai

mult este ca oamenii să le vorbească şi să citească *cu* ei, într-un mod reactiv.[9] Aşa cum a observat un

profesor, „dacă ar fi suficient să audă limbajul, copiii ar putea fi lăsaţi în faţa unui televizor sau radio pentru a

învăţa limba maternă“[10].

Dar nu pot face asta. Bebeluşii nu învaţă de la aparate — cel puţin nu încă.

Ceea ce demonstrează milenii de experienţă umană şi nenumărate studii moderne este că ei

învaţă de la *noi.* Au nevoie să fim atenţi la ei, să le vorbim, să ne jucăm şi să le citim.

*

Nou-născuţii şi păsările cântătoare abia ieşite din ou nu se aseamănă. Cu

toate astea, au ceva în comun, în afară de faptul că sunt nou-veniţi pe lumea asta. Toţi au nevoie să înveţe. Fără un

profesor din aceeaşi specie, un copil nu va învăţa limbajul, şi o pasăre cântătoare nu va dobândi acele trăsături distincte

ale trilului caracteristic speciei ei.[11] (La majoritatea speciilor de păsări cântătoare, profesorul şi elevul

sunt adesea tată şi fiu. Atragerea unui partener este scopul esenţial al ciripitului. Aşa că, atunci când un

mascul mai în vârstă de cinteză dungată sau de vrabie cu creastă albă îşi învaţă un pui să cânte, el

demonstrează de fapt „cum am întâlnit-o pe mama ta“.)

Puii de pasăre crescuţi în izolare

nu pot recupera mai târziu lecţiile pierdute. „Dacă o pasăre nu-şi aude profesorul, ea va cânta, a confirmat

un cercetător de la Penn State, dar cântecul ei nu va semăna deloc cu cel al unei păsări adulte. Va fi prost

elaborat şi îi va lipsi bogăţia structurii acustice.“[12]

Ceva asemănător se întâmplă cu puii de om. Pentru a

învăţa „trilul“ speciei lor, ei trebuie aduşi în universul lingvistic bazat pe interacţiune.

— O mare parte din învăţarea limbajului este de natură socială. Unul din primele lucruri pe care le învăţăm

când suntem copii este, de fapt, dimensiunea sa socială, a spus Christiansen.

Foarte devreme,

învăţăm modul normal de a vorbi după modelul e-rândul-tău-e-rândul-meu. Aşa că, atunci când copilaşii lor

scot sunete de genul aaah, părinţii le vor răspunde cu aaah, în tipare care amintesc de felul în care comunicăm

când vorbim.[13]

Bebeluşii învaţă şi văzând feţe umane expresive, cu nenumăratele lor inflexiuni

nonverbale.[14]
Pentru procesul de învăţare în care se află copilul contează contextul şi capacitatea de

reacţie. Copiii crescuţi fără o mare parte din aceste lucruri vor învăţa, bineînţeles, să comunice, chiar

dacă nu la fel de bine. O minte tânără este însetată. Asemenea unui copac care creşte în Brooklyn,

îşi va trage seva din tot ce găseşte, chiar şi din solul calcaros şi într-o zonă umbrită.

Acestea fiind

spuse, în ultimii ani am ajuns la o înţelegere mai profundă a nevoilor bebeluşilor şi copiilor pentru a

creşte bine din exemplul tragic al celor care au fost lipsiţi de aşa ceva. Căderea regimului comunist din

România în 1989 a dat la iveală practica oficială de a interna în centre de plasament orfani de toate vârstele, de

la bebeluşi până la copii mai mari.[15] Zeci de mii de copii au fost descoperiţi ducându-şi viaţa în instituţii întunecate,

lipsiţi de afecţiune, de stimulare şi de legături afective. Bebeluşii zăceau pe spate în pătuţuri, cu ochii în tavan.

Copiii mici stăteau singuri în ţarcuri, fără jucării sau cărţi, câteodată legaţi de bare ca să nu sară peste

margine. Erau hrăniţi în tăcere. Afară, în timpul pauzelor, îngrijitoarele adulte vorbeau între ele şi

îi ignorau pe copiii care mişunau de colo colo fără nici un rost.

Intr-o evaluare ulterioară s-a

descoperit că aceşti copii erau profund afectaţi, aveau adesea un IQ scăzut şi sufereau de o serie de deficienţe

psihologice, neurologice şi biologice.[16] Orfanii români erau asemenea păsărilor cântătoare crescute

în izolare. Puteau să scoată sunete, dar nu puteau să cânte.

„Când copilul scoate sunete, iar îngrijitorul îi

răspunde, copilul devine partener în experienţa verbală. Intr-un cadru instituţional, îngrijitorii grăbiţi,

responsabili pentru schimbarea scutecelor unei camere pline de copii, nu au timp să răspundă

încercărilor de comunicare ale fiecărui copil. Drept urmare, în cele din urmă, copilul încetează să mai

comunice“[17], scriu Charles A. Nelson, Nathan A. Fox şi Charles H. Zeanah în *Copiii abandonaţi ai României,*

relatarea lor impresionantă despre studiul derulat timp de doisprezece ani privitor la aceşti

copii şi efortul de a-i reabilita.

Orfelinatele din Bucureşti sunt o ilustrare dureroasă a răului care le

poate fi făcut copiilor dacă adulţii nu intră în contact cu ei. Ele sunt un memento al faptului că bebeluşii nu vin

pe lume programaţi să se exprime şi să se dezvolte. Au nevoie ca oamenii din jurul lor să le stimuleze creierul şi

să-i îndrume.

*

Tehnologia poate ajuta în acest proces?

Da - şi nu.

Da, părinţii pot cumpăra aplicaţii şi jocuri care promit că vor stimula creierele

bebeluşilor.

Emisiuni pline de viaţă şi dispozitive prietenoase cu copiii declară că-i pot învăţa pe bebeluşi şi

pe copiii mici culorile, noţiuni de aritmetică şi principiile ecologiei durabile. Conform revistei *Parents,*

care se presupune că ştie despre ce vorbeşte,
„Aplicaţiile de pe iPhone amuzante şi prietenoase faţă de

copii îl ţin pe piticul vostru ocupat şi-l învaţă din mers“[18]. Parents.com promite că „educaţia copilului

vostru nu trebuie să se oprească după şcoală“, fiindcă „jocuri concepute pentru iPhone, iPad şi Android îi vor

menţine puştiului vostru mintea activă şi în afara clasei“[19].

Aceste afirmaţii sunt seducătoare, dar există un aspect

despre care creatorii de jucării electronice şi de tehnologie pentru copii nu vorbesc. Realitatea este că

produsele lor sunt inferioare. Nu se compară cu *noi.*[20] Nu există încă nici un geniu în Silicon Valley care să fi pus

la punct o maşinărie măcar pe jumătate la fel de eficientă pentru învăţarea şi hrănirea unei minţi tinere cum este o

fiinţă umană imperfectă, supusă greşelii, dar prezentă fizic. O mamă adevărată care vorbeşte şi

citeşte cărţi cu poveşti ilustrate e întotdeauna mai bună decât Little Mommy Talk with Me Repeating Doll™

[o păpuşă care vorbeşte şi îi cere copilului să repete].

Numeroase experimente au demonstrat asta. In

2010, o echipă de la University of Virginia a analizat efectele unui DVD de succes care promitea să le

predea bebeluşilor vocabularul.[21]
Echipa a înscris în studiu 96 de familii cu bebeluşi şi copii mici cu vârste între

12 şi 18 luni şi i-a împărţit în trei grupuri. In primul grup, părinţii s-au uitat la DVD împreună cu copiii.

In al doilea, bebeluşii s-au uitat singuri. Participanţii din al treilea grup nu s-au uitat la DVD, dar părinţilor li s-a

cerut să introducă cuvintele din vocabularul-ţintă în conversaţia normală cu copiii lor.

După o lună,

cercetătorii i-au testat pe toţi cei 96 de bebeluşi şi au descoperit că filmul nu avea absolut nici o valoare

pedagogică.[22] Nu conta dacă bebeluşul se uitase la DVD singur sau cu un părinte. Cuvintele efectiv nu

călătoreau de la ecranul pixelat către mintea copilului. Interesant, însă, copiii care nu se

uitaseră la DVD, dar auziseră cuvintele rostite de părinţii lor, *puteau* să le înţeleagă.

Un alt studiu

din același an, de la Northwestern University, în care au fost implicaţi tot 96 de bebeluşi, a testat eficacitatea

materialului video cu aşa-numită valoare educativă şi a ajuns la concluzii similare: nu a existat nici o

dovadă că bebeluşii învăţau de la ecrane.[23] Un studiu din 2007 a ajuns la concluzia că bebeluşii şi copiii

mici învăţau cu şase până la opt cuvinte noi din vocabular *puţin* în fiecare oră în care se uitau la DVD-uri decât cei

care nu vedeau nici un fel de material video.[24]

Potrivit lui Catherine Tamis-LeMonda, profesor

de psihologie aplicată la New York University, „unul din motivele pentru care puştii nu învaţă din media,

din tehnologie, este acela că nu există o reacţie contextuală“[25], adaptarea spontană, fluidă la ceea ce

copilul pare să înţeleagă sau la ceea ce nu reuşeşte să înţeleagă. Ca director al Centrului de

cercetare pentru cultură, dezvoltare şi educaţie al universităţii, Tamis-LeMonda petrece mult timp

observând copii mici şi, ca mulţi din domeniul ei, îşi face griji cu privire la faptul că, în pasiunea noastră

culturală pentru tehnologie, nu găsim echilibrul corect.

*

în viaţa de adulţi, ştim că, atunci când se aprinde un ecran, interacţiunea verbală tinde să scadă, întotdeauna

este un semn rău pentru conversaţia generală atunci când cineva îşi scoate telefonul ca să le arate tuturor

un filmulet amuzant sau să le citească un *tweet*[3] incredibil. în momentul incert

dintre gând - *Vai, trebuie să le arăt* - şi scoaterea dispozitivului electronic - *Staţi, se încarcă, doar o*

secundă -, impulsul este blocat.

Ştim că tehnoferenţa este o problemă reală pentru mulţi copii.[26]

Poate fi neplăcut ca părintele tău să nu fie atent din cauza unei întreruperi electronice, şi unii copii se poartă urât

din acest motiv. Ca să putem vorbi despre o întrerupere, doi oameni trebuie să fie din start angajaţi

într-o interacţiune. Dar ce se întâmplă când interacţiunea are loc mai rar sau deloc? Nu cumva

tehnologia sufocă anumite interacţiuni părinte- copil înainte ca acestea să aibă măcar şansa de a începe?

Pentru a înţelege punctul de vedere al unui copil, în 2015 cercetătorii de la University of Arizona, Flagstaff,

au evaluat modurile în care familiile se purtau în preajma diferitelor tipuri de jucării.[27] Au vrut să vadă care dintre

jucării atrăgea cele mai aprinse discuţii între părinţi şi copiii mici. Cercetătorii au făcut înregistrări în casele a 26 de

cupluri de părinţi cu copii cu vârste între 10 şi 16 luni. Fiecare familie a primit trei seturi de jucării: jucării

electronice (un laptop de bebeluş, un telefon mobil de bebeluş şi o fermă vorbitoare), tradiţionale (un

puzzle din piese mari de lemn, un joc pentru sortat forme şi cuburi din cauciuc cu poze) şi cinci *board books* mari cu

animale de la fermă, forme şi culori.

Dacă v-aţi planificat vreodată „doar să verificaţi e-mailul un minut“ şi

v-aţi dat deodată seama că v-aţi desprins de ceea ce vă înconjoară timp de o oră, aţi putea ghici ce au observat

cercetătorii din Arizona. In timpul utilizării jucăriilor electronice, discuţiile cu părinţii şi sunetele scoase

de copii au scăzut exponenţial. Dispozitivele făceau zgomote, oamenii tăceau. Se vorbea ceva mai mult când

copiii se jucau cu jucăriile tradiţionale. Dar obiectul care a favorizat cel mai mult schimbul de

replici a fost o carte cu imagini. Citirea unei *board book* împreună cu un bebeluş se dovedeşte mult mai

eficientă decât jucăriile tradiţionale şi distracţiile electronice pentru crearea unui mediu bogat în cuvinte şi

limbaj.

„Aceste rezultate oferă un punct de pornire pentru descurajarea achiziţionării de

jucării electronice care sunt promovate ca fiind educative, au scris cercetătorii, şi se adaugă la corpusul mari de

dovezi care susţin beneficiile potenţiale ale cititului împreună cu copiii foarte mici.“

Unul dintre motivele pentru care cărţile destinate bebeluşilor sunt atât de utile din acest

punct de vedere poate părea atât de evident, încât nici să nu mai merite menţionat: cărţile conţin cuvinte. (Păi,

bineînţeles!) Dar e mai mult de atât. In general, *board books* nu au multe cuvinte. Adesea, conţin numai un

cuvânt pe pagină sau n- au deloc cuvinte, doar imagini. Magia cuvintelor apare în *interacţiunea* cu

cartea. Ca să revenim la exemplul cu *Cucu-bau!,* copilul din poală va auzi limbajul din textul scris, citit de

un adult, dar va auzi şi discuţia care rezultă din vederea imaginilor. Când ajunge la imaginea unui bebeluş care

stă în scaunul de masă, un părinte ar putea face câteva remarci despre scena respectivă: „Ce face bebeluşul?

Mănâncă micul dejun? Uite, are o linguriţă în gură“. Acest soi de sporovăială îi ajută imens pe bebeluşi

când încep să deprindă ritmurile dialectului local care, aşa cum observa Dante, este limba maternă a

fiecăruia.

Ca să înţelegem de ce conversaţia unu-la-unu este atât de benefică - şi de ce ecranele eşuează

când e vorba de asta -, poate fi util să luăm în considerare ce se întâmplă când bebeluşii nu sunt

învăţaţi limba maternă - aerul pe care îl respiră -, ci o limbă străină. In 2003, o echipă de specialişti de la

Institute for Learning and Brain Sciences din cadrul Washington University a descoperit că

bebeluşii din familii vorbitoare de engleză puteau să înveţe cuvinte în mandarină dacă acestea le erau

predate live, de experimentatori interactivi. Aceşti bebeluşi nu le-au acordat atenţie şi nu au putut învăţa de

la profesori care apăreau pe ecrane şi care erau pasivi - altfel spus, care nu reacţionau contextual.[28]

Doisprezece ani mai târziu, cercetătorii au descoperit altceva. Pentru prima dată, au găsit o legătură

demonstrabilă între modul în care copilul deprinde sunetele unei limbi străine şi *direcţia în care se uită*

copilul.[29]

Pe la aproximativ două luni, bebeluşii încep să aibă contact vizual.[30] (Este un moment

tulburător pentru părinţi: Suntem *văzuţii)* La 6 luni, cam o jumătate dintre bebeluşi îşi plimbă privirea,

adică pot avea contact vizual şi apoi urmări privirea celeilalte persoane pentru a descoperi la ce se uită el sau

ea. Este unul dintre cele mai timpurii comportamente sociale ale bebeluşului, şi, la vârsta de 12 luni,

aproape toţi bebeluşii ajung să facă asta. (E posibil ca bebeluşii autişti să aibă propriul lor calendar din acest

punct de vedere.)

In cadrul studiului, 17 bebeluşi din familii vorbitoare de limba engleză, toţi în

vârstă de 9 luni şi jumătate, au primit timp de o lună douăsprezece lecţii de spaniolă. în timpul fiecărei

sesiuni de 25 de minute, profesorii le-au prezentat jucării, le-au citit cu voce tare şi le-au vorbit într- un mod

vesel şi interactiv, întotdeauna în spaniolă. Bebeluşii au purtat bentiţe pentru electroencefalografi

e (EEG) echipate cu senzori montaţi confortabil pe cap. Echipamentul de pe cap le-a permis cercetătorilor să

măsoare activitatea din creierul bebeluşilor în timp ce, din exterior, în timpul primei şi ultimei sesiuni, au

numărat de câte ori bebeluşii şi-au plimbat privirea de la interlocutor la obiectul pe care li-l arăta adultul.

Capacitatea bebeluşilor de a-şi plimba privirea este legată de dezvoltarea limbajului şi

anticipează cât de dezvoltat va fi vocabularul lor când vor fi mai mari“, i-a declarat mai târziu unui

intervievator una dintre coautoarele studiului, Rechele Brooks. Creierul are un tipar de recunoaştere

atunci când observă: „O, ai spus ceva nou?“ Bebeluşii din studiu au putut recunoaşte mai

bine sunetele limbii spaniole. Iar bebeluşii care şi-au plimbat mai des privirea în timpul jocului cu

persoane reale au putut recunoaşte mai bine diferitele sunete ale vorbirii atunci când le-am testat reacţia

creierului.
Cu alte cuvinte, învăţaseră sunetele limbii noi, şi am putut să ne dăm seama de

asta citind undele pe care le produceau creierele lor în timpul studiului.

In timp ce mă uitam la fragmente video, m-a uimit blândeţea experimentului.[31] Una e să vorbeşti

despre studii şi descoperiri şi despre implicaţiile statistice reci ale unei intervenţii sau ale alteia. E cu totul

altceva să vezi o fetiţă stând în fund în felul acela îndesat şi asemenea unei budinci pe care îl au bebeluşii,

mişcându-şi curioasă capul în timp ce o cliniciană zâmbitoare, aşezată şi ea pe jos, îi arată o răţuşcă galbenă

din cauciuc şi apoi o felie de pâine de jucărie. Fetiţa ia pâinea şi o roteşte cu mirare în palmele ei mici şi

moi. Cea care face experimentul, o tânără cu coadă de cal, se apleacă în timp ce vorbeşte în spaniolă. Atinge

pâinea ca şi cum i-ar explica de ce nu e adevărată. Se uită în ochii curioşi ai fetiţei când aceasta flutură jucăria

deasupra capului.

— *Pan,* confirmă tânăra. *Pan de jugar.* Tonalitatea moale a propoziţiei în spaniolă nu

seamănă deloc cu pronunţia mai dură din engleză - *toy bread* [„pâine de jucărie“] sau *pretend bread*

[„pâine falsă“] -, şi, după ce l-a auzit într-un mediu atât de blând şi de interactiv, este normal ca fetiţa

chiar să-şi aducă aminte de sunete la momentul testului ei de vocabular.

Se mai întâmplă ceva în scena aceea.

Explorând împreună un obiect, comunicând cu vocea şi prin contact vizual, tânăra şi copilul au

intrat într-o perioadă cunoscută sub denumirea de „atenţie împărtăşită“. Este un fenomen care-i

linişteşte nemaipomenit pe copii.

*

în 1934, un tânăr

psiholog murea de tuberculoză la Moscova. Numele lui era Lev Vîgotski şi a părăsit lumea aceasta crezând că

în munca sa întrezărise, asemenea lui Moise[32], un pământ al făgăduinţei în care nu avea să

intre niciodată. Timp de multe decenii, teoriile lui nu au avut o influenţă prea mare în Vest, dar, din

1980, după ce i-au fost traduse scrierile[33], şi-a pus amprenta asupra modului în care înţelegem

dezvoltarea infantilă. Vîgotski credea că jocul este un mecanism esenţial de autodescoperire

pentru copii.[34] Mai credea şi că, semnificativ pentru scopul nostru de aici, limbajul este un instrument

esenţial în procesul prin care copilul învaţă să-şi regleze emoţiile şi comportamentele şi să stabilească relaţii

cu alţii. Cu cât un copil mânuieşte mai abil cuvintele, cu atât reuşeşte mai bine să se controleze.

Nu ne gândim la bebeluşi şi la copiii mici ca la nişte fiinţe care se pot controla singure. Stereotipul popular

sugerează opusul: imaginaţi- vă un bebeluş din desenele animate care urlă ca să primească atenţie,

corpul său dolofan în stil Looney Tunes clocotind de furie; sau o criză de nervi a unui copil mic, un uragan de furie

incipientă şi de frustrare. Chiar dacă în realitate copiii seamănă rareori cu monştrii din caricaturi, există

în ele un grăunte de adevăr. Pe măsură ce bebeluşii şi copiii mici cresc, trebuie să înveţe să- şi controleze emoţiile

şi impulsurile, să se înţeleagă cu ceilalţi, să se concentreze şi să fie atenţi. Mai există şi alte abilităţi de

funcţionare, precum flexibilitatea mentală şi capacitatea de a reţine informaţii, precum şi

perseverenţa - tăria de caracter sau tenacitatea -, care nu sunt utile doar mai târziu în viaţă, când copiii ajung la

şcoală, ci sunt deprinderi importante pentru a naviga pe oceanul complicat al vieţii.

Una dintre cele

mai bune modalităţi de a-i ajuta pe copiii mici să-şi maximizeze aceste capacităţi este să citim împreună cu ei

cărţi ilustrate, de foarte devreme şi foarte des. Aşa cum observa o echipă de specialişti, „Copiii au de câştigat

atunci când, împreună cu părintele, stabilesc un tipar pozitiv de relaţionare în timpul lecturii“, nu în

ultimul rând datorită faptului că „învaţă să-şi regleze în mod natural atenţia când se concentrează

asupra unei sarcini pe care o consideră interesantă, într-un context cald, benefic şi afectuos“.[35] In acest

cadru, cărţile cu poveşti sunt mai puţin medicamente şi mai degrabă suplimente nutritive care întăresc

organismul. (Intre timp, s-a demonstrat că emisiunile TV cu ritm rapid *afectează* semnificativ şi după

doar nouă minute funcţia de execuţie la copiii mici.[36])

Putem surprinde o frântură din efectul cărţilor

ilustrate asupra reglării emoţionale a copiilor prin intermediul efortului depus acum zece ani în

douăzeci şi două de centre Head Start din Pennsylvania centrală.[37] Profesorii au încorporat o schemă

de lecturi cu voce tare care includea predarea alfabetului şi formularea unui număr mare de întrebări la care

copiii trebuiau să răspundă. In poveşti, copiii făceau cunoştinţă cu personaje în situaţii dificile care

puteau modela comportamente dezirabile. De exemplu, o broască ţestoasă de culoare verde viu, pe nume

Twiggle, le arăta copiilor cum, atunci când era nervoasă, se retrăgea în carapace, respira adânc de trei ori,

descria ce a supărat-o şi apoi îşi exprima sentimentele faţă de lucrul respectiv. Copiii din familii cu

venituri mici înscrişi la centrele care foloseau acest protocol au înregistrat îmbunătăţiri

semnificative în dezvoltarea funcţiei de execuţie.

„Lecţia îi învaţă să ia o pauză de la emoţii pentru a

evita să acţioneze impulsiv“, a spus la momentul respectiv dr. Karen Bierman, care crease protocolul împreună

cu colegii ei de la Pennsylvania State University.
„Afirmând ce-i deranjează şi cum se simt, ei pun

bazele pentru autocontrol şi rezolvarea problemelor în situaţii stresante.“

In 2011, David

Dickinson de la Vanderbilt University a scris împreună cu alţi trei colegi[38] articolul „How Reading

Books Fosters Language Development Around the World“. Punând cap la cap o avalanşă de dovezi,

autorii au observat că, aşa cum anticipase Vîgotski, limba „pare să le uşureze copiilor procesul de reglare

a gândurilor, sentimentelor, acţiunilor sau abilităţilor care sunt esenţiale pentru dezvoltarea socială

şi succesul şcolar“.

„Achiziţia limbajului expresiv [este] corelată cu niveluri scăzute de agresivitate“[39],

declară autorii, citând un studiu care, într-o demonstraţie a tezei opuse, a descoperit că *„deficitele* de

limbaj expresiv şi receptiv din grădiniţă preziceau problemele de comportament de mai târziu“. Mai

mult decât atât, copiii care trăiesc perioade lungi de atenţie împărtăşită la vârsta de 18 luni posedă în general

un vocabular productiv mai puternic la vârsta de 2 ani.[40]

„Gândiţi-vă la toate modalităţile

prin care cărţile cu poveşti conspiră să-i ajute pe copii să-şi menţină atenţia“, continuă lucrarea. „Cărţile pentru

copii folosesc adesea culori vii şi contraste puternice şi, de cele mai multe ori, înfăţişează obiecte

şi animale pe placul celor mici. Pagina cărţii oferă un obiectiv clar pentru concentrarea atenţiei şi, spre

deosebire de jucăriile care se mişcă, cum ar fi mingile şi camioanele, cărţile sunt ţinute în mână

şi rămân relativ staţionare. Un adult atent poate să observe cu uşurinţă ce-l preocupă pe copil şi să

consolidideze acel aspect cu un comentariu. La rândul lor, copiii pot să-i atragă adultului atenţia la imagini

interesante folosind o varietate de indicii care includ gesturi, sunete şi cuvinte. Astfel, atenţia poate fi

controlată atât de copil cât şi de adult.“[41]

Când fiica mea Phoebe a spus primul ei cuvânt, s-a

întâmplat exact aşa cum descrie lucrarea lui Dickinson. Ea, fratele şi surorile ei stăteau claie peste

grămadă când le citeam *Cucu- bau!.* în timp ce se uita la ilustraţii, Phoebe mi-a atras atenţia cu „gesturi, sunete

şi cuvinte“. Mai exact, şi-a scos degetele din gură şi le-a înfipt într-o imagine şi a spus:

— Goh-goh.

Timp de o secundă am tăcut toţi uimiţi. Apoi ne-a picat tuturor fisa.

— Da! *Aşa* e, Pheebs! Ăla e un

câinel

— Phoebe a spus primul ei cuvânt!

— Goh-goh!—

Folosim cuvântul ăsta până în ziua de

azi.

*

Există şi un dezavantaj al fenomenului de

atenţie împărtăşită şi al faptului că bebeluşii învaţă să privească unde privim noi. Dacă suntem lipiţi de

dispozitivele noastre electronice, acolo se vor uita şi ei. Şi e posibil ca ceea ce văd pe feţele noastre atunci când

suntem online să nu fie ceea ce ne dorim să vadă. în practica ei psihologică, Catherine Steiner-Adair s-a întâlnit cu

o mamă tânără care, în pofida bunelor sale intenţii, nu reuşea să se abţină să-şi scoată tableta de fiecare dată când

fiul ei de 6 luni părea ocupat cu ceva şi liniştit. „E acolo şi se joacă, a spus tânăra, aşa că eu stau pe iPad-ul

meu, şi, deodată, se opreşte din joacă şi se uită la mine! Vreau să spun că face asta atât de des - se întâmplă în 90%

din timp -, şi nu ştiu în ce moment s-a oprit din joacă şi a început să se uite la mine. Mi se rupe sufletul pentru că nu

ştiu de cât timp se uită la mine. Adică, la ce se gândeşte? Mă simt atât de vinovată că nu sunt prezentă pentru el,

şi el ştie asta. Una e când scot vasele din maşină şi vorbesc cu el. Pentru asta nu e nevoie de multă minte, dar pentru e-

mail e nevoie. E imposibil să le faci bine pe amândouă. Ştiu că ştie că sunt complet absentă, se vede în ochii lui.

Deci ce înseamnă asta pentru el, faptul că suntem amândoi în aceeaşi cameră, şi eu nu sunt prezentă

pentru el?“[42]

Ştim, scrie Steiner-Adair, că „bebeluşii sunt adesea deranjaţi când se uită la

părintele lor ca să simtă o legătură liniştitoare şi descoperă că acesta e neatent sau neinteresat. Studiile

arată că sunt în mod deosebit perturbaţi de expresia «albă» sau lipsită de emoţie a mamei, ceva ce pe vremuri am fi putut

asocia cu un îngrijitor depresiv, dar care acum este straniu de asemănător cu faţa inexpresivă pe care

o avem când ne uităm fix la un text, ne întoarcem privirea în timp ce vorbim la telefon sau ne holbăm într-

un ecran când suntem online“[43].

Ca părinţi în epoca digitală a neatenţiei, suntem într-o poziţie

delicată. Asemenea vulpii din cartea cu imagini a lui William Steig, *The Amazing Bone,* s-ar putea să ne simţim, pe bună

dreptate, puţin defensivi: „De ce să-mi fie ruşine? Pur şi simplu aşa sunt. Nu eu am făcut aşa lumea“.

Dr. Perri Klass, care predă jurnalism la New York University, practică pediatria la Bellevue Hospital, este

director medical naţional pentru organizaţia caritabilă Reach Out and Read şi a ajutat la scrierea

raportului realizat de American Academy of Pediatrics care îi încuraja pe pediatri să recomande cititul

cu voce tare, poate să înţeleagă o astfel de situaţie. Ea este îngăduitoare cu părinţii aflaţi în această dilemă

tehnică şi speră că vom putea găsi un echilibru.

— Toate tehnologiile de succes ajung să fie

introduse ca experimente necontrolate, mi-a spus ea, şi ne schimbă vieţile, şi, când ne uităm

înapoi, ele sunt mereu asociate într-o anumită măsură cu panica. Aceste schimbări tehnologice — toată

lumea merge pretutindeni cu telefonul în mână - au potenţialul de a-i împinge pe oameni în tot soiul de

direcţii, dar nu cred că e un lucru rău. Pericolele pentru copii, de la naştere până la vârsta de 3 ani, sunt legate de

faptul că întreg procesul de învăţare are loc într-un context social. Se învaţă doar prin relaţionare şi, cu

cât eşti mai tânăr, cu atât această afirmaţie este mai adevărată. Cea mai mare îngrijorare legată de tehnologie

este, cred eu, că e din ce în ce mai uşor pentru copiii tot mai mici să înlocuiască aceste perioade de

interacţiune, care sunt absolut critice pentru toate tipurile de procese de dezvoltare prin care trece copilul, pentru

limbaj, pentru dimensiunea socio-emoţională, dezvoltarea empatiei şi deprinderea

modalităţii de a citi emoţiile şi feţele oamenilor, precum şi teoria minţii bazată pe dezvoltare - toate

aceste domenii diferite sunt legate între ele.[44]

Teoria minţii[45] este înţelegerea faptului că alţi

oameni au gânduri, sentimente şi motive aşa cum avem şi noi, dar că e posibil ca gândurile, sentimentele şi

motivele lor să nu semene cu ale noastre. Copiii nu pornesc la drum conştientizând acest lucru, e ceva ce se

învaţă. Majoritatea vor evolua în mod firesc de la starea de dulce uitare în care se cred buricul lumii (deşi, ca să fim

sinceri, cu toţii cunoaştem adulţi care nu au trecut încă de această etapă), la înţelegerea treptată,

pe la vârsta de 2 ani, a faptului că şi ceilalţi oameni au dorinţe şi nevoi. Această percepţie se adânceşte şi devine

mai sofisticată în timp, şi, până la vârsta de 5 ani, copiii tind să fie capabili să înţeleagă că acţiunile lor îi pot

face pe alţii să treacă prin diverse stări. Teoria minţii, empatia, capacitatea de a surprinde stimuli

faciali şi indicii în tonul vocii - toate aceste calităţi îi ajută pe copii să devină competenţi din punct de vedere

social.

Personalităţile şi conflictele cu care copiii se întâlnesc în cărţile cu poveşti pot intensifica

disponibilitatea lor afectivă cu o rapiditate uimitoare. Un program din 2015 derulat în nordul Angliei a

trimis cititori antrenaţi în creşe unde erau îngrijiţi copii de 2 ani din zone sărace din Liverpool sau din

jurul lui.[46] In doar cincisprezece săptămâni, profesorii şi angajaţii din proiect implicaţi în această

schemă au raportat îmbunătăţiri ale abilităţilor lingvistice ale copiilor şi creşterea interesului faţă de

cărţi şi povestit. Au mai observat, în rândul părinţilor copiilor, un entuziasm şi o încredere mai mari

în privinţa cititului împreună.

In cazul copiilor mici, contactul cu personajele din cărţile ilustrate a

părut să stârnească o empatie şi mai adâncă. Aşa cum raporta unul dintre observatori:
„Citeam *Solomon*

Crocodile [de Catherine Rayner] şi, pe măsură ce povestea se derulează, Solomon enervează toate

animalele din râu, aşa că ele îi strigă «Pleacă!». Când am ajuns la pagina cu hipopotamul şi la gura lui larg

deschisă, în timp ce-i urlă lui Solomon «PLEACĂ», Finn, în vârstă de 2 ani, a început să împingă cu mâinile spre

carte şi i-a strigat «Pleacă, pleacă!» hipopotamului“.[47]

Micuţul Finn era de partea Crocodilului Solomon şi, într-un

impuls de camaraderie, a încercat să-l apere de hipopotamul obraznic şi gălăgios.

Aşa cum scrie

Dilys Evans în *Show and Teii,* o carte despre ilustraţiile pentru tinerii cititori, cărţile ilustrate „sunt

adesea primul loc în care copiii descoperă poezia şi arta, onoarea şi loialitatea, binele şi răul, tristeţea şi

speranţa“. Ceea ce este adevărat: un copil care stă în poala cuiva acasă sau în siguranţa prietenoasă a

timpului petrecut împreună cu alţii la şcoală sau la bibliotecă are şansa de a fi părtaş la emoţiile altora şi de

a le trăi pe ale sale fără consecinţe. Poate să încerce idei curajoase, să găsească o consolare pentru

grijile ascunse, şi să rişte să arunce un ochi la ceea ce-l sperie.

Am avut parte de o demonstraţie

teatrală a acestui lucru din partea fiicei mele Flora, când avea 4 ani. Era absolut îngrozită de cartea ilustrată, fără

cuvinte, a Donnei Diamond, *The Shadow,* dar în acelaşi timp i se părea absolut fascinantă. De

fiecare dată când îmi aducea cartea, o ţinea departe de corp, doar cu vârfurile degetelor, de parcă era un

păianjen mare şi plat.

— De ce vrei să ţi-o citesc dacă nici măcar n- ai de gând să te uiţi la imagini?

am întrebat-o în timp ce ne aşezam împreună pe canapea.

Flora mi-a răspuns strângând

din ochi pentru a-i închide şi îngropându-şi faţa în umărul meu. Corpul ei era încordat din cauza

spaimei.

— în plus, am protestat eu, nu are cuvinte. Trebuie să te uiţi ca să vezi povestea.

Flora a spus ceva ce n-am auzit şi, cu un gest disperat, m-a rugat să citesc, naibii, chestia aia şi gata.

Aşa că am deschis cartea şi i-am povestit despre ilustraţiile hiper-realiste, desprinse parcă din vis,

înfăţişând o fetiţă care ajunge acasă după- amiaza târziu. în timp ce urcă scările spre camera ei, vedem umbra pe

care o lasă şi care are o personalitate proprie. Umbra se furişează cu priviri răutăcioase în spatele copilei până

când ea o observă şocată. Scăpând din mână creionul şi hârtia, se ascunde în spatele unui scaun. Umbra

cocoşată se face din ce în ce mai mare, plutind deasupra fetiţei şi arătându-şi sinistrele degete strâmbe şi ochii

portocalii ce lucesc asemenea unor felinare. Tocmai când umbra e pe cale s-o prindă, vedem cum copila

îşi vine în fire. Cu braţele încrucişate, o înfruntă cu privirea. Imediat, umbra se micşorează şi se

chirceşte. Copila o arată indignată cu degetul, şi, deşi nu există nici un text care s-o spună, e clar că-i strigă ceva

de genul „încetează chiar acum să mă mai sperii!“. Când copila aprinde lumina, umbra dispare. „Gata!“

pare ea să spună, ridicându-şi braţele în semn de victorie. Odată alungate toate spaimele, fetiţa le arată

păpuşilor ce a desenat cu creionul. Abia la final, când fetiţa doarme dusă cu păpuşile lângă ea, vedem... sub

patul ei...

— Nu-mi spune! a strigat Flora, continuând să se ascundă. Mă sperie prea tare!

A durat puţin să-şi facă curaj. Apoi:

— Te rog, poţi să mi-o citeşti din nou?

*

în 2011, scriitorul Adam Mansbach le-a dat glas părinţilor frustraţi de

pretutindeni prin cartea lui cu poze, deloc adresată copiilor, Go *the F**k to Sleep.* Ilustrată de Richard

Cortes şi scrisă în stilul unei poveşti duioase de noapte bună, cartea i-a oferit unei generaţii de mame şi taţi

permisiunea veselă de a-şi recunoaşte exasperarea fată de rutina din fiecare seară.

Vântul blând prin iarbă şopteşte, scumpa mea. /
Şoriceii un zgomot nu scot. / 38 de minute au

trecut deja. /
Doamne
Dumnezeule, ce
d***u?

Culcă-te.[48]

Cartea a avut parte

de o primire extatică. Oamenilor li s-a părut hilară şi neruşinată. Ceea ce semăna cu un atac asupra ultimei

redute a inocenţei culturale, ritualul blând de noapte bună, era, bineînţeles, şi o critică subtilă a

stilului modern de parenting ineficient. Naratorul face ce se „presupune“ că trebuie să facă, îi citeşte copilului o

poveste, dar copilul nu „e convins“. El îşi dă seama că naratorul nu citeşte din inimă.

Nu contestă

nimeni faptul că unii copii sunt agitaţi şi greu de liniştit. Dar perseverenţa de a povesti *Noapte bună, Lună* în

fiecare noapte are beneficii cumulative chiar şi dincolo de faptul că le înlesneşte părinţilor puţin timp singuri,

ca în cazul cuplului epuizat şi tuflit din Go *the F**k to Sleep.* Alocarea unei perioade substanţiale de timp

pentru citit şi vorbit înainte de culcare conferă formă şi ordine zilelor haotice. Atunci când copiii au folosit

ecrane, este deosebit de important să se creeze un interval de calm între starea de trezie şi somn.[49]

Ochii şi minţile lor au nevoie de timp să se deconecteze. „Repetiţia şi structura îi ajută pe copii să se simtă în

siguranţă“, ne sfătuieşte psihiatra Mărie Hartwell-Walker, „ora de culcare ne anunţă că ziua s-a

terminat“. Prin stabilirea unei rutine blânde, previzibile, adaugă ea, „le clădiţi copiilor încrederea

în lumea care-i înconjoară“.[50]

Rutina este un dar pentru părinţi, mai ales pentru cei noi, care se

confruntă cu o curbă de învăţare ameţitoare.
Trecerea de la un pas prestabilit la următorul, şi apoi la

ritualul de culcare conform unui model practic - hrănire, îmbăiere, schimbarea scutecelor, cititul cu

voce tare - le permite noilor părinţi să se adapteze la schimbarea şocantă a circumstanţelor

de viaţă. Unul din marile avantaje ale unui nou-născut este acela că nu are nici cea mai vagă idee ce revoluţie

provoacă. In timp ce moţăie şi se hrăneşte şi moţăie şi se hrăneşte iar, le oferă membrilor familiei sale timp să

se ajusteze la noile lor roluri de personal de sprijin (pentru un portret hilar al acestei decăderi de statut,

citiţi *His Royal Highness, King Baby* de Sally Lloyd-Jones).

E posibil ca părinţii adoptivi

care înfiază prima oară să nu aibă parte de o perioadă de graţie. Dacă e deja un copil mai mare, trebuie să se

adapteze fără întârziere. Aşa s-a întâmplat cu Walter Olson şi Steve Pippin când şi-au adus acasă, la New

York, fiul adoptat dintr-un orfelinat din Rusia. Tim avea 3 ani şi nu vorbea decât rusă. Trebuiau să-l ajute urgent să

se instaleze, să înceapă să înveţe engleza şi să formeze acele legături emoţionale atât de importante.

Pentru a-şi atinge aceste trei scopuri, Olson şi Pippin au pus cărţile şi poveştile în centrul unui ritual de seară

elaborat.

— In primele săptămâni, ora de culcare a fost efectiv cumplită. Nu voia deloc să se

culce, se lupta din răsputeri, mi-a spus Pippin când le-am vizitat familia în casa unde locuiesc acum, dintr- un mic

orăşel din Maryland.

Lumina soarelui era filtrată prin perdelele de şifon de la geamurile principale cu vedere

spre o potecă îngustă ce fusese cândva poarta de vest.

— La orfelinat era ca la armată, a

spus Olson, iar patul fiecărui copil se afla la doar câţiva centimetri de celălalt de lângă el. îngrijitoarea voia să-

şi citească cartea, nu era interesată să interacţioneze cu copiii.[51]

Când Tim a ajuns în Statele Unite,

părinţii lui adoptivi l-au bombardat cu noua limbă. La început, Olson şi Pippin îi citeau cu voce tare din cărţi

ruseşti pentru bebeluşi, pentru că învăţaseră suficientă rusă cât să poată pronunţa cuvintele. în curând

au trecut la engleză.

— După două luni, vorbea jumătate engleză şi jumătate rusă, iar după alte şase luni

scăzuse la un număr de cuvinte în rusă care puteau fi numărate pe degete, restul fiind în engleză, mi-a

spus Olson.

— Au fost şi cuvinte la care n-a renunţat, mi-a explicat Pippin, cum ar fi *malaka* pentru

lapte, care a fost păstrat luni de zile după aceea. *Kasha* pentru cereale a rămas mult timp, la fel *baka* pentru

câine, dar exista un tipar prin care un cuvânt dispărea din vocabular câteva zile, şi nu ştiu dacă asta era doar o

întâmplare sau avea loc o schimbare, pentru ca apoi să reapară în engleză, în vreme ce termenul rus era

mai mult sau mai puţin dat uitării.

Tatăl şi fiul îşi dedicau o oră întreagă lecturii în fiecare seară. Lui

Tim îi plăcea să audă poveştile vechi cu animale ale lui Thornton
Burgess, jurnalistul de la începutul

secolului XX care a scris *Old Mother West Wmd* şi alte cărţi cu personaje cu nume ciudate: Reddy Fox [Vulpe

Roşcată], Jerry Muskrat [Jerry Guzgan] şi Jimmy Skunk [Jimmy Sconcs]. Cărţile pe care le alegea Tim

s-au schimbat în timp, dar lectura de seară a continuat până pe la 13 ani, mi-a spus Pippin.

— Pentru că-i

plăcea atât de mult! Era un răstimp de linişte, de comunicare. Ştii, toate ritualurile noastre de culcare

erau, de fapt, o modalitate de a spune „Totul este în regulă, totul e la fel cum era şi ieri-seară“, iar cititul nu

făcea decât să confirme asta.

Copil mic, Tim se trezise într-o casă nouă dintr-o ţară străină cu o limbă

ciudată. A început să înveţe engleza trei ani mai târziu decât copiii americani de la şcoala lui. Cu toate

acestea, foarte repede a avut rezultate mai bune decât ceilalţi la testele de vocabular. Să fie o

coincidenţă? Nu cred. Faptul că a ascultat poveşti citite timp de o oră în fiecare seară i-a oferit lui Tim o

expunere inestimabilă la forme ale limbii şi la pronunţia cuvintelor englezeşti. Ce a funcţionat în cazul

lui, care venea din Rusia, poate funcţiona cu orice copil, de oriunde. Experienţa lui Tim validează sacrificiul

pe care trebuie să-l facă părinţii ca să creeze un ritual previzibil pentru ora de culcare. Ea demonstrează şi

puterea pe care o exercită un mediu saturat de limbaj. Se pare că, dacă vă înconjuraţi copiii cu o grămadă de

cuvinte frumoase, vor avea loc multe lucruri bune.

12. Janet şi Allan Ahlberg, *Cucu-bau!,* tr. Cristiana Ion,

Didactica Publishing House, Bucureşti, 2020, p. 3.

13. *Ibid.,* p. 5.

14. *Ibid.,* p. 19.

15. Joc de cuvinte

intraductibil, cuvântul *dog* („câine“) din engleză are o pronunţie asemănătoare cu *goh.*

CAPITOLUL 5
BENEFICIILE MULTIPLE ALE UNUI

VOCABULAR
BOGAT

Ba
bar
căl
ăre
şte
fer

icit
pe
sp
ate
le
ma

me
i
lui,
câ
nd
un

vâ
năt
or
mâ
rşa

v,
asc
un
s
în
sp

ate
le
un
or
tufi
şur

i,
tra
ge
în
ei.
Vâ

năt
oru
l a
uci
s-o
pe

ma
ma
lui

Ba
bar

!
Ma
im
uţa
se
asc

un
de,
pă
săr
ile
zb

oar
ă,
Ba
bar
plâ
ng

e.

—

Jea
n
de
Br

un
ho
ff,
L'
His
toi

re
de
Ba
bar

Cea mai

traumatizantă scenă dintr-o poveste clasică ilustrată îşi avea originile în liniştea duioasă a rutinei dinainte de

culcare. In 1930, într-o casă de lângă Paris, o mamă tânără pe nume Cécile de Brunhoff a inventat o poveste

în timp ce-i culca pe cei doi fii ai săi.[1] Băieţii au fost vrăjiţi depovestea ei improvizată despre un pui

de elefant care rămâne orfan din cauza unui „vânător mârşav“. Ei l-au rugat pe tatăl lor, care era artist, să

lungească şi să ilustreze povestea mamei lor. Jean de Brunhoff le-a făcut pe plac. Cu creion şi hârtie, a făcut

câteva probe cu forme şi structuri şi a schiţat scenele. Apoi, folosind cerneală, acuarele şi scriere cursivă, a

transformat povestea soţiei lui într-o carte ilustrată care avea să devină un fenomen cultural global: *L'Histoire de*

Babar, le petit éléphant.

Publicată un an mai târziu, cartea pe care în engleză o cunoaştem drept

The Story of Babar, the Little Eléphant a fost urmată de alte şase titluri din aceeaşi serie scrise de Jean de

Brunhoff[2], şi nu mai puţin de alte 45 scrise de fiul său Laurent - unul dintre micii ascultători din seara

în care Cécile inventase povestea originală.

In ultimii ani, seria Babar a fost asociată cu câteva

controverse minore.[3] Unii critici au obiectat împotriva esteticii coloniale din prima carte, cu implicaţiile

sale că un elefant sălbatic ar prefera să fie civilizat, să poarte o pălărie şi costum şi să stea pe picioarele din spate

ca un francez. Intr-una dintre continuări, *Le voyage de Babar,* modul în care de Brunhoff îi

înfăţişează pe canibali este izbitor de retrograd, aproape sinistru pentru ochiul contemporan. Apoi

mai e şi celebra împuşcare a mamei lui Babar, o scenă atât de tulburătoare, încât unii copii se ascund

până se dă pagina. E adevărat că prima carte cu Babar e puţin ciudată, dar nimeni nu-i contestă popularitatea.

Traduse în 17 limbi, aventurile micului elefant s-au vândut în multe milioane de exemplare.

Indiferent ce

părere aveţi despre poveste, nimeni nu poate contesta genialitatea sugestivă a ilustraţiilor lui de

Brunhoff. Imaginile lui pentru *L'Histoire de Babar* sunt pline de detalii şi trăsături specifice, de acţiune şi obiecte

şi tot soiul de creaturi. Fiecare pagină abundă în material de discuţie pentru jocuri şi întrebări şi pentru

un dialog însufleţit de idei care poate îmbogăţi atât de mult baza de cunoştinţe a unui copil.

Gândiţi-vă la prima pagină: „In pădurea mare se naşte un mic elefant“. O vedem pe mama lui Babar

în timp ce-şi adoarme fiul legănându-l într- un hamac cu ajutorul vârfului prehensil al trompei ei. Mama şi

fiul sunt înconjuraţi de păşuni verzi şi galbene presărate cu flori roşii. Copacii tropicali stau de pază, în

timp ce două păsări şi un fluture stacojiu zboară în apropiere. O singură linie ondulată deasupra

orizontului marchează un şir îndepărtat de munţi. Nu este o imagine complicată, dar conţine un

număr uimitor de elemente: o mamă, un bebeluş, un hamac, o trompă, un colţ de fildeş, un fluture, flori,

palmieri, păsări, munţi şi culorile verde, roşu, gri şi galben.

Pentru bebeluşul sau copilul mic

aşezat în poala părintelui, oricare dintre aceste obiecte se poate dovedi nou şi captivant. („Vai,

deci ăsta e un colţ de elefant, şi, ah, ăştia sunt palmieri!“) *Babar* e plin de descrieri ale unor lucruri banale

- maşini, câini, copaci şi păsări. Dar abundă şi în ilustraţii ale unor ciudăţenii memorabile. Privind

imaginile, copiii vor face cunoştinţă, într-un anumit sens, cu o clădire de operă, un candelabru, un

supraveghetor dintr-un magazin universal (care poartă pince-nez!), pantofi cu ghetre, un pelican, un

rinocer - chiar şi cu prietenul nostru mai vechi, suportul de buşteni, care se zăreşte din spatele siluetei spilcuite a

lui Babar, în timp ce, după cină, acesta relatează o poveste despre viaţa lui „în pădurea mare“ înainte de a

veni să trăiască la oraş împreună cu Doamna Bătrână bogată şi binevoitoare.

Pe la jumătatea

cărţii, două pagini îl prezintă pe Babar mergând pe drumuri de ţară în decapotabila lui roşie. Imaginea este

un izvor nesecat de posibile subiecte de discuţie: în depărtare, un remorcher pufăie în timp ce trage o

barjă, un pescar îşi ridică undiţa în care a prins un peşte, un tren aruncă aburi peste arcadele unui pod îndepărtat. Se

văd vaci, câmpuri brăzdate, copaci înfloriţi, libelule şi păsări şi insecte şi păsări de curte, un balon cu aer cald şi

o turlă de biserică şi un restaurant pe malul râului şi un avion (cu elice) deasupra; se văd o fată cu părul

împletit într-o coadă lungă pe spate, o capră cu un clopoţel care atârnă de o cureluşă verde în jurul gâtului şi o

bornă rutieră care seamănă cu o mică piatră de mormânt la marginea drumului. Toate astea, în doar două

pagini.

In altă parte, imaginile sunt şi mai copleşitoare: Doamna Bătrână îl serveşte pe Babar

cu supă dintr-o supieră la masa ei rotundă. Cei doi prieteni îşi fac împreună gimnastica de

dimineaţă (calistenie - cuvânt de vocabular!), pe care Merle S. Haas, care a transformat franceza lui

Brunhoff în engleză, o traduce, fermecător, prin *setting-up exercises* („gimnastică de înviorare"). Babar şi

verii lui Arthur şi Celeste mănâncă prăjituri roz şi drăguţe la o patiserie, iar Regele Elefanţilor gustă o

ciupercă stricată, care îl face să devină verde şi din cauza căreia moare, un eveniment care îi deschide lui Babar

drumul către tron. Urmează un dans vesel, atunci când Babar se căsătoreşte cu Céleste, încoronarea

cuplului ca noul rege şi noua regină, şi o scenă finală a tinerilor proaspăt căsătoriţi sub un cer senin şi înstelat.

Tot ce am descris mai sus apare în ilustraţii. Adăugaţi textul, şi copilul care ascultă va auzi diverse alte cuvinte

interesante şi neobişnuite: drag, satisfăcut, elegant, învăţat (ca adjectiv), progres, marabu, dojană, promisiuni,

calamitate, funeralii, tremurat, propunere, splendid, dromader, au *revoir,* lună de miere şi „un superb

balon galben“.

E nevoie de mai puţin de 7 minute ca să citeşti cele 46 de pagini cât are *L’Histoire de Babar*

cu voce tare, dacă nu încetineşti ritmul ca să pui întrebări. In acest timp, un copil va trăi indirect experienţe afective.

Va fi martor la blândeţe şi catastrofă, frică şi alinare, mândrie şi furie, moarte, căsătorie, durere şi

bucurie. O abundenţă de imagini, de cuvinte şi de concepte, iar dacă ţi- ai rezervat o oră pentru citit, mai

ai încă 53 de minute la dispoziţie. Gândeşte-te cum se va îmbogăţi limbajul unui copil dacă asta se întâmplă în

fiecare zi, începând de când e foarte mic. Mintea lui va deveni un tezaur de lucruri strălucitoare,

sclipitoare, bătute în pietre preţioase.

*

„Cuvintele sunt sălbatice ca vârfurile munţilor stâncoşi. Sunt netede ca iazurile şi însorite ca o zi pe pajişte. Cuvintele sunt lucruri frumoase“[4], spunea scriitorul Brian Jacques. Cuvintele *sunt* lucruri frumoase. Ele conţin sens, dezvăluie sens şi ne dau puterea de a exprima sensul. Cuvintele sunt şi chei care descuie lumea. De fiecare dată când le citim copiilor o carte, ţinem în mâini o cutie nouă cu chei interesante şi utile pe care le pot colecţiona: un amestec de forme şi culori în care pot descoperi chei de modă veche, chei portocalii pentru yale, chei tubulare, chei duble, chei masive din alamă pentru încuietori cu mâner. Prin simplul fapt că există, varietatea cheilor pe care le descoperă vorbeşte despre posibilităţile vaste ale lumii.

în Evul Mediu, doamna castelului, castelana, putea fi identificată prin faptul că purta chei. Cu ajutorul cheilor şi al altor instrumente utile ataşate de un dispozitiv (denumit, de asemenea, castelană) prins cu lanţuri la brâu, putea să intre în orice încăpere, orice cămară şi orice debara încuiată. Faptul că avea cheile o transforma în stăpâna domeniului. Acelaşi lucru este valabil în cazul copiilor şi al cuvintelor pe care le învaţă: cu cât au mai multe, cu atât pot deschide mai multe tainiţe. Nu doar atât, dar, cu cât ştiu mai multe cuvinte, cu atât vor învăţa mai uşor

*

altele din context, sintaxă şi repetiţie.

E muzică şi vechime în cuvintele noastre. Limbajul obişnuit pe care îl folosim când vorbim cu copiii noştri a ajuns la noi din trecutul îndepărtat, transmis din generaţie în generaţie prin vorbire şi prin scris. Cuvintele sunt materia primă a „artelor limbajului“, acea expresie perimată din şcoala elementară care face aluzie la dinamica emoţională şi la frumuseţea potenţială pe care le putem descătuşa prin combinaţiile aproape infinite de cuvinte. Limba *este* o formă de artă, chiar dacă nu întotdeauna exprimată în modalităţi care să entuziasmeze. Ea e totodată democratică şi universală: oricine îşi poate înmuia penelul în ea, şi nu trebuie să cumpere vopseluri sau pânze costisitoare.

„Dacă atitudinea ta faţă de limbaj a fost consecinţa faptului că un părinte se bucură de el alături de tine“, a spus Philip Pullman, „te ţine în poală şi citeşte împreună cu tine şi-ţi pune întrebări şi-ţi răspunde la întrebări, atunci vei creşte cu sentimentul esenţial că limbajul este o delectare. Nu pot explica suficient de bine cât de important este acest lucru; cel mai important dintre toate“.[5]

Limbajul le permite copiilor să ia în stăpânire lumea, castelul lor, ca proprietari. înseamnă că pot înţelege şi descrie lucruri cu textură şi precizie.

înseamnă că dacă, de exemplu, o fată vede un câine sau o veveriţă mişcându-se cu viteză mare, poate să descrie ce se întâmplă: creatura se repede sau sprintează, e într-o cursă sau îşi fentează urmăritorul, merge alene sau o ia la fugă? Când se întâmplă ceva înspăimântător, îşi poate rafina explicaţia: a fost înfiorător, alarmant, macabru, îngrozitor, descurajant sau poate doar neplăcut. Gradaţiile de sens contează, pentru că ne aduc mai aproape de adevăr.

Chiar dacă substantivele, verbele, adverbele, adjectivele şi restul nu au o aplicabilitate practică, copiilor le prinde bine să-şi cultive rezerve ample şi variate din ele. Faptul că valoare funcţională face ca împărtăşirea beneficiilor lor să fie cu atât mai importantă.

*

Uşurinţa în utilizarea limbajului îmbunătăţeşte abilitatea unei persoane de a reuşi în viaţă, şi asta începe de timpuriu.[6] Copiii mici ale căror minţi sunt bine aprovizionate cu cuvinte au tendinţa să intre la şcoală înaintea celor de aceeaşi vârstă.[7] Pornesc la drum cu un avantaj care, în majoritatea cazurilor, creşte pe măsură ce trec de la o clasă la alta, pentru că, potrivit unui calcul dur şi natural, dezvoltarea vocabularului vine la pachet

cu propria sa forţă de acceleraţie. Aşa cum explică neurobioloaga Maryanne Wolf în cartea sa *Proust and the Squid*[8], „Pentru copiii cu vocabular bogat, cuvintele vechi ajung automatisme, iar cuvintele noi vin în zbor, atât din simpla expunere a copilului la ele, cât şi din abilitatea sa de a-şi da singur seama cum să derive sensurile şi funcţiile noilor cuvinte din noile contexte".

Şcolarii care au vocabular bogat adună mai multe cuvinte pe an ce trece, fiind mereu înainte, în timp ce, prin comparaţie, colegii lor cu vocabulare sărace rămân în urmă. Savanţii numesc acest fenomen al avantajelor acumulate efectul Matei[9], după o frază din Evanghelia după Matei [25, 29]: „Căci tot celui ce are i se va da şi- i va prisosi, iar de la cel ce n-are şi ce are i se va lua". In limbajul de zi cu zi am putea spune: „Bogaţii se îmbogăţesc, săracii sărăcesc", dar în acest caz avuţia despre care vorbim este limbajul, care este la dispoziţia tuturor.

Cercetătorii de la University of Kansas care au descoperit diferenţa de 30 de milioane de cuvinte acum două decenii (raportul original a fost intitulat *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American*) au hotărât să viziteze din nou familiile care fuseseră subiecţii originali într-un raport[10] din 2003. Ce au descoperit i-a îngrijorat,

după cum reiese limpede şi din titlu: „The Early Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3“. Descriind ce au constatat, Betty Hart şi Todd Risley s-au străduit să scoată în evidenţă faptul că toate cele 42 de familii observate, care înclinau fie spre bogăţia de cuvinte, fie spre sărăcia de cuvinte, „îşi creşteau copiii şi se jucau cu ei. Toate familiile îşi disciplinau copiii şi îi învăţau bunele maniere, cum să se îmbrace şi să se spele. Le ofereau copiilor lor cam aceleaşi jucării şi vorbeau cu ei cam despre aceleaşi lucruri. Deşi diferiţi ca personalitate şi niveluri de abilităţi, toţi copiii învăţaseră să vorbească şi să fie membri ai familiei adaptaţi social cu toate competenţele de bază necesare pentru învăţământul preşcolar“.

Cu toate astea, nu au putut fi evitate anumite diferenţe flagrante în ceea ce priveşte cantitatea şi tipul de limbaj la care fuseseră expuşi copiii din aceste familii. în casele cu vocabular bogat, părinţii vorbeau mai mult şi încurajau conversaţia prin afirmaţii („Asta e o jucărie interesantă“), în timp ce, în casele cu vocabular sărac, părinţii vorbeau mai puţin şi erau mai înclinaţi să folosească interdicţiile („Nu pune mâna pe aia“).[11] Copiii care auzeau mai multe cuvinte învăţau mai multe cuvinte. Copiii care auzeau mai puţine cuvinte învăţau mai puţine cuvinte.

Băieţii şi fetele care intraseră în studiul original ca bebeluşi de 7 luni ieşiseră din studiu la vârsta de 3 ani cu abilităţi diferite. Copiii din casele cu vocabular bogat puteau să stăpânească aproximativ 1.100 de cuvinte. Copiii care crescuseră în case sărace în cuvinte aveau acces la aproximativ 500 de cuvinte. Aceste diferenţe se corelau cu diferenţe şi mai mari câţiva ani mai târziu. După ce au revenit la familiile din primul lor studiu, Hart şi Risley au fost „uimiţi“, scriau ei, să descopere că de fapt competenţa lingvistică de la 3 ani a prezis cu exactitate abilitatea lingvistică înregistrată *şase şi şapte ani mai târziu,* când copiii aveau 9 şi 10 ani.

Deci cum facem asta? Cum îi putem înconjura pe copii cu limbaj astfel încât să întâlnească o mare varietate de cuvinte? Cum îi putem ajuta să reţină cuvintele pe care le aud? Şi cum îi putem încuraja mai bine să probeze cuvintele pe care le învaţă, astfel încât nu doar să dobândească un vocabular vast, ci să-l şi folosească?

Putem începe prin a le citi cu voce tare. Păi, *bineînţeles,* o să gândiţi. Insă toate modalităţile în care cititul cu voce tare ajută o persoană să-şi dezvolte un vocabular sofisticat nu sunt neapărat imediat evidente. Merită să le analizăm pe rând şi în detaliu.

Pentru început, cărţile conţin cuvinte şi, ca atare, atunci când citim cărţi cu voce tare, îi livrăm ascultătorului aceste cuvinte. Toate bune, până aici. Dar, atunci când ascultătorul este un copil, iar cărţile conţin mai multe imagini decât cuvinte, cât de util este de fapt să le citim? Câte cuvinte distincte din vocabular poate auzi un copil?

S-ar putea ca răspunsul să vă surprindă. Ştim din exemplul oferit de *L'Histoire de Babar* că până şi o singură carte ilustrată poate cuprinde o mulţime de cuvinte surprinzătoare şi interesante. E adevărat că povestea lui Babar vine la noi din anii 1930, o perioadă în care textele din cărţile ilustrate aveau tendinta de a fi mai discursive decât azi. Presupunând că părinţii şi copiii vor dispune de o varietate mare de cărţi, vechi şi noi, despre ce fel de combustibil lingvistic vorbim?

Asta este ce au vrut să descopere cercetătorii de la Indiana University, Bloomington, într-un studiu finalizat în 2015.[12] Aceştia au început prin a selecta 100 de cărţi ilustrate foarte cunoscute. Acestea includeau cărţi vechi şi îndrăgite - *Babar* şi *Tăuraşul Ferdinand* de Munro Leaf şi *Mike Mulligan and His Steam Shovel* de Virginia Lee Burton, precum şi

apariţii noi populare, cum ar fi *Ziua când au plecat creioanele colorate* de Drew Daywalt şi *This Is Not My Hat* de Jon Klassen. Echipa de cercetare a măsurat diversitatea lexicală a fiecărei cărţi - adică numărul total de cuvinte unice. Apoi au făcut acelaşi lucru cu înregistrări ale părinţilor stând de vorbă cu copiii lor. Copiii din dialogurile înregistrate variau ca vârstă de la nou-născut la 5 ani, corespunzând intervalului de vârstă dorit prin alegerea cărţilor ilustrate. Astfel s-au creat puncte clare de comparaţie între cuvintele pe care copiii le auzeau în limbajul de zi cu zi şi cele pe care le auzeau din cărţi.

Rezultatul? Echipa de la Bloomington a ajuns la concluzia că „citirea împreună a cărţilor creează un mediu de învăţare în care bebeluşii şi copiii sunt expuşi la cuvinte pe care *nu le-ar fi întâlnit niciodată doar prin intermediul discuţiilor“* (sublinierea îmi aparţine). „Spre deosebire de discuţii, cărţile nu au limitele contextuale ale lui aici şi acum, scriau autorii raportului, fiecare carte poate fi diferită de altele din punctul de vedere al subiectului sau conţinutului, deschizând domenii noi ce pot fi descoperite şi aducând cuvinte noi în joc.“ Echipa de la Bloomington a descoperit că în ritmul de o

carte pe zi „un copil ar auzi mai mult de 219.000 de cuvinte de text într-un an. In ritmul de două cărţi pe zi, copilul ar auzi mai mult de 438.000 de cuvinte de text într-un an“.[13]

Pentru copilul obişnuit, o dietă de două cărţi ilustrate pe zi i-ar aduce aproximativ 6% din „inputul lingvistic“, cum i se spune. Asta poate să nu pară cine ştie ce. Dar imaginaţi-vă cum ar fi să extindeţi lectura zilnică de la două cărţi la, să zicem, şase sau şapte. Apoi imaginaţi-vă ce ar însemna asta în viaţa unui copil care, asemenea celor lipsiţi de cuvinte din studiul Hart-Risley, s- ar afla altminteri la milioane de cuvinte în spatele colegilor lor până la vârsta de 3 ani.

Fiecare picătură de limbaj ajută. Un cămin sărac în cuvinte este, *ipso facto,* un loc în care vorbirea nu prea este direcţionată către copii. Adesea are (dar asta nu înseamnă că întotdeauna) un statut socio-economic scăzut.[14] Potrivit unui studiu din 2013 al Stanford University, care a analizat familii hispanice cu venit mic, majoritatea preşcolarilor observaţi auzeau între 6.000 şi 7.000 de cuvinte adresate direct lor într- un interval de 10 ore.[15] Asta nu e mare lucru. Totuşi, s-au înregistrat diferenţe uimitoare între cele 29 de familii din studiu. Un copil norocos auzise mai mult de 12.000 de

cuvinte. Un copil mic mai puţin norocos auzise doar 670 de cuvinte. Gândiţi-vă ce impuls ar da o carte ilustrată sau două repertoriului *acelui* copil.

Ce contează când vine vorba de achiziţia vocabularului nu este doar numărul de cuvinte, ci şi varietatea, ideile, obiectele şi conceptele pe care le reprezintă. Aşa cum a arătat Catherine Tamis-LeMonda de la New York University, „Când analizezi conţinutul limbajului pe care copiii îl aud în diverse contexte, împărtăşirea cărţilor este efectiv *singurul* context în care ai putea vorbi despre lucruri care sunt diferite de rutina zilnică“.

Cărţile ilustrate, mi-a spus ea, ne oferă „ocazia de a vorbi despre multe cuvinte diferite: luna, soarele, planetele. Poţi face asta citind cărţi împreună, dar ar fi destul de ciudat s-o faci în viaţa de zi cu zi. în viaţa de zi cu zi, poţi vorbi despre cărţi şi despre mingi şi despre cuburi şi tot aşa, dar cărţile deschid lumea şi posibilităţile ei infinite de cuvinte“.[16]

*

Posibilităţi infinite de cuvinte: e o idee adorabilă! Măcar dacă ar vrea copiii mici infinitul! Din păcate, aşa cum va confirma orice adult obosit, adesea ei nu vor o poveste nouă, cu cuvinte noi, ci aceeaşi

poveste iar şi iar şi *iar.* Ceea ce poate fi înnebunitor.

— Mă roagă să-i citesc *Pip şi Posy* iar şi iar, a spus Magda Jenson, a cărei fiică avea 2 ani când mama ei mi s-a plâns. Până la urmă îi spun: Gata! Am citit *Pip şi Posy* de şase ori azi! E momentul să citim altceva![17]

îi putem ierta frustrarea. Poate fi enervant să citeşti aceeaşi carte în fiecare noapte. Poate chiar să pară nesănătos pentru un copil să se blocheze la o poveste când atâtea altele rămân neexplorate, în orice caz, enervarea noastră ne confirmă statutul de adulţi. Nouă ne place noutatea, copiilor le place siguranţa. Ne plac nuanţele cenuşii, copiilor le plac finalurile clare. Oricum, iepurele şi şoarecele din cartea lui Axei Scheffler nu-i interesează, în principiu, pe cei mai mari de 5 ani. în ilustraţii viu colorate, prietenii se joacă şi se ceartă şi trăiesc drame de copii mici şi, cu toate că adulţii pot considera cărţile o lectură plăcută la culcare, nu ne putem aştepta să fim fermecaţi de ele cum este un copil de 2 ani. Aşa că, atunci când copilul ridică iar o carte cu *Pip şi Posy,* mormăim: „Destul!“

Problema e că s-ar putea să *nu* fie destul. Când un copil cere aceeaşi poveste „iar şi iar“, ne comunică ceva important, deşi e posibil să nu descoperim care este

acel lucru important. Cartea îl poate ajuta să-şi gestioneze în linişte, în interior, aspecte legate de frică sau de tristeţe pe care nu le poate articula. Cartea poate fi un prieten vechi a cărui prezenţă familiară îl linişteşte la culcare. Când Flora era în etapa *Pip şi Posy,* voia să-i citim *The Merry Chase* de Clement Hurd în fiecare noapte, săptămâni în şir. îi plăceau enorm ilustraţiile pline de culoare cu un câine care aleargă după o pisică printr-un cartier - direct prin case şi magazine -, provocând haos. Mai avea şi un apetit insaţiabil pentru adaptarea făcută de Stephen Mitchell după *Amnarul,* povestea lui Hans Christian Andersen. Flora se scufunda în ilustraţiile complicate ale lui Bagram Ibatoulline, cu vrăjitoarea cocârjată şi înspăimântătoare, şi nu era deloc afectată când cei trei câini uriaşi („cel cu ochii cât nişte farfurioare, cel cu ochii cât pietrele de moară şi cel cu nişte ochi cât două turnuri rotunde“) îi ucideau cu violenţă pe rege şi pe regină.

De ce-i plăceau cărţile astea atât de mult? Nu ştiu. Nu am nici o explicaţie nici pentru devotamentul lui Molly, cu câţiva ani înainte, pentru *Around the World with Ant and Bee* de Angela Banner sau pentru povestea moralizatoare a lui David McKee, *Not Now, Bernard.* Tot ce ştiu este că am parcurs cărţile iar şi iar şi iar. Am

observat, ca mulţi alţi părinţi, cum copiii mei aveau mici obiceiuri legate de cărţile lor preferate, momente când pagina trebuia atinsă într-un mod care putea să pară ciudat de formal. Dacă ne opriserăm o dată să examinăm desenul minuscul înfăţişându-l pe Lowly Worm, cu micuţa lui pălărie tiroleză într-o ilustraţie complicată a lui Richard Scarry, trebuia să ne oprim de fiecare dată. Dacă o pagină era vălurită sau avea o pată, era posibil ca un deget mic să trebuiască să o atingă de fiecare dată. Unei fetiţe, Ella, acum om mare, îi plăceau atât de mult câinii care se bălăceau într-o piscină dintr-o ilustraţie a lui RD. Eastman, încât încerca să li se alăture. Mama ei râdea când îşi aducea aminte: „Când ajungeam la partea aceea, trebuia să-şi scoată şoseta şi să-şi pună efectiv piciorul în cotorul cărţii, de parcă *ea* era cea care intra în piscină, îmi aduc aminte că eram în metrou cu căruciorul, şi ea era prinsă cu curele; când ajungeam la pagina respectivă, o vedeam cum, în cărucior, încerca efectiv să-şi ridice piciorul ca să intre în carte!“

Când fetele mele Violet şi Phoebe aveau 4 şi respectiv 3 ani, trebuia să citim *The Story of Babar* aproape în fiecare noapte. La momentul acela, Violet avea o cosmologie ciudată: în imaginile din cărţile ilustrate, toţi bărbaţii bătrâni erau regi,

toţi tinerii erau prinţi, toate femeile, indiferent de vârstă, în caz că nu erau în mod evident vrăjitoare, erau prinţese. Copiii mei se întreceau pe atunci să-şi asume identitatea personajelor şi proprietatea asupra obiectelor din cărţile pe care le citeam („Eu sunt maimuţa“, spunea cineva, lovind uşor pagina cu degetul, sau „Asta e prăjitura mea“). într-o seară, eu şi fetele am ajuns la scena în care Babar face cunoştinţă cu binefăcătoarea lui bogată. Violet a arătat cu degetul spre Doamna Bătrână:

— Eu sunt ea, a spus ea. E prinţesă.

Câteva pagini mai târziu, am ajuns la scena în care Babar merge cu maşina la ţară şi tocmai trece pe lângă fata cu coada împletită lăsată pe spate care stă lângă capra cu clopoţel la gât.

A fost rândul lui Phoebe să împungă pagina.

— Asta-s eu, a spus ea, cu capra mea.

— Nu, asta-s eu, a spus Violet.

— Nu, asta eşti tu, a fost de acord sora ei.

— Ştiu, a spus Violet. E prinţesă.[18]

*

Poate n-o să descoperim niciodată de ce anumite cărţi ajung să exercite o fascinaţie atât de puternică încât copiii să-şi dorească să le audă iar şi iar. Poate va rămâne

mereu un mister, ca şi dragostea. Cu toate astea, pare să existe o explicaţie solidă şi prozaică: copiilor le place să repete cărţile pentru că această experienţă îi face să se simtă competenţi şi pricepuţi; cu fiecare lectură, înţeleg ceva mai mult din ceea ce văd şi aud.

Cercetătorii de la University of Sussex din Marea Britanie au testat această idee explorând efectul recitirii aceloraşi cărţi cu poveşti unui grup de copii de 3 ani.[19] Ar trebui să subliniez faptul că acele cărţi pe care le-au ales nu reflectau preferinţele unui copil anume, ci fuseseră create pentru studiu. Clinicienii au vrut să observe modul rapid sau lent al copiilor de a înregistra cuvintele noi, procesul de achiziţie a limbajului în două viteze, despre care am vorbit mai devreme. Aşa că au introdus vreo două cuvinte inventate în poveştile unor cărţi ilustrate, altminteri cu nimic neobişnuite, pentru a putea separa cuvintele- surogat de cuvintele pe care copiii le ştiau deja. Pentru trei cărţi ilustrate create special, *The Very Naughty Puppy, Nosy Roşie at the Restaurant* şi *Roşie's Bad Baking Day,* cercetătorii au inventat un mixer manual neobişnuit, denumit *sprock,* precum şi un sucitor deosebit, denumit *tannin.*

Pentru subiecţii tineri, aceste cuvinte nu aveau să fie mai ciudate decât

furnicarul african *(aardvark)* sau suportul de buşteni *(andiron).* Limba engleză e plină de excentricităţi. De ce nu un *sprock* sau un *tanniri?* Copiii din studiu au luat cuvintele la grămadă, aşa cum făceau cu oricare altele care le erau necunoscute. Contextul le-a oferit indicaţii referitoare la sensul cuvintelor şi funcţiile lor gramaticale, iar repetiţia a făcut cuvintele memorabile.

Aşa cum au explicat David Dickinson şi colegii lui de la Vanderbilt, „copiii învaţă vocabular prin gramatică şi gramatică prin vocabular“[20]. Odată ce ştiu un cuvânt, dacă îl aud într-un context sintactic diferit, înţelegerea lor se va extinde. Ca să luăm un exemplu din *Babar,* adjectivul *becoming* („care şade bine“, „potrivit“), folosit pentru a descrie o nuanţă de verde, se transformă în verb atunci când este utilizat pentru a descrie o schimbare de situaţie în alta (*it'sbecoming chilly* / „se face răcoare“). Cu cât copiii aud mai multe cuvinte şi o diversitate mai mare de texte, cu atât vor putea desluşi mai uşor aceste subtilităţi.

Studiul de la University of Sussex a descoperit că citirea cărţilor ilustrate „iar şi iar“ este extraordinar de utilă din acest punct de vedere. „Am constatat o creştere impresionantă a abilităţii copiilor atât de a-şi aminti, cât şi de a reţine asocieri noi

nume-obiect întâlnite în timpul citirii împreună a cărţilor de poveşti, când auzeau aceleaşi poveşti de mai multe ori la rând“, au scris Jessica Horst, Kelly Parsons şi Natasha Bryan când şi-au publicat concluziile în 2011.

Mai mult, copiii care au auzit (şi văzut) cuvinte repetate în aceleaşi poveşti le reţineau pe cele noi într-o măsură mult mai mare decât cei care se loveau de cuvinte (şi de obiecte) răspândite prin poveşti diferite. Rezultatele, au scris cercetătorii, „vin cu veşti bune pentru părinţi: ceea ce contează nu este neapărat numărul de cărţi diferite, ci mai degrabă respectarea cererilor de «citeşte-o din nou!»“.

Asta poate fi o consolare mică, sper, dacă un copil vine la tine, pentru a suta oară, cu un exemplar uzat din *Pip şi Posy.*

*

Mai există şi o a treia modalitate importantă prin care cărţile ilustrate creează o atmosferă bogată în cuvinte. Când un adult şi un copil stau şi răsfoiesc împreună paginile pline de text şi imagini artistice, este un moment firesc şi la îndemână pentru discuţii. în cazul în care copilul este foarte mic, „conversaţia“ poate fi unilaterală şi destul de primitivă, dar asta nu înseamnă că nu e valoroasă. Chiar

este. Fiecare fărâmă de pălăvrăgeală intimă pe care o purtăm în timp ce ne uităm la cărţi ilustrate este combustibil pentru motorul achiziţiei limbajului.

Specialiştii care studiază subiectul citează adesea o fabulă scurtă, cunoscută sub denumirea de „trei mame şi o vânătă“.[21] Nu este o poveste - vânătă nu vorbeşte şi nici nu îndeplineşte dorinţe dar ceea ce ne învaţă ea - morala poveştii - este util pentru a înţelege felul în care interacţiunile mărunte pot să dea naştere la dezvoltări semnificative ale vocabularului copilului. Fabula se petrece într-un supermarket:

> Prima mamă îşi împinge căruciorul de cumpărături pe culoarul cu produse proaspete, unde copilaşul ei de grădiniţă observă o vânătă şi întreabă ce este. Mama îi cere copilului să tacă, ignorând întrebarea.
> O a doua mamă, după ce primeşte aceeaşi întrebare, răspunde politicos:
> — A, e o vânătă, dar noi nu mâncăm aşa ceva.
> A treia mamă murmură veselă:
> — A, e o vânătă. E una dintre puţinele legume mov.
> O ridică, i-o dă fiului şi-l încurajează s-o pună pe cântar.
> — Vai, uite, are aproape un kilogram! spune ea. Şi costă 1,99 dolari o jumătate

de kilogram, aşa că ar costa aproximativ 4 dolari. E puţin cam scumpă, dar îţi place friptura de vită cu parmezan, şi vânătă cu parmezan e şi ea delicioasă. O să-ţi placă. Hai să cumpărăm una, o luăm acasă, o tăiem. O gătim împreună.

Deci: trei mame, trei răspunsuri diferite la întrebarea simplă a unui copil. Răspunsurile femeilor sunt folositoare pentru a explica de ce unii copii ies din copilăria mică ştiind o mulţime de cuvinte şi concepte, iar alţii nu. Prima mamă nu intră deloc în discuţie cu copilul. A doua mamă ia în considerare întrebarea, dar blochează orice altă discuţie viitoare. A treia mamă foloseşte întrebarea despre vânătă ca punct de plecare pentru o trecere în revistă a tuturor lucrurilor legate de ea: culoarea legumei, greutatea, preţul unui kilogram, gustul în comparaţie cu un fel de mâncare pe care copilul l-a gustat şi relevanţa ei în viaţa şi dieta familiei.

Ceea ce vedem, la a treia mamă, este un fel de versiune tridimensională, fără legătură cu vreo carte, a unei practici cunoscute drept citire interactivă sau citire dialogică[22]. Punerea întrebărilor şi oferirea răspunsurilor, căutarea şi găsirea diverselor obiecte din imagini, digresiunile despre limbaj, jocul cu aliteraţii şi rime,

toate acestea sunt tehnici dialogice. Este ca un fel de joacă. Şi adevărul este că cercetarea ne confirmă că acei copii care au şansa de a auzi şi de a folosi vocabularul într-un context amuzant şi-l aduc aminte mult mai uşor decât cei care primesc instrucţiuni directe.[23]

Aşa cum mi-a spus Roberta Michnick Golinkoff, profesor de educaţie, psihologie şi lingvistică la University of Delaware, „copilul învaţă cel mai bine când este activ, nu pasiv. Dar nu vrei să transformi cititul în timp de predare didactică. Vrei să urmezi degetul care arată, degeţelul care indică ceva, astfel încât ceea ce este pe pagină să iasă din pagină şi să creeze o legătură cu viaţa copilului".[24]

Chiar şi copiii foarte mici îţi oferă indicaţii despre ce-i interesează. E posibil să lovească cartea sau s-o îndoaie („Hmm, ce proprietăţi fizice are obiectul ăsta?"). E posibil să-şi dorească să dea pagina, să arate către feţe de animale şi de oameni sau să urmărească conturul unei forme sau al unei litere cu degeţelul arătător. Cu cât ei „citesc" mai mult, cu atât vor deveni mai clare sugestiile pe care ţi le dau. Aici intervine adultul, care urmăreşte indicaţiile şi improvizează în consecinţă.

Caroline Rowland, profesor de ştiinţe psihologice la University of Liverpool în Marea Britanie, a explicat cum ar trebui să

evolueze lectura dialogică. „Dacă citeşti împreună cu un copil de un an, probabil că o să vrei să te concentrezi pe chestii concrete - de genul «Vai, uite căţeluşul, îl vezi?» - şi să-l aştepţi pe copil să-ţi arate ceva, apoi să vorbeşti despre ceea ce ţi- a arătat şi să descrii lucrul respectiv, spune ea. Dar, pe măsură ce copiii cresc, de la 3 la 4 ani, o să vrei să-ţi schimbi modul de a interacţiona, astfel încât să ai o discuţie mai decontextualizată.“ Asta presupune să desprinzi esenţa poveştii şi s-o legi de experienţa copilului cu lumea înconjurătoare.

„Dacă în carte este un căţeluş, poţi vorbi despre căţeluşul pe care l-ai văzut în parc şi despre faptul că există multe tipuri diferite de căţei“, a continuat Rowland. „Chestia extraordinară este că *amândoi* sunteţi concentraţi pe un singur lucru, *ştii* că cel mic este interesat pentru că este implicat, şi îţi poţi adapta vorbirea în modul cel mai eficient, având în vedere vârsta
copilului tău şi limbajul pe care-l cunoaşte deja. Acesta este unul dintre motivele pentru care e atât de eficient. Poţi fi foarte atent la nivelurile de dezvoltare ale copilului tău şi le poţi impulsiona puţin dezvoltarea din punctul în care se află.“[25]
Ideea este să încurajezi conversaţia şi interacţiunea într-un mod plăcut pentru

toată lumea şi care să ofere puţină distracţie şi provocare, ca jocul nostru vechi cu întrebări.

în sine, cărţile ilustrate sunt obiecte despre care merită să vorbeşti. Pentru început, au o copertă: Ce reprezintă şi ce simţi când o priveşti? E posibil ca forzaţurile să fie concepute şi decorate pentru a stabili o stare de spirit sau pentru a sădi o idee înainte ca povestea să înceapă.[25] Şi despre asta merită să vorbeşti. Apoi este povestea în sine, precum şi ilustraţiile şi posibilităţile nelimitate de a pune întrebări şi de a vorbi despre lucrurile din ea. Un părinte poate să zăbovească asupra unei imagini şi îi poate cere copilului să găsească toate obiectele roşii, pătrate sau lichide, să spună părţile corpului sau să identifice diferite fructe. O mamă poate să-şi înveţe copilul cum se numesc animalele, atât în engleză, cât şi în japoneză (presupunând că a studiat-o mai mult timp decât mine), spaniolă, filipineză sau coreeană. Cei doi pot număra împreună obiectele până la 10 sau, descrescător, de la 10 la zero. Un tată îşi poate ruga copilul să găsească obiectele care sunt „pe“, „înăuntru“ sau „dedesubtul“ altor lucruri, ca să-i dezvolte capacitatea de a conştientiza conceptele spaţiale.

Pentru a îmbogăţi vocabularul unui copil,

adulţii pot folosi descrieri baroce, aşa cum îmi plăcea mie să fac, pentru a adăuga un strat care trebuie decodat în procesul de localizare şi identificare a obiectelor din ilustraţii.

Multe cărţi ilustrate vin direct la pachet cu principiile citirii dialogice. Adesea, întrebările sunt înghesuite printre ilustraţii: „Care capră de munte e fericită?“ sau „Al cui bebeluş face baie?“ Tot ce trebuie să facă un adult este să deschidă cartea, să rostească cuvintele de pe pagină, şi gata: el sau ea lărgeşte universul unui copil şi abilitatea acestuia de a-l înţelege şi descrie.

Oricât de productiv ar fi vorbitul, câteodată e bine să ai un moment de linişte. Un tată mi-a spus că-i place să se oprească din citit din când în când, pentru a-i oferi fiului său ocazia să se gândească la poveste şi poate să comenteze. Şi întrebările deschise sunt bune. Cărţile ilustrate precum *The Tale of Mrs.Tiggy-Winkle* de Beatrix Potter, repovestirea *Hainelor noi ale împăratului* de către Virginia Lee Burton sau *Sam and Dave Dig a Hole* de Mac Barnett îi oferă copilului suficiente ocazii să intervină cu propriile gânduri şi păreri. Părinţii pot încuraja acest lucru pe parcurs, întrebând uneori cu blândeţe: „Oare de ce?“ sau „Ce părere ai despre

asta?“.[27]

O femeie mi-a spus odată că, atunci când cei doi copii ai ei erau mici, se folosea de citirea poveştilor pentru a le oferi intenţionat lecţii. Mai exact, voia să-i ajute să-şi dezvolte o abilitate cunoscută sub denumirea de discriminare auditivă.[28] Este vorba de abilitatea de a distinge diferite sunete - contrastul subtil dintre sunetele „t“ şi „d“, de exemplu - de care au nevoie copiii când vine momentul să înveţe să citească singuri. Femeia mi-a povestit că stătea într-un balansoar cu copilaşii în poală. „Spuneam: «Puteţi găsi ceva în imaginea asta care începe cu aceeaşi literă precum cuvântul dinozaur?»“ Câteodată îi punea să bată din palme când auzeau un anumit sunet, lucru care îi amuza teribil. Cu timpul, folosind aceste tehnici, i-a învăţat cum sună consoanele de la începutul cuvintelor, a trecut mai departe la combinaţii de început (ca, de exemplu, „bl“ sau „sk“ la începutul cuvintelor) şi i-a dus chiar şi pe terenul confuz al vocalelor lungi şi scurte. Fără ca ei să-şi dea seama, mama lor îi pregătea pentru etapa de preşcolari. Din punctul lor de vedere, ei doar se distrau împreună înainte să-i culce.

*

Ce se întâmplă când copiii sunt destul de mari şi de dispuşi să-şi citească singuri? Ei

bine, atunci îşi pot citi singuri, şi e ceva extraordinar. Dar asta nu înseamnă că cititul cu voce tare îşi pierde din relevanţă. Dimpotrivă: îşi păstrează puterile lui multiple - de a îmbogăţi, lumina, transporta şi transforma. Pentru mine, bucuria cea mai mare începe atunci când cititorul şi ascultătorul se pot întâlni în poveşti substanţiale şi provocatoare care vor răsplăti de o mie de ori efortul depus pentru citirea lor, prin complexitatea limbajului, personajelor, precum şi prin persistenţa efectului lor asupra imaginaţiei.

Aici vreau să spun câteva cuvinte despre efort. E nevoie de timp, dar altfel nu e foarte obositor pentru majoritatea adulţilor să citească un vraf de cărţi ilustrate, deşi, cine ştie, sunt nopţi când chiar şi o carte scurtă poate să pară o obligaţie („Culcă- te, d***lui, odată!“). Cititul în fiecare zi sau aproape în fiecare zi necesită disciplină când copiii sunt mici. E nevoie de un adevărat act de voinţă pentru asta pe măsură ce cresc şi apar alte necesităţi care le limitează timpul petrecut acasă. Temele, sportul, prietenii, joburile cu jumătate de normă şi tentaţiile cu capete de hidră ale tehnologiei vor încerca să excludă cititul regulat din aglomeraţia de activităţi. Nu lăsaţi să se întâmple asta. E o bătălie pe care merită să o câştigaţi.

Copiii şi părinţii pot avea vieţi complete în spaţiul virtual şi în realitatea scoasă din priză *şi* pot găsi timp să se întâlnească şi în literatură. Nu trebuie să renunţăm la dispozitivele noastre. La drept vorbind, cititul împreună ne permite nouă şi copiilor noştri să trăim mai uşor în armonie cu aparatura noastră. Ne oferă în fiecare zi un timp în care ne putem reconecta fără presiune şi ne putem bucura de un mărunt buchet de neurochimicale, în timp ce cărţile pe care le citim umplu minţile copiilor noştri cu un limbaj şi mai sofisticat. Să ne facem timp să citim împreună este aproape un act încăpăţânat de iubire. Efortul reciproc - sacrificarea timpului - devine parte din răsplată.

Ţineţi-vă de el, şi compensaţiile vor fi extraordinare. Bebeluşa care ridica mereu cartonaşele din *Dragă grădină zoologică* de Rod Campbell devine copila fermecată de *Madlen* de Ludwig Bemelman, care se transformă în fata de clasa a Vl-a care ascultă cu gura căscată *A Kingdom Far and Clear* de Mark Helprin, care creşte pentru a deveni tânăra fermecată de Lev Tolstoi şi frumoasa eroină *Anna Karenina* şi soarta ei crudă.

Fiecare carte netezeşte calea către următoarea, deschizându-se către pajişti literare însorite unde, în timp, tinerii se

vor întâlni cu texte frumoase, cu personaje şi scene care poate că au fost iubite, cunoscute şi rememorate de generaţii de mult dispărute. Pentru copil şi adolescent (sau pentru oricine altcineva, de fapt), să-şi ia bilete pentru Arcadia este o chestie teribil de simplă. Tot ce trebuie să facă e să asculte.

Majoritatea înţelegem mult mai multe cuvinte decât cele pe care le folosim în vorbirea de zi cu zi. Ştim asta din exemplul bebeluşilor, care pot demonstra că înţeleg limbajul simplu cu mult timp înainte să aibă capacitatea de a-l utiliza. Ştim asta de la copiii care vorbesc târziu. De fapt, prin scanări cu rezonanţă magnetică s-a demonstrat că până şi câinii pot înţelege anumite cuvinte, indiferent de tonul vocii vorbitorului.[29]

Se consideră că, în intervalul de la 1 la 3 ani, vocabularul receptiv al unui copil - cuvintele pe care le poate înţelege - se află întotdeauna înaintea celui expresiv, adică al cuvintelor pe care le poate folosi. Asta înseamnă că urechea lui poate recepta şi aprecia poveşti care altminteri ar fi în afara zonei sale de competenţă. Aşa cum subliniază Jim Trelease, autor al *Read-Aloud Handbook,* competenţa de lectură la care se află copilul nu ajunge în mod obişnuit la nivelul competenţei de ascultare decât prin clasa a VIII- a.[30]

Aşadar, un adult care citeşte cu voce tare face mult mai mult decât să spună o poveste: el sau ea demonstrează prin tonul vocii, frazare şi pronunţie cum pot fi abordate şi supuse frazele complicate şi cum ne putem bucura de ele. Şi, în tot acest timp, copilul absoarbe idei noi şi cuvinte necunoscute.

„Elevii nu învaţă cuvinte noi studiind liste de vocabular. Fac asta ghicind înţelesuri noi în cadrul sensului general al celor auzite sau citite“, observa E.D. Hirsch, fost profesor la University of Virginia, cunoscut probabil cel mai bine pentru bestsellerül lui *Cultural* „Iar pentru

înţelegerea esenţei e nevoie de cunoştinţe de fond. Dacă un copil citeşte că «inundaţiile anuale au lăsat delta Nilului bogată şi fertilă pentru agricultură», e mai puţin probabil să intuiască sensul cuvintelor necunoscute de genul «anuale» şi «fertilă» dacă nu ştie nimic despre Egipt, agricultură, deltele râurilor şi alte asemenea frânturi de informaţii de fond. [...] Dezvoltarea vocabularului este un proces lent în care elevii

trebuie să fie suficient de familiarizaţi cu

contextul pentru a înţelege cuvintele necunoscute. Substanţa, nu abilitatea, e cea care dezvoltă vocabularul şi

capacitatea de a citi - nu există scurtături.“[31]

In timp ce un copil colecţionează cuvinte, el deprinde totodată norma de utilizare şi regulile aproximative ale traseului gramatical. „Pentru copiii care citesc există o formă ascunsă de vocabular, şi anume complexitatea sintactică“, i-a spus de curând unui intervievator educatorul Doug Lemov. „Când îi întrebi pe copii despre un pasaj dificil, constaţi că de cele mai multe ori au prins una din ideile dintr-o frază, dar fraza era incredibil de complexă şi de variată, aşa că nu au înţeles cum se leagă toate ideile din propoziţie. Complexitatea sintactică e prea mare pentru ei.“ Lemov a descris mai departe experienţa pe care a avut-o când i-a citit fiicei sale un binecunoscut roman de Scott O’Dell. „Nimic din ceea ce poate citi singură nu seamănă cu complexitatea şi profunzimea poveştii din *Insula delfinilor albaştri,* care pur şi simplu este un roman extraordinar“, a spus el. „Aşa că mă gândesc s-o îmbii să citească tot felul de cărţi, cărţi mari, citindu-i ceva care depăşeşte orice şi-a imaginat că poate face o carte, şi cred că, pentru restul vieţii, va fi schimbată de experienţa acelei cărţi. Important pentru mine este că-i citeam o varietate de fraze elaborate care sunt probabil mai avansate decât cele folosite

de majoritatea adulţilor în munca lor de zi cu zi, sute sau mii de astfel de fraze la rând, citite unui copil de clasa a Il-a. Şi, exprimându-le, am ajutat-o să înţeleagă cum sună, motiv pentru care au fost relativ puţine situaţii în care să nu le înţeleagă.“[32]

Acest fenomen deschide calea către una dintre cele mai entuziasmante şi mai subevaluate satisfacţii ale cititului cu voce tare: aceea că poţi, ca părinte, să împărtăşeşti poveşti complexe, puternice cu copiii tăi şi că *ei le vor înţelege.* Poţi să vezi asta - privirea confuză, nesigură a copilului care nu pricepe şi e puţin pierdut, bineînţeles, dar şi ciudata strălucire energică din înfăţişarea unui copil care tocmai a păşit pe o pajişte însorită. Este uimitor. Nu poţi să vezi ce vede el, dar îţi dai seama că e fermecat.

E posibil ca un cititor capabil de 11 sau 12 ani să se lupte din greu în timp ce-şi croieşte drum printre propoziţiile subordonate ale unui roman din secolul al XlX-lea, dacă încearcă să-l citească singur. Dar lasă-l pe acelaşi copil să se relaxeze într-un fotoliu în timp ce altcineva redă textul, şi va fi liber să simtă ceea ce începe să se contureze într-un întreg fascinant. Vocabular, sintaxă, intrigă, caracterizare: toate aceste ingrediente seci se combină pentru a forma o experienţă vastă şi captivantă. Şi, dacă apare o confuzie de

moment, un cuvânt greşit sau o idee care necesită explicaţii, te poţi opri ca să oferi ce este necesar. Asta e frumuseţea împrejurărilor neprevăzute, atât când copilul este mic, în timpul lecturii dialogice, cât şi atunci când e mai mare şi citiţi împreună cărţi mai dificile.[33]

Nu cu mult timp în urmă, Flora m-a rugat să-i citesc *Dracula* de Bram Stoker. Redată cu ajutorul scrisorilor, notiţelor din jurnal şi al tăieturilor din ziare, povestea e plină de un limbaj complicat şi obscur (deloc surprinzător pentru un roman publicat prima dată în 1897). Mă aşteptam să-şi piardă interesul. Dar nu a fost aşa. Era complet absorbită de poveste. La vârsta de 11 ani, a luat arhaismele ca atare, şi nu a părut să fie deranjată sau măcar să observe pasajele care mie mi se păruseră alambicate sau prea lungi, împreună cu tânărul avocat, Jonathan Harker, a făcut cunoştinţă cu contele Dracula în castelul lui înspăimântător. A călătorit cu monstrul, sigilat în coşciugul lui scârbos plin cu pământ, pe vasul care naviga spre Anglia purtând încărcătura blestemată. A ascultat fascinată cum contele se hrănea din gâtul lui Lucy, îşi vizita discipolul nebun, Renfield, şi o ataca pe Mina, mireasa lui Jonathan. Pe măsură ce povestea se apropia de final, Flora s-a aliat cu forţele binelui - Jonathan, Mina,

Quincey Morris, dr. Van Helsing, lordul Godalming şi dr. Seward -, care au călătorit în Transilvania, s-au împărţit în trei grupuri şi s-au răspândit în sat hotărâţi să-l împiedice pe Dracula să-şi recâştige castelul.

Flora a absorbit fiecare cuvânt, şi ar fi stat să asculte ore în şir în fiecare noapte, nu doar o oră, aşa cum îi propuneam eu. Totuşi, pe măsură ce ne-am apropiat de sfârşit, a început să se îngrijoreze. Trăise suficient de mult în preajma cărţilor ca să aibă bănuiala că Bram Stoker urma să-l ucidă cel puţin pe unul dintre eroi în confruntarea finală. Cine va trăi şi cine va muri? îşi rodea unghiile de nerăbdare.

— Ştiu că o să moară Quincey! Fiindcă e foarte amabil, dar nu aşa de important.

A tăcut o clipă, apoi a sărit.

— Şi Van Helsing! Fiindcă e bătrân! Şi a spus că-i gata să moară pentru Mina!

Ne-am strâmbat una la alta - tensiunea ne dădea gata - şi am deschis din nou cartea. Flora s-a balansat în faţă cu scaunul, de parcă ar fi încercat, ca fetiţa aceea, Ella, să intre fizic în poveste. Acum Mina Harker şi dr. Van Helsing îşi aşezau tabăra singuri în sălbăticia Carpaţilor. în clipele îngrozitoare care urmează, cele trei partenere ale contelui Dracula se materializează în preajma lor în penumbră. Caii nechează de frică şi trag să-şi rupă

hăţurile, dar cei doi călători sunt în siguranţă, înconjuraţi de o magie protectoare. Când se ivesc zorile,

vizitatorii
fantomatici au dispărut, şi Mina doarme profund.

— „Mă tem s-o tulbur“[34]—, spune Van Helsing în engleza lui imperfectă. „Am făcut focul şi m- am dus la cai. Sunt toţi morţi. Azi avem multe de făcut, dar aştept ca soarele să urce sus pe cer. Sunt multe locuri în care trebuie să merg şi în care razele lui, prin zăpadă şi ceaţă, mă vor apăra.“

— Ce are de gând să facă? a strigat Flora, sărind în picioare. O să-l omoare pe Dracula? Unde o să se ducă?

— Nu ştiu!

— Te rog, citeşte mai departe!

Am zăbovit o secundă să descopăr unde rămăsesem, moment în care am reînceput să imit neprofesionist accentul olandez.

— „...Sunt multe locuri în care trebuie să merg şi în care razele lui, prin zăpadă şi ceaţă, mă vor apăra. Mă voi întrema cu un mic dejun şi apoi îmi voi începe îngrozitoarea treabă. Doamna Mina încă doarme, şi, slavă Domnului, are un somn liniştit...“

Două paragrafe mai târziu, celelalte două grupuri de personaje pozitive -

Jonathan Harker şi lordul Godalming, venind dintr-o direcţie, şi dr. Seward şi Quincey Morris, din alta - ajung faţă în faţă cu convoiul paznicilor romi care îl transportă pe contele ne-mort în sicriul lui sinistru.

— „La revărsatul zorilor am văzut grupul de ţigani[35] plecând de lângă râu cu căruţa“, am citit eu şi mi-am dat seama într-o fracţiune de secundă că pusesem greşit accentul.

Pronunţasem *body*— de parcă era vorba de un cadavru, şi nu de un grup de bărbaţi. M-am uitat la Flora.

— Ai înţeles partea asta?

— Cred că da, dar al cui cadavru era?

Avusesem dreptate.

— In acest caz, „corpul de ţigani“ nu este o persoană, ci un grup de bărbaţi care sunt numiţi ţigani. Poţi să vorbeşti despre un singur corp - să spunem despre un corp mort. Dar poţi să vorbeşti despre un grup sau despre un colectiv care este denumit prin substantivul colectiv „corp“.

— Aha.

— De exemplu, Naţiunile Unite sunt un corp deliberativ, iar senatul Statelor Unite este un corp legislativ.

— M-am prins. Poţi să...

Pedagogul abia îşi intrase în mână.

— Deci, am continuat eu, poţi vorbi despre o persoană care are un corpus de

opere. De exemplu, putem spune că în corpusul de opere al lui Bram Stoker, romanul *Dracula* este...

— Bine! a spus Flora sărind din nou în scaun. E bine să ştiu asta, dar poţi citi în continuare?

Am râs amândouă şi am reluat povestea:

— „La revărsatul zorilor am văzut grupul de ţigani plecând de lângă râu cu căruţa...“

— O căruţă cum?

— O căruţă lungă, din lemn, nu foarte grea, mi-am dat eu cu părerea (şi am avut, se pare, dreptate). „Au înconjurat-o şi au plecat cât au putut de repede. A început să ningă uşor, iar în aer pluteşte neliniştea.“

Din acel punct până la finalul apocaliptic, opt pagini mai târziu, nici una din noi nu a întrerupt povestea. Am rămas cu gura căscată când Van Helsing a împlântat ţăruşi în inimile partenerelor contelui, eliberându-le sufletele. Ne-am cutremurat când Quincey Morris a fost înjunghiat mortal de un pumnal ţigănesc, aşa cum anticipase
Flora. Am stat nemişcate când, într-o singură frază, atacatorii lui Dracula i-au străpuns inima, i- au tăiat capul şi au privit cum corpul i se transformă în ţărână.

Când am terminat de citit, s-a lăsat tăcerea. Flora părea şocată şi dezamăgită. Povestea se terminase.

Citiserăm *Dracula* în fiecare noapte timp de vreo două săptămâni, câteodată una lângă alta, altă dată la o distanţă mică una de alta, întotdeauna apropiate la pasajele cele mai înfricoşătoare. Flora cutreierase pământul României într-o căruţă, mirându-se când sătenii făceau un semn ca să se apere de deochi, împreună cu Jonathan Harker, observase unghiile lungi ale contelui, părul din palme, abilitatea lui de a se căţăra pe pereţi asemenea unei şopârle. Se ascunsese în cala vaporului rusesc *Demeter* şi, împreună cu căpitanul îngrozit al acestuia, îi văzuse pe membrii echipajului dispărând unul după altul. îl vizitase pe bietul Renfield în celula lui cu gratii, simţind groaza şi mila pentru că-l văzuse mâncând muşte şi păianjeni în timp ce-şi aştepta „stăpânul“ să ajungă la Londra. O văzuse pe Lucy lividă, apoi lâncezind, apoi revenind la viaţă şi feroce sub formă de vampir, şi îi văzuse pe prietenii lui Lucy administrându-i un remediu îngrozitor: o lamă de cuţit şi usturoi.

Pe scurt, Flora parcursese în totalitate faimoasa poveste gotică a lui Stoker şi se bucurase de fiecare pagină. Nu e o carte pe gustul tuturor celor de 11 ani (sau de 50 de ani), dar, repet, aceasta este una din satisfacţiile cititului cu voce tare acasă: fiecare cu ale lui.

Flora era încă buimacă. Apoi s-a luminat la faţă.

Trebuia să-mi fi dat seama ce avea să urmeze.

— Din nou! a strigat ea. Hai să citim *Dracula* din nou!

16. Bram Stoker, *Dracula,* tr. Dan Costinaş, Vellant, Bucureşti, 2020. Citatele care urmează sunt preluate de la pp. 333-334.

17. în engleză, *„the body of Szgany“,* ceea ce în traducere mot-ă-mot (care nu se regăseşte în versiunea românească menţionată) înseamnă „corpul de ţigani“.

CAPITOLUL 6 PUTEREA ATENTIEI ŞI A ZBORULUI IMAGINAŢIEI

Alice s-a ridicat în picioare, deoarece şi-a dat seama că nu văzuse niciodată un iepure cu vestă, ba chiar cu un ceas în buzunarul vestei. Mânată de curiozitate, a pornit să alerge pe câmp după Iepuraş şi l-a ajuns din urmă la ţanc pentru a-l

vedea strecurându-se într-o vizuină spaţioasă, de sub un gard viu. O clipă mai târziu, hop şi Alice după el în vizuină, fără să se gândească în ce fel o să mai poată ieşi vreodată de acolo. —Lewis Carroll, *Alice’s Adventures in*

Prin alunecarea lui Alice în vizuina de sub gardul viu, Lewis Carroll surprinde ce se întâmplă când publicul dispare într-o poveste pe care cineva o citeşte cu voce tare. Nu ştie unde se duce şi ce va găsi. Aventura lui poate începe, ca şi în cazul lui Alice, cu o încurcătură de moment. Trebuie aleasă o carte şi luat loc. In timp ce se aşază să asculte, mediul înconjurător este încă unul banal, la fel cum Alice, aflată în urmărirea iepurelui alb, călătoreşte de-a lungul a ceea ce la început arată ca o vizuină normală care se întinde mai departe, „ca un tunel“. Apoi, fără avertisment, vizuina de iepure alunecă în jos, iar Alice cade în ceea ce pare a fi un puţ foarte adânc.

„Fie că puţul era, într-adevăr, foarte adânc, fie că ea aluneca foarte încet, oricum a avut posibilitatea să se uite în jur

şi să se întrebe ce o să se întâmple cu ea“—, scrie Carroll, de parcă ar vrea cu tot dinadinsul să reproducă experienţa unui cititor care alunecă într-o lume ficţională, pătrunzând în ceea ce romancierul John Gardner numeşte „un vis aievea şi continuu“.

Tuturor ne place o poveste bună. Aşa cum a observat folclorista Sybil Marshall, „omenirea pare să se fi născut cu un apetit lacom pentru detaliile vieţilor altora, dincolo de cea pe care mărunta desfăşurare a existenţei sale corporale i-o permite; ca şi cum ar profita, încă din primii ani, de această modalitate de a-şi lărgi limitele propriei vieţi“[1].

Se întâmplă ceva special atunci când are loc acest transport ficţional în decorul intim al unei lecturi cu voce tare. Ascultătorul pătrunde într-un ciclu de gândire, imaginaţie şi comportament practic care poate avea ramificaţii surprinzătoare şi chiar profunde. In loc să preia o formă de distracţie prefabricată de pe un ecran, aduce la viaţă, în mintea sa, mirosurile, sunetele şi priveliştile unei poveşti.

în opinia psihologului James Hillman, povestirea orală nu e bună doar pentru suflet, ci îi şi pregăteşte pe copii pentru viaţă. Cei care au parte de această experienţă în copilărie, susţinea el, „sunt

mai bine echipaţi şi au un prognostic mai bun decât cei care încă nu au făcut cunoştinţă cu poveştile. [...] Dacă vine la începutul vieţii, ea oferă deja o perspectivă asupra ei“[2].

în literatură, suntem eliberaţi de constrângerile fizice şi de convenţiile timpului şi locului în care ne aflăm. întâlnim personaje cu care nu ne-am confrunta niciodată în lumea reală. Suntem, într- un fel, împuterniciţi să trăim viaţa prin intermediul lor, şi unul dintre rezultate este extinderea capacităţii noastre de înţelegere emoţională. Cum spunea Chris Riddell, fost laureat britanic al cărţilor pentru copii, „o carte bună este un dispozitiv de empatie“[3].

*

într-o zi recentă de iarnă, am avut ocazia să asist la teleportarea în Persia medievală a unei încăperi pline de copii de clasa a IV-a.[4] Mecanismul a fost o carte de poveşti de Diane Stanley. Mediul era vocea unei bibliotecare şcolare, faimoasa scriitoare Laura Amy Schlitz. Zona de lansare, ca să spunem aşa, a fost biblioteca unei şcoli din Baltimore, un loc cu arhitectură modernă de mijloc de secol XX, cu pereţi de cărămidă aparentă şi lambriuri aurii, şi o fereastră mare la unul din capete, prin care se vedea cerul întunecat şi apăsător.

Abia sosisem şi dădusem mâna cu Schlitz, când de pe hol s-au auzit un freamăt de paşi şi voci amestecate, iar pe uşă a intrat un grup de copii de 9 şi 10 ani. Strecurându-se pe lângă noi, copiii s-au tolănit pe o terasă cu bănci capitonate, sporovăind şi glumind. După câteva minute, fără să spună nimic, Schlitz a pus cu o mână un indicator pe podea, iar pe cealaltă a ridicat-o ca un rapsod. Glasurile s-au stins. Era clar că aceşti copii erau de obicei interesaţi de ceea ce avea să le spună bibliotecara.

Schlitz şi-a tras un scaun ca să stea cu faţa la clasă, a făcut câteva remarci preliminare şi a ridicat un exemplar din *Fortune.* Coperta înfăţişează un om îmbrăcat cu turban şi halat care face un gest spre o femeie elegantă îngenuncheată pentru a îmbrăţişa un tigru. Flori şi arabescuri decorează marginile în stilul manuscriselor cu anluminuri.

— „Cu mult timp în urmă, în cel mai sărac loc din Persia, trăia un fermier împreună cu fiul său, pe nume Omar“ a început Schlitz. „Când Omar a devenit major, tatăl lui n-a putut să-i ofere decât binecuvântarea lui şi o punguţă cu bani. Cu acestea trebuia să-şi clădească drumul în lume, dar bietul Omar nu ştia ce să facă sau unde să se ducă...“

In afara vocii ei, sala era tăcută. Feţele

copiilor se relaxaseră. Un băiat îşi băgase genunchii sub cămaşă, de i se mai vedeau doar picioarele. O fată stătea turceşte, sprijinindu-se în faţă pe coate. Un alt băiat era întins pe spate, cu ochii în tavan. Toată lumea asculta.

— „«Hei, tu, tinere!» a spus Schlitz, dând un ton autoritar vocii unei străine mascate.“

Femeia îi propune lui Omar să-i vândă un tigru prins în lesă: îl poate face pe animal să danseze pe picioarele de dinapoi, asigurându-şi astfel viitorul. Omar se învoieşte.

— „Bineînţeles că, peste tot pe unde îşi ducea tigrul, se umplea de bani. Şi, cu fiara încolăcită lângă el noaptea, nu-i era niciodată frică de hoţi...“

Un ajutor al profesoarei s-a întins să ridice un băieţel care se culcase pe jos. Altfel, ascultătorii stăteau liniştiţi. Feţele lor erau inexpresive. Plecaseră în Persia.

In poveste, Omar devine foarte bogat datorită tigrului, şi decide că e momentul să se însoare. Din păcate, bogăţia îl transformă într-un înfumurat, aşa că Omar hotărăşte să-şi caute o mireasă mai de soi decât iubita lui din copilărie, pe nume Sunny.

— „«Eşti o prietenă bună», spuse el, încercând să fie amabil. «Nu eşti urâtă, dar nici frumoasă nu eşti. Ştii, eşti fiică de

fermier, iar eu acum sunt un om important. Cred că ar trebui să mă însor cu o prinţesă.»“

Şi cu asta şi-a părăsit satul şi pe micuţa lui prietenă Sunny, ai cărei ochi trişti şi întunecaţi îi aduceau în mod ciudat aminte de ai tigrului.

Curând, Omar ajunge într-un oraş splendid, cunoscut pentru tristeţea prinţesei sale. Nimeni nu reuşise s-o consoleze pe prinţesa Shirin de când logodnicul ei dispăruse în ajunul nunţii.

— „Mulţi oameni spuneau că s-ar fi înecat“, a citit Schlitz cu vocea unei servitoare bătrâne şi bârfitoare care îi explica situaţia lui Omar, „dar unii credeau că fusese fermecat de o vrăjitoare“.

Eram impresionată de faptul că Schlitz nu transforma povestea într-un exerciţiu pedagogic. Nu se oprise să le ceară copiilor să anticipeze desfăşurarea poveştii sau să analizeze personajele. Nici măcar nu întorcea cartea la fiecare câteva minute, în încercarea - bine- intenţionată, dar agasantă - de a se asigura că toată lumea vede imaginile. Lăsa doar cuvintele să plutească, unul după altul, având încredere în magia limbii.

— Aaah! a căscat gura un băiat cârlionţat.

Faţa i s-a luminat de veselie în timp ce se uita

în jur ca să vadă dacă mai descoperise şi altcineva ceva important despre tigru. Nimeni nu se prinsese. Era primul care-şi dăduse seama că animalul era adevăratul iubit al prinţesei, aflat sub o vrajă. Prostănacul de Omar, crezând că ar putea să câştige mâna tinerei femei, îi adusese de fapt logodnicul înapoi. Curând - pam pam! -, tigrul dispare, şi în locul lui stă un tânăr frumos.

Toată lumea crede că Omar a provocat intenţionat reîntâlnirea. Recunoscător, sultanul îl îngroapă în comori. Doar Omar ştie cât de prost a fost. Ruşinat, se întoarce umilit în satul lui ca să-i ceară iertare lui Sunny şi s-o roage să se mărite cu el.

— „«Păi, »spune Sunny, «nu ştiu. Nu eşti urât, dar nici frumos nu eşti. Şi cu siguranţă nu eşti vreun prinţ.»“

Un val de râsete s-a răspândit printre copii. Câteva clipe mai târziu, Sunny se îmbunează, şi cuplul se căsătoreşte. Clasa aplaudă. Se întorseseră în Baltimore. Fusese o călătorie frumoasă.

*

Episodul a fost o lecţie obiectivă despre capacitatea unei poveşti bune de a-i ţine pe oameni prinşi în mrejele ei. In timp ce Schlitz citea, băieţii şi fetele păreau a fi într-o stare de animaţie suspendată. Nu-şi dădeau seama de asta, dar bucuria pe care

o trăiau ascultând alimenta un ciclu comportamental pozitiv. Dacă stăteau liniştiţi, nu făceau gălăgie şi erau atenţi, se puteau bucura de poveste chiar în timp ce distracţia pe care le-o oferea îi obişnuia cu faptul că stăteau liniştiţi, nu făceau gălăgie şi erau atenţi. O poveste ilustrată cu un tigru, un prostănac şi o prinţesă tristă avea meta-efectul de a-i încuraja pe aceşti elevi de clasa a IV-a să-şi extindă capacitatea de concentrare.

Şi asta nu-i puţin lucru! In epoca neatenţiei în care trăim, e o provocare să faci pe cineva să se concentreze. Tehnologia ne învaţă să ne grăbim şi să reacţionăm ca păsările cântătoare, navigând pe
Internet, făcând click, trimiţând fweet-uri, dând like-uri.[5] Pentru cei din domenii care necesită o atenţie susţinută, nu în ultimul rând pentru editori, aceste situaţii sunt tulburătoare. Aşa cum observa îngrijorată, nu cu mult timp în urmă, Carolyn Reidy, directoarea editurii Simon & Schuster, în faţa unui public alcătuit din librari, „Aveţi de-a face cu generaţii întregi antrenate să aibă o capacitate de concentrare mai redusă decât cea necesară pentru cărţi“[6].

Plăcerile tehnologiei produc un ciclu comportamental mai rapid şi mai frenetic. Derularea paginilor de Internet, clickurile, like- urile şi tweet-urile livrează doze mici

de chimicale care oferă plăcere şi care ne alimentează nevoia de a naviga pe Internet, de a da click şi a scrie din nou un *tweet* - un ciclu care, subliniază Adam Alter, face ca dispozitivele noastre să fie irezistibile.[7] Unul dintre efecte este scăderea abilităţii de a ne concentra pe o sarcină. Se spune că, de la începutul mileniului, capacitatea de concentrare a adultului mediu a scăzut de la douăsprezece secunde la opt.[8] Dacă e adevărat, atunci CEO-ul Microsoft Satya Nadella are dreptate când spune că atenţia umană devine „adevărata marfă rară“[9].

Ca adulţi, putem decide singuri dacă vrem să facem efortul de a fi atenţi o durată mai lungă de timp. în cazul copiilor, problema e mai gravă. Ei *trebuie* să poată să fie atenţi la şcoală. Şi trebuie să înţeleagă ce li se spune, mai ales la clasele mai mici, când, aşa cum a subliniat Jim Trelease[10], actul educativ are loc în mare parte prin vorbire.

Când vine vorba de atenţie, copiii din familiile unde se citeşte cu voce tare merg la şcoală cu un avantaj triplu. Sunt obişnuiţi să asculte, aşa că le e uşor să o facă. Au auzit o cantitate mare de limbaj, aşa că nivelul lor de înţelegere va fi, prin comparaţie cu ceilalţi, unul ridicat. Şi ştiu din proprie experienţă că atenţia vine la

pachet cu beneficii. Aceste avantaje nu sunt banale. Studiile au evidenţiat o corelaţie puternică între capacitatea copiilor de a fi atenţi când sunt mici şi abilitatea lor de a se descurca bine la matematică şi citire când sunt mai mari (este o legătură care aduce aminte de cea dintre limbajul timpuriu şi matematica de mai târziu, despre care am vorbit mai devreme).[11] In 2013, cercetătorii de la Oregon State University au descoperit că „persistenţa capacităţii de concentrare“, aşa cum este ea numită, la copiii de 4 ani prezicea nivelul lor de performanţă la matematică şi citire de la vârsta de *21 de ani.* Mai mult, persistenţa capacităţii de concentrare la vârsta de 4 ani putea de asemenea să anticipeze dacă aveau să termine colegiul până la vârsta de 25 de ani. Aşadar, pot exista consecinţe reale dacă cei mici nu-şi dezvoltă bine capacitatea de a asculta.

*

După ce Laura Amy Schlitz a terminat de citit pentru elevii de clasa a IV-a, am avut ocazia să stau de vorbă cu copiii. Voiam să ştiu cum percepeau acea experienţă. Cum îi făcea să se simtă? Ce gândeau?

Răspunsurile lor mi-au oferit o viziune minunată atât asupra mecanismului secret al imaginaţiei, precum şi în ceea ce

priveşte răsplata pentru utilizarea capacităţilor de ascultare.

— Când Laura ne citeşte cu voce tare, creierul meu blochează orice altceva.

— Sunt entuziasmat şi interesat.

— Simt că parcă aş fi personajul principal când cineva îmi citeşte cu voce tare.

— Când cineva îmi citeşte, mă gândesc mai bine la lucruri, de exemplu dacă tigrul era prinţul.

— Pot să fiu absorbit de poveste când citesc singur, dar am observat că e mai uşor când îmi citeşte altcineva, pentru că atunci mintea mea nu trebuie să-şi împartă atenţia între cuvinte şi ce înseamnă ele.

— Mă simt de parcă aş rezolva un mister în pauze. Uit că sunt chiar aici. Mă simt de parcă aş fi în cer şi mă uit de sus şi pot să văd toată povestea.

Această ultimă senzaţie - de ieşire din corp, de plutire deasupra evenimentelor sau în interiorul lor sau de a fi furat de ele - este deopotrivă comună şi extraordinară. Analele amintirilor personale şi ale memoriilor literare sunt pline de astfel de momente transformatoare.

Walter Olson (tatăl lui Tim, copilaşul adoptat din Rusia) era puţin mai mare decât copiii care au ascultat-o la bibliotecă pe Laura Amy Schlitz când avusese prima dată această experienţă, şi senzaţia nu-l

mai părăsise. In clasa a V-a, profesoara lui scosese o biografie completă a războinicului indian Crazy Horse şi începuse s-o citească cu voce tare în faţa clasei. „A durat săptămâni în şir“, îşi aduce aminte Olson, „şi eu eram fascinat. O, *Doamne, chiar o ne citească toată cartea!* Era un lux de care nu mai avusesem parte înainte - să absorb o carte întreagă prin intermediul cuiva care mi-o citeşte clar şi expresiv.“[12]

Crizele de astm l-au ţinut pe scriitorul Alberto Manguel ţintuit la pat când era copil. Sprijinit în perne, o asculta pe sora medicală citindu-i poveştile „înspăimântătoare“ ale Fraţilor Grimm. „Uneori, vocea ei mă făcea să adorm“, îşi aducea el aminte, „alteori, dimpotrivă, mă făcea să trepidez de emoţie şi o zoream ca să aflu, mai repede decât era intenţia autorului, ceva ce se întâmpla în poveste. Dar, de cele mai multe ori, nu făceam decât să savurez senzaţia voluptoasă de a fi purtat de cuvinte şi simţeam, la modul fizic, că într-adevăr călătoream într-un loc minunat de îndepărtat, la care abia dacă îndrăzneam să arunc o privire în tainica pagină din urmă a cărţii.“[13]

Când era elevă în clasa a Il-a, romanciera Kate DiCamillo spunea că „trăia“ pentru momentele în care profesoara citea clasei *Insula delfinilor*

albaştri. Cititul cu voce tare „poate schimba viaţa unui copil“, spunea DiCamillo. „El poate transforma un copil în scriitor. Cu siguranţă îl transformă pe copil în cititor.“[14]

Pentru scriitorul francez Daniel Pennac, experienţa seamănă cu eliberarea. In cartea sa *Ca un roman,* el scrie: „Pe gratis. Era întocmai aşa cum înţelegea el să fie. Cadou. Un moment în afara momentelor. In pofida a toate. Istoria nocturnă îl uşura de greutatea zilei. O porneau la drum. Mergea împreună cu vântul, cu totul despovărat, iar vântul era glasul nostru“20.

Un cadou, un lux, o libertate care schimbă vieţi: De ce le-am da la schimb pentru orice altceva? De ce ne-am opri? Cu toate acestea, în majoritatea familiilor, chiar şi atunci când părinţii trebuie să le citească copiilor când aceştia sunt mici, aşa se întâmplă. Cititul cu voce tare începe să oscileze şi să scadă în intensitate până când copilul împlineşte 5 ani, potrivit unor studii bianuale realizate de Scholastic. Pentru marea majoritate a celor de 9-12 ani, povestea de noapte bună se răreşte şi aproape că dispare cu totul.[15] Insă, într-un studiu din 2014, 40% dintre copiii cu vârste între 6 şi 11 ani spuneau că şi-ar fi dorit ca părinţii să nu se oprească din citit.

Voiau să zboare în continuare.

*

în vremurile de mult apuse ale secolului XX, o şcoală de „scriere rapidă“ prin corespondenţă publica în reviste anunţuri de felul următor:

f u cn rd ths, u cn
bem a sec & gt a
gd jb w hi pa.[16]—

Eu şi prietenele mele râdeam de anunţurile astea. Puteam să citim textul anunţului. Puteam să devenim secretare şi să obţinem joburi bune cu salarii mari!

Bineînţeles, ideea era că nu aveam nevoie de fiecare literă din fiecare cuvânt al reclamei ca să ne prindem care-i treaba. Tot aşa cum un ascultător - mai ales unul tânăr - nu trebuie să înţeleagă fiecare motivaţie a personajelor şi nici măcar să ştie ce înseamnă toate cuvintele pentru a deveni fascinat de poveste. Reclama la cursul de scriere rapidă nu e foarte diferită, din acest punct de vedere, de, să zicem, „Gângăveala“, poemul fără sens din a doua carte a lui Lewis Carroll, *Alice în Ţara din Oglindă.* Versurile încep şi se termină cu bine-cunoscutul:

Era fierbirând şi burscii
sprinlicioşii Girau şi
ferdeleau în plau Amăruşari
erau borogorioşii,
Şi hasă raţii behluiau.—

Maria Tatar, care îl predă pe Carroll studenţilor la Harvard, spune: „Auzi cuvintele şi e vorba de o poveste, dar înţelegi doar jumătate din cuvintele din ea, şi nu contează. Povestea se susţine. Mă gândesc de multe ori că asta trebuie să fie experienţa unui copil mic care aude poveşti - înţelege doar jumătate din mesaj, şi totuşi îl înţelege“[17].

Diferenţa dintre vocabularul receptiv şi cel expresiv - faptul că înţelegem mai mult decât putem rosti - este, din anumite puncte de vedere, un aspect mecanic legat de gramatică, sintaxă şi context. Intr-un sens mai larg, ea devine un spaţiu în care putem trăi transcendentul şi chiar şi misticul. Lewis Carroll poate inventa cuvinte pocite şi le poate împleti într-o poezie, şi cumva reuşim să le dăm un sens. Meşteşugul cuvintelor ne poate stârni şi entuziasma fără să ştim exact de ce. Aceasta a fost experienţa romancierului Philip Pullman când era adolescent şi profesorul lui de engleză a prezentat în faţa clasei poemul epic *Paradisul pierdut* de John Milton.

„Multe dintre referinţe nu însemnau nimic sau aproape nimic pentru mine“, i-a spus Pullman lui Leonard Marcus, specializat în istoria cărţilor pentru copii. „Cu toate astea, sunetul poeziei lui Milton, citită cu voce tare şi gustată apoi pe limbă,

era incredibil de puternic. Din acea experienţă, am învăţat că lucrurile ne pot afecta înainte de a le înţelege, şi la un nivel mai profund decât cel la care putem ajunge de fapt cu înţelegerea noastră. Am mai învăţat şi că reacţionăm fizic la poezie. Ţi se ridică părul în cap. Ţi se face pielea de găină. Inima îţi bate mai tare.“[18]

Am văzut asta întâmplându-se cu copiii mei. I- am văzut reacţionând la texte puternice prin gesturi şi respiraţie; fără nici o îndoială, inima le bătea mai tare. Cartea care a reuşit să aibă de fiecare dată efectul acesta asupra lor este *Comoara din insulă.* Am menţionat că o citeam o dată la câţiva ani. Asta explică într-o anumită măsură, cred eu, de ce i-a captivat aşa de tare. De fiecare dată când am citit-o, copiii erau puţin mai mari decât fuseseră data anterioară. Era evident pentru mine că, odată cu fiecare lectură, înţelegeau mai mult din limbaj şi din poveste, într-un fel de demonstraţie de tip *time-lapse* (înregistrare secvenţială) a fenomenului „din nou, din nou“.

Prima dată când am citit-o cu voce tare, Molly avea 6 ani şi stătea aproape de mine, oprindu-mă din când în când ca să mă întrebe vreun cuvânt sau concept deosebit. Se pricepea la asta. Paris, la 4 ani, se juca cu jucăriile pe podea şi urmărea povestea într-un mod mai confuz. Violet avea mai

puţin de un an la momentul acela, aşa că bănuiesc că tot ce auzea era sunetul liniştitor al vocii mamei sale.

Doi ani mai târziu, am revenit la carte, şi de data asta Paris a reacţionat de parcă ar fi fost aruncat dintr-un tun. Era fascinat de poveste, atât de pătruns, încât tot sărea în picioare ca să pună în scenă întâmplările. Când am ajuns la capitolul 25, nu puteam citi două rânduri fără să avem parte de o explozie. Este un capitol foarte intens. Tânărul erou, Jim Hawkins, se află într-un moment dificil. De unul singur, se întâlneşte cu Israel Hands, viclean timonier rănit, despre care s-a aflat de curând că este pirat. Cei doi se înfruntă pe puntea corăbiei *Hispaniola,* care a naufragiat chiar în largul Insulei Comorilor, şi, în timp ce valurile lovesc carena, doi piraţi morţi (unul cu o scufie roşie) se rostogolesc în sus şi în jos pe punte.

— „Bineînţeles că acolo erau cei doi paznici, am citit eu, Scufie roşie, răsturnat pe spate, ţeapăn ca o bârnă, cu braţele întinse de ziceai că-i cruce şi arătându-şi dinţii printre buzele deschise; Israel Hands, rezemat de...“23

Paris a sărit de pe canapea. S-a aruncat pe podea, cu braţele rigide şi întinse în lateral şi cu dinţii dezgoliţi.

— Aşa?

Am râs cu toţii. Paris s-a rostogolit înapoi la locul lui.

— „Israel Hands, rezemat de parapet, cu bărbia în piept, cu braţele înainte şi palmele lipite de punte, cu faţa ca de ceară sub obrazul bronzat.“—

— Ce e ăla seu—? a întrebat Molly.

— Grăsime de vacă.

— Câh, s-a strâmbat ea.

— Continuă! a strigat Paris. îmi place povestea asta!

— „Vasul se bomba şi se zvârcolea de parcă era un cal nărăvaş. Pânzele fluturau ba la un bord, ba la altul, iar ghiul se hâţâia încolo şi încoace, încât catargul gemea puternic de atâta încordare...“—

— Fffffffââââân!

Paris a sărit din nou, unduind prin cameră şi scoţând sunete ca o corabie pe vreme proastă, braţele lui vălurindu-se asemenea pânzelor şi lovindu-se în dreapta şi în stânga ca de un catarg.

— Aşa, nu? Grrrrrrr...

Nu era nici un mister ce simţea fată de carte,

nici un fel de magie subtilă care să plutească deasupra poveştii de undeva de sus. Era implicat până peste cap în aventură. Şi incredibil de gălăgios.[19]

Oare unui băiat de vârsta lui i-ar fi plăcut la fel de mult povestea dacă ar fi

fost prima oară când o auzea? Poate. Totuşi, nu cred: cred că rezona atât de puternic cu ea pentru că, undeva în mintea lui, exista conştiinţa faptului că o mai auzise înainte, când era prea mic să se prindă de toate subtilităţile. Ajungând a doua oară în poveste, Paris avea deja o senzaţie de proprietate, o miză preexistentă în aventură. Ca Alice care alunecă în vizuina iepuraşului, era subjugat, încercuit şi transportat.

Paris avea 11 ani când a venit iar rândul *Comorii din insulă.* De astă dată nu a mai sărit din scaun. Aprecia într-un mod nou şi mai matur dificultăţile morale prin care treceau Jim Hawkins şi camarazii săi. în fermecătorul ticălos Long John Silver a perceput dificultatea de a distinge caracterul aparent al unui om de cel adevărat.

Dacă Paris ar fi văzut o versiune ecranizată a poveştii la fiecare doi ani, nu cred că ar fi avut o serie de revelaţii atât de profunde şi subtile. în timp ce asculta, trebuia să facă apel la un receptacul interior pentru a aduce la viaţă o altă lume, cu mirosurile şi zgomotele şi locuitorii ei: lovitura metalică a unei spade în ţărâna uscată, şocul rece al apei mării, faţa lui Long John Silver, rozalie şi lucioasă precum şunca. Un copil care se uită la un film nu trebuie să facă nimic din

toate astea.

Filmul este o formă extraordinară de artă, dar are un anumit aspect totalitar: autorităţile au decis cum trebuie să arate şi să se simtă totul, de la hainele personajelor, la modul în care cade lumina, la atmosferă şi la muzică; contribuţia privitorului este superficială. Din acest motiv, unii părinţi încearcă să fie cu un pas înaintea Disney, a BCC-ului, Walden Media şi altor interpreţi cinematografici ai literaturii clasice pentru copii. Vrem ca cei mici să guste întreaga savoare a poveştii lui *Peter Pan* şi a *Ursuleţului Winnie Puh* sau pe cea din *Pânza Charlottei* în original, pe cont propriu, înainte de a viziona transpunerea acestora pe marele ecran.

A fost greu să fiu cu un pas înaintea Hollywoodului când copiii mei erau mici, şi, având în vedere rolul Internetului în viata de familie, e şi mai greu pentru părinţii de azi. E posibil ca un copil de clasa I care încă nu e pregătit să se aventureze în cărţile Harry Potter să nu poată evita să vadă filmele sau măcar poze cu actorii. înainte să fi citit un cuvânt de J.K. Rowling, în mintea lui, Daniel Radcliffe este Harry şi Maggie Smith este profesoara McGonagall, pentru totdeauna. O poveste nu e niciodată în totalitate a ta din nou, odată ce un film ţi-a colonizat ochiul minţii. (Chiar înainte ca noua

ecranizare a cărţii *O buclă în timp* să ajungă în cinematografe în 2018, m-am grăbit să-i citesc Florei cartea. Era prea târziu: văzuse clipurile publicitare şi, din întrebările ei, era evident că „vedea“ romanul lui Madeleine L’Engle prin lentilele elaborate de regizorul filmului, Ava DuVernay.)

*

Totuşi, dintr-un anumit punct de vedere, filmele şi lectura cu voce tare - şi cărţile audio - au ceva în comun. Câteodată sunt acuzate că ar fi scurtături facile prin hăţişul aprecierii literaturii.[20] Bănuiesc că există o fărâmă de adevăr în asta. E adevărat că, atunci când ne uităm nemişcaţi la un film, suntem mai degrabă pasivi decât activi. Suntem pe modul de recepţie. E nevoie de un efort modic să citeşti *Tabăra* de Louis Sachar, în timp ce e suficient să te aşezi pe o suprafaţă comodă pentru a te bucura de povestea din film.

O persoană care aude un roman citit cu voce tare poate să pară, la rândul ei, pasivă. Dar nu e aşa: o poveste citită cu voce tare nu se petrece pe pagină, şi nici măcar în vocea cititorului, ci într- un amestec ezoteric compus din aceste lucruri, care include mintea şi inima ascultătorului. Când asculţi o poveste,

participi la realizarea ei. Departe de a fi o scurtătură facilă, este o modalitate profundă şi inteligentă de a te bucura de texte de toate felurile.

*

Când citim cu voce tare, îi familiarizăm pe copii cu cărţile ca artefacte, ca obiecte preţioase, ca receptacule de minunăţii şi cunoaştere. Ei învaţă cum funcţionează cărţile: cum se dau paginile, cum curge sensul de la stânga la dreapta, cum arată literele şi cum pot fi unite pentru a forma cuvinte, şi cuvintele în propoziţii, şi propoziţiile în paragrafe.

Pe măsură ce trece timpul şi copiii cresc, cititul îi va familiariza cu stiluri de proză mai bogate, mai variate, mai formale. Vor învăţa să înţeleagă procedeele figurative („ţeapăn ca o bârnă“, „faţa ca o lumânare de seu“) şi să identifice jocuri de cuvinte, rime şi aliteraţii. Vor şti cum să distingă naraţiunea la persoana întâi de naraţiunea la persoana a treia. Vor putea face diferenţa dintre poveştile spuse la timpul prezent şi cele la timpul trecut, şi vor fi obişnuiţi cu dialogul şi dialectul. Tot acest discernământ va susţine cauza cititului independent.

Să fie însă o formă de a trişa? Oare îi subminăm pe tineri, poate chiar îi infantilizăm, citindu-le cu voce tare dincolo de momentul în care îşi pot citi singuri?

Nu, nu este. Şi nu, nu facem asta. Să ţi se citească ceva şi să citeşti de unul singur sunt, în esenţă, două modalităţi de a absorbi un text. Mecanismele la nivel

neurologic sunt[*] diferite. Dar, ca experienţă, distincţia seamănă puţin cu cea dintre mers şi alergat. Ambele sunt modalităţi

bune de a ajunge la o destinaţie. Oare mersul e infantil pentru că durează mai mult, dar necesită mai puţin efort? E mai matur să alergi, folosind mai multă energie şi ajungând mai repede? E posibil să existe mai multe aspecte de luat în calcul când alegi între o alergare şi o plimbare, dar maturitatea nu este unul dintre ele. Acelaşi lucru se aplică la cititul în tăcere sau cu voce tare. In funcţie de cum ne întâlnim cu cuvintele, creierele noastre îndeplinesc diverse funcţii pentru a le înţelege. „Nu suntem născuţi pentru a citi“[21], spune Maryanne Wolf, ci trebuie să învăţăm să facem asta. Totuşi, creierele noastre par să ţină foarte bine socoteala modului în care poveştile ajung în ele. Matthew Rubery, istoricul cărţilor audio, mi-a spus că oamenii care alternează între citirea unei cărţi în format fizic şi ascultarea unei versiuni prescurtate în mod normal nu-şi pot aduce aminte ce fragmente au citit folosind una din metode şi pe care le-au „citit“ folosind cealaltă metodă.[22]

Iar, pentru cei care au dificultăţi cu cititul, ce uşurare să fii eliberat de obligaţia de a dezlega propoziţiile de unul singur! Pentru ei, să audă literatura adusă la viaţă de o voce poate fi singura şansă de a avea o întâlnire semnificativă, în afara ecranului, cu dl. Tumnus, Şeherezada sau cu Pisica-Cheshire. Poate fi cea mai bună

modalitate de a te bucura de romane la fel de uşor şi de total precum o fac cei mai capabili şi mai culţi cititori.

La şcoală, adulţii pot să le ceară copiilor să citească romane, să le testeze înţelegerea, să-i pună să scrie lucrări şi să se aştepte de la ei să fie capabili să identifice teme şi motive. Nu e cel mai rău lucru din lume, dar, pentru mulţi tineri, nu-i deloc un sistem care să-i ajute să se îndrăgostească de literatură. Lectura cu voce tare a romanelor oferă o altă modalitate de acces - iar pe parcursul procesului îi păstrează conectaţi la cărţi şi la naraţiuni lungi pe ascultătorii de toate vârstele, în condiţiile în care, altminteri, s-ar fi orientat către ecrane.

Intr-un eseu din 2016, un profesor de şcoală gimnazială din Wisconsin pe nume Timothy Dolan scria: „In fiecare an, am câţiva elevi care ajung să urască cititul şi scrisul. De multe ori e din pricina abilităţilor limitate de citire, dar nu întotdeauna. Şi-au petrecut atâţia ani încercând doar să-şi dea seama cum să pronunţe cuvintele dintr-un text, în loc să se afunde complet în poveste“.

Remediul lui Dolan este să le citească elevilor săi romane captivante, interesante, precum *Proscrişii* de S.E. Hinton şi *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury. Lectura aduce la viaţă textul pentru elevii de nota

10 şi pentru cei de 5, în acelaşi fel şi în acelaşi timp. Efectul asupra clasei este deopotrivă unificator şi egalizator. Toţi elevii sunt pe picior de egalitate în timp ce se desfăşoară povestea. „Cititorii mei mai slabi petrec mult timp descifrând cuvinte care sunt evidente pentru majoritatea cititorilor de nivel bun“, scria Dolan. „Cum pot aprecia frumuseţea scrierii lui Ray Bradbury, când atâtea cuvinte sunt obstacole dureroase? Lectura cu voce tare le oferă ocazia de a auzi texte complexe fără să aibă vreo greutate pe umeri.“

Cât despre infantilizare - ei bine, ea apare şi în clasă. „Anul acesta, un părinte m-a întrebat despre validitatea cititului cu voce tare adolescenţilor“, scria Dolan. „Pe moment m-am simţit ofensat, dar apoi mi-am adus aminte de primul meu an ca profesor. îmi pusesem aceeaşi întrebare. Nu-mi puteam imagina cum ar fi să stau în faţa a treizeci de copii de clasa a VUI-a cu o carte la care chiar să fie atenţi. Pot să vă spun doar atât: atunci când Ponyboy citeşte scrisoarea lui Johnny la finalul cărţii *Proscrişii,* poţi să auzi musca la mine în clasă.“[23]

în ultima vreme, unii profesori încep să folosească podcasturi şi reproduceri ale textelor într-un mod similar. Elevii îşi pun căşti şi ascultă acelaşi program în acelaşi timp, urmărind totodată cuvintele pe

tablete, astfel încât să beneficieze simultan de versiunea orală şi de cea vizuală. Profesorul de liceu Michael Godsey a încercat tehnica folosind primul sezon din *Serial,* popularul podcast găzduit de Sarah Koenig. Elevii lui au fost fascinaţi de povestea adevărată a unei adolescente din Baltimore care murise şi a fostului ei prieten, despre care nu se ştia sigur dacă o ucisese sau nu. Scriind în *Atlantic* despre experienţa sa din clasă, Godsey a confirmat conflictul dintre nevoia de a-i face pe tineri să citească şi de a-i lăsa să asculte.

Deşi se simţea vinovat că elevii nu citeau prea mult în timpul acestei secţiuni, a hotărât că „implicarea lor într-o poveste relevantă şi actuală, nerăbdarea lor de a pune întrebări, motivaţia lor intrinsecă de a folosi gândirea analitică, păreau să justifice acest lucru, cel puţin pe moment“[24].

Godsey a observat că elevii lui erau mult mai implicaţi decât de obicei. Dezbăteau problema între ei, consultau hărţi, scriau pe larg în jurnalele lor şi păreau nerăbdători să discute cu adulţii despre ceea ce gândeau.

> Mulţi dintre ei mi-au spus că cititul în paralel cu înregistrarea audio i-a ajutat să se concentreze şi să evite „deconectarea“ care avea loc atunci când ascultau. Paradoxal, alţii au scris că puteau să facă

> mai multe lucruri în acelaşi timp - puteau să ia notiţe sau să scrie pe caietele lor, şi puteau să urmărească povestea chiar şi când nu mai priveau ecranul. Unii au recunoscut direct că puteau să se uite în urmă şi să citească ceva ce nu înţeleseseră când citiseră prima oară; alţii au spus că erau puţin înainte cu lectura şi că apoi puteau să scrie un citat în timp ce-l auzeau. Un elev cu probleme de vedere mi-a spus că aprecia posibilitatea de a lua pauze de la citit fără ca asta să-i întrerupă bucuria de a auzi povestea. Câţiva elevi care învăţau engleza ca a doua limbă străină au scris că le place modul în care pot citi cuvintele şi - cum s-a exprimat un elev - „pot să audă imediat cum se pronunţă cuvintele respective".

E posibil ca abordarea căşti-plus-tabletă să nu aibă aceeaşi căldură umană ca aceea a unei poveşti citite de o singură voce tuturor în acelaşi timp. Seamănă mai degrabă cu joaca în paralel, în care elevii stau singuri şi separaţi. Cu toate astea, pare să merite. Faptul că profesorul a ales podcastul *Serial,* la modă şi actual, este încă o dovadă că, pentru a-i ţine pe adolescenţi conectaţi la povestirea orală, e nevoie de puţină creativitate în alegerea materialului.

Acest lucru este adevărat şi pentru adolescenţi mai mari şi pentru adulţi, după

cum a descoperit Jane Fidler când şi-a luat un job ca profesor de engleză la un colegiu comunitar din Maryland. Clasele ei erau pline de oameni care alunecaseră prin crăpăturile sistemului public de învăţământ. Mulţi dintre studenţii ei aveau joburi cu normă întreagă şi încercau în acelaşi timp să obţină o diplomă. Câţiva dintre ei erau veterani din armată. Mulţi aveau dificultăţi. Unul dintre studenţii lui Fidler, un tânăr care participa la ore printr-un program de eliberare-de-o-zi, a venit o dată din vacanţa de primăvară fără tema făcută, pentru că închisoarea unde se afla el fusese în carantină.

Majoritatea puştilor nu citiseră niciodată o carte până la capăt înainte de a ajunge la colegiul comunitar, mi-a spus Fidler. Am întrebat: „Cum aţi absolvit liceul?“ Ei mi-au spus: „Pur şi simplu scriam lucrări despre cărţi pe care nu le citisem“[25].

Ca să-i facă pe studenţii ei să fie interesaţi de ficţiune, Fidler a hotărât să le citească textele cele mai savuroase şi mai accesibile pe care le putea găsi: thrillere senzuale cu capitole scurte şi multă acţiune.

— In clasa mea cu nivelul cel mai scăzut, citeam *Sail* de James Patterson [şi Howard Roughan], a spus Fidler. Este o carte foarte sexy despre o femeie pe care o

înşală bărbatul, şi ea se recăsătoreşte, iar el vrea s-o ucidă, şi studenţilor mei le-a *plăcut la nebunie.* „OK, spuneam eu, scoateţi *Sail* şi o să citim capitolul 25.“ Şi le citeam cum Peter Carlyle îşi fentează nevasta şi se încurcă cu studenta lui, Bailey. Unul dintre studenţi mi-a spus: „Am stat treaz până la patru dimineaţa ca să termin cartea asta de unde v-aţi oprit dumneavoastră!“

Fidler se foloseşte de manualele ei neobişnuite ca să predea anumite lecţii. Ii pune pe studenţi să tragă concluzii despre ce urmează să se întâmple cu personajele. Le explică cuvinte de vocabular.

— îi pot ajuta să se concentreze pe lucruri la care nu s-ar fi gândit dacă ar fi citit singuri. Şi observ că, atunci când studenţii ajung la finalul cărţii, dau pagina şi văd „A, mai e o carte de Patterson, şi pare interesantă“. Asta vine de la nişte puşti pentru care e prima carte citită! Şi e tare bine.

Chiar *este* tare bine. Cu ce ştiu acum, nu aş ezita să citesc cu voce tare o temă pentru şcoală dacă unul dintre copiii mei ar avea dificultăţi să o rezolve. Aş vrea să ne putem întoarce în timp şi să recuperăm orele mizerabile pe care Phoebe şi le-a petrecut luptându-se cu *Johnny Tremain* în vara dinaintea clasei a V-a. Mi se pare acum evident că limbajul şi ideile erau la

un nivel puţin prea avansat pentru ea. Nu putea citi romanul cu uşurinţă, aşa că nu-l putea citi cu plăcere. Dacă i l-aş fi adus la viaţă citindu-l cu voce tare, poate s- ar fi bucurat să-şi petreacă timpul în Bostonul revoluţionar cu amărâtul de Johnny cel handicapat şi revoluţionarii Fii ai Libertăţii. In loc să-şi macine nervii într-un chin din care a ieşit urând-o pe autoare, Esther Forbes, ar fi putut aprecia forţa, sentimentele şi frumuseţea cărţii.

Şi nu asta e ideea? Adică, ce alt scop are cititul literaturii? Romanele nu ar trebui să fie maşini de asalt şi nici cuie de bătut în cap. In lunga istorie a artelor frumoase, au fost cu siguranţă scriitori care şi-au propus să-i uimească pe cei care le citeau cărţile, dar, cu siguranţă, majoritatea au avut ambiţii mai luminoase şi mai înalte.

*

Cu puţin timp înainte ca Roald Dahl să vină pe lume, în toamna lui 1916, a fost supus unei scheme excentrice de educaţie prenatală elaborată de tatăl său.

„De fiecare dată când mama rămânea însărcinată“, povesteşte Dahl în cartea lui de memorii, *Boy,* „tata aştepta până ce ea ajungea în ultimele trei luni de sarcină şi apoi o anunţa că trebuie să înceapă «glorioasele plimbări». Aceste plimbări glorioase constau în faptul el o ducea în

locuri foarte frumoase la ţară şi se plimba cu ea cam o oră în fiecare zi, ca să poată absorbi

> seacă, ci speranţă, genul de speranţă care apare atunci când te laşi purtat într-o lume de vis plină de posibilităţi.

într-o zi, ca şi cum mi-ar fi ghicit gândurile, o fetiţă m-a implorat: „Ai putea să ne spui o carte, te rog?“

Fagin îşi petrecuse noaptea anterioară devorând un exemplar de contrabandă al cărţii *Pe aripile vântului* de Margaret Mitchell, aşa că propria ei lume de vis era încă „iluminată“ de poveste.

> în timp ce le „spuneam“ cartea, au trăit şi ei iubirile şi problemele lui Rhett Butler şi ale lui Scarlett O’Hara, ale lui Ashely şi Melanie Wilkes. în timpul acelei ore magice, am evadat într-o lume fără crime, o lume a bunelor maniere şi a ospitalităţii. Toate feţele copiilor erau însufleţite de o vitalitate nouă.
>
> O bătaie la uşă ne-a spulberat lumea de vis. în timp ce clasa ieşea în tăcere, o fetiţă palidă cu ochii verzi s-a întors spre mine cu un zâmbet înlăcrimat: „Mulţumesc foarte mult pentru călătoria asta într-o altă lume. Am putea s-o repetăm curând?“ I-am promis că o vom face, deşi mă îndoiam că vom mai avea multe ocazii.

Doar câţiva dintre copiii din şcoala secretă au supravieţuit Holocaustului. Fetiţa cu ochii verzi a fost unul dintre ei. „Sunt momente în care visele ne ţin în viaţă mai mult decât realitatea“, a conchis Fagin. „Să citim o carte şi să ne abandonăm unei poveşti înseamnă să ne păstrăm vie umanitatea.“

*

Nu întâmplător guvernele represive limitează adesea accesul oamenilor la cărţi şi informaţie. Asta s-a întâmplat în Cuba spaniolă, când autorităţile au oprit lecturile publice din fabricile de trabucuri. Asta s-a întâmplat în ghetoul din Varşovia în cazul lui Helen Fagin. Cărţile consumate în intimitate cultivă independenţa minţii, un aspect nedorit şi chiar periculos când în exterior cultura e ţinută captivă în ghearele ortodoxiei.

Experienţa lui Chen Guangcheng, activistul orb pentru drepturile omului care în 2012 a reuşit o evadare spectaculoasă din arestul la domiciliu din China la ambasada americană, vorbeşte despre forţa cititului cu voce tare ca despre o modalitate nu doar de eliberare a imaginaţiei ascultătorului, ci şi de antrenare a abilităţilor sale critice. Dacă se întâmplă ca aceste abilităţi să fie şi subversive, ei bine, responsabilitatea

pentru asta nu e a gânditorului, ci a celor care îl împiedică să gândească.

Chen s-a născut în 1971, şi în China rurală orbirea care i-a afectat vederea după un episod de febră însemna că nu putea să aibă parte de o educaţie obişnuită. în consecinţă, a trăit izolat de alţi copii.[38] în timp ce ceilalţi puşti din sat mergeau la şcoala locală organizată de Partidul
Comunist, Chen îşi petrecea timpul punând capcane pentru broaşte, construind arme de jucărie şi zmeie pe care nu le putea vedea, dar ale căror vibraţii în aer le putea simţi prin coarda pe care o ţinea în mână.[39] Mama lui era analfabetă, dar tatăl lui deprinsese noţiunile de bază pentru citit şi scris înainte ca Revoluţia Culturală să închidă şcolile în 1966. In oroarea şi tumultul următorului deceniu, tinerii din Gărzile Roşii au vandalizat bibliotecile şi au distrus templele, aruncând şi arzând cărţi şi obiecte vechi. I-au brutalizat şi exilat la ţară pe cei educaţi, pe cei care fuseseră odinioară prosperi şi pe cei insuficient de zeloşi într-o campanie orchestrată de stat pentru a extirpa cele „patru aspecte învechite“: ideile vechi, tradiţiile vechi,
obiceiurile vechi şi cultura veche.[40]

Febra avea să treacă, dar chiar în timp ce societatea chineză se cutremura ca

urmare a revoluţiei, tatăl lui Chen Guangcheng făcea ceva extraordinar. In linişte, în fiecare noapte, îi citea fiului său orb. Făcând astfel, îi împărtăşea idei vechi, tradiţii vechi, obiceiuri vechi şi cultură veche.

„Tatăl meu şi cu mine stăteam sub lumina lămpii de kerosen în timp ce el citea cu voce tare, pronunţând cuvintele cu pauze, cu glasul lui aspru şi baritonal“[41], îşi aminteşte Chen într-o carte de memorii, *The Barefoot Lawyer.* Cărţile lor variau de la poveşti populare la istorie şi clasici chinezi. Tatăl şi fiul citeau romanul din secolul al XVI-lea *Legendele zeilor.* Citeau povestea tragică şi elaborată de dragoste din secolul al XVIII-lea *Visul din pavilionul roşu* (interzisă în timpul Revoluţiei Culturale). Citeau poemul epic din secolul al XIV-lea, *Romanţul celor Trei Regate,* de asemenea interzis, din cauză că încuraja mitologia.

Ore în şir, câteodată stând ridicat, alteori întins lângă tatăl său pe un pat îngust, băiatul asculta. „Poveştile pe care mi le citea tatăl meu erau o contrapondere la discursul oficial al partidului şi la propaganda obişnuită“[42], scrie Chen.

> La fel de important era faptul că poveştile tatălui meu şi discuţiile noastre despre ele mi-au oferit o educaţie etică vie,

construindu-mi o bază cu ajutorul căreia să-mi înţeleg experienţa de copil cu handicap. Poveştile pe care le-am auzit când eram tânăr mi-au permis să-mi imaginez că sunt în locul personajelor, să mă gândesc cum aş reacţiona dacă m-aş confrunta cu provocări similare, să-mi elaborez propriile răspunsuri şi apoi să le compar cu ce se întâmpla de fapt.

Istoria Chinei este plină de exemple ale celor lipsiţi de putere care depăşesc obstacolele prin inteligenţă şi curaj. Deşi nu aveam educaţia convenţională a celor din generaţia mea, evitam astfel propaganda care venea la pachet cu sistemul de învăţământ al partidului. In schimb, poveştile tatălui meu au devenit textele mele fundamentale pentru orice, de la moralitate la istorie şi literatură, şi mi-au oferit o modalitate de a mă descurca în viaţa de zi cu zi.

Este o mărturie extraordinară a dedicaţiei unui tată iubitor şi a excelenţei celor *cinci* aspecte învechite: idei vechi, tradiţii vechi, obiceiuri vechi şi cultură veche, precum şi a obiceiului vechi de a citi cu voce tare.

Oriunde tinerii devin oameni mari, ei merită să ştie cum s-a format lumea lor. Au dreptul să se bucure liberi de bogăţia pe care istoria şi cultura le-o lasă moştenire.

Citind cu voce tare, putem ajuta să se

întâmple asta.

18. Lewis Carroll, *Alice în Ţara Minunilor,* tr. Antoaneta Ralian, tr. vers. Ioana Ieronim, Humanitás, Bucureşti, 2016, p. 10.

19. *Ibidem.*

20. Daniel Pennac, *Ca un roman,* tr. Ileana Cantuniari, Arthur, Bucureşti, 2021, p. 36.

21. Dc pţ ct st,

pţ s dv scrtr ş

pţ s

bţ jb bn c slr mr.

(din traducerea în română am omis vocalele).

22. Lewis Carroll, *Alice în Ţara din Oglindă,* tr. Antoaneta Ralian, tr. vers. Ioana Ieronim, Univers, Colecţiile Cotidianul, Bucureşti, 2007, p. 123.

23. Róbert Louis Stevenson, *Comoara din insulă,* tr. Monica Manolachi, Cartex, Bucureşti, 2000, p. 174.

24. *Ibid.,*p. 175.

25. în textul original din engleză, faţa piratului este comparată cu o lumânare de seu (expresie care nu se regăseşte în traducerea preluată).

26. Stevenson, *Comoara din insulă,* tr. rom. cit., p. 175.

27.*Ibid.,*p. 33.

28. Coleridge, *Kubla Khan sau O viziune într-un vis,* tr. Tudor Dorin, sursa: Wikipedia.

29. Evghenia Ghinzburg, *Destin în bătaia vântului,* tr. Antoaneta Olteanu, Corint,

Bucureşti, 2015, p. 249.

CAPITOLUL 7
CITITUL CU VOCE TARE ÎMBOGĂŢEŞTE MINTEA

Copilaşii, după cum se vede, Fetiţele drăguţe,
mai ales, Inocente la pericolele vieţii,
N-ar trebui cu străini să vorbească.
Dacă ăst sfat simplu nu le-ajunge,
Nu-i de mirare că lupul o să le mănânce.
— Charles Perrault, Contes de ma mère l'Oye—

— Nu oscoatem aproape niciodată, pentrucă estefoartefragilă, mi-a spus Christine Nelson, curator la Morgan Library din New York.[1]

Stăteam faţă în faţă, în biroul ei. A dat la iveală o cutie bleumarin mică şi a ridicat capacul, înăuntru, legat în piele roşie lucrată în relief aurit, se afla cel mai vechi exemplar al poveştilor lui Charles Perrault.

Acest obiect[2] splendid fusese creat în 1695 ca dar pentru nepoata adolescentă a lui Ludovic XIV, cunoscută sub numele de „Mademoiselle“.

Nelson a deschis cartea la pagina de gardă, dezvăluind o mică pictură fermecătoare. O femeie cu o figură modestă, cu bonetă de in pe cap şi o rochie cu aspect rustic, stă în faţa unui foc, ţinând un fus de lână. Pare că le spune o poveste celor trei tineri elegant îmbrăcaţi, unul dintre aceştia aplecându-se în faţă şi atingând genunchii povestitoarei cu nerăbdare. încovrigată lângă foc, o pisicuţă pufoasă ascultă şi ea. Pe uşa de lemn din spatele femeii care ţine fusul e scris: „Contes de Ma Mere l’Oye“.

Poveştile mamei mele găseai Acum mai bine de trei secole, o mână grijulie (poate că a fiului lui Perrault, Pierre) înmuiase pana în cerneală şi, cu o frumoasă scriere cursivă, aşternuse pe hârtie prima colecţie de poveşti în acest volum in-folio.[3] Paginile erau acum delicate, fragile şi pătate de trecerea anilor.

Stăteam acolo, într-o clădire modernă de birouri, în zgomotul camioanelor şi maşinilor rulând în apropiere, pe Madison Avenue, când, pentru o fracţiune de secundă, cartea din faţa mea a părut să devină un portal, ca dulapul către Narnia sau portcheiul de la Hogwarts, care mă

putea propulsa în trecut. Mi-a trecut prin cap că, dacă aş atinge o pagină, m-aş putea trezi într-o lume cu mătăsuri şi oglinzi şi cu o fată care râde, şi că, dacă aş închide strâns ochii sau mi-aş înclina capul în unghiul potrivit, aş putea merge şi mai în adâncime, prin poveste şi în partea cealaltă, în misterioasele tradiţii indo-europene unde au început poveştile. A fost o senzaţie de moment, şi ştiu că era o fantasmă, dar poveştile pe care le-a strâns Perrault au rezonanţe culturale atât de vaste în zilele noastre, încât m-a luat ameţeala stând atât de aproape de *acel* prim exemplar din Mama Gâscă.

Charles Perrault este considerat creatorul tradiţiei literare a basmelor, dar bineînţeles că poveştile pe care le-a spus nu erau ale lui. Veniseră din trecutul foarte îndepărtat, şi erau purtate prin viu grai mai departe, în viitor, când le-a cules din aer şi le-a aşternut pe hârtie. De-a lungul secolelor şi peste tot în lume, el şi alţi colecţionari şi folclorişti - personalităţi întreprinzătoare precum Marie-Catherine d'Aulnoy, Wilhelm şi Jacob Grimm, Andrew Lang, Moltke Moe, Lafcadio Hearn, Charles Chestnutt, W.E.B. Du Bois şi mulţi alţii - au conservat biblioteci vaste bazate pe „reţeaua preţioasă a tradiţiei orale“[4], care altminteri s-ar fi pierdut. Fără eforturile lor, nu am fi moştenit nimic din

bogăţia poveştilor, cântecelor şi legendelor care ne stau la dispoziţie în era digitală.

La asta mă gândeam în timp ce Christine Nelson a dat pagina ca să putem vedea varianta basmului „Le Petit Chaperon rouge“ scrisă de Perrault - *Scufiţa Roşie,* o poveste atât de veche, încât specialiştii au identificat câteva din elementele sale ca provenind din Grecia clasică şi din mitul Titanului care îşi înghite copiii, Cronos. Potrivit lui Bruno Bettelheim, povestea a fost spusă în Franţa, într-o formă sau alta, cel puţin din secolul al XI-lea; el menţionează o poveste din perioada respectivă, înregistrată în latină, care vorbeşte despre o fetiţă care poartă ceva roşu pe cap sau o beretă roşie, şi care e descoperită în compania lupilor.[5]

In ediţia de la Morgan Library a poveştilor lui Perrault, povestea *Scufiţa Roşie* începe cu o altă pictură preţioasă. O femeie care stă în pat se ridică şi pare că aproape îi dă bineţe unui câine mare ridicat pe două picioare. Labele din faţă ale animalului se odihnesc pe cuvertura de un roşu aprins a patului. Cele din spate sunt ascunse după baldachinul aurit. Nu e câine, evident, ci un lup rău: artistul a surprins momentul în care bunicuţa e omorâtă.[6]

Sub imagine, un text în franceză scris cursiv spune bine-cunoscuta poveste. Chiar

aproape de final, scriitorul a făcut un asterisc în dreptul celebrelor replici din dialog: „Ce dinţi mari ai!“ şi „Ca să te mănânc mai bine“. Un scris de mână cu litere minuscule îi indică cititorului: „On prononce ces mots d'une voix forte pour faire peur â l'enfant comme si le loup l'alloit manger“[M]. De aici ne dăm seama că Perrault nu a creat această colecţie deosebită ca amuzament solitar. Se aştepta ca Mademoiselle să citească poveştile cu voce tare.

*

„Dacă vreţi copii inteligenţi, citiţi-le poveşti. Dacă vreţi să fie şi mai inteligenţi, citiţi-le şi mai multe poveşti“[7], ne sfătuia Albert Einstein. Nu ştiu dacă marele fizician chiar a spus asta, şi nu pot să vă promit că citindu-i poveşti unui copil o să-i crească IQ-ul, dar nu există nici o îndoială că aceste drame ciudate, cu pericole, teroare, loialitate şi răsplată pun sângele în mişcare şi cuceresc inima. Pentru C.S. Lewis, timpul petrecut în ceea ce el numea „lumea zânelor“ trezeşte în copil „dorul de un lucru pe care nici el nu-l cunoaşte. II agită şi îl tulbură (dar îl îmbogăţeşte apoi spiritual pentru toată viaţa), cu sentimentul vag al unui lucru de dincolo la care nu poate să ajungă, şi, departe de a face lumea reală mai searbădă şi mai

goală, îi dă o nouă profunzime. Copilul nu dispreţuieşte pădurile din realitate pentru că a citit despre păduri fermecate: o astfel de lectură face ca toate pădurile reale să fie un pic fermecate“.[8]

Lectura mai face şi altceva. Ii poziţionează pe copii într-un sens cultural, îi echipează să înţeleagă referinţele la basme şi la alte poveşti clasice pe care le vor descoperi peste tot în jurul lor. Când citim *Hansel şi Gretel* şi *Pescarul şi nevasta lui* sau *Motanul* ,instantaneuîi transportăm pe copii cu ajutorul vocilor noastre şi le oferim o bază de texte fundamentale. Din acest motiv, timpul pe care îl petrecem citindu-le poate fi considerat o a doua educaţie, una care îi ajută pe copii să „dobândească o percepţie a orizonturilor“[9], potrivit lingvistului John McWhorter. Ce le oferim nu este o educaţie ca atare, ci o introducere în artă şi literatură prin metode atât de calme şi de line, încât e posibil ca ei să nici nu observe asta.

Le putem îmbogăţi minţile cu ciudăţenii excentrice, imagini superbe şi frânturi utile de cunoştinţe generale. Le putem face cunoştinţă cu o lume de personaje deosebite şi renumite: cu Aii Baba şi cei 40 de hoţi, cu Dragonul Custard, cu Corduroy, Strega Nona şi Fermierul din vâlcea, cu Şeriful din Nottingham şi Iepurele de

catifea, cu Baba Yaga şi casa ei pe picioare de găină, cu băiatul care a strigat „lupul!", cu Apollo şi Artemis, cu Dedal şi Icar, cu Coraline, Despereaux şi Iepuraşul fugar, cu Loki şi Anansi şi cu Cotoi cu pălărioi.

Le putem oferi ceea ce, de fapt, este deja al lor. Cărţile şi operele de artă ale lumii sunt, la urma urmei, moştenirea fiecărui copil. Ele reprezintă averea naturală a fiecărui băiat şi a fiecărei fete din clipa în care începe să respire. Rime pentru bebeluşi, basme, legende, mituri, poezii, picturi, sculpturi, marele corp al literaturii clasice, abundenţa de literatură nouă şi care urmează să apară, fie că e pentru copii sau pentru adulţi - toate aceste lucruri aparţin celor tineri şi neştiutori aşa cum aparţin şi celor în vârstă şi erudiţi. Când scriitorul de origine dominicană Junot Diaz era copil, bibliotecara lui din şcoala primară din Statele Unite îl plimba prin depozit şi, povesteşte el ani mai târziu, îi spunea că „toate cărţile de pe rafturi îmi aparţin"[10]. A fost un moment catalizator pe care nu l-a uitat niciodată. E un mesaj pe care fiecare copil trebuie să-l audă.

A avea ceva şi a pune stăpânire pe lucrul respectiv sunt, bineînţeles, două chestii diferite. Un copil poate avea la fel de multe drepturi asupra lui *Beowulf* ca şi un savant care-şi dedică

viaţa studiului englezei vechi. Cu toate acestea, dacă cel mic nu se întâlneşte cu eroul Beowulf, cu monstrul Grendel şi cu înspăimântătoarea mamă a lui Grendel, nu poate spune că a pus stăpânire pe ce este al lui. Dacă însă mama acelui copil îi citeşte o traducere a lui *Beowulf* la culcare (dacă are curajul - e destul de sinistru), atunci custodia copilului este completă. Personajele şi scenele şi limbajul cărţii vor deveni parte din peisajul său interior. Calităţile mistice ale cărţii vor adăuga o notă de sublim la experienţa vieţii sale.

Cu cât copiii aud mai multe poveşti şi cu cât aceste poveşti sunt mai variate şi mai substanţiale, cu atât încrederea în moştenirea lor culturală este mai mare. Vor recunoaşte aluzii pe care alţi copii le vor rata. O fetiţă care a auzit poveştile lui Esop sau Jean de la Fontaine va înţelege foarte bine ce înseamnă „struguri acri“ şi va şti de ce oamenii compară hărnicia furnicilor cu a lăcustelor. Un băiat care şi-a auzit părintele citind *Odiseea* are o idee mai bună despre ceea ce înseamnă un „cântec de sirenă“ decât prietenul său care crede că trebuie să fie ceva legat de declanşarea unei alarme.

Poveştile trecutului au ajutat la modelarea conştiinţei şi limbajului prezentului, şi este un dar pentru copii să-i ajutăm să recunoască atât cât pot de mult.

Laptele bunătăţii umane, înţepătura fusului, lupul în haine de oaie, marea întunecată ca vinul: toate sunt expresii ale unui vast tezaur cultural.

„Cu toţii venim din trecut, iar copiii ar trebui să ştie ce a contribuit la facerea lor, să ştie că viaţa este o frânghie împletită de umanitate care se întinde din vremuri imemoriale şi care nu poate fi definită de durata unei singure călătorii de la scutec la giulgiu“[11], scrie Russell Baker în minunata sa carte de memorii, *Growing Up.*

Copiii au parte de o perspectivă mai amplă atunci când sunt scoşi din „aici şi acum“ pentru o scurtă perioadă de timp în fiecare zi. în timpul unei ore fermecate, le putem citi poveşti despre trecutul real sau inventat. Prin intermediul biografiilor cu poze, îi putem familiariza cu persoanele pe care vrem să le cunoască: Josephine Baker şi Amelia Earhart, Iulius Caesar şi Marco Polo, Martin Luther King Jr. şi Wolfgang Amadeus Mozart, George Patton şi Shaka Zulu, Pocahontas, Frida Kahlo, Edward Hopper, Ernest Shackleton, Sălbaticul din Aveyron[12] şi teribila dinastie a Tudorilor[13].

Cu puţin noroc, copiii noştri vor ajunge să înţeleagă că oamenii din generaţiile trecute erau la fel de plini de viaţă, de inteligenţă, înţelepciune şi promisiuni ca şi ei, şi mânaţi de aceleaşi dorinţe şi impulsuri înţelese doar pe jumătate; că

acele suflete dispărute erau la fel de bune, de rele şi de indiferente ca oamenii de astăzi. Cei care au trăit înaintea noastră scriau poveşti şi compuneau cântece, construiau drumuri şi poduri, inventau şi creau şi se certau şi se luptau şi se sacrificau pentru tot felul de cauze. Oare n-ar trebui să le fim recunoscători? Nu am fi ajuns aici fără ei.

Tinerii au tendinţa să creadă, în chip nelămurit, că evenimentele au început odată cu ei. Când eram copil, mi s-a spus că preşedintele Kennedy fusese împuşcat în 1963. Mi se părea că tragedia coincisese, mai mult sau mai puţin, cu finalul Războiului Civil. Când eşti tânăr, deceniile se amestecă. Abia mulţi ani mai târziu am ajuns să-mi dau seama că JFK murise doar cu şase luni înainte să mă nasc şi că intrasem într-o lume încă şocată de dispariţia lui.

Aşa se întâmplă. Tinereţea nu e atentă. Se crede proaspătă, plină de energie, de spirit şi înţelegere. Are senzaţia că nimănui nu i-a mai păsat la fel de mult, că nimeni nu a mai simţit la fel de intens sau că nimeni nu şi-a mai dat seama de adevăr cu o asemenea claritate rafinată. Se pregăteşte pentru un viitor unic din punctul de vedere al grandorii şi al sensului. E posibil ca tinereţea să nu aibă nici cea mai vagă idee că este înconjurată

de fantome, educată de fantome şi susţinută de fantome. Când citim cu voce tare din literatura trecutului - şi toată literatura aparţine trecutului - şi când împărtăşim tradiţii artistice, le oferim copiilor nu doar poveşti şi imagini de care să se bucure. Le sugerăm şi o fărâmă de modestie, corectând cu blândeţe tentaţia veşnică a tinereţii de a fi arogantă.

*

„Tradiţia este pentru comunitate ceea ce este memoria pentru individ", a spus poetul irlandez şi misticul celt John O'Donohue. „Dacă îţi pierzi memoria, te trezeşti dimineaţa, nu ştii unde eşti, cine eşti, pe ce te bazezi. Şi dacă îţi pierzi tradiţia, e acelaşi lucru."[14]

Dar ce tradiţie? Ei bine, depinde. Alfabetizarea culturală este un concept complicat, şi ce este inclus în el depinde de locul şi perioada în care trăieşte o persoană. în zilele noastre, educaţia informală a unui copil american modern începe cu versuri şi cântece de leagăn. Multe dintre cele mai cunoscute cântecele şi versuri sunt vechi de secole şi au origini controversate şi neclare în comerţul şi politicile Insulelor Britanice.[15] Faptul că au supravieţuit până în acest moment poate să pară puţin misterios - cine este Solomon Grundy pentru noi, şi de ce ar trebui să ne

pese de el -, dar, cu toate astea, ele contează, pentru că, din punctul de vedere al statutului lor de simboluri culturale, ele sunt prezente peste tot.[16]

Ca să luăm un exemplu drag nouă, *Noapte bună, Lună* presupune anumite cunoştinţe generale deloc neglijabile. Vă aduceţi aminte că în tablourile din marea cameră verde apar întâi „trei ursuleţi pe trei scăunele", care se referă la *Bucle-aurii şi cei trei ursuleţi,* şi apoi „vaca ce peste lună sare", care face aluzie la cântecul de leagăn „Hey, Diddle, Diddle".

Recunoaşterea acestor cântece de bază poate să meargă în ambele sensuri. Un copil care se întâlneşte cu *Noapte bună, Lună* fără să ştie nici un cântec de leagăn poate să descopere mai târziu o colecţie de povestiri Mama Gâscă şi să se gândească: Stai aşa, n-am mai văzut în altă parte o vacă ce sare peste lună? Dar dacă doar vede *Noapte bună, Lună* şi nu aude „Hey, Diddle, Diddle", vaca ce sare peste lună va fi o idee neancorată, fără rezonanţe mai adânci. Pe de altă parte, copilul care s-a întâlnit cu vaca în cântec şi vede apoi o referire la ea în *Noapte bună, Lună* se va identifica şi mai puternic cu iepuraşul din marea cameră verde: Heeei, ştie aceleaşi poveşti şi cântece ca mine!

In felul acesta, aluziile culturale sunt întreţesute şi se autoîntăresc, şi, asemenea

cuvintelor noi din vocabular, cu cât copiii ştiu mai multe, cu atât vor prinde mai multe din zbor.

E util faptul că cei mici iubesc modul în care se lovesc unele de altele şi se rostogolesc cuvintele care rimează. Poate că nu le pasă foarte mult de personaje precum Humpty Dumpty, Micuţa Domnişoară Muffet sau Bătrâna Doamnă Hubbard, dar majoritatea copiilor nu pot rezista ritmurilor unduitoare ale cântecelor de leagăn. (Am amintiri vagi cu mama mea cântându-mi *Ride a cock-horse to Banbury Cross.* In timp ce mă ţinea de mâini, mă sălta pe genunchii ei, aşa cum făcuse şi mama ei cu ea. La versul-cheie „And she shall have music *wherever* she goes!“, se prefăcea că mă scapă, iar eu chiuiam. Mi-am adus deodată aminte de toate astea când am văzut-o făcând acelaşi lucru cu fiica mea Molly, aşa cum, probabil, va face şi Molly într-o zi cu copiii ei.)

Amuzante când sunt cântate, şi oferind o ancoră culturală când sunt învăţate, rimele pentru bebeluşi sunt, întâmplător, şi o cale extraordinară de intrare în limbă.[17] Neurobiologa Maryanne Wolf şi alţii consideră că expunerea la aceste poezii tradiţionale poate fi de ajutor în creşterea acurateţei cu care un copil mic conştientizează cele mai mici sunete din cuvinte, cunoscute sub denumirea de

foneme. „înghesuite în interiorul lui «Hickory, dickory, dock a mouse ran up the clock'» şi al altor rime“, scrie Wolf în *Proust and the Squid,* „putem descoperi o varietate de potenţiale ajutoare pentru conştientizarea sunetelor - aliteraţia, asonanţa, rima, repetiţia. Sunetele din aliteraţii şi rime învaţă urechea tânără că de fapt cuvintele pot să sune la fel pentru că au prima şi ultima literă identice“.[18]

Mem Fox, scriitoare, ilustratoare şi susţinătoare a cititului cu voce tare, e de acord. „Pe copii îi distrează teribil sunetele săltăreţe şi jucăuşe din poezii“, observă ea în *Reading Magic.* „Odată ce copiii reţin multe rime preţioase în minte, vor avea un bagaj enorm de informaţie pe care îl vor actualiza în efortul de a învăţa să citească, un depozit frumos şi bogat de limbaj: cuvinte, fraze, structuri şi gramatică.“[19]

Aşa că, da, începem cu rime pentru bebeluşi şi le citim iar şi iar - poate cântându-le pe melodii improvizate, poate citind versiuni ale lor în spaniolă, franceză sau o altă limbă, ca să ne distrăm. Urmează poveştile tradiţionale şi basmele.

Basmele sunt şi ele atât de vibrante şi ciudate, atât de generatoare de fantasme, încât toate poveştile, toate versiunile şi toate reformulările lor ulterioare, toate analizele ştiinţifice şi exegezele lor ar putea umple singure Pădurea Neagră - sau

poate Sahara, pentru că apar de fapt în toate colţurile de lume. Ca să luăm un exemplu, variante ale basmului *Frumoasa şi Bestia*[20], în care au loc povestea de dragoste şi căsătoria dintre o fiinţă umană frumoasă şi un animal sau monstru charismatic, pot fi găsite în culturile zulu şi ale amerindienilor, în Bolivia, Birmania, Iran, India, Rusia, Japonia, Ghana şi în alte locuri din lume.

De ce rămân cu noi aceste poveşti şi de ce continuă să conteze, asemenea poeziilor pentru bebeluşi? Acest mister face parte din atracţia pe care o exercită operele vechi şi perene de artă. Ne îngrozesc cu orori şi ne prind în mrejele lor cu frumuseţe. Ne agită şi ne surprind. Caracterul neutru al personajelor lor („al treilea frate", „regina" sau „Jack") îi permite oricui să intre în pielea lor.[21]

Basmele codifică şi anumite fragmente de înţelepciune filozofică şi practică, aşa cum observa Vigen Guroian. Evident că e uşor să sesizăm preceptele morale din *Scufiţa Roşie.* Perrault mai că nu le pune în cuvinte cu implicaţiile sexuale ameninţătoare în versiunea pe care o dă poveştii. După ce a devorat-o pe bunică şi i-a luat locul în pat, lupul îi spune Scufiţei Roşii, când ajunge, să se dezbrace şi să i se alăture. Ea face asta - spre pierzania ei. în caz că am ratat metafora, Perrault o

explicitează în a doua jumătate a moralei poveştii (prima a fost la începutul acestui capitol):

Şi, rogu-vă, atenţi să fiţi,
Nu toţi lupii au patru picioare,
Glasul dulce al unei creaturi
blânde Poate ascunde o fire
necioplită şi crudă.
Cei tăcuţi, chiar fermecători de sunt,
Pot fi pricina celor mai mari probleme.

Privită din perspectiva mesajului de avertizare, *Scufiţa Roşie* pare să ajungă la noi printr-un şir lung de părinţi, care merge înapoi în timp, cu toţii strigând, generaţie după generaţie: „Atenţie! Fereşte-te de străinul care vorbeşte frumos!“ Bruno Bettelheim, în cartea *Psihanaliza basmelor,* afirmă că basmele le oferă copiilor acces la înţelepciunea trecutului: „Aceste poveşti constituie vehiculele iluminărilor profunde care au impulsionat omenirea de-a lungul existenţei sale pline de lungi vicisitudini, o moştenire care nu este oferită în nici o altă formă atât de simplu şi direct sau de accesibil pentru copii“[22].

Călătoriile mijlocite copiilor în cocioabe şi castele şi prin păduri întunecate, întâlnirile lor cu eroi, gnomi, uriaşi, canibali, animale vorbitoare, zâne care îndeplinesc dorinţe, vrăjitoare, lupi şi

vânători cu cuţite lucioase îngrozitoare - toate acestea ajung la ei, spune Bettelheim, „fascinante, deoarece copilul se simte apreciat şi profund înţeles în sentimentele, speranţele şi temerile lui, fără a fi târâte la suprafaţă şi analizate în lumina crudă a raţionalului care încă îl depăşeşte. Basmele îmbogăţesc viaţa unui copil conferindu-i o dimensiune magică pentru simplul fapt că el nu- şi dă seama exact cum l-au fermecat poveştile“[23].

Lucruri asemănătoare se întâmplă în cazul miturilor şi legendelor. Orfeu, Ariadna şi Minotaurul sunt mai bine conturaţi ca indivizi decât personajele lipsite de trăsături, elastice, ale basmelor. Cu toate astea, strădaniile şi nesiguranţele lor scot la iveală aspecte universale ale vieţii şi naturii umane pe care copiii le vor recunoaşte în acel mod obscur şi pe jumătate ascuns. Citirea cu voce tare a poveştilor despre greci, celţi, persani, romani sau vikingi ajută la stabilirea bazelor unei fundaţii intelectuale alcătuite din raţiune şi sentimente, din gândire şi cunoaştere. Copiii trăiesc poveştile ca pe nişte evenimente care-i emoţionează, chiar în timp ce adună şi stochează referinţe culturale importante.

Odată ce acest proces a început, copilul continuă să înveţe. In felul acesta, limbajul, poveştile şi imaginile din primii ani ai unei

persoane construiesc un eşafodaj imaginativ. Prin expunerea la o mare varietate de imagini şi poveşti, eşafodajul devine mai puternic şi mai substanţial. Cu timpul, se preschimbă într-un fel de bibliotecă internă de referinţe complet echipată cu lucruri ciudate şi interesante.

*

In 1943, când Antoine de Saint-Exupéry a publicat fabula lui de mici dimensiuni *Micul prinţ,* unul dintre critici i-a descris efectul într-un mod remarcabil şi premonitoriu. Cartea, scria criticul, „va arunca asupra copiilor o lumină blândă. Ii va atinge într-un loc care nu este mintea şi va străluci acolo până va veni vremea să o înţeleagă“[24]. Criticul era P.L. Travers, autorul cărţii *Mary Poppins,* care ştia câteva ceva despre simbolism şi emoţiile subliminale.

Fenomenul descris de Travers este, din anumite puncte de vedere, sursa magiei care reverberează în cea mai bună literatură pentru copii. Ca adulţi, putem să privim înapoi la cărţile pe care le-am iubit în copilărie şi ne putem aduce aminte ilustraţiile sau poveştile (sau unele paragrafe din poveşti) care au însemnat ceva pentru noi, chiar dacă nu putem relua intensitatea primei noastre reacţii. Dar de ce a contat la momentul acela? In asta

constă misterul. Aşa cum a observat marele Robert Lawson la un moment dat, „Nimeni nu poate să spună care detaliu minuscul al unui desen sau care frază aparent banală dintr-o poveste va fi scânteia care va lumina mintea unui copil şi care va străluci acolo până în ultima lui zi“[25].

E adevărat. Nu putem şti când se va petrece iluminarea sau ce va aprinde scânteia din puşcă, dar putem încuraja acest proces incendiar alegând intenţionat cărţi sofisticate şi pline de aventuri pe care să le împărtăşim copiilor.

*

Odată ca niciodată, un copil ar fi trebuit să aştepte până la liceu întâlnirea cu clasicii literaturii adulte şi capodoperele artei plastice. *Board books* accesibile înlesnesc acum procesul prin care aceste titluri şi imagini ajung în camerele copiilor, ca să fie morfolite de bebeluşi şi, sperăm noi, absorbite şi în alte moduri. Cărţile Baby-Lit de Jennifer Adams folosesc titlurile şi personajele din marile romane ca puncte de plecare pentru a-i învăţa pe copii culorile, categoriile şi alte concepte. Pentru seria Cozy Classics, Holman Wang şi Jack Wang s-au apropiat mult mai mult de poveştile originale, condensând radical romane precum *Război şi pace, Aventurile lui Tom Sawyer* şi *Mizerabilii* şi ilustrându-

le cu grupaje fotografiate ale unor figurine din fetru. Copiii - speră creatorii seriei - vor dezvolta asocieri atât de calde şi de favorabile cu aceste titluri clasice, încât îşi vor dori să citească romanele neprescurtate când vor fi mari.

L-am cunoscut pe Jack Wang la o cafenea lângă Ithaca College în New York, unde predă engleza.

— Problema, credem noi, e că aceste titluri clasice au devenit prea academice, a spus el, iar oamenii le percep doar în termeni foarte studiaţi şi se simt intimidaţi de ele. Le este frică să se bucure de romanele clasice ca de nişte poveşti, ceea ce şi sunt de fapt, înainte de orice, nu-i aşa? Naraţiuni foarte captivante care au rezistat pentru că spun o poveste extraordinară.

In seria Cozy Classics, metanaraţiunea este condensată la un nivel amuzant. De exemplu, textul lui *Moby Dick* în versiunea fraţilor Wang se citeşte astfel: Marinar, Barcă, Căpitan, Picior, Nebun, Navigare, Găsire, Balenă, Goană, Lovire, Scufundare, Plutire. Varianta aceasta lasă pe dinafară destul de mult - 206.040 de cuvinte, mai exact -, dar redă esenţa şi o parte din dramatismul, dacă nu chiar şi umorul originalului lui Melville.

— Ideea e că aceste poveşti aparţin tuturor, a subliniat Wang. Nu e vorba doar

de canonul occidental, oricine poate să simtă că aceşti clasici îi aparţin, pentru că sunt poveşti umane remarcabile. Vreau ca copiii mei să trăiască aproape de aceste poveşti, pentru că şi ele fac parte din moştenirea lor culturală.[26]

*

Bineînţeles, cultura nu este alcătuită doar din artă şi scriere, ci şi din atitudini, practici şi valori.

Lucrurile pe care le spunem când vorbim cu copiii despre poveşti şi imagini, aspectele pe care le accentuăm şi cele peste care sărim, toate le vorbesc despre felul în care *vedem* lumea. O carte cu imagini, dar fără cuvinte, le-a oferit cercetătorilor de la New York University ocazia fascinantă de a vedea modul în care părinţii pot transmite norme culturale diferite atunci când le citesc copiilor. Pentru studiul din 2015, cercetătorii au făcut înregistrări video cu mame dominicane, mexicane şi afro-americane în timp ce acestea le împărtăşeau copiilor lor mici povestea din cartea lui Mercer Mayer, *Frog, Where Are You?.* Pornind de la observarea similară a mamelor latinoamericane şi de origine chineză, cercetătorii au putut compara modul în care părinţii din medii diferite infuzau povestea cu propriile priorităţi.[27]

— Am descoperit că mamele construiau poveşti diferite, şi aceste poveşti se aliniau cu aşteptările lor şi cu accentele pe care le puneau pe ce este important de ştiut şi de învăţat, mi-a spus Catherine Tamis-LeMonda. Când citeau cărţi sau poveşti, mamele chineze aveau tendinţa să vorbească mult despre lecţia morală, despre regulile sociale şi ce ar trebui să faci şi ce nu. Spuneau lucruri de genul: „Vai, băieţelul a atins stupul! N-ar fi trebuit să facă asta. Albinele pot ieşi să-l rănească, nu se face aşa ceva!“ Foloseau povestea ca pe o modalitate de a impune reguli şi obligaţii. Mamele latinoamericane foloseau cartea ca să vorbească mai mult despre emoţii şi despre cum se simţeau oamenii. Iar mamele afro- americane foloseau cartea pentru a vorbi despre obiective, despre cât de mult trebuie să muncească băieţelul ca să găsească broasca şi despre cum trebuie să fie perseverent ca să reuşească, punând accentul pe perseverenţa individuală şi pe munca grea.[28]

Nici un copil nu este o insulă, ca să-l parafrazăm pe John Donne. Copiii vin din diverse familii. Ei sunt cele mai noi împletituri din frânghia omenirii, şi este corect şi frumos ca ei să cunoască ceva din ceea ce preţuiesc părinţii şi bunicii lor, având totodată acces la clasicii imaginaţiei

umane, care sunt ai noştri, ai tuturor.

Cultura contemporană va avea grijă de sine. Este energică şi zgomotoasă, şi viaţa copiilor e în general plină de ea. Mijloacele electronice îi vor ţine la curent. Când citim clasici apreciaţi împreună cu copiii şi împărtăşim poveşti cu ei, aceste lucruri ne ajută să le comunicăm ce vrem să ştie despre lume, îi putem ajuta astfel să descopere naraţiuni puternice şi tablouri pe care nu le vor găsi niciodată pe PBS Kids sau Instagram.

*

„Imaginile lucrurilor rămân impregnate în minţile noastre“, a spus umanistul renascentist Leon Battista Alberti. Şi cine se poate îndoi de asta? Lucrurile la care ne uităm determină ceea ce vedem, iar ceea ce vedem - *vedem* cu adevărat - devine parte dintr-un muzeu interior de tablouri şi referinţe, o colecţie mentală care, pentru majoritatea dintre noi, nu este rezultatul unui proces de colecţionare, ci este achiziţionată aleatoriu.

In cazul copiilor, avem ocazia să le arătăm artă şi ilustraţii care le vor hrăni minţile cu frumuseţe şi mister, simetrie şi fascinaţie. Cel mai simplu mecanism prin care putem face asta este alegerea cărţilor cu imagini pe care să le împărtăşim cu ei. E posibil ca frumuseţea pe care o vor

descoperi să fie dulce şi domestică, asemenea scenei în care micuţul Peter face o baie caldă după aventurile lui din *Ziua în care a nins* de Ezra Jack Keats sau celei cu iepurele-tată care îşi culcă copiii în patru paturi suprapuse din ilustraţiile lui Richard Scarry pentru cartea *The Bunny Book* de Patsy Scarry. Pot fi elegante sau impresionante, ca prinţesele somptuoase ale lui Walter Crane şi căpcăunii ireali ai lui Arthur Rackham. Acestea din urmă au ajuns la noi dintr-o perioadă numită Epoca de Aur a Ilustraţiilor, care a durat de la sfârşitul secolului al XlX-lea până în primele decenii ale secolului XX şi a marcat un fel de înflorire târzie, o renaştere secundară care a presupus utilizarea operelor artistice şi a designului grafic pentru cărţi şi reviste. Această perioadă ne-a adus delicatele fete de la ţară ale lui Kate Greenaway, caricaturile elegante şi îngrijorătoare ale lui John Tenniel, picturile realiste ale lui Howard Pyle, Jessie Willcox Smith şi N.C. Wyeth, ale cărui portrete de piraţi brutali şi lipsiţi de scrupule pentru *Comoara din insulă* vor reprezenta pe veci, pentru mulţi fani devotaţi, „gentlemenii norocului“ descrişi de Robert Louis Stevenson.

Puţin mai târziu, în amurgul Epocii de Aur de la mijlocul secolului, diverşi artişti extraordinari şi-au canalizat talentul spre

ilustraţiile pentru cărţile de copii: Eloise Wilkin, cu inocenţii ei cu obrăjori rotunzi, Garth Williams, maestrul desenelor sugestive în cărbune, şi Gustaf Tenggren, ale cărui linii şi culori sălbatice şi dezordonate i-au adus la viaţă pe *Tawny, Scrawny Lion* şi multe alte personaje.[29] Acesta a fost momentul de glorie al inegalabilei Margaret Wise Brown, care nu a fost ilustratoare, dar ale cărei scrieri au creat oportunităţi pentru Clement Hurd, cu imaginile sale saturate de culoare, şi pentru luminozitatea compactă a lui Leonard Weisgard.

Ii menţionez pe aceşti ilustratori de secol XIX şi XX pentru că, deşi din punct de vedere oficial Epoca de Aur s-a terminat, operele lor au rămas cu noi. Noi şi copiii noştri suntem norocoşi: avem acces la ce e mai bun din trecut şi la tot ce se creează mai bun astăzi. S-ar putea spune că ne bucurăm de o nouă Epocă de Aur, una marcată deopotrivă de aceşti artişti timpurii şi de ilustratori contemporani energici, precum Quentin Blake, Matthew Cordell şi Lauren Child, de geniul tulburător al lui Chris Van Allsburg şi Jon Klassen, de culorile vibrante ale lui Christian Robinson, ale Anei Castillo şi Râul Colon, de liniile atente ale lui Erin Stead, Brian Floca şi ale

Barbarei McClintock şi de acuarelele

vesele ale lui Suzy Lee, Jerry Pinkney, Chris Raschka, Meilo So şi Helen Oxenbury.

Poate că frumuseţea este în ochiul celui care priveşte, dar chiar şi ochiul poate fi dirijat, informat şi convins. Asemenea mamelor din studiul NYU, care, fiecare în parte, şi-a adus bagajul cultural într-o carte fără cuvinte, şi noi putem folosi timpul pe care îl petrecem cu copiii arătându-le ce considerăm *noi* că este frumos. Le putem transmite clar faptul că picturile şi sculptura - asemenea poeziei şi romanelor - nu sunt obiecte îndepărtate, ostile, care aparţin lumii adulţilor, ci expresii sofisticate ale creativităţii umane, care le aparţin în egală măsură şi lor.

— Să creăm o legătură cu arta este ceva extraordinar.[30] Când copiii văd o pictură acasă şi apoi în realitate, ea devine a lor, a spus Amy Guglielmo, scriitoare şi artistă care, împreună cu Julie Appel, a creat seria de *board-books* denumită Touch the Art[31].

Guglielmo preda la grădiniţă şi folosea multe opere de artă în lecţiile ei, iar într-o zi s-a dus cu elevii la Museum of Modern Art din New York. Totul a fost în regulă până când copiii au ajuns la o anumită galerie.

— Unul dintre ei a recunoscut tabloul lui Picasso *Cei trei muzicieni,* mi-a spus

Guglielmo, şi l-a *atins.*

A fost mustrat de paznicii muzeului - niciodată o experienţă plăcută -, dar dorinţa copilului de a lua contact fizic cu o pictură cunoscută a fost o sursă de inspiraţie. Guglielmo şi Appel s-au apucat să creeze cărţi în care să apară opere de artă dintr-o mare varietate de perioade şi stiluri, fiecare pagină şi fiecare operă având propriul său element tactil. In cărţile Touch the Art, copiii pot mângâia blana iepurelui lui Albrecht Dürer, pot să se joace cu marginea reală a unei feţe de masă în tabloul *Autumn of the Rooster* de Romare Bearden sau să tragă de tutuul unei balerine a lui De gas.

Sincer, e greu să nu atingi arta, indiferent de vârstă. Acum câteva clipe, fiica mea Phoebe a intrat la mine în birou şi a văzut un exemplar din cărţile astea, *Brush Mona Hair,* pe biroul meu.

— îmi place! a strigat ea şi, cum făcea când era mică, a atins cu degetele o şuviţă din părul Mona Lisei, a mângâiat coada din sfoară a calului lui Velázquez, a tras uşor de elasticul auriu din părul lui *Venus* de Botticelli şi s-a jucat cu dantela poleită care se ivea din gulerul unui tip zvelt dintr-un portret de Frans Hals. încă mai vrei să te căsătoreşti cu el, mamă? a rânjit Phoebe

la mine cu atitudinea enervantă a unui adolescent cu o memorie de elefant. (Cu ani în urmă, recunoscusem că-mi place *Cavalerul care râde.)*

N-a aşteptat răspunsul meu, dar a dat mai departe paginile, plimbându-şi degetul peste blana mirelui din tabloul lui Jan van Eyck, *Portretul soţilor Arnolfini,* atingând panglica din fetru de la pălărie şi colierul de diamante în relief pictat de Piero della Francesca în dublul portret al lui Federico da Montefeltro şi al soţiei sale, Battista Sforza, mângâind un cercel de perlă din faimosul tablou al lui Vermeer şi căutând fereastra care se deschide pentru a da la iveală asul de diamante din tabloul *Trişorul* de Georges de la Tour. Nu şi-a bătut capul cu ultimul tablou, un detaliu din *Madonna Sixtină* de Rafael, pentru că timpul şi uzura îi lipsiseră pe cei doi îngeraşi de penele lor pufoase de culoarea vinului roşu.

„Unele cărţi trebuie gustate, altele trebuie înghiţite, şi câteva trebuie mestecate şi digerate“, se spune că ar fi afirmat Francis Bacon. Credem că această afirmaţie avea de-a face cu calitatea (sau lipsa de calitate) a conţinutului cărţilor. Dar poate că doar a anticipat disponibilitatea pe scară largă a albumelor de artă în ediţiile rezistente pentru cei foarte tineri. Cititorii aceştia *au* obiceiul de

a morfoli pagini.

*

Cărţile ilustrate sunt o poartă de intrare în artă şi ilustraţii. Ele pot totodată lărgi orizontul estetic al unui copil. Acesta este scopul explicit al cărţilor pentru copii care explorează istoria artei, şi care încep de obicei cu picturile preistorice din peşteri şi se termină cu expresionismul abstract modern. Cartea lui Claire d'Harcourt *ArtUp Close* şi a lui Lucy Micklethwait *A Child's Book of Art: Great Pictures, First Words* sunt exemple bune în acest sens. Dar o carte nu trebuie să fie despre artă pentru a insufla gustul pentru artă. Prin intermediul cărţilor cu poveşti, copiii pot ajunge să aprecieze cu uşurinţă şi naturaleţe stiluri şi tradiţii diferite. De exemplu, oricine răsfoieşte cărţile cu imagini ale lui Chen Jiang Hong, care includ *The Magic Horse of Han Gan* şi *Little Eagle,* nu are cum să nu absoarbă culorile şi tuşele picturii clasice chineze. Delicateţea de filigran a miniaturilor persane şi mongole este transmisă în cărţi precum *Fortune* de Diane Stanley (văzută ultima dată în timpul orei de la bibliotecă organizată de Laura Amy Schlitz), *One Grain of Rice* de Demi şi (una dintre preferatele copiilor mei) *The Seven Wise Princesses,* repovestită de Wafa'

Tarnowska şi ilustrată de Nilesh Mistry. Culorile exuberante şi liniile groase ale artei aborigenilor australieni umplu cărţile lui Bronwyn Bancroft, printre ele numărându-se *Kangaroo and Crocodile: My Big Book of Australian Animals.*

Pentru mine, scopul lor nu este de a instrui sau de a solicita - „O *să vă* uitaţi la pozele astea şi o să vă *placă“* ci de a prezenta, familiariza şi încuraja cu blândeţe. Poate că un copil care se uită la bebeluşii graşi, materialele voluptuoase şi grotele în lumina lunii din cartea lui Maurice Sendak *Undeva, în lumea largă* nu ştie că absoarbe ceva din stilul romantic german - dar de fapt asta se întâmplă. Acelaşi lucru este valabil atunci când copiii explorează picturile concepute de Paul O. Zelinsky pentru *Rapunzel* şi *Rumpelstiltskin,* pătrunzând în peisajele ocru şi interioarele clasice ale Renaşterii italiene.

Am vorbit cu Zelinsky despre munca lui. Era la colegiu când s-a îndrăgostit de perioada Renaşterii şi mi-a spus:

— Cu *Rapunzel,* efectiv le-am demonstrat copiilor ce iubesc la arta Renaşterii italiene. Am început să pictez imagini concrete din picturile renascentiste şi să le folosesc. Totul a început de la copertă, care a fost copiată după un tablou de Rembrandt. M-am

gândit: Oare asta înseamnă că trişez? Ce urmăresc când procedez aşa?

Răspunsul - ca şi inspiraţia - a venit din trecut.

— In timpul Renaşterii, pictorii asta făceau, mi-a spus Zelinsky. Nimeni nu se aştepta la originalitate. Mai degrabă la opusul ei. Fiecare postură era o referinţă la altceva. Dacă erai educat, ştiai la ce face aluzie, a spus el, referindu- se la descoperirea antichităţilor greceşti şi romane care au declanşat renaşterea culturală.

Ca şi în cazul basmelor şi poeziilor pentru bebeluşi, fiecare referinţă culturală se putea baza pe un strat de înţelegere anterioară.

— Cu toţii suntem formaţi de lucrurile la care suntem expuşi, a conchis Zelinsky, şi, dacă ai experienţe vizuale bogate care au sens în copilărie, cum să nu-ţi alimenteze abilitatea de a vedea, de gândi şi de a simţi?[32]

*

Pentru ilustratorul David Wiesner, creatorul unor cărţi cu imagini şi fără cuvinte cum sunt Mr. *Wuffles!, Art & Max* şi *Flotsam,* scânteile care dau naştere flăcărilor importante s-au petrecut atunci când era copil şi se uita pe cărţile de artă de la biblioteca locală din New Jersey.

Wiesner s- a simţit atras de fundalurile subtile şi complicate ale picturilor renascentiste: „Priveşte peisajul acela din spatele *Mona Lisei“,* i-a spus reporterului cu care discuta despre o retrospectivă a muncii sale, *David Wiesner and the Art of Wordless Storytelling.*

> Bănuiesc că Da Vinci l-a inventat. Mie mi se pare că seamănă cu Marte sau cu un alt loc extraterestru
> - drumurile minuscule, dealurile şi arcadele; este fascinant.
> întotdeauna mi-a plăcut tabloul lui Bruegel *Vânători în zăpadă,* din motive similare. Ochiul se poate plimba de la siluetele din prim-plan, în jos pe deal, în oraş, trecând pe la toţi oamenii care se joacă sau muncesc, până ajunge în fundalul îndepărtat. Toate acestea sunt redate cu claritate absolută. Copil fiind, mă simţeam parcă absorbit în tablou. Era plin de poveşti.[33]

Aceste întâlniri timpurii reuşesc să rămână cu noi. Crescând într-un cămin evanghelic din Florida, scriitoarea şi editoarea Christine Rosen a fost şocată şi fermecată de o reproducere pe care a văzut-o într-o carte, a lui David cu capul lui Goliat pictat pe un scut florentin din secolul al XV-lea.

— Era o poveste pe care o ştiam foarte bine de la şcoala biblică, mi-a spus ea, capul însângerat al lui Goliat la picioarele

lui David, şi, cunoscând povestea, mă aşteptam să-i văd expresia triumfătoare. Dar David nu arată triumfător - pare mai degrabă îngrijorat. Ca şi cum tocmai a răpus un uriaş cu o piatră! îmi aduc aminte că am rezonat cu asta. Era vizualizarea unei poveşti din Biblie pe care o ştiam pe dinafară - şi efectiv m-a frapat. Ştii, nu e Venus din Milo, nici măcar vreo operă cunoscută de artă, dar efectiv am făcut *legătura.*[34]

Am avut şi eu acelaşi gen de experienţă. Pe când eram copil cu cheia la gât în zona rurală a statului New York şi, mai târziu, în Mâine, obişnuiam să studiez ilustraţiile curajoase, înfricoşătoare ale lui Heinrich Hoffman pentru *PetricăCiuf Zbârlit,* colecţia sadin 1845 de poveşti exemplare al cărorscop era să-i caricaturizeze pe moralizatorii cu sprâncene ridicatedin acea perioadă, dar pe careeu le-am luat de bune. Eram fascinată de lipsa de congruenţă dintre picturile fine, delicate ale lui Hoffman şi ororile la care erau supuşi copiii în ele. O fetiţă neascultătoare se joacă cu chibriturile şi se transformă într-o grămadă de cenuşă din care iese fum. Un copil care îşi suge degetul mare îşi pierde degetele în urma atacului unui

duşman cu picioare lungi şi foarfece ascuţite. Imaginile sunt îngrozitoare, şi nu reuşeam să mă uit în altă parte. Asemenea lui David Wiesner, am făcut şi eu rost de o carte cu picturi de Brueghel cel Bătrân. Mă uitam cu atenţie la scenele aglomerate cu ţărani care se distrează zgomotos la petrecerile de nuntă, sprijinindu-şi secerile în spatele căpiţelor de fân şi traversând zăpezile sub cerurile întunecate ale Ţărilor de Jos. Acum mi se pare evident - şi poate că mi se părea evident şi atunci - că studiul acestor picturi aprindea ceva în mintea mea. Timpul pe care îl petreceam studiindu-le urma să afecteze modul în care voi percepe lumea. Cumva, chiar şi când figurile erau groteşti, mi-au deschis drumul către perceperea frumuseţii.

*

„Oare nu e adevărat că ceea ce îţi face inima să tresară de frică îţi face şi mintea să funcţioneze?“ Această întrebare, pusă de istoricul de artă Jane Doonan, ajunge la esenţa modului în care imaginile ne pot afecta. „Plăcerea senzuală care poate fi derivată din imagini nu e ceva diferit, spune ea, dar are un rol special în elaborarea sensului pictural.“[35]

Implicarea în procesul de elaborare a „sensului pictural“ nu necesită mult timp, dar necesită linişte. Dacă vrem să-i ajutăm

pe copii să-şi dezvolte complet simţul estetic, ca să poată explora şi să fie sensibili la varietatea de emoţii şi idei pe care cărţile ilustrate le trezesc în ei, trebuie să protejăm spaţiul unde se petrece acest lucru. David Wiesner, Christine Rosen, Paul Zelinsky şi cu mine am beneficiat toţi de luxul de a face conexiuni personale între artă şi imagini într-o epocă dinaintea Internetului. E mai greu acum să găseşti timpul pentru acea transformare. Viaţa e mai ocupată şi e mai dificil să linişteşti mintea. Cu toate astea, capacitatea umană de a aprecia aspecte profunde şi frumoase rămâne prezentă, aşa că merită să găsim acest timp, iar efortul este justificat.

E nevoie de timp să privim şi să *vedem* cu adevărat ce e în fata noastră. In cazul cărţilor

5 >

ilustrate pentru copii, poate fi tentant pentru adulţi să răsfoiască paginile în ritmul lecturii textului. Deoarece cărţile din zilele noastre sunt

>

mult mai puţin locvace şi discursive chiar şi faţă de cele ale copiilor de acum jumătate de secol, un adult poate să treacă în viteză prin 32 sau 40 de pagini ilustrate în doar câteva minute.

Privitul intens sau „de aproape“, cum îl

numeşte Doonan, necesită o schimbare de viteză către o treaptă inferioară. „Dacă vrem să reuşim să extragem tot ce se poate dintr-o imagine - să o deschidem şi să ne întrebăm de ce ne simţim într- un anumit fel în faţa ei -, trebuie să ne uităm nu doar la ceea ce este reprezentat, ci mai degrabă la tot ce ne este prezentat şi să înţelegem *cum* şi şi ce“, i-a spus Doonan lui Jonathan Cott pentru cartea lui despre „viziunea primară“ a lui Maurice Sendak, *There's a Mystery There.* „Cu cât ştii mai mult, cu atât vei putea descoperi mai mult şi vei putea surprinde mai multe înţelesuri.“[36]

Ca profesionistă, Doonan este scufundată în artă şi în multiplele sale interpretări, dar metoda privitului „de aproape“ pe care o susţine este în totalitate accesibilă amatorilor, în acest caz fiind vorba de părintele care vrea să-şi ajute copiii să aprecieze la un nivel mai profund ilustraţiile din cărţile cu imagini.

In volumul lui Doonan despre acest subiect, *Looking at Pictures in Picture Books,* ea scrie: „Interpretarea completă a imaginilor presupune să fii atent la tot ce-ţi apare în faţa ochilor. Nu este imediat evident că de fapt calităţile unei imagini vin din stilul artistului, din alegerea materialelor sau compoziţie, nici cum îşi exercită efectele aceste mijloace picturale. Din momentul în care copiilor li se arată şi

li se spune cum liniile, formele şi culorile se pot referi la idei şi sentimente, ei pot explora tărâmul de dincolo de ceea ce este reprezentat ca atare. Colaborează cu artistul pentru a parcurge imaginea împreună“[37].

Ce înseamnă „să fii atent la tot ce-ţi apare în faţa ochilor“? Poate să însemne să fii atent la cât de drepte sau strâmbe sunt liniile de cerneală, la profunzimea şi abundenţa culorii sau la lipsa acesteia, la perspectivă sau la punctul de vedere (ne uităm la o scenă de sus, în sus sau o privim pe furiş de după un colţ?). Ce forme şi muchii predomină în imagini? Oamenii şi lucrurile prezentate par blânde şi uşoare sau răvăşite şi neliniştite? Fiecare dintre aceste decizii artistice contribuie la crearea senzaţiei pe care ne-o dă o operă de artă şi la generarea sensului pe care i-l alocăm.

Ce e minunat la acest tip de interogaţie în care îl antrenăm pe copil este că ea poate fi jucăuşă, experimentală şi deschisă. Putem vorbi aici despre revelaţiile inteligente ale istoricilor de artă şi artiştilor valoroşi, dar, în contextul domestic, totul rămâne de explorat. Nu este un test şi nu există note. Există doar un adult şi un copil care se scufundă în imagini, observă cum se simt, ce gândesc, şi discută despre asta.

*

Când ne antrenăm în jocul cu copiii noştri şi cu operele creative din trecut, fie că este vorba de cărţi de poveşti, romane, tablouri sau ilustraţii, din când în când vom ajunge la descrieri care ne uimesc şi ne displac. E de înţeles. începuturile secolului XXI sunt o perioadă de reexaminări sociale, istorice şi estetice intense. Mai ales în cărţile pentru copii, există un impuls puternic de a diversifica poveştile şi povestitorii pentru a reprezenta mai bine panoplia vastă a experienţei umane. Totuşi, împreună cu această atitudine lăudabilă şi expansivă a apărut şi un dispreţ din ce în ce mai mare faţă de operele care nu reuşesc să reflecte noile tendinţe. Există o tentaţie puternică să percepem trecutul prin prisma atitudinilor şi tabuurilor noastre contemporane - şi să-i considerăm pe locuitorii săi penibili şi inadecvati. Ne credem mult mai luminaţi, dar oamenii au mereu tendinţa asta.

Saga unor pierde-vară tineri pe Mississippi, o autobiografie romanţată a vieţii în Vestul Sălbatic, o aventură într-un tărâm în care se poartă turbanele, guvernat de „un popor înţelept, înstărit, curtenitor, crud şi străvechi“[32]: multe romane clasice pentru tinerii cititori scot la iveală existenţa unor atitudini

retrograde. E posibil ca modul în care autorii lor înfăţişează religia, etnia, culoarea pielii şi mai ales sexele şi diferenţele pline de viaţă dintre ele să nu fie în concordanţă cu sensibilităţile modeme.

Aceasta este o problemă de scurtă durată în cazul romanelor, dar una de lungă durată în cultură. Când fraţii Wang s-au dus prima dată la o editură cu ideea unei serii Cozy Classics pentru copii mici, un editor speriat a obiectat: „Nu cred că ar trebui să rescrieţi *Mândrie şi prejudecată,* fiindcă termenul «prejudecată» nu este potrivit într-o carte pentru copii şi, dacă e s-o publicăm, trebuie să-i schimbăm titlul“. Jack Wang râdea de parcă nu-i venea să creadă când mi-a povestit tărăşenia. „Noi voiam să spunem: chiar nu înţelegeţi ideea? Oamenii ştiu cartea asta şi le place mult. In nici un caz n-o să schimbaţi titlul acestei cărţi atât de apreciate!“[38] Faptul că un editor a propus să schimbe titlul unui roman de Jane Austen este un semn al neliniştilor duse la extrem în vremurile noastre.

Cu mult înainte de era noastră digitală, un scriitor american pe nume Walter Edmonds a scris ficţiune istorică pentru tineri şi a câştigat premii pentru asta. Când a acceptat una dintre aceste distincţii, Edmonds a observat, cu argumente care se

aplică şi în cazul nostru, că „Prezentul *este* important, dar azi va fi mâine în mai puţin de douăsprezece ore, tot aşa cum, în urmă cu mai puţin de douăsprezece ore, era acel mâine imprevizibil. Prezentul acesta pentru care mulţi se agită atât de tare abia dacă e o clipire de pleoapă pe chipul timpului. Trecutul e la fel de viu ca noi“[39].

Culturile umane sunt profunde şi dinamice, la fel de insondabile precum oceanul cu poveşti al Măriei Tatar, la fel de schimbătoare şi de complexe precum tapiseria lichidă a lui Salman Rushdie. In acest context, e normal să ne lovim de anacronisme. Lumea nu mai e ca pe timpul lui Safo, Dryden, Hans Christian Andersen, Lucy Maud Montgomery şi chiar E.B. White. Felul în care oamenii trăiesc şi gândesc s-a schimbat, adeseori în bine. Totuşi, e înţelept din partea noastră să nu presupunem că, dintre toate fiinţele care s-au născut vreodată, întâmplător noi suntem cei care le ştiu pe toate.[40]

*

Evident că epoca noastră nu e nici pe departe prima care să se îngrijoreze din cauza presupoziţiilor culturale anterioare. La începutul secolului al XlX-lea, când lectura cu voce tare era o modalitate populară de petrecere a timpului liber în căminele vorbitoare de limbă engleză, un

bărbat pe nume Thomas Bowdler s-a temut că operele lui William Shakespeare, neprelucrate şi citite cu voce tare, nu erau potrivite pentru universul domestic. Bowdler, ale cărui giumbuşlucuri literare au dat naştere verbului io *bowdlerize,* care înseamnă a modifica sau îndepărta din text fragmentele ofensatoare, a scos un volum menit să evite orice neplăceri. Geniul de secol XVI al lui Shakespeare era, în opinia lui Bowdler, afectat de elemente care ar putea fi considerate „problematice“ în zilele noastre. Aşa că a scos tot limbajul deocheat şi subînţelesurile vulgare cu dublu sens, precum şi referinţele catolice care ar fi putut să jignească publicul anglican cumpărător de cărţi. Titlul volumului epurat care a rezultat este sublim prin prolixitatea sa comică: *The Family Shakspeare* [sic], *In Which Nothing is Added to the Original Text but those Words and Expressions are Omitted Which Cannot with Propriety be Read Aloud in a Family (Shakspeare* [sic] *pentru familie, textul original la care nu s-a adăugat nimic, dar din care au fost omise acele cuvinte şi expresii care, în spiritul decenţei, nu pot fi citite cu voce tare într-o familie).*[41]

Acum s-ar putea să ni se pară o prostie, precum şi o mare aroganţă, dar Bowdler avea intenţii bune. Dorea ca urechile tinere

şi vulnerabile să nu fie lezate. Din acest punct de vedere, motivaţia sa nu era aşa de diferită de cea a unei mici edituri din Chicago care, în 2011, a tipărit ediţii epurate ale *Aventurilor lui Tom Sawyer* şi *Aventurilor lui Huckleberry Finn* de Mark Twain.[42]

Spre meritul ei, The American Library Association a condamnat excluderea cuvintelor care îl deranjează pe cititorul modern. „Twain a folosit intenţionat cuvântul care începe cu «n» pentru că ura rasismul şi sclavia“, a declarat la momentul acela directorul biroului ALA pentru Libertate Intelectuală. „Copiii care citesc această carte merită să aibă şansa de a o face cu atenţie şi în întregime, de a înţelege şi a pune întrebări cu privire la motivele pentru care [Twain] a folosit cuvântul şi de a le permite apoi profesorilor, părinţilor şi bibliotecarilor să răspundă la aceste întrebări.“[43]

Perfect adevărat - şi putem duce ideea chiar mai departe. E uşor să-l iertăm pe Mark Twain, pentru că ştim că era bine intenţionat. E mai dificil s-o facem în cazul scriitorului needucat şi care nu se căieşte, care a validat, prin personaje de ficţiune, percepţii devenite inacceptabile din punct de vedere social.

In cartea de memorii literare a Laurei Miller *TheMagician’s Book,* ea

conştientizează dilema cititorului: „Cum să acceptăm partea întunecată a unui scriitor fără să ne pierdem capacitatea de a ne bucura de carte şi de a o valoriza“.

Miller scrie: „Prejudecata este respingătoare, dar, dacă ar trebui să ne curăţăm rafturile de toate cărţile mari pătate de câteva idei detestabile, nu ne-ar mai rămâne nimic de citit - nimic în afară de scrierile noi şi monoton de virtuoase. Pentru că adevărul gol-goluţ este că Virginia Woolf *a fost* o snoabă îngrozitoare, iar Milton, un şovin“[44].

Aşa a fost şi Rudyard Kipling, un colonist al vremurilor sale - şi un extraordinar scriitor de cărţi de aventuri. Cărţile Laurei Ingalls Wilder din seria „Căsuţa din prerie“ oferă indicaţii valoroase despre viaţa şi atitudinea americanilor albi în timpul expansiunii spre vest de la finalul secolului al XlX-lea. Nu putem ignora faptul că, prin intermediul personajelor sale, Wilder dă glas unor prejudecăţi care acum ne deranjează. Cititorii moderni tresar când simt ura şi teama mamei (Ma) faţă de indieni. Tatăl pare mai împăciuitor, şi chiar respectă într-o anumită măsură civilizaţia dislocată de cea care îl reprezintă. (Lipseşte, bineînţeles, celălalt punct de vedere: în opera lui Wilder, nu aflăm

părerea unei mame indiene despre colonişti, nici pe cea a unui tată indian despre practicile străine ale ocupanţilor albi.) In *Tărguşorul din prerie,* există şi o scenă celebră în care tatăl (Pa) şi alţi bărbaţi din Dakota de Sud apar vopsiţi cu negru pe faţă şi cântă şi dansează într-un spectacol de care par să se bucure toţi locuitorii oraşului.[45]

Oare copiii din zilele noastre ar trebui să ştie că au existat astfel de atitudini şi au avut loc astfel de evenimente? Li se va permite să ştie asta, pe măsură ce trec anii şi cărţile sunt republicate? Sau scenele şi personajele problematice vor fi aruncate la groapa memoriei şi făcute să dispară?

Ray Bradbury s-a folosit de romanul său *Fahrenheit 451,* apărut în 1953, ca să atragă atenţia asupra pericolului pe care armatele celor ofensaţi îl reprezintă pentru literatură. Intr-o desfăşurare incredibilă a evenimentelor - luând în considerare faptul că cenzura şi distrugerea poveştilor problematice sunt două dintre cele mai importante idei care animă cartea -, editorul personal al lui Bradbury a cenzurat în ediţiile ulterioare anumite pagini fără acordul autorului. Odată cu trecerea anilor, Bradbury a început să primească plângeri legate de defecte ale romanului său, cum ar fi şovinismul masculin.

Intr-o postfaţă la ediţia din 1979 a romanului *Fahrenheit 451,* lui Bradbury i-a scăpat declaraţia: „E o lume nebună, şi va deveni şi mai nebună dacă le permitem minorităţilor, fie că e vorba de pitici sau uriaşi, urangutani sau delfini, responsabili nucleari sau protectori ai apelor, celor care sunt pro-computere sau neo-luddiţi, imbecili sau înţelepţi să se amestece în estetică“.

„O carte poate fi arsă în mai multe feluri“, a scris Bradbury, „iar lumea e plină de oameni care aleargă peste tot cu chibrituri aprinse.“ Era valabil acum 40 de ani, e valabil şi acum. E important să reţinem că arta şi literatura aparţin ultimei generaţii şi generaţiilor viitoare în aceeaşi măsură în care ne aparţin şi nouă. Nu avem dreptul să-i edităm şi cenzurăm pe clasici potrivit gusturilor noastre, aşa cum nu aveau nici victorienii dreptul să invadeze Galeria Uffizi şi să picteze o pânză peste *Venus* a lui Botticelli.

*

Nimic din cele menţionate nu înseamnă că, atunci când citim acasă, suntem obligaţi să rostim cu voce tare fiecare cuvânt. In spaţiul privat, ne putem permite anumite libertăţi. în unele cazuri, s-ar putea să fim obligaţi să o facem: după ce i- am citit Florei prima oară repovestirea *Iliadei* de

Gillian Cross, nu mi-a mai permis niciodată să-i descriu moartea lui Hector. Versiunea lui Cross e mult mai puţin tulburătoare decât a lui Homer, şi totuşi trebuia neapărat să mă opresc în clipa în care Ahile îşi aruncă suliţa spre gâtul descoperit al lui Hector. Flora ştie cum se desfăşoară scena, dar nu vrea să fie purtată prin ea. Când ajungem la acel pasaj, mi se îngăduie doar să spun „Hector a murit".

Acest gen de adaptare la reacţie este o parte din ceea ce face ca lectura cu voce tare să fie o experienţă atât de plină de viaţă. Putem adapta cititul la copil şi în funcţie de noi înşine. Unii părinţi sar peste momentul îngrozitor în care vânătorul o împuşcă pe mama lui Babar. Unii copii, precum un băieţel pe nume Theo, preferă să se ascundă când ajung la pagina respectivă decât să privească scena îngrozitoare. Asta e bine! Există multe motive pentru care ne putem ajusta lectura pe parcurs. Unii cititori sar peste pasajele descriptive lungi de teamă că publicul şi-ar putea pierde răbdarea. O mamă pe care o cunosc nu dorea ca fetiţa ei s-o audă spunând „Taci din gură!", chiar şi cu vocea unui personaj fictiv, aşa că, atunci când cuvintele apăreau în text, spunea, în schimb: „Fă linişte!"

Scena mea preferată de intervenţie

literară nu e din viaţa reală, ci dintr-un serial TV din anii 1960, *Ce vrăji a mai făcut nevasta mea,* dintr-un episod în care vrăjitoarea roşcată Endora stă împreună cu nepoţica ei, Tabitha, şi-i citeşte o bine-cunoscută poveste:

> A fost odată ca niciodată o vrăjitoare drăguţă şi bună care trăia într-o căsuţă din turtă dulce în pădure. Nu deranja pe nimeni şi nici nu făcea nici un rău, înţelegi asta, Tabitha?
>
> Din păcate, într-o zi, doi huligani mici şi obraznici pe nume Hansel şi Gretel au descoperit căsuţa din turtă dulce. Ei bine! Fără urmă de zăbavă, cei doi mâncăi i-au rupt pervazul ferestrei şi l-au mâncat! Tu ce părere ai despre asta? Evident că vrăjitoarea cea drăguţă şi-a făcut griji. Ce vreau să spun este că nimănui nu-i place vandalismul, nu?[46]

Prin inversarea poveştii lui *Hansel şi Gretel,* vrăjitoarea îşi atinge mai multe scopuri: în timp ce se cuibăreşte cu nepoţica ei, împărtăşeşte cu ea o poveste clasică şi, în acelaşi timp, face loc şi criticii ei idiosincrasice. Deşi nu e cazul să acordăm unei scene retro de televiziune prea multă greutate, într-o zi, Tabitha va putea să-şi citească singură povestea şi va vedea diferenţa dintre cuvintele scrise şi cele pe care bunica i le-a „citit". Şi va învăţa ceva din asta.

Nu le facem copiilor nici un serviciu dacă îi protejăm de creaţiile transcendente ale imaginaţiei, chiar dacă asta înseamnă că trebuie să-i familiarizăm cu idei şi presupuneri dificile şi cu personaje pe care nu am vrea să le admire. Ca şi viaţa, literatura nu se supune regulilor. Ea ridică întrebări morale, culturale şi filozofice. Ei bine, unde găsim un loc mai bun decât acasă pentru a vorbi despre aceste lucruri? Povestea omenirii este dezordonată şi imperfectă. E plină de culoare şi de pericole, creaţie şi distrugere - de cruzime şi mârşăvie, prejudecată şi ură, dragoste şi comedie, sacrificiu şi virtute. Nu trebuie să ne temem de ea. E o prostie să o ascundem şi să ne prefacem că istoria nu s-a întâmplat. E mult mai bine să vorbim cu copiii noştri despre ce credem referitor la aceste subiecte, folosind cărţile ca punct de plecare în discuţie.

„Adesea, marea artă a fost făcută de oameni răi“, spune scriitoarea Camille Paglia. „Şi ce dacă?“[47]

*

E posibil să nu putem controla opiniile care creează valuri în cultura mare, dar avem alternativa drumului privat. Acasă, asemenea tatălui lui Chan Guangcheng, putem citi ce ne place. Dacă le citim copiilor, variat şi fără teamă, le putem lărgi

sufletele şi îmbogăţi minţile şi, făcând asta, le oferim un loc în care să abordeze idei care ar putea fi prea dureroase sau ciudate ca să le discute în altă parte.

„Până la urmă, istoria sunt oamenii“[48], observa o altă scriitoare dinainte de era Internetului, Elizabeth Janet Gray, autoarea cărţii *Adam of the Road* - pentru care a câştigat medalia Newberry -, a cărei acţiune se petrece în Anglia secolului al XlII-lea. Perspectiva istorică, spunea Gray, „ne oferă o înţelegere profundă a ceea ce înseamnă să faci parte dintr-un lung lanţ al vieţii, care a dăinuit ani de zile înaintea noastră şi va dăinui mulţi ani după noi, cu obiceiuri şi evenimente diferite din multe puncte de vedere, dar cu probleme şi aspiraţii, dureri şi bucurii umane care rămân, în esenţă, aceleaşi. Conştientizarea faptului că nu suntem singuri, fără ajutor, conferă culoare şi bogăţie experienţelor noastre actuale, ne întăreşte forţa morală şi ne rezolvă ezitările“[49].

Nu suntem naufragiaţi pe o insulă pustie cu o singură carte care să ne ocupe tot restul zilelor. Le putem amesteca. Le putem citi copiilor noştri *Căsuţa din inima codrilor* de Laura Ingalls Wilder şi *The Birchbark House* de Louise Erdrich[50] şi îi putem lăsa să vadă - îi putem lăsa pe autori să le *arate* - cât de asemănătoare cu a lor este viaţa unei fetiţe care are fraţi

enervanţi, care trăieşte aproape de munca câmpului şi trebuie să se implice în sarcini scârboase, obositoare, şi cât de diferită părea expansiunea către vest în funcţie de casa şi mediul social în care trăiai. Soluţia pentru aspectele problematice din orice carte nu constă în mai puţine cărţi, ci în mai multe.

Suntem norocoşi să avem acces la mai multe cărţi, poveşti, picturi, sculpturi şi alte forme de artă decât oamenii din orice altă perioadă a istoriei. Avem şcoli, biblioteci şi muzee, librării adevărate şi leviatani online care ne vor vinde volume noi şi vechi, reale şi virtuale, scumpe şi cu discounturi mari. Prin intermediul Proiectului Gutenberg, putem lua gratis clasicii de pe Internet.

Nici o carte nu trebuie să rezolve toate problemele. Dacă problema este că literatura exprimă puncte de vedere învechite, soluţia e să le citim copiilor noştri mai multe cărţi de toate felurile. Cu cât le citim mai mult, cu atât sunt mai multe voci; cu cât sunt mai multe voci, cu atât e mai multă imaginaţie; cu cât e mai multă imaginaţie, cu atât sunt mai multe puncte de vedere; cu cât sunt mai multe puncte de vedere, cu atât este mai mare libertatea de gândire; şi, cu cât copiii au parte de mai multă libertate de gândire, cu atât e mai bine.

„Chiar dacă întreaga omenire, cu o singură excepţie, ar fi de aceeaşi părere, omenirea n-ar fi mai îndreptăţită să reducă la tăcere acea unică persoană decât ar fi îndreptăţită aceasta din urmă să reducă la tăcere întreaga omenire“, scrie filozoful John Stuart Mill, care, de vreme ce tot ţinem socoteala defectelor, era şi un soţ adulter ranchiunos. „Insă răul făcut prin împiedicarea exprimării unei opinii este ceva deosebit: prin el, întreaga specie umană este prădată, atât posteritatea, cât şi generaţia actuală, iar cei ce nu sunt de acord cu opinia în cauză sunt chiar mai mult prădaţi decât cei ce o susţin. Dacă acea opinie este corectă, atunci lor li s-a răpit ocazia de a trece de la eroare la adevăr; dacă ea este greşită, ei pierd ceva la fel de profitabil, şi anume imaginea mai clară şi senzaţia mai vie a adevărului, produsă prin coliziunea acestuia cu eroarea.“[51]

Nu vă temeţi. Lăsaţi poveştile să curgă. Există modalităţi simple şi raţionale de a ne comunica optimismul şi deschiderea în timp ce acceptăm limitările (aşa cum le considerăm noi) celor care au păşit înaintea noastră. Unul dintre cele mai bune modele pe care le-am văzut puse în practică pentru gestionarea subiectelor volatile în discuţiile cu copiii vine dintr-o carte publicată acum aproximativ un secol,

A Child's History of the World, scrisă de un profesor din Baltimore pe nume Virgil Hillyer. Capitolele sunt scurte, pline de detalii atrăgătoare, şi redau excentricităţile trecutului prin gândire şi puncte de vedere proaspete. In discuţia din carte despre Vârsta de Aur grecească, aflăm despre un bărbat pe nume Fidias care a construit, din fildeş şi aur, o imensă statuie a Atenei pentru Partenonul din Atena.

„S-a spus despre Fidias că a fost cel mai mare sculptor care a trăit vreodată", scrie Hillyer,

> dar a făcut un lucru pe care grecii îl considerau o crimă şi pentru care nu avea să fie iertat. Noi nu percepem nimic aşa de rău în fapta lui, dar ideile grecilor despre bine şi rău erau diferite de ale noastre. Iată ce a făcut. Pe scutul statuii Atenei pe care el o concepuse, Fidias a sculptat propriul chip şi pe cel al prietenului său, Pericle. Erau doar o parte din decoraţiunile de pe scut, şi aproape nimeni nu a observat. Dar, conform ideilor grecilor, era un sacrilegiu să pui imaginea unei fiinţe umane pe statuia unei zeiţe. Când atenienii au descoperit ce făcuse Fidias, l-au aruncat în închisoare, şi acolo a murit.

în acea carte, într-un fragment scurt, există o perspectivă istorică într-o doză

raţională, tolerantă şi potrivită vârstei: „Noi nu percepem nimic aşa de rău în fapta lui, dar ideile grecilor despre bine şi rău erau diferite de ale noastre“.[52] Trecutul este o ţară străină. Acolo lucrurile se fac altfel. Copiii pot înţelege asta.

In acest context, cititul cu voce tare poate deveni un act de respect faţă de generaţiile care au trăit înaintea noastră, de rezistenţă umană în faţa ochiului scrutător al cenzorului. A apăra literatura clasică nu e totuna cu a apăra prejudecăţile. Este un argument în favoarea simpatiei şi a deschiderii către trecut, precum şi către persistenţa prezentului. Este o recunoaştere a faptului că, aşa cum noi îi judecăm pe cei din vremuri apuse, tot aşa vom fi şi noi judecaţi de generaţiile viitoare. Trăsături ale vieţii noastre contemporane pe care le considerăm ineluctabile sau inevitabile vor constitui, pentru generaţiile care vor urma, dovezi ale limitărilor, prostiei, depravării, lipsei noastre de viziune. Prezentul, aşa cum spunea Walter Edmonds, „abia dacă e o clipire de pleoapă pe chipul timpului“.

Aşa că, da, când citiţi cu voce tare, intraţi neapărat în dialog cu operele geniale, imperfecte ale trecutului. De ce nu? Cărţile pe care le citiţi vor îmbogăţi vieţile copiilor voştri mult timp după ce cresc şi pleacă de acasă.

Şi atunci…

Păi, s-a terminat. Cărţile de bebeluşi rupte, teancurile de cărţi ilustrate scoase din supracoperţile lor, cărţile cu colţurile îndoite, clasicii cartonaţi şi romanele noi, cu paginile lor proaspete - toate sunt depozitate, vândute sau date de pomană. Aţi luptat în bătălia cea bună, aţi alergat până la finalul cursei. V-aţi făcut treaba.

Sau nu?

Câteodată e posibil să uităm că în viaţa familiei există mai mult de o singură forţă importantă. Plăcerea şi valoarea cititului cu voce tare se întind dincolo de momentul în care părinţii le citesc copiilor. Stimularea intelectuală pe care o aduce, conexiunea emoţională, senzaţia ciudată a literaturii împărtăşite; toate astea se întâmplă şi atunci când adulţii le citesc adulţilor, când fraţii le citesc fraţilor şi când, într-o zi, copiii deveniţi adulţi le citesc cu voce tare părinţilor.

30. Vezi şi Charles Perrault, *Poveştile mamei mele găsea,* tr. Muguraş Constantinescu, Omegapress, Bucureşti, 1992, care nu cuprinde însă morala în versuri de la finalul poveştilor. Traducerile din Perrault îmi aparţin.

31. „Aceste cuvinte trebuie rostite cu o voce puternică pentru a-l speria pe copil că lupul o să-l mănânce“ (fr.).

32. C.S. Lewis, *Cronicile din Narnia,* voi. 5, *Călătorie cu Zori de zi,* tr. Irina Oprea şi Radu Paraschivescu, Arthur, Bucureşti, 2020, p. 63.

CAPITOLUL 8 DIN LEAGĂN PÂNĂ ÎN BASTON

De ce cititul cu voce tare nu îmbătrâneşte niciodată

Citeşte mai rar, fată dragă, pe Kipling trebuie să-l citeşti rar. Uită-te cu atenţie unde sunt virgulele, ca să afli pauzele fireşti. Este un scriitor care s-a folosit de condei şi cerneală. îşi ridica adesea privirea de pe pagină, îmi închipui, se uita pe fereastră şi asculta păsările, aşa cum fac mulţi scriitori solitari. Unii nu ştiu numele păsărilor, însă el le ştia. Ochiul tău e prea iute şi nord-american. Gândeşte- te la viteza condeiului lui. Dacă nu, ce teribil, ce noduros şi chinuit ar fi primul paragraf.

*—Michael Ondaatje, The English Patientr^*

Nu cu mult timp în urmă, o femeie pe nume Linda Khan stătea stingherită lângă un pat de spital din Houston, Texas. Lângă ea era întins tatăl ei de 88 de ani. Inima nu-i mai funcţiona bine. Avea nevoie de operaţie.

Totuşi, nu asta o deranja pe Khan. Ce o deranja era că, toată ziua, ei doi nu făcuseră altceva decât să discute mărunţişuri deprimante, îşi iubea şi admira tatăl, şi întotdeauna avuseseră conversaţii bune, dar acum părea scufundat în contemplarea iritată a problemei sale. Vorbea despre mâncarea proastă din spital, despre teste, doctori, diagnostic, potenţialele consecinţe. Anvergura intereselor sale odinioară vaste părea să se fi micşorat la dimensiunea unei camere. în ceea ce o privea, Khan avea senzaţia asemănătoare că lumea de afară se îndepărta, se deconecta, devenea irelevantă.

— Chiar e dificil să stai lângă cineva în spital, mi-a spus Khan mai târziu. Trece prin atâtea stări şi pare să nu existe nici un alt subiect de discuţie decât situaţia medicală.

Căutând în jur ceva care să-i schimbe tatălui ei gândurile, lui Khan i-a căzut

privirea pe un raft de cărţi pe care oamenii i le aduseseră acestuia în dar la spital. Tatăl ei fusese întotdeauna un mare cititor, dar în ultima vreme îi lipseau energia şi concentrarea.

în clipa aceea, Khan a avut o revelaţie. A luat un exemplar al cărţii *Tânărul titan,* biografia lui Winston Churchill scrisă de Michael Shelden, şi a început să citească din ea cu voce tare.

— Dispoziţia şi atmosfera s-au schimbat imediat, mi-a spus ea. L-a scos din blocajul gândurilor despre boală. Nu era un televizor stupid şi nici ceva care să-i obosească mintea sau ochii, pentru că eu eram cea care citea.

In după-amiaza aceea, Khan i-a citit tatălui ei timp de aproape o oră. A fost o uşurare şi o plăcere pentru amândoi. Cititul i-a oferit fiicei o modalitate de a se reconecta cu tatăl ei şi de a-l ajuta într-o situaţie pe care altminteri nu o putea influenţa. Ascultatul i-a permis tatălui să se ridice, prin sunetul vocii fiicei sale, din solipsismul bolii şi să revină pe terenul implicării intelectuale mature, unde se simţea din nou el însuşi.

— Acum e de multe ori internat, a spus Khan, şi mereu îi citesc cu voce tare. De obicei istorii militare sau biografii, nu ce aş citi eu în mod normal, dar are gusturi bune. Sunt fericită.[1]

Pentru Neil Bush, spitalizările din amurgul vieţii celebrilor săi părinţi, George H.W. şi Barbara Bush, au devenit ocazia să-şi achite o datorie de recunoştinţă. „Când eram mic, [mama] ne citea mie şi fraţilor“, i-a spus el unui reporter în primăvara lui 2018. In perioada în care părinţii săi erau internaţi sau ieşeau din spital, spunea el, „am citit cărţi despre politica externă a tatălui meu şi, mai recent, memoriile mamei mele“.

Bush a continuat, cu vocea gâtuită de emoţie, „Iar să citim împreună povestea vieţii lor fascinante a fost pentru mine, ca fiu al lor, o binecuvântare extraordinară“.[2]

A doua zi după ce a dat interviul, mama sa a murit la vârsta de 92 de ani.

Citindu-le părinţilor bolnavi, Linda Khan şi Neil Bush au revenit la o modalitate tradiţională de a-i consola pe cei bolnavi. în plus, s-au aflat într-o companie istorică selectă. în multitudinea de bărbaţi şi femei care, de-a lungul secolelor, au uşurat izolarea unei persoane iubite citindu-i cu voce tare, îl putem număra pe marele Albert Einstein. Sora lui, Maja, suferise un atac cerebral pe la vârsta de 65 de ani şi a rămas imobilizată la pat tot restul vieţii. Potrivit unei relatări fermecătoare din *New Yorker,* genialul frate mai mare al Majei se ducea sus în dormitorul ei în fiecare seară şi

stătea aproximativ o oră, citindu-i din greci: „Empedocle, Sofocle, Eschil şi Tucidide primesc tributul celei mai avansate şi abstracte ştiinţe moderne în fiecare seară, prin vocea liniştită a acestui frate iubitor care îi ţine companie surorii lui“[3].

După cum ştim, Einstein era un bărbat care aprecia gândirea elevată. Poate că datorită inteligenţei sale supraomeneşti era atât de sensibil la chinul unei minţi active blocate într-un corp muritor. Cu ani înainte, la sărbătorirea zilei de naştere a fizicianului teoretician Max Planck, Einstein vorbise despre nevoia umană de a transcende aspectele brute ale vieţii cotidiene:

> Cred că unul dintre cele mai puternice motive pentru care oamenii se îndreaptă spre artă şi ştiinţă este nevoia de a scăpa de viaţa zilnică, cu cruzimea sa dureroasă şi monotonia fără speranţă, din cătuşele dorinţelor noastre mereu schimbătoare. O fire echilibrată simte nevoia să evadeze din viaţa personală în lumea percepţiei şi gândirii obiective; această dorinţă poate fi comparată cu nevoia irezistibilă a orăşeanului de a evada din vecinătăţile gălăgioase şi aglomerate în tăcerea din vârful munţilor, unde ochiul cutreieră liber prin aerul pur şi nemişcat şi urmăreşte cu bucurie contururile

odihnitoare aparent menite să dureze veşnic.[4]

E posibil ca o persoană afectată de vârsta înaintată sau de boală să aibă nevoie de ajutor ca să scape de „cruzimea dureroasă şi monotonia fără speranţă“ a circumstanţelor sale. Aceasta este cu siguranţă situaţia personajului principal din romanul din 1992 al lui lui Michael Ondaatje, *Pacientul englez.* Cu arsuri pe cea mai mare parte a corpului, bărbatul mai e activ doar în gândurile sale, şi tânăra soră medicală de origine canadiană care îi citeşte cu voce tare îl mutilează în permanenţă pe Kipling.

„Gândeşte-te la viteza condeiului lui“, o roagă
el.

Rugămintea pacientului englez este un bun memento că cititul cu voce tare trebuie să fie făcut cu grijă şi prietenie. Nimeni nu vrea să audă o voce monotonă care citeşte fără să fie atentă la cuvinte sau la cel care ascultă. In cel mai bun şi înălţător caz, experienţa devine o operă de artă pe care cititorul o face să apară din nimic şi o dăruieşte ascultătorului. Opera de artă este alcătuită din cuvintele scriitorului şi muzica pe care o compun ele când ajung la ureche, combinate în relatarea unei poveşti care produce ceea

ce dramaturgii radiofonici numeau imagini ale sunetului sau „teatrul minţii“.

Există şi un element de actorie: frazarea şi intonaţia cititorului, pauzele dintre cuvinte şi propoziţii, timbrul vocii, căldura şi răceala ei. Toate aceste lucruri sunt comunicate într-o experienţă estetică complexă care e la fel de trecătoare precum respiraţia şi la fel de consolatoare precum atingerea fizică, cum am văzut în cazul bebeluşilor de la NCU.

Şi mai este şi dăruirea de sine. Când le citim altora, le arătăm că ei contează pentru noi, că vrem să prelungim timpul, atenţia şi energia ca să le aducem ceva bun. In capitolele anterioare am văzut cum funcţionează acest lucru în familiile tinere, cum poveştile împărtăşite pot crea legături între părinţi şi copii şi cum îi pot purta pe valurile unui tsunami neurochimic. Aceeaşi magie se petrece când toţi cei implicaţi au devenit de mult adulţi.

*

A fost o surpriză neplăcută pentru Lauri Hornik când fiica ei a anunţat-o, la vârsta de 10 ani, că serviciile de cititor ale mamei nu mai erau necesare. Ruby voia să citească singură, cu viteza mai mare a propriilor ochi.

— A fost un moment foarte trist pentru

mine, dar a trebuit să fiu de acord, mi-a spus Hornik.

Au trecut trei ani şi lectura cu voce tare părea o plăcere de domeniul trecutului, când a apărut un complex întâmplător de factori: Hornik şi partenerul ei, Peter, se pregăteau să plece într-o călătorie de cinci ore cu maşina prin munţii Adirondacks; semnalul de telefonie mobilă era slab, şi Hornik tocmai pusese mâna pe manuscrisul nepublicat al cărţii pentru adolescenţi mult aşteptate în 2017, *Un şir infinit de ţestoase* de John Green. Ca preşedinte şi editor al Dial Books for Young Readers, Hornik era una dintre primele persoane din domeniul ei care vedeau cel mai recent roman al lui Green după *Sub aceeaşi stea.* îşi dorea foarte mult să se scufunde în carte, dar simţea să ar fi nepoliticos din partea ei să citească singură, în timp ce Peter conducea.

— Nu mai aveam răbdare, mi-a spus ea, aşa că am început să-i citesc lui Peter manuscrisul cu voce tare, şi cred că am mers câteva ore în care eu i-am citit lui, pentru că nu ne puteam opri. Cititul cu voce tare a fost o experienţă extraordinară: a trăi *în* mintea personajului principal. Dacă citeşti cu voce tare o povestire la persoana întâi, cu atât mai mult *eşti* acel personaj. Aşa că pentru mine a fost ceva foarte profund şi plin de înţelesuri. Mai

cred şi că, atunci când nu citeşti cu voce tare, te grăbeşti oarecum, încât fiecare propoziţie nu rezonează neapărat în acelaşi fel ca atunci când o citeşti cu voce tare.[5]

Rezonanţa se realizează cel mai bine când cititorul nu se grăbeşte. După cum a atras atenţia pacientul englez, e foarte la îndemână pentru ochi să fie „prea iute şi prea nord-american“, comprimând, alunecând, sărind şi percepând doar sensul imediat. Urechea are nevoie de un ritm mai stabil. Intr-adevăr, prin natura sa deliberată, cititul cu voce tare ne forţează să interactionăm cu textul cum ne spunea Vladimir Nabokov că trebuie să procedăm.

„Literatura trebuie luată şi făcută fărâme, apucate şi stoarse bucată cu bucată“, scria la un moment dat romancierul; „Şi numai atunci aroma sa va putea fi mirosită în palmă, apoi încercată şi întinsă cu poftă pe limbă; şi numai după aceea savoarea ei rară poate fi apreciată la adevărata valoare, iar bucăţile rupte şi strivite se vor îmbina la loc în mintea ta şi-ţi vor dezvălui frumuseţea unităţii, la care ai contribuit cu o parte din propriul tău sânge“.[6]

Când suntem expuşi la un text citit cu voce tare, cuvânt cu cuvânt, limba capătă greutate şi valoare pentru noi chiar în timp ce devenim parte din ea. Efectul nu e doar

unul plăcut. Senzaţia de comuniune şi de stimulare intelectuală pe care o oferă cititul cu voce tare pare - efectiv - să susţină sănătatea şi bunăstarea atât a cititorului, cât şi a ascultătorului.

*

într-o după-amiază de iunie, în nordul Londrei, nu cu mult timp în urmă, vreo şase persoane în vârstă stăteau aşezate confortabil pe scaune în jurul a două mese rotunde de la etajul patru al unui centru pentru cei vârstnici şi neputincioşi.[7] Afară, norii atârnau grei şi apăsători pe cer. înăuntru, spaţiul pentru întâlniri era plăcut, asemenea unui hol de hotel, cu covoare moi şi rafturi cu cărţi. Nu mirosea a medicamente, şi nu găseai nici un semn al catastrofei violente care marcase vieţile acestor persoane.

O femeie mai tânără, Kate Fulton, tocmai îi servise pe toţi cu ceai fierbinte, şi acum le împărţea foi capsate.

— Bun, a spus Fulton în timp ce se aşeza pe scaun, avem o povestire de Doris Lessing.

— Doris Lessing, a îngânat-o cineva.

— Cred că a mers la aceeaşi şcoală cu mine, s- a auzit un glas tărăgănat.

Fulton a zâmbit.

— Vreau doar să vă aduc aminte că nu există alte reguli în afară de...

— Să ascultăm.

— Nu, nu asta. Să nu citiţi înainte!

Cei din jurul mesei s-au amuzat. Toţi ştiau asta. Explicaţia era pentru mine.

— Scopul acestui grup este tocmai acela de a fi conectaţi cu totii simultan la literatură, <u>mi</u>-a spus Fulton, aşa că, atunci când ne oprim, vedem unde am ajuns. Şi evaluăm. Ne aflăm doar într-un anumit moment din timp.

S-a întors înapoi către grup.

— Sunteţi toţi gata? Bine, o să încep. *Zbor,* de Doris Lessing. *Zbor.*

— Mai trăieşte?

— Nu, a murit, a spus Fulton, aşa că azi îi aducem un omagiu.

După o pauză, a început să citească. Rostea cuvintele tare şi clar. Era atentă când apăreau virgulele.

— „Deasupra capului bătrânului se afla porumbarul, un raft ridicat pe picioroange de lemn şi tapetat cu sârmă, plin de păsări gălăgioase şi agitate. Lumina soarelui rupea mici curcubeie pe piepturile lor cenuşii. Urechile îi erau vrăjite de uguitul lor, mâinile întinse către preferatul său, un porumbel dresat, o pasăre tânără cu corpul pufos care rămase nemişcată când îl văzu şi întoarse cu viclenie spre el un ochi sticlos. «Frumos, frumos, frumos», spuse

el.“

Majoritatea bătrânilor de la mese stăteau nemişcaţi, cu feţele aplecate pentru a urmări povestea în broşurile primite. în spatele ochelarilor negri, o femeie oarbă îşi întorsese faţa către cititoare. Camera era plină de o inteligenţă liniştită şi concentrată. Se simţea prezenţa unei înţelegeri deschise şi interesate în acest grup de oameni, ale căror accente - galez, teuton, de expatriat englez - te duceau cu gândul la diaspora de după război, care îi adusese pe toţi în cartierul majoritar evreiesc Golders Green. Toţi erau supravieţuitori ai Holocaustului, cu poveşti la fel de variate ca şi accentele lor. Mai multe femei aveau doctorate, una dintre ele predase literatura la o universitate. Singurul bărbat, un londonez binedispus din sud, se descria ca fiind „Deloc inteligent. La coada clasei!“.

Indiferent cum fuseseră vieţile lor luate separat, petreceau acum împreună o oră şi jumătate în fiecare săptămână, bucurându-se de literatura citită cu voce tare.

— „Părul i-a căzut pe spate unduindu-se luminos în bătaia soarelui..

Când Fulton ajunse la finalul primei pagini, se auzi o fâlfâire blândă şi prelungă în timp ce oamenii dădeau pagina.

— „...iar picioarele ei lungi şi goale se îndoiau asemenea tulpinilor de frangipani,

tulpini maro strălucitoare pe fundalul florilor palide“, a continuat cititoarea, descriind-o pe nepoata adolescentă care îl supără pe bunicul ei, îngrijitorul de porumbei din povestirea lui Lessing. Bărbatul o vede pe fată şi pune repede porumbelul la loc. Cele două personaje se salută precaute. Există un motiv de tensiune între ele.

In acest punct, Fulton a ridicat ochii din text.

— Bun, a spus ea, unde credeţi că ne aflăm?

— La ţară?

— Lângă o cale ferată.

— Ce părere aveţi până acum despre bătrân?

— Are o dispoziţie cam schimbătoare.

— Schimbătoare? Ce te face să crezi asta? a întrebat Fulton.

— A, păi hotărăşte deodată să-şi închidă pasărea preferată într-o colivie.

— Corect. înainte era bine, dar deodată s-a schimbat ceva în dispoziţia lui, nu-i aşa? Când s-a întâmplat asta?

— Când a văzut-o pe fiica lui - nu, pe nepoata lui - balansându-se pe poartă, a spus bărbatul.

— Da, ce crezi că simte? a întrebat Fulton. Gândiţi-vă la el, stă jos - plasaţi-l în spaţiu -, e la ţară, nu ştiu unde există pământ roşu, ştie cineva? Dealuri, câmpii,

undeva unde există pământ roşu?

*

Până la momentul vizitei mele la Golders Green, Kate Fulton citise cu voce tare grupului în fiecare săptămână timp de cinci ani, după ce renunţase la cariera ei ca avocat pentru a „hrăni sufletul mai degrabă decât contul din bancă“, cum spunea ea. Grupul îşi desfăşura întâlnirile sub auspiciile The Reader, o organizaţia neguvernamentală fondată în 2002 de Jane Davis, profesoară la Universitatea din Liverpool, care îşi dorea să scoată marea literatură din turnul de fildeş şi să o ducă în locuri unde trăiesc oamenii obişnuiţi, mai ales acolo unde ei suferă.

The Reader sponsorizează sute de grupuri din Marea Britanie, nu neapărat doar pentru oameni în vârstă. Există grupuri pentru elevi de şcoală şi copii abandonaţi, adolescenţi şi deţinuţi, pacienţi în unităţi de reabilitare neurologică şi în spitale psihiatrice, dependenţi de droguri care se recuperează şi oameni bolnavi de Alzheimer, precum şi pentru asistente medicale şi alte persoane epuizate care oferă îngrijire.

Indiferent de compoziţia grupului, protocolul este acelaşi. Facilitatorii sunt antrenaţi să aibă un ton calm, modulat, să nu interpreteze teatral, pentru ca limbajul

autorului să ajungă la ascultători într-o formă curată şi neîmpodobită. Câteodată, alte persoane prezente la masă vor citi cu schimbul materialul din săptămâna respectivă, care, în majoritatea cazurilor, constă într-o povestire scurtă şi câteva poezii.

— Trebuie să mă asigur că destinaţiile imaginare în care îi duc sunt variate, mi-a spus Fulton.

> Săptămâna trecută am mers la un magazin de magie cu H.G. Wells. Ne plimbăm pe o stradă rusească alături de Cehov, mergem undeva cu Maupassant sau doar reparăm o uşă cu Rose Tremaine.
>
> Le place foarte mult. Am avut o doamnă care nu vorbea niciodată. Nu uitaţi, aceşti oameni au avut un trecut foarte dificil, chiar dacă au fost în lagăr doar până la vârsta de 8 ani. Te poate afecta imens. Această doamnă fusese evacuată, dar nu ştiam asta, pentru că nu vorbea niciodată. Am citit o poezie, „The Arrow and the Song" a lui Longfellow, care e despre prietenie. Deodată a spus:
>
> — Kate, ştii că ăsta e un cântec.
>
> Nu mai vorbise niciodată înainte de asta. Am spus:
>
> — Ai vrea să ni-l cânţi?
>
> Şi chiar l-a cântat! A început să plângă. Lacrimile îi curgeau şiroaie pe faţă şi a spus: am fost evacuată în timpul

> războiului şi eram într-o clădire de pompieri, şi de atunci nu am mai auzit cântecul, şi tocmai mi-ai redat copilăria.
> Când eşti în astfel de grupuri, vorbind despre poveşti, se poate întâmpla orice. Pur şi simplu nu ştii ce urmează.

— Mă face să *gândesc,* a spus persoana nevăzătoare din grupul lui Fulton. Iţi foloseşti mintea şi descoperi lucruri care te interesează şi despre care nu vorbeşti în mod normal. Afli detalii despre diferite poveşti. E surprinzător şi ce poţi afla despre alţi oameni. Nu e ca şi cum ai fi la şcoală şi ţi se predă. Este o relaţie amicală.

— Interacţionezi cu alţi oameni, a explicat un bărbat.

— Aduce literatura la viaţă, a spus altă femeie. Auzi ceva şi vorbeşti despre lucrul respectiv. Te poţi pune în pielea protagonistului. Te stimulează. Altfel, te uiţi la pereţi sau la televizor sau faci altceva de genul ăsta.

*

Avem motive să credem că grupurile de lectură de acest fel le oferă participanţilor mai mult decât beneficii vagi şi anecdotice.

„La nivel emoţional, este o hrană extraordinară“, a spus Paul Higgins, unul dintre primii voluntari ai organizaţiei The Reader, care până la urmă a devenit primul ei salariat. „Nu am beneficiat toţi

de acea experienţă minunată, aproape primordială, de a ni se citi când eram copii şi de a fi liniştiţi aşa. Interesant este că, dacă li se oferă ocazia, oamenii, în special cei în vârstă, spun adesea: «E atât de relaxant».

Oamenii se bucură de o afecţiune plină de grijă prin intermediul literaturii, prin intermediul reţelei care se construieşte astfel, al firului existenţei care se derulează de la o săptămână la alta. Bunătate, dragoste şi frumuseţe. Cu asta ajungi la oameni. De asta e atât de fascinantă."

Intr-un studiu din 2010, derulat în Marea Britanie, adulţii care participau o dată pe săptămână la grupuri de lectură au raportat o capacitate mai bună de concentrare, mai puţină agitaţie şi o abilitate crescută de a socializa. Autorii studiului au pus aceste îmbunătăţiri în mare parte pe seama „dietei bogate, variate şi non-prescriptive a literaturii serioase"[8] pe care o consumă membrii grupului, ficţiunea[9] fiind cea care încurajează senzaţiile de relaxare şi calm, poezia, cea care favorizează concentrarea, iar poveştile de orice fel, cele care dau naştere la gânduri, sentimente şi amintiri.

E posibil să mai existe şi un alt beneficiu dezirabil pe termen lung al distracţiei oferite de literatura serioasă. Cercetări

recente de la Yale University au descoperit că oamenii care citesc de plăcere trăiesc în medie cu doi ani mai mult decât cei care nu citesc şi că, mai mult decât atât, cititul cărţilor pare să aibă un efect protector mai mare decât cititul ziarelor şi revistelor. „Asta probabil pentru că cititul cărţilor antrenează mai mult mintea cititorului“, a explicat Avni Bavishi de la Yale. „Implicarea cognitivă ar putea explica de ce vocabularul, gândirea, concentrarea şi abilităţile de gândire critică sunt îmbogăţite prin expunerea la cărţi.“ Literatura, a spus ea, „poate promova empatia, înţelegerea socială şi inteligenţa emoţională, care sunt procese cognitive ce pot mări durata de viaţă“.[10]

Poate că şi mai entuziasmante sunt efectele cititului cu voce tare asupra oamenilor care suferă de boala Alzheimer. Un articol din 2017 scris de specialiştii de la Universitatea din Liverpool atrage atenţia asupra unei promisiuni potenţiale enorme nu doar pentru 800.000 de bărbaţi şi femei afectaţi de demenţă în Marea Britanie, ci şi pentru suferinzii de Alzheimer de pretutindeni.

„Citirea împreună a unui text literar nu valorifică doar forţa lecturii ca proces cognitiv: ea acţionează ca o prezenţă socială puternic unificatoare, ce le permite cititorilor să trăiască în acelaşi timp o

experienţă subiectivă şi una comună“, scriu autorii studiului.

Acest aspect e destul de uşor de apreciat, dar e mai mult de atât. „Cercetările sugerează că procesarea neuronală internă a limbii, care are loc când o minte citeşte un vers complicat dintr-o poezie, are potenţialul de a galvaniza circuitele mentale existente şi de a influenţa reţelele emoţionale şi funcţia memoriei.“[11]

(Cum îmi spunea Morten Christiansen de la Corneli, „Experimentarea limbajului şi utilizarea lui chiar contează pe parcursul vieţii. Limbajul seamănă puţin cu un muşchi. Se va atrofia dacă nu e folosit“[12]. în Japonia, unde există o populaţie mare de persoane în vârstă, specialiştii analizează cum pot fi îmbunătăţite abilităţile cognitive cu puţină lectură şi matematică zilnică, abilităţi care s-au tocit din cauza vârstei şi neutilizării lor. In 2016, cercetătorii de la Universitatea Tohoku au adunat un grup de persoane în vârstă care să beneficieze de „terapia învăţării“ timp de şase luni. Aceasta presupunea ca voluntarii să facă calcule matematice simple şi să citească fragmente scurte din texte japoneze cu voce tare. Până la finalul experimentului, mulţi dintre subiecţi au înregistrat îmbunătăţiri cognitive.)[13]

Pentru mulţi oameni care se întâlnesc în

fiecare săptămână ca să citească cu voce tare, o parte din plăcere vine din simpla uşurare psihologică de a se afla în compania altora. Bărbaţii şi femeile care trăiesc singuri sau care sunt închişi în spitale, aziluri de bătrâni sau închisori pot avea doar rareori contact cu alţii, sau contactul are loc mai ales din motive practice, tranzacţionale şi ierarhice. E posibil să nu aibă multe ocazii de a intra în legătură cu alte persoane de pe poziţii de egalitate, ca să nu mai vorbim de experienţa lecturii poeziilor sau a povestirilor scurte cu voce tare. Cu o candoare afectată, un deţinut într-una dintre cele mai cunoscute închisori din Marea Britanie a descris cum a fost pentru el să participe la sesiunile Reader: „E ca şi cum literatura «ridică ştacheta» şi îl lasă pe cititor să se simtă ca un explorator al unei lumi diferite, sau măcar privilegiat pentru că a putut să arunce o privire într-un ţinut «de pe altă lume». Atmosfera generală a grupului, de relaxare şi liniştire, mă atrage şi pare *să-mi satisfacă o anumită nevoie despre care nu ştiam că există în mine".*[14] *(Sublinierea îmi aparţine.)*

*

Viaţa modernă poate fi singuratică şi izolată. Odată cu apariţia revoluţiei digitale, singurătatea ca fenomen cultural

pare să se intensifice.[15] Conform unei evaluări recente, procentele celor singuri s-au dublat din anii 1980. In zilele noastre, în Statele Unite, mai mult de 40% dintre adulţi suferă într-o anumită măsură de izolare.

Suntem animale sociale, cum spunea Aristotel. Senzaţia că eşti separat de ceilalţi şi singur poate antrena consecinţe dramatice. Oamenii care se simt singuri au de trei ori mai multe şanse să sufere de anxietate şi depresie, potrivit unui studiu danez recent. Inimile singure au un risc de două ori mai mare de a muri de afecţiuni cardiace.[16]

„Lumea suferă de o epidemie de singurătate. Dacă nu putem reclădi conexiuni sociale puternice şi autentice, vom continua să ne depărtăm de ceilalţi“, a scris recent în *Harvard Business Review* fostul administrator al sănătăţii publice (*surgeongeneral)* din SUA, Vivek Murthy. Această epidemie dăunează nu doar minţilor şi inimilor noastre, a susţinut el, ci şi corpurilor noastre: „Singurătatea provoacă stres, iar stresul cronic pe termen lung duce la creşteri mai frecvente ale hormonului-cheie al stresului, cortizolul. Acesta este legat şi de nivelurile crescute de inflamaţie din corp. La rândul său, inflamaţia afectează vasele de sânge şi

alte ţesuturi, sporind riscul de afecţiuni cardiace, diabet, afecţiuni articulare, depresie, obezitate şi moarte prematură. Stresul cronic poate pune stăpânire şi pe cortexul prefrontal al creierului, cel care gestionează procesele de luare a deciziilor, planificarea, reglarea emoţională, analiza şi gândirea abstractă“.

Aceasta este o listă îngrozitoare de suferinţe, având în vedere cât de simplu şi de ieftin e remediul. Cititul are o putere extraordinară de a alina şi consola, scoţându-i pe cei singuri din izolare şi oferindu-le celor bolnavi un răgaz în suportarea greutăţii epuizante a bolii.

Nici măcar nu suntem singura specie care beneficiază de pe urma lui. Şi pentru câini e benefic[17], motiv pentru care, începând cu 2014, voluntarii de la American Society for the Prevention of Cruelty to Animals le-au citit animalelor pentru a le ajuta să-şi revină din traumă.

— Acum zece sau cincisprezece ani eram efectiv singura persoană care lucra cu cei neglijaţi sau cu cazurile de abuz, a spus Victoria Wells, directorul organizaţiei pentru comportament şi training, când ne-am întâlnit la sediul ASPCA din Manhattan. Au fost situaţii în care câinii erau izolaţi în carantină, pentru că veneau la noi şi erau bolnavi. Nu se puteau ridica, fiindcă erau trataţi pentru afecţiuni grave. Voiam să

interacţionez cumva cu ei, dar nu-i puteam scoate afară ca să lucrez cu ei în mod fizic. Din punct de vedere medical, nu era bine pentru ei. Aşa că stăteam cu ei, în faţa cuştilor lor, şi cântam la chitară şi din gură. Le cântam Beatles. Am observat cum câinii foarte fricoşi şi care stăteau în fundul cuştilor, tremurând şi ferindu-se, se târau încet spre partea din faţă. Păreau că ascultă şi erau din ce în ce mai relaxaţi.[18]

Reacţia câinilor la muzică a dus în mod natural la ideea de a le citi cu voce tare. Era o modalitate practică de a permite unui număr mare de voluntari să aibă grijă de animalele aflate în recuperare fără să fie nevoie să interacţioneze cu câinii într-un mod direct, care poate fi intimidant. Wells şi colegii ei au elaborat cu grijă un protocol pentru a minimaliza stresul. Voluntarii de acum sunt antrenaţi să folosească un ton egal, liniştitor, şi să nu stea cu faţa direct spre câini, ca să nu pară ameninţători. Materialul este la latitudinea cititorilor. Sunt voluntari care le ţin pe animale la curent cu evenimentele la ordinea zilei citindu-le ziare, unii preferă cărţile pentru copii, şi alţii aleg ficţiunea pentru adulţi. In ziua când am trecut pe acolo, o cântăreaţă de operă pensionată citea thrillerul *sci-fi* din 1967 *Fuga lui Logan* pentru şase câini găzduiţi într-un şir de cuşti din sticlă. Am sesizat multe

lătrături gălăgioase când a început, dar, curând, vocea ei s-a pogorât asupra lor asemenea unei pături audio, şi animalele s-au aşezat în poziţii relaxate.

— Câinilor chiar le place să li se citească, mi- a spus Wells. Cred că faptul că nu e ceva ameninţător, dar implică totuşi atenţie, este aspectul cel mai benefic pentru ei. Am observat că ajută realmente în schema standard de tratament comportamental. Câinii sunt mult mai atenţi la noi, în general par să se simtă mai confortabil în cuştile lor (pentru că e ca şi cum ar sta într-un acvariu, şi, când oamenii se apleacă asupra lor, asta poate fi foarte intimidant), şi chiar îi pregăteşte pentru situaţia în care oamenii trebuie să treacă pe lângă ei, iar cei care adoptă vin să se uite la ei şi să-i ia, poate, acasă. Cred că acel ton liniştitor şi egal al vocii şi prezenţa cuiva care să le ţină companie le face cu adevărat foarte bine.

Dacă până şi câinilor le merge mai bine atunci când le citim cu voce tare, nu e deloc surprinzător că şi oamenilor li se întâmplă la fel, fie că e vorba de ceva intenţionat, ca în cazul grupurilor britanice de lectură, sau de ceva ce se petrece într-un moment de linişte într-o cameră de spital sau într-un drum lung cu maşina prin munţii Adirondacks.

Pentru adulţi, literatura împărtăşită prin

voce devine o ocazie de a se întâlni, de a forma prietenii şi de a se autodescoperi. Este un balsam pentru inimile singure şi o modalitate de evadare din medii în care libertatea - deopotrivă mentală şi fizică - e limitată. Oferă atât o conexiune în momentul prezent, cât şi, într-un mod profund, o legătură cu bogăţia vastă a experienţei umane. „Citeşti ceva ce credeai că ţi s-a întâmplat doar ţie, şi descoperi că i s-a întâmplat acum o sută de ani lui Dostoievski“, a observat James Baldwin. „Asta e o mare consolare pentru cel care suferă şi se luptă, pentru cel care crede că e singur. De aceea este arta importantă. Arta nu ar fi importantă dacă viaţa nu ar fi importantă, iar viaţa este importantă.“[19]

*

Arta literară ne ajută să trăim mai mult şi, dacă ne bucurăm de ea cu voce tare, ne face mai deştepţi, mai fericiţi şi mai conectaţi. E chiar posibil ca - extrapolând poate din cercetarea de la Universitatea Tohoku - postura de cititor, de rapsod să fie ea însăşi bună pentru trup şi suflet.

Antyllos, medicul grec din secolul al II-lea, credea acest lucru. El recomanda recitări zilnice pacienţilor săi ca pe un fel de tonic prielnic pentru sănătate.[20] A avut ideea neobişnuită cum că anumite combinaţii de cuvinte ar fi mai sănătoase

decât altele: „Ar fi ideal să se recite versuri epice din memorie, dar, dacă acest lucru nu este posibil, ar trebui să fie vers iambic, elegie sau poezie lirică. Totuşi, poemele epice sunt cele mai bune pentru sănătate“[21].

Cumva, nu văd mulţimi de entuziaşti ai sănătăţii şi stării de bine grăbindu-se să se apuce de recitarea poemelor epice pentru a se feri de dureri, dar aceia dintre noi care adoră cititul cu voce tare vor fi primii care vor spune că simt cu adevărat cum are loc ceva bun pentru sănătate atunci când vorbesc mai mult. Vocea umană este puternică, şi, când e pusă în slujba unor texte frumoase, efectul poate fi o încântare atât în interior, cât şi în exterior.

Cititul pentru un soţ, un frate sau un părinte poate să pară un efort puţin cam mare - atât de departe de activitatea obişnuită a majorităţii oamenilor, încât e oarecum excentric şi uşor ciudat. Linda Khan mi-a spus că, chiar înainte de a începe să-i citească tatălui ei aflat în spital biografia lui Churchill, a fost tentată să pună cartea la loc. Părea bizar şi chiar nepotrivit să pretinzi să-i citeşti unui om care toată viaţa lui fusese mereu puternic şi independent. Nu voia ca el să simtă că l-ar trata cu superioritate. Frica ei nu-şi avea locul, după cum ştim; amândoi au ajuns să aprecieze experienţa respectivă.

Asemenea multor altora care trec peste ciudăţenia de moment a cititului cu voce tare pentru un adult, au fost şi ei, împrumutând o expresie a lui Wordsworth, surprinşi de bucuria acelei activităţi.

Cine nu ar vrea aşa ceva? Intr-o seară, cu mulţi ani în urmă, un prieten de-ai mei s-a dus în sufrageria familiei sale după cină şi a luat în mână un exemplar din *The* romanul despre Războiul Civil scris de Michael Shaara. Fără să se gândească mult la ce face, a început să citească prefaţa cu voce tare. Imediat i s-a alăturat fiul mai mare, care avea cam 12 ani atunci. Puţin mai târziu, a venit soţia lui, urmată de cele două fiice ale cuplului, care, la 6 şi 8 ani, nu erau probabil publicul potrivit pentru o introducere în vieţile lui Robert E. Lee şi Joshua Chamberlain, dar voiau să participe la acel moment din familie. In câteva minute, toată lumea părea atât de relaxată şi de atentă, încât prietenul meu a continuat să citească. A citit cam o oră în seara aceea. In seara următoare, a luat din nou cartea după cină, şi în următoarea la fel, până când a terminat-o. Prietenul meu mi-a spus că acea experienţă de a se bucura împreună de literatură rămâne una dintre cele mai fericite amintiri ale familiei sale, despre care încă mai discută când se întâlnesc toţi.

— Aş vrea să-ţi pot spune că a devenit o tradiţie să citim împreună în fiecare seară, după ce am terminat *The Killer Angels,* mi-a mărturisit el, dar nu am mai făcut asta niciodată. Nu ştiu de ce. Cred că pur şi simplu eram ocupaţi.

Prietenul meu se gândeşte acum cu nostalgie la acele momente. El şi familia sa au fost surprinşi de bucurie - ţinuţi împreună, ore fermecate în şir, de o carte care i-a atras pe toţi în mrejele ei -, şi apoi au lăsat asta să dispară.

33. Michael Ondaatje, *Pacientul englez,* tr. Monica Wolfe-Murray, Univers, Bucureşti, 2006, p. 90.

CAPITOLUL 9 NU EXISTĂ CADOU MAI PREŢIOS DECÂT TIMPUL

Citeşte-mi!
Oricând! Oriunde!
— Sloganul Parteneriatului pentru lectura în familie, Ithaca, NY

A fost odată ca niciodată o casă modestă în suburbiile unui orăşel american, iar în

acea casă trăia o familie din clasa de mijloc, familia Rashid.[1] Pe părinţi îi chema Julie şi Alex şi, la momentul poveştii noastre, aveau trei copii: Eva, de 10 ani, Joseph, de 6 ani şi Ethan, în vârstă de 21 de luni, un pachet compact de muşchi şi energie cunoscut sub numele de „bebeluşul“.

Julie şi Alex auziseră că e o idee bună să le citească celor mici şi aveau de gând să facă asta... într-o bună zi. Dar, din pricina tumultului vieţii dintr-o familie mare - ambii părinţi aparţineau unor clanuri locale numeroase, al ei grec şi al lui 100% sirian -, cu munca, şcoala, iPhone-urile, iPad-urile şi televizorul cu diagonală mare din sufragerie, ca să nu mai vorbim de revoluţia provocată de venirea pe lume a bebeluşului, nici unul din părinţi nu ajunsese să- şi pună în practică planul.

Fiind dispuşi - dar până atunci incapabili - să acţioneze, cei din familia Rashid erau subiecţii perfecţi pentru un experiment de lectură. Au fost de acord să treacă printr-o perioadă de probă de trei luni care avea să-i ducă, peste noapte, de la a nu citi nimic la a citi în fiecare zi. Mi-au promis că îşi vor închide dispozitivele tehnice şi că vor citi timp de cel puţin jumătate de oră de fiecare dată, acceptând faptul că nimeni nu e perfect şi că e posibil să rateze câte o sesiune din când în când. Ce avea să se

întâmple? Oare lui Julie şi lui Alex li se va părea o corvoadă? Oare copiii lor se vor agita şi vor fugi la televizor? Oare bebeluşul putea să fie atent măcar cinci minute, ca să nu mai vorbim de treizeci? Oare părinţii vor vedea vreo schimbare în vocabularul copiilor? Asemenea unui ecologist care reintroduce lupii în sălbăticie - doar că mi se pare că făceam exact opusul -, m-am întrebat ce efecte va avea schimbarea asupra locuitorilor acestui ecosistem actualizat, şi am sperat că vor fi dintre cele mai bune.

— Suntem foarte entuziasmaţi, mi-a spus Julie când am apărut la uşa lor, într-un weekend de Memorial Day, cu două sacoşe încărcate cu *board books,* cărţi ilustrate şi cărţi cu capitole, ca să-i ajut să înceapă.

înăuntru, atmosfera era una veselă şi plină de energie. Joseph s-a aruncat asupra sacoşelor şi a început să apuce cărţile la întâmplare.

— Ce carte e asta? a întrebat el de mai multe ori, fără să aştepte un răspuns şi fără să se uite în timp ce arunca volumele unul după altul pe covorul uzat al sufrageriei.

Bebeluşul era permanent în acţiune, călcând pe cărţile aruncate de fratele lui, scoţând supracoperte, rostogolindu-se în timp ce se ţinea de picioare, vânându-mi aparatul de

înregistrat indiferent unde îl puneam şi strecurându-se la un moment dat în spatele meu ca să-mi dea un ghiont prietenesc între omoplaţi. Liniştită şi cu zâmbetul pe buze, Eva a răsfoit câteva din titlurile propuse, l-a liniştit pe Joseph, care avea tendinţa să-i întrerupă pe ceilalţi, şi a salvat cărţile ilustrate din fălcile curioase ale bebeluşului.

— Mereu am vrut să fac asta, şi niciodată nu mi-am găsit timp, mi-a explicat Julie. Aşa că acum o vom implementa. E în calendar. Am stabilit un orar. E ca şi cum am fi înscrişi la următoarea activitate şi suntem toţi prezenţi. Suntem entuziasmaţi de idee.[5]

— O să ne menţină responsabili, a fost de acord Alex.

În timp ce adulţii planificau, băieţii făceau tărăboi. Joseph scosese coperta de pe *A Butterfly Is Patient,* dezmembrase cartea pe canapea şi căuta o victimă proaspătă. Fără să se lase impresionată, mama lui a pus la loc coperta cărţii, spunându-i soţului:

— Mă gândesc să fixăm timpul de lectură mai devreme, pentru că ajungi acasă până pe la 19- 19.30.

— Distraţi-vă, le-am zis eu. Nu e nevoie

să stabiliţi clar cine citeşte sau când sau unde.

îmi propusesem să le explic celor din familia Rashid despre lectura dialogică şi interactivă, dar am decis atunci să renunţ. începeau de la zero şi o luau mult prea în serios, încât îmi era teamă să nu-i copleşesc. Le-am sugerat totuşi să încerce să citească atunci când băieţii făceau baie, şi i-am rugat pe Julie şi pe Alex să-i lase pe copii să se mişte de colo-colo şi să se joace cu jucăriile în timp ce li se citea, dacă asta doreau. Era greu să-ţi imaginezi că trupa frenetică avea să stea locului.

— Minunat, a spus Julie, ridicând vocea ca să acopere urletele lui Ethan. O să începem pe 1 iunie şi o să-ţi acordăm trei luni pline.

*

Trei luni mai târziu...

Nu, staţi aşa.

Să-i lăsăm momentan pe cei din familia Rashid să-şi vadă de experiment. între timp, putem vorbi despre cum se poate crea o oră fermecată acasă - sau chiar şi numai douăzeci de minute magice.

De unde începem?

De la lucruri mărunte. De unde sunteţi. începeţi azi! Nu e nevoie de acte de eroism şi de promisiunea unui viitor nesfârşit de

lecturi cu voce tare sau de o perioadă de probă de trei luni, nici măcar de şaizeci de minute întregi. începeţi pur şi simplu. Luaţi o carte, o revistă sau o cutie de cereale şi încercaţi să o citiţi cu voce tare cuiva la care tineti.

5 3

Nu, pe bune, ce trebuie să fac mai întâi?

Bine, fie. întâi, las-o mai moale cu aparatura electronică. Pune telefoanele pe modul silenţios şi, dacă poţi, aşază-le suficient de departe încât să nu le vezi şi să nu le auzi dacă vibrează. Oferă-le tuturor spaţiul psihic necesar pentru a fi antrenaţi de cuvinte, de poveste şi unii de alţii. După cum ştim, dispozitivele ne afectează capacitatea de a fi total implicaţi în ce facem; ele perturbă dezvoltarea atenţiei împărtăşite şi realizarea conexiunii la nivel emoţional.

Un studiu din 2017, „Learning on Hold“[2], ne oferă o viziune tulburătoare a procentului în care telefoanele mobile, mai ales, au tendinţa de a afecta interacţiunile părinte-copil. Mamele care au participat la studiu au primit sarcina de a-i învăţa două cuvinte pe copiii lor de 2 ani, câte unul pe rând. Toate femeile aveau telefoanele mobile cu ele, şi cercetătorii au făcut în aşa fel încât să întrerupă jumătate din sesiunile de predare cu câte un apel

telefonic.

— Sună telefonul. Mama răspunde. Fusese implicată în relaţia cu copilul, şi pare că astfel întrerupe discuţia cu el, a spus Roberta Michnick Golinkoff de la University of Delaware, cercetătoare care a participat la studiu. Şi ştii ce facem când răspundem la telefon, cum faţa devine inexpresivă? Aşa că faţa ei devine inexpresivă, nu se mai uită la copil, şi copilul nu mai vrea să revină la ce făceau înainte. Chiar dacă ea închide telefonul şi repetă iar şi iar, şi încearcă iar şi iar, copilul nu vrea să înveţe cuvântul.

Când mamele şi copiii erau întrerupţi, copiii nu învăţau cuvintele. Când perechile erau lăsate singure, fără apelul telefonic care să le întrerupă, copiii învăţau cuvintele noi.

Pentru ca cititul cu voce tare să fie cu adevărat magic, cel mai bine este să nu existe competiţie din partea tehnologiei. Aşa că, da, te rog s-o închizi.

Vrei să spui că nu le pot citi cu voce tare copiilor mei de pe tabletă?

Poţi, dar e dificil. Ca şi în cazul telefoanelor mobile, tabletele reprezintă lumi întregi de potenţiale întreruperi, căutări şi stimuli pe termen scurt. *Tu* ştii că diversiunea e doar

la un deget distanţă, şi copilul tău ştie şi el asta. Neatenţia pândeşte din umbră acolo, chiar sub suprafaţa cărţii electronice, şi poate împiedica imersiunea completă în experienţa lecturii.

„Chiar dacă tehnologia e prezentă în vieţile noastre, cum subliniază dr. Perri Klass, *trebuie* să existe un moment în care o punem deoparte. Şi, cu cât familia sau copilul sunt mai stresaţi, o problemă cât se poate de reală, cu atât este mai mare tentaţia de a ne refugia în ecrane."[3]

Cititul de pe o tabletă nu prezintă nici o dificultate într-un context în care un adult îi citeşte altuia, dar, când sunt implicaţi copii - presupunând că vrei să maximizezi beneficiile sociale, emoţionale şi la nivel de limbaj -, cel mai bine este să eviţi ecranul. Alege o carte.

Dar dacă nici nu s-a născut încă?

Minunat! Atunci ai şansa să te familiarizezi cu cititul cu voce tare şi să-ţi faci un obicei din asta înainte de venirea lui. Sunetul vocii tale poate avea un efect util asupra creierului său înainte de naştere - deşi, aşa cum spune dr. Abubakar de la Georgetown Hospital, nu ştim exact ce fel de influenţă poate avea.[4] Totuşi, odată ce bebeluşul a venit pe lume, ştim că reţelele neuronale i se vor activa când începi să-i vorbeşti.

Dar dacă „bebeluşul“ meu e deja în clasa a IV-a? Sau a Vl-a? E prea târziu?

Niciodată. Chiar dacă probabil e cam târziu să începeţi să citiţi împreună cărţi pentru bebeluşi, nu e prea târziu să faceţi paşi mici către un obiectiv. Găsiţi zece minute înainte sau după cină, de exemplu, sau poate la culcare, sau în orice moment al zilei când tu şi copilul tău vă veţi afla unul în compania celuilalt în mod firesc. Din nou, începeţi cu ceva mărunt. Ai putea încerca să-i citeşti o poezie sau o ştire din ziar, sau poate ceva ce copilul a primit ca temă (sau ceva ce a citit deja) la şcoală. Fă acelaşi lucru aproximativ în acelaşi moment al zilei timp de zece minute a doua zi, şi progresează de acolo. Dacă nu reuşeşti să treci niciodată de cele zece minute, asta e. Dar oricum vei fi stabilit zilnic un moment minunat de conexiune. Chiar şi puştilor populari de clasa a Vl-a le place să primească atenţia caldă şi pozitivă a părinţilor.

„Există câteva lucruri care ne fac să ne simţim mai apreciaţi şi mai iubiţi“, spune LeVar Burton, gazda legendară a emisiunii *Reading Rainbow* de pe PBS. „Adică, este faptul că primeşti mâncare şi apoi că e cineva care îţi citeşte.“[5]

Minunat. Dar eu nu sunt LeVar

încearcă să te simţi bine. Cu cât intri mai adânc în lectură, cu atât exemplul tău va fi mai convingător. Bineînţeles că ajută să ai o carte bună (vei găsi multe exemple enumerate la final), dar, dacă am reuşit să te conving de ceva, sper că este faptul că cititul cu voce tare e o experienţă complexă şi generoasă. Povestea pe care o alegi e doar unul dintre ingrediente. Tu eşti altul, şi apoi este copilul tău, cu mintea deschisă şi simţurile implicate în procesul de ascultare şi probabil de privire a ilustraţiilor. (Sau poate să fie în cealaltă parte a camerei, jucându-se cu Lego sau desenând cu markere în timp ce tu citeşti - şi asta e ok.)

Intrarea în modul de spunere a poveştii are în sine o forţă hipnotică. Imaginea unui părinte sau a unui profesor care se aşază cu o carte îi atrage pe copiii mici precum atrage magnetul pilitura de fier. Odată am văzut cum se întâmpla acelaşi lucru cu o mulţime mult mai în vârstă, în mediul improbabil şi oniric al unui parc tematic din Florida. Intr-o după-amiază târzie, mulţimi de oameni se îmbulzeau pe străzile false ale Aleii Diagon care face parte din porţiunile cu tematică Harry Potter din

zona Universal Studios, când o femeie s-a urcat pe un podium nu foarte înalt şi a strigat: „Veniţi aici!“ Povestitoarea purta veşminte cenuşii, aşa că exista un mic element de ceremonial, dar ce m-a frapat a fost viteza cu care oamenii au reacţionat la chemarea ei. într-o fracţiune de secundă, adunase în jurul ei un public mare şi atent. în următoarele douăzeci de minute, nimeni nu s-a mişcat în timp ce femeia şi alţi actori au relatat povestirea lui J.K. Rowling „Cei trei fraţi“. Când ultimele aplauze s-au stins, se vedea clar pe feţele oamenilor că plecau mai departe înviorați.[6]

Aţi putea crede că un parc tematic este ultimul loc de pe pământ unde vocea neafectată ar putea face să vibreze o coardă în inima omului. Şi cu toate astea, reacţia emoţională a mulţimii a fost un bun memento al puterii pe care o au cuvântul vorbit şi pasiunea naturală a oamenilor pentru poveşti. Ambele funcţionează în favoarea ta atunci când citeşti acasă. Efectiv nu e nevoie de dramatism. Nu trebuie decât să laşi cuvintele să se desfăşoare. Propoziţie după propoziţie, ele te vor fermeca.

Acum, că am spus asta, mai e de menţionat şi că, cu cât eşti mai implicat ca cititor, cu atât va fi mai convingătoare experienţa pentru toată lumea. Vocile modificate şi accentele comice pot

contribui mult la plăcerea lecturii. Dacă citeşti versuri pentru bebeluşi sau poezii comice cum ar fi *Bufniţa şi pisica* de Edward Lear sau corurile Oompa-Loompa din *Charlie şi fabrica de ciocolată,* s-ar putea să fie bine să cânţi cuvintele în loc să le citeşti.

Nu. Nu vreau să cânt.

Nu-ţi face griji! E decizia ta. Totuşi, copiilor mici le place mult cântatul şi, când cititorul se joacă cu textul şi cu ei, îi face şi pe ei să fie jucăuşi.

— Odată, fiica mea i-a prins pe gemenii de 2 ani strecurându-se din poala tatălui lor în timp ce el se chinuia să le citească, mi-a mărturisit o bunică. Ştiţi, tatăl lor este partener la o firmă de avocaţi cu aşteptări foarte mari. Este extraordinar de cult şi e fiu de profesori. Ea i-a spus: „Iubitule, citeşti *Gruffalo* de parcă ar fi un dosar legal! Intră în poveste. Nu recita! Distrează-i!“ Lui nu-i trecuse prin cap să facă asta.

Lectura poate include un element de aventură prin schimbarea locului în care se desfăşoară. Mai devreme am menţionat tehnica unui tată de a citi cărţi despre navigarea pe mare în timp ce el şi copiii lui erau înghesuiţi „sub punte“ în partea de jos a unui pat suprapus. O mamă a

renunţat la orice altceva pentru a organiza un picnic pe un deal de lângă casă, la care să le ia pe fetele ei şi o carte pe care trebuia să o returneze în scurt timp la bibliotecă. La aer curat şi în lumina soarelui, au citit pe rând cu voce tare până când au terminat cartea.

— Această amintire ne-a făcut pe mine şi familia mea să ne dăm seama cât de mult vom rememora şi cât vom preţui lucrurile mărunte, cum ar fi timpul petrecut citind împreună pe un deal însorit, mulţi ani de acum înainte, mi-a spus una din fetele ei ani mai târziu.[7]

Trebuie să existe ceva legat de cititul cu voce tare care nu e, cum să zic, perfect şi idilic…

Există. Poate fi teribil de dificil să-ţi faci timp pentru asta. Nu ai cum să scapi.

— Mi se pare *extraordinar.* Iubesc fiecare minut în care le citesc. îmi plac senzaţia de confort, poveştile, mi-a spus o femeie pe nume Carolyn Siciliano, după ce ea şi soţul ei au introdus cititul cu voce tare în veselia căminului lor haotic. Dar câteodată mă simt vinovată. Totul durează mult, şi ei sunt copii care au nevoie de somn. Aşa că în unele momente mă simt frustrată şi dezamăgită. Ei spun ceva de genul „nu citim azi?“ Eu răspund ceva de

genul „ooof, bine, dar putem să citim doar douăzeci de minute". Pentru noi, chiar e dificil să ne facem timp.[8]

Sunt părinţi cărora le e greu să stea treji.

— Niciodată nu mi se întâmplă să *nu* adorm, mi-a spus o mamă.

O alta mi-a mărturisit:

— Mi-au plăcut mult cărţile lui Beverly Cleary, şi eram aşa de încântată să le citesc copiilor şi... nu ştiu cum, dar de fiecare dată parcă iau un somnifer.

O altă mamă mi-a trimis o poză cu fiica ei cea mai mică, care aşteptase atât de mult într-o seară să vină cineva să-i citească, încât adormise sub un teanc de cărţi ilustrate. Copila dormea întinsă în pat, cu gura deschisă. *Zzzz.*

Fiul meu, Paris, mi-a spus că se bucura că citiserăm împreună atât de mult, dar că, pe vremea când era un adolescent morocănos, ora poveştilor i se părea câteodată o obligaţie.

— După ce am crescut şi m-am gândit la asta, era o amintire bună, care mi-a rămas în suflet, cititul seara era ceva pe care puteam conta oricând, mi-a spus el. Nu a fost niciodată o amintire negativă, doar...

Ei bine, odată, le citeam lui şi fetelor *Pinocchio* dintr-o ediţie frumos ilustrată de Roberto Innocenti. Una din imaginile de la

sfârşit este şocantă. Când dai pagina, nimereşti peste nişte fălci roşii îngrozitoare şi pline de dinţi.

— Fetelor le era frică de imaginea rechinului de la final, a continuat Paris. Iar eu am făcut ceva de genul: „Bau!“ şi am împins cartea spre ele, şi tu m-ai trimis la mine în cameră. Apoi am desenat o hartă mişto de pirat pe uşă, şi tu te-ai enervat pentru că o desenasem cu un Sharpie.

Atunci cred că o să încercăm să citim cu voce tare.

„Fă asta. Sau n-o face. Nu poţi doar încerca“, aşa cum spune Yoda. Dacă tu şi familia ta vreţi să vă bucuraţi de numeroasele avantaje pe care vi le oferă cititul cu voce tare, mă tem că va trebui să-l *faceţi* să funcţioneze. Sună descurajant? Te gândeşti cumva: am suficiente lucruri de gestionat şi echilibrat fără să mai adaug o responsabilitate?

Te asigur: poate deveni obicei mai repede decât crezi. In *Irresistible,* cartea lui Adam Alter despre dependenţa de tehnologie, acesta descrie o tehnică subtilă care îi ajută pe oameni să-şi schimbe rutina. Presupune ajustarea limbajului autodeterminării. „încerc să nu mai stau pe

reţelele de socializare“ poate fi o afirmaţie adevărată, dar acel „încerc“ lasă mult loc de interpretare. Conform lui Alter, este mai eficient să-ţi închizi portiţele de scăpare spunând „Nu folosesc reţelele de socializare“ sau „Nu intru pe reţelele de socializare“.[9] Nu văd nici un motiv pentru care această strategie nu ar funcţiona şi în cazul cititului cu voce tare. In loc să spui: „Păi, încercăm să ne organizăm să începem să citim cu voce tare“, spune „Citim cu voce tare în fiecare zi“ sau „Nu ratez nici o seară în care să le citesc copiilor mei“.

E mai bine să citim seara?

Ar trebui să citeşti oricând simţi că e bine. Dacă stai acasă toată ziua când copiii sunt mici, e posibil să existe multe momente ciudate, trecătoare, când ai putea să iei o carte în mână. Dacă lucrezi în exterior, s-ar putea să fie mai uşor să cuplezi cititul cu alte activităţi practice, cum ar fi micul dejun sau momentul băiţei. („Ii citeam fiului meu când stătea în scaunul pentru copii, la masă“, mi-a spus o mămică, mimând felul în care cu o mână ţinea cartea şi cu alta linguriţa cu care îi dădea mâncarea.)

Pe măsură ce copiii cresc, de cele mai multe ori momentul culcării este cel mai potrivit pentru ca familia să se adune la un

loc. Asta a funcţionat în cazul meu. După haosul cinei şi eforturile necesare să-i spăl pe corp, pe dinţi şi să-i îmbrac în pijamale, clipa când ajungeam la ora de lectură chiar semăna, cum am spus la început, cu urcarea pe o plută salvatoare. Apele erau tulburi, cu toţii eram încă puţin uzi şi bătuţi de vânt, dar ne aflam în siguranţă şi trăiam un sentiment dumnezeiesc de salvare şi refacere.

Dar e diferenţă mare de vârstă între puştii mei. Trebuie oare să mă asculte împreună în timp ce le citesc aceleaşi cărţi?

De ce nu? Poate. Depinde. E posibil să fie nevoie să experimentezi ca să descoperi ce se potriveşte cu amestecul tău specific de personalităţi. Fie le citeşti tuturor o singură dată, sau fiecăruia pe rând - asta poate să evolueze în timp. De-a lungul anilor, m-am ocupat de configuraţii de vârstă diferite. Au fost momente vesele când toată lumea stătea la grămadă şi citeam un teanc de cărţi ilustrate, apoi un capitol sau două dintr-o poveste mai lungă timp de o oră înainte de culcare. Toţi primeau ce aveau nevoie: familiaritatea, liniştea şi plăcerea vizuală aduse de cărţile ilustrate (care le plac şi copiilor mai mari), împreună cu vocabularul şi provocarea imaginaţiei adusă de cărţile cu capitole

care îi solicitau pe copii să recreeze scenele în mintea lor.

Am avut o perioadă intensă, care a durat probabil cam doi ani, când petreceam patruzeci şi cinci de minute citind cărţi ilustrate copiilor mei mai mici, şi apoi coboram şi citeam *Răpit de piraţi, Comoara din insulă, Un Robinson elveţian* şi *20.000 de leghe sub mări* celor doi mai mari timp de alte patruzeci şi cinci de minute.

Bănuiesc că nu prea aveai viaţă socială.

Nu, era în regulă! Dacă trebuia să muncesc după cină sau dacă eu şi soţul meu aveam planuri, citeam în timp ce copiii mâncau de seară mai devreme. Dar e nevoie de sacrificii, nu ai cum altfel. Având în vedere beneficiile cititului cu voce tare, aş spune că e chiar o pomană. Evident, erau momente când citeam doar vreo două cărţi ilustrate, sau pariam pe micul dejun, sau era prea târziu, aşa că stingeam lumina spunând: „Filmul a fost povestea în seara asta".

Oi fi eu zeloasă, dar nu sunt o sfântă.

Spui întruna „Eu". Soţul tău nu citea niciodată?

Citea, dar rar. Lucra până târziu când

copiii noştri erau mici şi rareori ajungea acasă înainte de ora lor de culcare. Iar, pentru că-mi place să citesc cu voce tare, mă bucuram să fac asta. Totuşi, ni se alătura când putea ca să asculte.

Contează cine citeşte cu voce tare? E vreo diferenţă pentru copii dacă le citeşte un bărbat sau o femeie?

Nu şi da. Pentru copii, cel mai bine este să beneficieze de timp de lectură, şi, cu cât sunt mai multe voci, cu atât mai bine. De obicei, persoana căreia îi place cel mai mult să citească cu voce tare - actorul ratat, de exemplu (hmmm), care nu are nici o altă cale de a-şi exersa vocile - va prelua comanda. Cum spunea un alt entuziast al acestei activităţi, „Cititul cu voce tare pentru ceilalţi, dacă ei îţi dau voie să faci asta, aproape că nu se compară cu nici o altă distracţie“[10].

Cercetările academice sugerează că bărbaţii şi femeile tind să îmbogăţească diferit timpul lecturii cu voce tare, deşi mi s-a spus că alternarea persoanelor este probabil mai importantă decât cea a sexelor. Cercetătorii de la NYU au observat că tatii tind să vorbească mai

mult cu copiii despre matematică şi numere. De exemplu, când au în faţă cărţi

ilustrate, sunt mai înclinaţi să-i ceară copilului să numere cuburile sau ursuleţii. Atât mamele, cât şi taţii le oferă copiilor multă stimulare cognitivă când le citesc, dar e posibil să pună accentul pe lucruri diferite.[11]

Am auzit un exemplu amuzant în acest sens.

— Aveam o carte intitulată *Maggie B,* de Irene Haas, despre o fată care îl ia pe fratele ei mai mic la o plimbare într-o bărcuţă confortabilă, mi-a spus o mamă care avea şase copii. Copila face ordine, şi barca luceşte de curăţenie. Ii cântă micuţului James cântecele minunate despre mare. Ii pregăteşte o cină caldă şi delicioasă şi strânge pânzele când vremea se înrăutăţeşte. Citeam povestea împreună cu copiii, adunaţi cu toţii în patul unuia dintre ei, cântam cu toţii cântecelele, vorbeam despre cină şi dădeam încet paginile, îmi plăcea mult povestea asta. Şi copiilor le plăcea. Soţului meu, nu. Credea că nu e deloc ce- ar trebui să fie o poveste despre mare. Aşa că, de fiecare dată când copiii îi cereau să citească *Maggie B,* o transforma în *The Curse of Maggie B.* Versiunea lui era completată de piraţi şi furtuni urlătoare, adâncuri de mare ce bolborosesc şi salvări la mustaţă de la moarte sigură. Bineînţeles că celor mici le plăcea varianta asta mult mai mult.

Un alt tată era atât de sătul să citească aceeaşi carte ilustrată celor trei copii ai lui - o carte pe care o adorau încât a rescris textul. La final, toată familia a ajuns să ţină minte varianta lui profund subversivă. „Locomotiva Thomas nu contenea cu prosteala“, recita bărbatul. „Mereu deraia de pe roţi în primii ani de liceu, sfârşea la reabilitare, ajungea la închisoare pentru o scurtă perioadă de timp, nu reuşea să păstreze nici un job, intra în şi mai multe belele în Vegas...“

Mai există şi o variaţiune interesantă a stilurilor de citire care are impact asupra celor mai mici cititori. In contexte de cercetare, specialiştii au observat că adultul care petrece cel mai mult timp cu un copil mic are tendinţa de a fi mai racordat la abilităţile lingvistice în curs de formare ale acestuia. Când copilul răspunde la o întrebare cu exprimări neclare sau imperfecte, acelui adult îi este uşor să înţeleagă: „Da, draga mea, acela e un elefant!“ Un adult care petrece mai mult timp în altă parte poate să aibă nevoie de clarificări, şi e posibil să fie nevoit să întrebe: „Ce? Ce ai spus?“ Asta îi încurajează pe copii să- şi dea silinţa să vorbească corect şi să se facă înţeleşi. Deci, faptul că diverşi membri ai familiei citesc cu voce tare va îmbogăţi atât ceea ce înţelege copilul, cât şi capacitatea lui de

a se exprima.

De asemenea, cititul poate fi unicul moment din zi când părintele mai ocupat are şansa să creeze o legătură cu copilul sau copiii într-un interval liniştit de timp pus deoparte pentru ei. Ceea ce poate începe ca o obligaţie e posibil să devină cea mai iubită oră din zi.

Trebuie să-i arăt copilului cuvintele pe măsură ce citim?

De ce nu? Privitul cuvintelor poate fi o parte din plăcere şi poate avea şi un scop educativ. Asta se aplică mai ales la poveştile cu rime. înainte ca cel mic să apuce să strige ultimul cuvânt dintr-un vers care rimează („cotoi din...?“), neapărat arată spre cuvânt („pălărioi!“). Dar nu e nevoie să faci din asta un chin.

— Când copiii mei erau mici, mi-a spus Laura, o mamă cu trei copii, citeam întruna aceleaşi cărţi ilustrate. Aşa că era amuzant când puteau să mi le „citească“ ei mie. Bineînţeles, de fapt ei nu citeau, dar memoraseră textul, pagină cu pagină, şi le plăcea teribil să fie „cititorii“.

Un bărbat pe nume Jonah mi-a spus că fiului său, care avea dificultăţi de învăţare, îi plăcea să urmărească textul pe exemplarul oricărei cărţi pe care i-o citea tatăl său.

— Fiul meu s-a axat întotdeauna pe imaginile mici, s-a concentrat pe detaliu, nu pe rezumat, a spus tatăl. întotdeauna i-a lipsit genul de raţionament necesar pentru a vedea imaginea de ansamblu: tema, conexiunile, toate lucrurile care se presupune că sunt scopul literaturii. Dar îi place să înveţe şi să reţină cele mai mici detalii. Când avea cam 8 ani, am început să citim împreună seria Harry Potter la culcare. La cererea lui, am cumpărat de fiecare dată o ediţie britanică şi una americană. Eu citeam textul american cu voce tare, şi el urmărea atent pe ediţia britanică până la momentul acela extraordinar de la fiecare câteva pagini când *truck* („camion“) era pentru el *lorry,* şi striga asta cu voce tare. Am parcurs primele câteva cărţi aşa.

Copiii mei nu stau niciodată locului. Cum aş putea să le citesc?

E complicat, şi nu există un răspuns scurt. Unii copii par să comunice astfel plictiseala sau indiferenţa, când în realitate sunt foarte prezenţi şi atenţi. Aşa s-a întâmplat cu Gabe Rommely, care suferă de autism. Altor copii le e greu să se concentreze sau nu le place să fie blocaţi în poala cuiva. E posibil să lupte ca să se elibereze de un braţ care îi ţine nemişcaţi.

Probabil că aceşti copii se pot bucura de experienţa lecturii doar dacă li se permite să aibă spaţiu de mişcare. Pentru un adult, asta poate să se simtă ca o respingere, şi e mare păcat.

Aşa că e bine să nu uităm că nu există nici o modalitate „corectă“ de a citi cu voce tare. Având în vedere beneficiile extraordinare, trebuie să facem ajustări pentru toate tipurile de personalitate. Şi copiii sunt oameni, cum spunea cineva. Sunt diferiţi şi din punctul de vedere al poveştilor care le plac, al modului în care vor să fie ţinuţi în braţe şi atinşi, şi al cantităţii de descriere de peisaj pe care o pot tolera (lui Molly, Paris şi Violet le-a plăcut fiecare cuvânt din *Prinţul Caspian* de C.S. Lewis, şi au stat fermecaţi alături de mine la fiecare capitol, în vreme ce, în clipa în care ajungeam la un pasaj vijelios despre râuri, dealuri şi văi, Phoebe se depărta ca să se joace cu jucăriile de pe podea).

Decizia mai delicată trebuie luată când copilul pare să prefere ecranul altor persoane sau modalităţi de petrecere a timpului. Familiile trebuie să decidă singure, dar eu sunt de partea specialiştilor în psihologia dezvoltării care susţin că acei copii care îşi petrec cea mai mare parte a timpului cu tot felul de dispozitive sunt cei care au probabil cea

mai mare nevoie să inhaleze periodic buchetul neurochimic al lecturii.[12]

Mă simt prost. *Obişnuiam* să citim împreună. Nu ştim de ce ne-am oprit. Şi copiii mei sunt încă destul de mici...

Nu-ţi face griji. Poţi relua activitatea! O mamă, Amelia DePaola, i-a citit cu voce tare fiicei sale până când aceasta a împlinit 8 ani şi a putut să citească bine singură. După câţiva ani, fata nu citea prea mult, iar relaţia mamă-fiică se deteriorase. Se certau mult. Cele două păreau blocate într-un ciclu de conflicte fără sfârşit. Când cineva i-a trimis lui DePaola un articol de ziar (întâmplător scris de mine) despre bucuria cititului cu voce tare, şi-a adus deodată aminte cât de fericite fuseseră vremurile acelea. I-a propus fiicei ei să înceapă să citească din nou seara, şi, spre bucuria ei, fata a fost de acord.

— Mă întreb de ce nu am mai citit cu voce tare, mi-a spus DePaola, când ne-am întâlnit la cafea. Acum, de când îi citesc, se plimbă din nou cu cărţi în mână şi nu-mi vine să cred, parcă e un miracol!

Apoi pauză. Faţa lui DePaola s-a boţit, şi a trebuit să se şteargă la ochi.

— Când am început din nou să-i citesc, m-am simţit de parcă aş fi putut *da timpul*

înapoi. Ea şi cu mine fuseserăm - şi-a strâns pumnii şi i-a lovit unul de altul, ca să-mi arate cum se luptau -, şi îmi puneam problema ce altceva aş putea face ca să găsim un liman fericit şi să nu mai *fim* aşa toată ziua. Chiar ne-a ajutat. Măcar avem aceste momente, aceste momente magice de legătură, de dragoste mamă-fiică. Suntem împreună în povestea asta, înţelegi?[13]

Recâştigarea magiei vechi poate să nu mai fie întotdeauna posibilă. Lauri Hornik, care se oprise din cititul cu voce tare când fiica ei avea 10 ani, a încercat din nou când Ruby avea 13. Hornik mi-a descris discuţia:

— I-am spus: „Mă gândeam că aş putea să-ţi citesc din nou şi că ar fi o activitate plăcută de relaxare seara pentru amândouă. Ce părere ai?" Iar ea - pe Hornik a apucat-o râsul ei bine, ea a respins complet ideea.[14]

Morala poveştii pare să fie: Odată ce ai început, continuă. Intr-un volum ciudat din 1907, *Fingerposts to Children's* Walter Taylor Field are un răspuns final la întrebarea privind momentul când părinţii ar trebui să se oprească din cititul cu voce tare: „Niciodată".

Asta e o aiureală.

Nu, nu! Argumentul lui este că ar trebui

să-i lăsăm pe *copii* să decidă când vor să pună punct acestei experienţe, nu să o oprim noi înşine. Când mai mulţi copii au fost intervievaţi pentru studiul Scholastic din 2016 despre obiceiurile de lectură din familie, marea majoritate au spus că, atunci când li se citea, le plăcea cel mai mult faptul că petreceau „un timp special cu părinţii lor“[16]. Atâta timp cât ei vor să continuăm să le citim, de ce să nu menţinem legătura emoţională?

In psihologie, există un concept despre motivaţia umană cunoscut drept teoria autodeterminării. Conform acestei idei, oamenii trebuie să-şi satisfacă trei nevoi intrinseci ca să se simtă fericiţi şi împliniţi. Sebastian Junger le rezumă în excelenta sa cărticică despre alienare şi conexiune, *Tribul.* Fiinţele umane, scrie el, „trebuie să se simtă pricepute în sfera lor de activitate, să trăiască sentimentul de autenticitate şi să se afle în comuniune cu ceilalţi“[17].

Acest fragment m-a ajutat să înţeleg de ce cititul cu voce tare are o putere pozitivă atât de mare în viaţa familiei. Ascultătorul câştigă foarte mult din această experienţă, aşa cum am văzut, dar acelaşi lucru este valabil şi pentru persoana care ţine cartea. Cititul acasă, în comuniune, ajută la satisfacerea acestor trei nevoi intrinseci. Cu cât citim mai mult cu voce tare, cu atât

devenim mai performanţi: asta e competenţa. Să fim implicaţi, trăind momentul respectiv, şi să le dăruim oamenilor la care ţinem atenţia noastră totală: asta e autenticitatea. Elaborarea împreună cu copiii, soţii sau părinţii a unei biblioteci imaginare comune alcătuite din poveşti, personaje, cuvinte şi replici amuzante: asta e conexiunea.

Nici un om nu este erou pentru valetul lui, spun englezii. Există un corolar pentru părinţi, pe care e posibil să-l acceptăm foarte rar: copiii noştri ne apreciază când sunt mici şi nu bănuiesc nimic din ceea ce ştim că ne caracterizează; nu bănuiesc că, deşi ne străduim să fim corecţi, înţelepţi şi conştiincioşi, câteodată o dăm în bară. Suntem imperfecţi şi deloc infailibili, şi nu avem întotdeauna cea mai bună atitudine. Când copiii se apropie de adolescenţă, încep să observe asta, şi poate să fie o tranziţie inconfortabilă pentru toţi cei implicaţi.

Poate să pară că m-am depărtat de subiectul tratat, dar, pentru mine, toate sunt legate. Cititul în fiecare zi cu copiii nu poate să garanteze rezultate perfecte pentru orice familie - nu în ceea ce priveşte notele, fericirea sau relaţiile. Dar se apropie cel mai mult de un produs miraculos, şi nu costă nimic. Fiind o persoană plină de defecte, supusă greşelii

şi cu o dispoziţie imperfectă, ştiu că cititul în fiecare seară nu e doar cel mai frumos lucru pe care l-am făcut cu copiii mei, ci şi că reprezintă, fără îndoială, cel mai bun lucru pe care li l-am putut oferi ca mamă.

Dacă facem cum recomanzi şi le citim copiilor în fiecare zi, cât de repede o să observăm o diferenţă? Dezvoltarea vocabularului, îmbunătăţirea atentiei, tot restul. Cât durează?

E posibil ca rezultatele să varieze, cum se spune în avertismentele care însoţesc un produs, dar sper să putem trage nişte concluzii din ce s-a întâmplat în căminul familiei Rashid în timpul perioadei de probă de trei luni. Bănuiesc că rezultatele vă vor impresiona. Eu chiar cred în asta, şi tot am fost uimită.

*

Când am sunat la uşă la finalul verii, televizorul cu ecran mare era închis. Julie Rashid m-a invitat înăuntru, iar în atmosferă se simţea o schimbare subtilă. Familia era la fel de veselă ca şi ultima dată când îi vizitasem, dar acum predomina un sentiment de calm. Am intrat în sufragerie, l-am salutat pe Alex şi am găsit camera presărată cu cărţi, întocmai ca în

urmă cu trei luni - dar de data asta era aşa pentru că copiii petrecuseră ultima jumătate de oră căutând prin casă ca să recupereze cărţile pe care li le împrumutasem.

Ce schimbare! Bebeluşul, acum în vârstă de 2 ani, nu mai călca peste tot, alunecând pe cărţi şi distrugându-le cotoarele. Cum venise la uşă când ajunsesem, m-a urmărit până în sufragerie, a stat preţ de o clipă în mijlocul dezordinii şi apoi s-a lăsat pe vine cu o ediţie *board book* din *Go!* şi a început să dea paginile.

— Uau, am spus eu cu ochii la părinţii lui pentru confirmare.

— De obicei, Ethan ronţăia cărţile, a spus Julie, dar, în loc să facă asta, în ultimele două luni a început să dea paginile.

— Mă întreb de ce, am spus eu, şi am râs cu toţii.

— E uimitor cum s-au schimbat copiii, a spus Julie. *EI* a trecut de la ronţăit la dat paginile, a spus ea, arătând spre bebeluş, iar în cazul lui Joseph cuvintele din vocabular au apărut peste noapte! Evei chiar îi plăcea să citească şi şi-a asumat rolul de cititor la un moment dat. Era un lucru pe care-l aşteptam toţi cu nerăbdare. Am invitat-o chiar şi pe o mătuşă să ni se alăture, am invitat-o pe mama să ne citească - am făcut din asta o activitate.

Hotărâm doar la ce *oră* voiam să citim, nu *dacă* voiam să citim. Câteodată era 9 dimineaţa, altădată era 4 după-masa. Multe dintre decizii depindeau de ce făcuse bebeluşul în ziua respectivă. Se trezise la 5.30? Dormise după-masă? Aşa că multe din deciziile noastre de lectură depindeau de Ethan. Şi ne plăcea să facem asta în timpul zilei, era amuzant - dacă era o zi ploioasă sau una toridă, era bine să ne liniştim la ora două după-masă şi să citim. Şi aş spune că citeam în medie între patruzeci şi cinci de minute şi o oră de fiecare dată.

Cititul la baie fusese un mare succes.

— Era extraordinar, a spus Julie. Stau într-un loc, ascultă. Apucam să citesc cel puţin şase cărţi în timp ce se jucau. Dacă începeam să sar paginile pentru că voiam să ajung mai repede la sfârşit, pentru că bebeluşul terminase baia sau din alte motive, îmi ziceau ceva de genul: „Ai ratat un rând, trebuie să te întorci!“

Joseph se foia cu mândrie pe canapeaua de piele. Pe podea, cu scutecul iţindu-se de sub el, Ethan era în continuare fascinat de imaginile lui P.D. Eastman cu petrecerea de căţei.

— Joseph a învăţat pe dinafară mai multe cărţi, cum ar fi *Brush of the Gods*...

— Şi *Finding Wînnie,* a intervenit Eva.

— *Şi The Bear Ate Your Sandwich, a*

spus Julie.

— *...Demolition şi King Arthur's Very Great Grandson...*

— Cred că după prima lună toată lumea avea cereri personale, a spus Julie. Citeam o poveste nouă, dar erau cel puţin două sau trei cărţi din categoria te-rugăm-Mami-am putea-citi-din-nou.

încă chircit pe podea, Ethan trecuse la *Good Night, Gorilla* şi dădea încet paginile cu ilustraţii pline de culoare reprezentând animale care scăpau unul după altul din cuştile lor şi formau un trenuleţ tăcut în spatele îngrijitorului care nu bănuia nimic. Julie a observat că mă uit la el.

— Asta nu se întâmpla niciodată acum trei luni, a spus ea.

Eva a prins glas:

— N-am citit multe cărţi cu capitole, dar cele mai multe cărţi ilustrate pe care le-am citit cred că le-am citit de vreo sută de ori.

— Şi el a profitat la maximum din asta, e mult mai bine dimineaţa, a spus Alex, arătând spre Joseph, care acum era absorbit de paginile cărţii *Dragonul tatălui meu.* Ne-a făcut bine să-l vedem chiar şi seara stând jos, concentrându-se, ascultând şi punând întrebări.

Alex a râs.

— Era super, era tot ce ne trebuia - mai ales acum, ne uităm prea mult timp la

ecrane în casa asta. Şi nici eu nu pot să le evit. Probabil stau cel mai rău în privinţa asta, pentru că mereu caut ceva pe Internet. Da, citeşti, dar tot în faţa unui ecran eşti, ceea ce nu-i cel mai bun model pentru cei trei.

A apucat un exemplar din *Jacob Two-Two Meets the Hooded Fang* de Mordecai Richler şi l- a scuturat ca să sublinieze ce voia să spună.

— E aşa de diferită atingerea şi senzaţia pe care ţi-o dau cărţile.

Până la urmă, Alex nu participase cine ştie ce la timpul de lectură, dar îi plăceau efectele.

— Văd multe beneficii pentru amândoi băieţii, a spus el, o mulţime.

Julie a intervenit:

— Şi ai putut să-ţi dai seama de diferenţă, ceea ce e extraordinar.

— Mă refer la *vocabularul* lui, a spus Alex înclinând din nou capul spre Joseph.

— Ce vocabular avea! a fost de acord Julie. Şi puteam să-mi aduc aminte că era dintr-o anumită poveste! Mi se părea incredibil. Folosea un cuvânt potrivit contextului, şi eu îl întrebam „Unde ai auzit cuvântul ăsta?“, apoi ziceam ceva de genul: „A, în cartea aia… “

Şi eu mi-am spus: *Bingo.*

POSTFAŢĂ

în *Micul prinţ,* o vulpe a deşertului îi împărtăşeşte un secret micuţului oaspete de pe Asteroidul B- 612, secret pe care acesta, la rândul său, i-l spune autorului, Antoine de Saint-Exupéry. A devenit cel mai celebru citat din acea carte celebră: „Numai cu inima vezi într-adevăr. Cele de căpătâi nu se arată ochilor“[1].

Mergând prin deşertul întunecat şi frumos împreună cu micul prinţ, Saint-Exupéry înţelege „deodată, cu uimire“[2]. Ne spune aşa:

> în copilărie, locuiam într-o casă veche, despre care se spunea că ar ascunde o comoară. Bine-nţeles, nimeni n-a reuşit s-o găsească vreodată, sau poate că nimeni, de fapt, n-a căutat. Dar, datorită ei, casa părea fermecată. Undeva-n inima casei mele se- adăpostea o taină...
> — Da, prinţ mic, şi casa, şi stelele, şi deşertul au ceva ce le înfrumuseţează fără să se-arate!

Esenţialul este invizibil pentru ochi.

Mie mi se pare că promisiunea şi comoara pe care o reprezintă cititul cu voce tare seamănă mult cu asta. Ca spectacol, este unul monoton. Un adult stă aşezat împreună cu unul sau doi copii sau poate cu vreo şase alţi adulţi la două mese rotunde. Se vede o carte, un teanc de cărţi sau un vraf de poezii copiate la xerox. Mai

e şi un ceas, şi puţin timp. Se aude o voce de om care citeşte; sunt urechi de oameni care ascultă.

Ceea ce face ca experienţa să fie frumoasă şi esenţială - bogăţia schimbului emoţional, stimularea minţii, călătoria imaginară, împărtăşirea culturii, patosului şi umorului - este invizibil pentru ochi.

Şi totuşi efectele sale sunt vizibile. Şi sunt minunate.

Trăim vremuri de o imensă complexitate, ameţitor şi uimitor de sofisticate, care par să ia în derâdere căile şi lucrurile simple. Şi totuşi există magie în simplitate. Din făină, apă şi drojdie se face pâinea. Din creion, hârtie şi imaginaţie se compun un portret, un peisaj, un roman. Doi oameni împreună cu o carte trăiesc o experienţă de o forţă şi o semnificaţie care depăşesc cu mult durata sa.

Când scriitoarea şi ilustratoarea Anna Dewdney a aflat că cancerul cerebral avea s-o ia repede de pe lumea aceasta, a cerut ca, în loc de o înmormântare sau o slujbă funerară, prietenii şi oamenii care îi iubeau cărţile să i le citească unui copil.[3] Ea ştia ce e esenţial. într-un fragment pentru blogul *Wall Street Journal Speakeasy,* scria: „Când citim împreună cu un copil, facem mult mai mult decât să-l învăţăm să citească sau să-i insuflăm dragostea pentru limbă. Facem ceva ce cred că este la fel de

puternic, pe care acum îl pierdem din punct de vedere cultural: citind împreună cu un copil, îl învăţăm să fie om“[4].

Cititul cu voce tare e un lucru mărunt, dar profund. Să-i citeşti cuiva la care ţii este cel mai simplu cadou, dar şi unul dintre cele mai importante. Pentru un şir fericit de ore fermecate e nevoie doar ca cineva să se străduiască să facă asta.

Cu siguranţă, ne putem propune aşa ceva. Cu dragoste.

MULŢUMIRI
)

Se spune că Isaac Newton a fost cel care a inventat o expresie ce surprinde natura cumulativă a cunoaşterii. Intr-o scrisoare din 1676, părintele fizicii moderne scria: „Dacă am văzut mai departe, e pentru că am stat pe umerii Uriaşilor“. De fapt, nu a fost primul care a folosit această sintagmă. In spiritul metaforei, a ajuns la ea căţărându-se pe umerii gânditorilor dinaintea lui care spuseseră mai mult sau mai puţin acelaşi lucru.

E încurajator să ai cel puţin un lucru în comun cu Isaac Newton! Ca să scriu această carte, şi eu, asemenea lui, m-am căţărat pe umerii uriaşilor, sărind de la unul la altul pentru a vedea peisaje la care

nu aş fi avut niciodată acces dacă aş fi rămas jos, blocată în perspectiva unică a ochilor mei.

Nu că experienţa personală nu ar conta. In lunga perioadă în care le-am citit cu voce tare copiilor, ştiam că se întâmplă ceva important. Puteam să simt asta. Implicarea comună, viteza şi anvergura cu care deprindeau limbajul, emoţiile şi amuzamentul împărtăşite în timpul poveştilor pe care le citeam; experienţa era deopotrivă practică şi mistică. Şi, totuşi, fără acei Uriaşi - cercetătorii, doctorii, profesorii, bibliotecarii, scriitorii şi filantropii care şi-au dedicat energia explorării secretelor cititului cu voce tare - nu aş fi putut să vă spun *de ce* se întâmplă asta.

Sunt îndatorată şi recunoscătoare multor persoane. Le mulţumesc bunicilor mei, Maiy şi Frank Gillman şi Barbara şi Allan Cox, care au făcut posibilă existenţa părinţilor mei şi care le-au citit (şi mi-au citit şi mie). Sunt recunoscătoare pentru dragostea loială şi nesfârşită a mamei mele, Noel Cox, şi a tatălui şi mamei mele vitrege, Allan Cox şi Grace Simonson.

Lisa Wolfinger, îţi mulţumesc pentru că mi-ai arătat cum să aşez cititul cu voce tare la temelia vieţii de familie. Mulţumesc, Robert Messenger, pentru editorialul sensibil şi atent pe marginea eseului meu

„The Great Gift of Reading Aloud“ şi pentru complexitatea cu care ai scris despre el în *Wall Street Journal* în vara lui 2015. Mulţumesc, Mary Ortiz, pentru că m-ai orientat apoi în direcţia bună şi mi-ai dat avânt.

Mulţumesc, Stephen Barbara, agentul meu extraordinar, pentru sfaturile tale înţelepte şi calitatea umorului tău molipsitor pe măsură ce variantele s-au succedat una după alta. Sunt, de asemenea, recunoscătoare restului echipei de la Inkwell Management, în special lui Lindsey Blessing şi Claire Draper.

Mulţumesc, Gail Winston, minunatul meu redactor de la Harper, care are harul salvator de acupuncturist datorită căruia ştie exact unde să împungă cu acul.

Le mulţumesc Sofiei Groopman şi exuberantei Emily Taylor, în special, pentru rezolvarea problemelor editoriale dificile, şi lui Robin Bilardello şi Fritz Metsch, pentru coperta minunată şi pentru designul interior. Mulţumesc, Miranda Ottewell, pentru că m-ai salvat de greşelile de scriere la calculator şi de confuzii.

Pentru afecţiunea redacţională şi darul preţios al timpului lor, le sunt profund îndatorată lui Rosemary Wells, Diane Zeleny şi Monei Charen, precum şi lui Danielle „Ministrul Distracţiei“ Crittenden şi lui David Frum pentru ani mulţi de

prietenie caldă, sfaturi excelente şi petreceri fabuloase.

Pentru nenumăratele revelaţii, pentru inspiraţia, anecdotele şi expertiza care au făcut această carte posibilă, le sunt atât de recunoscătoare (în ordine alfabetică, pentru că altminteri este imposibil) dr. Mohammed Kabir Abubakar, lui Anne Applebaum, Lizzie Atkinson, dr. Barbara Bean, Claudiei Zoe Bedrick, lui Patrick Braillard, Stuie Brown, Morten Christiansen, Lorei Coonce, lui Dan Coupland, Melissei Davidson, lui Carl Dennis, Maureen Ferguson, Jane Fidler, Luke Fischer, Amy Freeman, Kate Fulton, Sally Gannon, Reuel Gerecht, Robertei Michnick Golinkoff, lui Kelli Gray, Chen Guangcheng, Amy Guglielmo, Paul Higgins, dr. Scott Holland, Annie Holmquist, Lauri Hornik, dr. Tzipi Horowitz-Kraus, dr. John Hutton, dr. Candace Kendle, dr. Perri Klass, lui Deborah Lancman, Jamie Lingwood, Alyson Lundell, Matt Mehan, Taylor Monaco, Christine Nelson, Walter Olson, Marshall Peters, Susan Pinker, Steve Pippin, Andrew Pudewa, Christine Rosen, Caroline Rowland, Matthew Rubery, Laurei Amy Schlitz, lui Roger Scruton, dr. Suna Seo, Christinei Hoff Sommers, dr. Siva Subramanian, lui Catherine Tamis-LeMonda, Măriei Tatar, lui Puffin Travers,

Jack Wang, Victoriei Wells, Natashei Whitling, lui Marianne Worley şi lui Paul O. Zelinsky.

Le sunt în mod deosebit recunoscătoare membrilor familiilor Barsantini, Baylinson, Carroccio, Daniels, DeMuth, Duggan, Grey, Mullner, Nader, Reese, Rossiter, Sikorski şi Yeager, care se ştiu cine sunt, precum şi personalului de la Story Museum din Oxford, Anglia. Vreau să-i mulţumesc lui Gwendolyn van Paasschen pentru că a transformat casa elegantă pe care o împărţea cu John Makin în chilie pentru mine în dificilele etape iniţiale ale scrierii cărţii, şi doctorilor Toby şi Liz Cox pentru ospitalitatea lor în Utah şi pentru că au împărtăşit cu mine cunoştinţele lor de pediatrie. Iţi mulţumesc şi ţie, Erich Eichman, redactorul meu de mult timp la *Wall Street Journal* şi unul dintre adevăraţii domni ai lumii, pentru bunătatea şi răbdarea din toţi anii în care am colaborat.

In spiritul unei recunoştinţe mai vaste, aş vrea să amintesc anumite persoane care şi-au făcut o misiune din cititul cu voce tare. Printre aceşti campioni se numără Claudia Aristy, al cărei management plin de energie al programului
Reach Out and Read de la spitalul Bellevue din New York aduce acest miracol în vieţile a nenumăraţi copii din familiile cu venituri

mici. Felicitări şi Katrinei Morse şi colegilor ei de la Family Reading Partnership din Ithaca, New York, care au împânzit peisajul din Tomkins County cu postere pline de îndemnuri vesele şi mici biblioteci roşii aprovizionate cu cărţi gratuite pentru ca familiile să le poată utiliza. Jos pălăria în faţa lui Lester Laminack şi Mem Fox, doi susţinători teribil de elocvenţi şi entuziaşti ai cititului cu voce tare, dar şi în faţa lui Dolly Parton, ale cărei acte filantropice prin intermediul organizaţiei sale neguvernamentale Imagination Library au reuşit să pună peste 100 de milioane de cărţi - o cifră incredibilă! - în mâinile copiilor; în faţa fondatorilor organizaţiei Reach Out and Read, dr. Robert Needlman, dr. Barry Zuckerman şi dr. Alan Mendelsohn; şi a lui Jim Trelease, autor al *The Read Aloud Handbook,* care, începând din 1982, a făcut probabil mai mult decât orice altă persoană pentru a răspândi teoria cititului cu voce tare în Statele Unite.

Viaţa mea ca scriitoare şi mamă ar fi imposibil de imaginat fără dragostea şi susţinerea soţului meu, Hugo Gurdon, partenerul meu în mii de aventuri îndrăzneţe. Cât despre Chogen? Ei bine,
bineînţeles că nimic din toate astea nu s-ar fi

*

întâmplat fără voi. Molly, Paris, Violet, Phoebe şi Flora, să vă citesc vouă a fost cel mai mare privilegiu al vieţii mele. Să vă fiu mamă este cea mai mare bucurie.

Note

Introducere

1. Kate DiCamillo, schimb de mailuri cu autoarea, la începutul lui 2015, citat în Meghan Cox Gurdon, „The Great Gift of Reading Aloud", *Wall Street Journal,* 10 iulie 2015.
2. *Catherine Steiner-Adair, The Big Disconnect: Protecting Childhood and Family Relationships in the Digital Age, Harper, New York, 2013.*

Virginia Woolf, *Moments of Being,* citată pe Goodreads,
https://www.goodreads.com/work/quotes/900708-
moments-of-being-autobiographical-writings.

4. In cartea clasică din 1900 a lui L. Frank Baum, *Vrăjitorul din Oz,* Glinda obţine efectele benefice fără baghetă. De vreme ce majoritatea cititorilor o cunosc pe Glinda din filmul MGM din 1939, în care are o baghetă, îmi permit să-i dau şi aici una.

Capitolul 1: Ce efecte are cititul cu voce tare asupra creierului copiilor

. https://www.dior.com/couture/en_us/the-house- of-dior/ the- story-o f-dior/the-new-look-r e volutio n; https://www.history.com/this-day-in-history/jackie-robinson-breaks-color-barrier; https://en.wikipedia.org/wiki/Goodnight_Moon.

2. Pe 12 aprilie 2018, se estimează că s-ar fi vândut 48 de milioane de exemplare ale cărţii, conform Wikipedia.
3. Robert D. Putnam, *Our Kids: The American Dream in Crisis,* Simon & Schuster, New York, 2015, p. 126.
4. Camerele pentru RMN aflate la capătul coridorului de la Reading and Literacy Discovery Center, Cincinnati Children's Hospital, vizitate de autoare pe 7-8 februarie 2017.
5. Aceste descrieri provin din experienţa proprie a autoarei, care s-a supus unui experiment de citire folosind RMNf pentru a ajuta la testarea unui protocol în Cincinnati Children's Hospital. Autoarea are RMN-ul ca dovadă!
6. Blue Manatee Bookstore, Cincinnati, vizitată de autoare pe 7 februarie 2017.

7. Dr. John S. Hutton, interviuri făcute de autoare, 7-8 februarie 2017, Cincinnati Children’s Hospital.
8. John S. Hutton *et al.,* „Home Reading Environment and Brain Activation in Preschool Children Listening to Stories“, *Pediatrics* 136, nr. 3 (2015), pp. 466-478.
9. Andrea Roure, educator, National Child Research Center, Washington D.C., interviu cu autoarea, 20 iulie 2017.
10. John S. Hutton *et* „Story Time Turbocharger? Child Engagement During Shared Reading and Cerebellar Activation and Connectivity in Preschool Age Children Listening to Stories“, *PLoS One* nr. 5 (2017): eoil77398; Tzipi Horowitz-Kraus şi John S. Hutton, „Brain Connectivity in Children Is Increased by the Time They Spend Reading Books and Decreased by the Length of Exposure to Screen-Based Media“, *Acta Paediatrica* 107, nr. 4 (aprilie 2018), https://doi.org/10. 1111/apa. 14176.
11. Hutton *et al.,* „Story Time Turbocharger“.
12. Pentru o descriere utilă a dezvoltării creierului în perioada de bebeluşi şi a copilăriei mici, vezi „Early Childhood Development: The Key to a Full and

Productive Life", Unicef, https://www.unicef.org/dprk/edc.pdf.
13. Council on Early Childhood, „Literacy promotion: An Essential Component of
Primary Care Pediatric Practice", *Pediatrics,* 23 iunie 2014, https://doi.org/10.1542/peds.2014-1384.
14. *A.R. Lauricella et al., The Common Sense Census: Plugged-In Parents of Teens and Teens, Common Sense Media, San Francisco, 2016, p. 13.*
15. Jacqueline Howard, CNN, „Kids under 9 Spend More than 2 Hours a Day on Screens, Report Shows", 19 octombrie 2017, http://www. cnn. com/2 017/10/19/childr en- smartphone-tablet-use-report/index.html.
16. Vicky Rideout, Sita Pai, „U.S. Teens Use an Average of Nine Hours of Media Per Day, Tweens Use Six Hours", *Common Sense Media,* 3 noiembrie 2015, p. 13. Există o diferenţă între utilizarea de către tineri a mijloacelor media de pe ecrane şi consumul de media de divertisment (care ar include activităţi cum ar fi cititul şi ascultarea muzicii). Raportul, aşa cum scoate în evidenţă titlul, subliniază durata de timp mai lungă alocată utilizării per total a mijloacelor media. Pentru a-mi susţine argumentul, atrag atenţia asupra

timpului pe care îl petrec în mod specific adolescenţii utilizând ecrane.

17. John S. Hutton *et al.,* „Shared Reading Quality and Brain Activation During Story Listening in Preschool-Age Children“, *Pediatrics,* decembrie 2017, https://doi.Org/10.1016/ j.jpeds.2017.08.037.

18. Hutton, interviu.

19. John S. Hutton *et ah,* „Goldilocks Effect? Illustrated Story Format Seems «Just Right» and Animation «Too Hot» for Integration of Functional Brain Networks in Preschool-Age Children“, https://www.eurekalert.org/ pub_release/2018-05/pas-nsm042618.php.

20. Horowitz-Kraus, „Brain Connectivity in Children“.

\dam Swift, intervievat de Joe Geionesi, „Is Having a Loving Family an Unfair Advantage?“, *Philosoper's Zone*, ABC, 1 mai 2015, http://www.abc.net.au/radionational/programs/philosophersz one/new- f amily-valu es/6437058.

22. Adam Swift, schimb de e-mailuri cu autoarea, mai 2015.

23. Putnam, *Our Kids,* pp. 126-127.

24. Putnam, *ibid.,* p. 123.

25. „The First Eight Years: Giving Kids a Foundation for Lifetime Success“, Annie E. Casey Foundation, noiembrie 2013. Citat în (printre alţii) Michael Alison

Chandler, „Children from Poor Families Lag in Cognitive Development and Other Areas, Report Says“, *Washington Post,* 3 noiembrie 2013. Vezi şi Putnam, *Our Kids,* p. 127.

26. Această expresie celebră a intrat în jargonul academic odată cu publicarea de către C. Hart şi T. Risley a cărţii *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children,* Brookes, Baltimore, 1995.

27. Jill Gilkerson *et ah,* „Mapping the Early Language Environment Using All-Day Recordings and Automated Analysis“, *American Journal of Speech-Language Pathology* 26, mai 2017, https://doi.org/ 10.1044/2016_AJSLP-15-0169.

28. Să ne gândim la percepţia încetăţenită că fie ai „talent la matematică“, fie „la limbi“, sau poate doar că eşti „mai bun la matematică“. In America, cel puţin, avem tendinţa să ne imaginăm că talentul oricărei persoane înclină doar într-una dintre direcţii. De fapt, cele două discipline au calităţi comune importante, printre care se numără şi abilităţile necesare pentru a le înţelege.

29. Candace Kendle, intervievată telefonic de autoare, sfârşitul lunii februarie 2016. John Hutton este

„doctorul purtător de cuvânt“ al campaniei iniţiate de Kendle, Read Aloud 15 MINUTES, http://readaloud.org/.

30. în 1981, Kendle a fost cofondator al Kendle International, o companie de cercetări clinice şi dezvoltare de medicamente, ocupând postul de director general din 1981 până în 2011.

2015 Mathematics & Reading Assessments, The Nation’s Report Card, https://www.nationsreportcard.gOv/reading_math_2015/#reading?grade=4.

Datele statistice din acest paragraf sunt citate pe scară largă şi îşi au originea într-un raport din aprilie 2000, The National Assessment of Adult Literacy, elaborat de The National Center for Educational Statistics (https://nces.ed.gov/pubs93/93275.pdf), şi au fost confirmate de un studiu internaţional din 2013, publicat de Organization for Economic Cooperation and Development, citat aici: https://www.insidehighered.com/news/2013/10/08/us- adults-rank-below-average- global-survey-basic- education-skills.

33. Rosemary Wells, schimb de e-mailuri cu autoarea, august 2017.

Kids and Family Reading Report, a Vl-a ediţie, Scholastic,New York, 2017, https://www.scholastic.com/

readingreport/reading- aloud.htm.

Alison Food, „Only Half of Preschool Children Being Read to Daily, UK Study Finds“, *Guardian,* 21 februarie 2018, https://www.theguardian.com/books/2018/feb/21/only- half-of-pre-school-children-being-read- to-daily-study- finds.

36. The Family Reading Partnership, Ithaca, NY, www.familyreading.org.

37. Roger McGough, citat de Antonia Fraser, ed.,

The Pleasure of Reading, Bloomsbury,

London, 1992, p. 138. Citat în Maria Tatar, *Enchanted Hunters: The Power of Stories in Childhood,* W.W. Norton, New York, 2009, p. 226.

Capitolul 2: De unde a început totul

Poate fi văzută pe site-ul British Museum la http://wTww.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx? objectID=399287&partId=l.

[3]entru o descriere succintă a acestui termen şi a rolului rapsodului, vezi http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority. 20110803100418375.

3. Ediţia mea necartonată din *Iliada* de Homer, tradusă de Robert Fagles (Penguin, New York, 1998), cântăreşte exact un kilogram şi are o grosime de 5 cm. Un volum cu adevărat impunător!

4. Gregory Nagy, *The Ancient Greek Hero in 24 hours,* Belknap Press, Cambridge,

MA, 2013, pp. 246-247.

5. Această expresie minunată apare în *Haroun and the Sea of Stories* (Penguin, New York, 1991) (*Harunşi marea de poveşti,* tr. Dana Crăciun, Polirom, Iaşi, 2019 - n. tr.). Pentru relatarea poveştilor ca una dintre marile activităţi umane universale, vezi Donald Brown, *The Human Universals,*Temple University Press, Philadelphia, 1991.
6. Vedem picturi preistorice din peşteri în *Sister Wendy's Story of Painting* de Sister Wendy şi Patricia Wright, DK, New York, 1994.
7. https://www.ancient.eu/ghilgamesh/.

https://wwww.britannica.com/topic/Mahabharata.

9. https://www.britannica.com/topic/Ramayana- Indian-epic.
10. https://www.britannica.com/topic/Beowulf.
11. https://www.britannica.com/topic/Volsunga- saga.

2.

https://en.wikipedia.org/wiki/Epic_of_Sundiata.

13. https://www.britannica.com/topic/Mabinogion.

13. https://www.britannica.com/topic/The-Thousand-and-One-Nights.

14. https://www.britannica.com/topic/Kal

evala.

15. Alberto Manguel, *A History of Reading,* Penguin, New York, 2014, pp. 59-60 (Alberto Manguel, *Istoria lecturii,* tr. Alexandru Vlad, Nemira, Bucureşti, 2011, pp. 75-76 - n. tr.).

16. Manguel, *ibid.,* pp. 43, 45 (tr. rom. cit., pp. 59-60 - n. tr.).

17. Manguel, *ibid.,* p. 45 (tr. rom. cit., p. 60 - n. tr.).

18. Joseph Edwin Patfield, *The Hindu at Home: Being Sketches of Hindu Daily Life,* Society for Promoting Christian Knowledge, Ann Arbour, MI, 1896, p. 178.

19. Manguel, *History of Reading,* p. 43 (tr. rom. cit., p. 58 - n. tr.).

20. Augustin citat de Manguel, *ibid.,* p. 43 (tr. rom. cit., p. 59 - n. tr.).

21. Manguel, *ibid.,* p. 45 (tr. rom. cit., p. 60 - n. tr.).

22. Manguel, *ibid.,* p. 251 (tr. rom. cit., p. 292 - n. tr.).

UNESCO Institute for Statistics, http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs45-literacy-rates-continue-rise-generation-to-next -en-2017_0.pdf.

25. Maria Tatar, interviu telefonic făcut de autoare, 26 martie 2017.

26. Laura Miller, *The Magician's Book:*

A Skeptic's Adventures in Narnia, Little, Brown, New York, 2008, p. 284.

27. Vizita autoarei la Bard Competition, 30 octombrie 2015, Heights School, Potomac, MD.

28. Charles Dickens, *The Letters of Charles Dickens,* Macmillan, New York, 1893, p. 463.

29. *Ibidem.*

30. Această întâmplare celebră este menţionată, printre alţii, de Richard Lederer, „Remembering the Great Charles Dickens", *LanguageMagazine,* https://www.languagemagazine.com/the-great- charles-dickens/.

31. *Abigail Williams, The Social Life of Books: Reading Together in the Eighteenth-Century Home, Yale University Press, New Haven, 2017, p. 77.*

32. Williams, *ibid.,* p. 10.

33. Williams, *ibid.,* pp. 14—15, 34, 147.

34. Williams, *ibid.,* p. 84.

. Patricia Howell Michaelson, „Reading *Pride and Prejudice", Eighteenth-Century Fiction* 3, octombrie1990, pp. 65-67, http://ecf.humanities.mcmaster.ca/3_Imichaelson.

36. Manguel, *History of Reading,* p. 257 (tr. rom. cit., p. 298 - n. tr.).

37. Manguel, *ibid.,* pp. 257-258 (tr. rom. cit., p. 298 - n. tr.).

Dickens este faimos pentru turneele sale extraordinare de lansare a cărţilor dintre anii 1858 şi 1867, inclusiv pentru un sejur de lucru în Statele Unite. Autorul scrie despre experienţa lui în *Scrisori.* Vezi şi Matt Shinn, „Stage Frights“, *Guardian*, 30 ianuarie 2004, https://www.theguardian.com/stage/2004/jan/31/theatre.classics. Christopher W. Czajka, „How the West Was Fun: Recreation and Leisure Time on the Frontier“, Frontier House, PBS, https://www.thirteen.org/wnet/frontierhouse/frontierlife/essay9.html.

40. Laura Ingalls Wilder, *The Long Winter,* il. Garth Williams, Harper Trophy, New York, 1994, p. 171 (Laura Ingalls Wilder, *Iarnă îndelungată,* tr. Ruxandra Ioana Cujbă, il. Garth Williams, Anacronic, Domneşti, 2021, p. 177 - n. tr.).
41. Wilder, *ibid.,* pp. 174-175 (tr. rom. cit., p. 181 - n. tr.).
42. *Ibid.,* pp. 184-185 (tr. rom. cit., p. 191 - n. tr.).
43. Manguel, *History of Reading,* pp. 110-114 (tr. rom. cit., p. 137 - n. tr.).
44. Ann L. Henderson, Gary R. Mormino şi Carols J. Cano, eds., *Spanish Pathways in Florida/Los Caminos Espanioles en la Florida, 1492-1992,* Pineapple Press, Sarasota, FL, p. 284.
45. Manguel, *History of Reading,* p. 113 (tr. rom. cit., p. 140 - n. tr.).
46. Din *Practical Magazine,* New York, retipărită în Manguel, *ibid.,* p. 112 (tr. rom. cit., p. 138 - n. tr.).

Pentru o descriere scurtă a întâmplării şi părerea lui Edison despre ea, vezi „Edison Reading «Mary Had a Little Lamb»“, *Public Domain Review*, http://publicdomainreview.org/ collections/edison- reading-mary-had-a-little -lamb-192 7/.

Lisa Brenner, „Hear Thomas Edison's Earliest Known Recording from 1878 for the First Time (Audio)“, site-ul radioului KPCC, 25 octombrie 2012, http://www.scpr.org/blogs/news/2012/10/25/ 10712/hear- thomas-edison-sing-rare-1878-audio-restored-f/.

49. Matthew Rubery, intervievat de autoare, Londra, 22 iunie 2016.

50. Matthew Rubery, *The Untold Story of the Talking Book,* Harvard University Press, Cambridge, MA, 2016.

Matthew Rubery, „Another Historic Talking Book Found“, *Audiobook History* (blog), 28 noiembrie 2016, https://audiobookhistory.wordpress.com/author/mattrubery/.

52. Rubery, interviu.

53. Matthew Rubery, „What is the History of the Audiobooks?“, fragment din discuţia de la simpozionul de la Center for the History of the Book, Universitatea din Edinburgh, 21 august 2015, https://www.ed.ac.uk/literatures-languages-cultures/chb/books-and-new-media/dr-matthew-rubery.

54. Rubery mi-a spus că a început să fie interesat de cărţi audio când un prieten al tatălui său, fără nici o legătură cu lumea academică, „s-a entuziasmat foarte tare şi a vrut să-mi spună că citise o carte. Apoi s-a scuzat şi a spus: «De fapt, nu am citit-o, am ascultat-o...» Pentru mine nu conta, dar m-am gândit la acea scuză, şi după aceea am observat că apărea peste tot. Şi am vrut să ajung la originea acelui sentiment ciudat de ruşine. De ce ar fi tratată diferit experienţa ascultării unei cărţi de cea a citirii uneia? întotdeauna se consideră că ai trişat cumva“. Rubery, interviu.

55. Michael Kozlowski, „Global Audiobook Trends and Statistics for 2017“,

Goodreader.com, 18 decembrie 2016, https://goodreader.com/blog/digital-publishing/audiobook-trends-and-statistics- for-2017. Vezi şi Tom Webster, „Monthly Podcast Consumption Surges to More Than One in Five Americans“, *Edison Research,* 7 martie 2016, http://www.edisonresearch.com/monthly- podcast-consumption-surges-to-more- than- one-in-five-americans/.

. Kevin Roose, „What’s Behind the Great Podcast

Renaissance?“, revista *New York,* 30 octombrie 2014, http ://nymag.com/daily/intelligencer/2014/10/whats-behind-the-great-podcast-renaissance.html.

57. Rubery, interviu.

58. Calvin Reid, „HarperAudio Goes Retro with New Vinyl Audiobook Series“, *Publishers Weekly,* 18 ianuarie 2018, https://www.publishersweekly.com/pw/by- topic/industry-news/audio-books/article/75843- harperaudio-goes-retro- with-new-vinyl-audiobook-series.html.

59. Roose, „What’s behind the Great Podcast Renaissance?“.

60. Rubery, interviu.

51. Homer, *Odyssey,* tradusă în engleză de Robert Fitzgerald, cartea a 9-a, poate fi accesată la http://mbci.mb.ca/site/assets/files/1626/homer_ sodyssey.pdf.

62. Maria Tatar, Beauty and the Beast: Classic Tales About Animal Brides and Grooms from Around the World, Penguin, New York, 2017, p. 21.

Capitolul 3: Cititul împreună întăreşte

legăturile de iubire

1. Roger Fingas, „A Brief History of the iPad, Apple's Once and Future Tablet", *Apple Insider,* 3 aprilie 2018, https: *II*appleinsider. com/articles/18/04/03/a-brief-history-of-the-ipad-apples-once-and-
future-tablet.
2. David Milgrim, *Goodnight iPad,* Blue Rider, New York, 2011.
3. *Adam Alter, Irresistible: The Rise of Addictive Technology and the Business of Keeping Us Hooked, Penguin, New York, 2017.*
4. Virginia Heffernan, *Magic and Loss,* Simon & Schuster, New York, 2016, p. 21.
5. Heffernan, *ibid.,* p. 8.
6. Jean Twenge, „Have Smartphones Destroyed a Generation?", *Atlantic,* septembrie 2017, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/ 2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a- generation/534198/.
7. Jean Twenge, „What Might Explain the Unhappiness Epidemic?", *The Conversation, 22* ianuarie 2018, http://theconversation.com/what- might-explain-the-unhappiness-epidemic-90212.

8. Twenge, *ibid.*
9. Alter, *Irresistible,* p. 15.
10. Lucia I. Suarez Sang, „«Get Off Your Phone!!» Daycare’s Message to Parents Goes Viral“, Fox News, 1 februarie 2017, http ://www. f oxne ws. c om/us/2017/02/01/get- off-your-phone-day-care-message-to-parents- goes-viral.html
11. B.T. McDaniel §i J.S. Radesky, „Tehnoference: Parent Distraction with Technology and Associations with Child Behaviour Problems“, *Child Development* 89 (2017), https://doi.org/10.lll/cdev.12822.
12. Steiner-Adair, *Big Disconnect,* p. 13.
13. *Ibid.,* p. 27.
14. Belinda Campos *et al.,* „Opportunity for Interaction? A Naturalistic Observation Study of Dual-Earner Families after Work and School“, *Journal of Family Psychology* 23, nr. 6 (2009), https://doi.org/10.1037/a0015824. Citat în Susan Pinker, *The Village Effect: How Face-to-Face Contact Can Make Us Healthier, Happier and Smarter,* Spiegel & Grau, New York, 2014, pp. 167-169.
15. Susan Pinker, schimb de e-mailuri cu autoarea, 2 iunie 2017.
16. Citat în Tatar, *Enchanted Hunters,* p. 231.

17. Citat în Alter, *Irresistible,* pp. 228-229.
18. Pinker, schimb de e-mailuri.
19. Katrina Morse, director executiv, Family Reading Partnership, Ithaca, NY, intervievată de autoare, 25 aprilie 2016.
20. Greg J. Stephens, Lauren J. Silbert şi Uri Hasson, „Speaker-Listener Neural Coupling Underlies Successful Communication“, *PNAS* 107, nr. 32 (10 august 2010): pp. 14425- 14430. http://www. pnas.org/content/107/32/14425. Citat de Geoff Colvin în *Humans are Underrated: What High Achievers Know that Brilliant Machines Never Will,* Portfolio/Penguin, New York, 2016, p. 152.
21. Colvin, *ibid.*
22. *Mem Fox, Reading Magic: Why Reading Aloud to Our Children Will Change Their Lives Forever, Harcourt, Orlando, FL, 2001, p.* ***10.***
23. Claire Nolan, intervievată de autoare, Georgetown University Hospital NICU, 6 aprilie 2017.
24. Dr. Mohammed Kabir Abubakar, intervievat de autoare, 25 aprilie 2016.
25. Maude Beauchemin ei *al.,* „Mother and Stranger: An Electrophysiological Study of Voice Processing in Newborns“, *Cerebral Cortex* 21, nr. 8(2011), https://doi.org/10.1093/cercor/bhq242.

Citat de Pinker în *Village Effect,* p. 127.
26. Pinker, *ibid.*
27. Dr. K.N. Subramanian, Georgetown University Hospital, intervievat de autoare, 28 aprilie 2016.
28. Jennifer E. McGowan *et al.,* „Early Childhood Development of Later Pre-Term Infants: A Systematic Review“, *Pediatrics* 127,nr. 6 (2011), https://doi.org/10.1542/peds/2010.2257.
29. „Chiar şi bebeluşii prematuri sunt sensibili la contextul social şi vor emite mult mai multe sunete în unitatea de terapie intensivă pentru nou-născuţi când un părinte este prezent.“ Roberta Michnik Golinkoff *et al.,* „(Baby) Talk to Me: The Social Context of Infant-Directed Speech and Its Effects on Early Language Acquisition“, *Current Directions in Psychological Science* 24, nr. 5 (2015), https://doi.org/10.U77/0963721415595345.
30. Detalii şi descoperiri ale cercetării din Siva derulată de Georgetown University Hospital, interviu; Dr. Suna Seo şi Abubakar, interviuri.
31. Seo, interviu.
32. Abubakar, interviu.
33. Pinker, *Village Effect,* pp. 126-127.
34. Abubakar, interviu.
35. Lori Green, discuţie cu autoarea, 3 decembrie 2015, detalii confirmate în

schimburi de e- mailuri, 15-21 februarie 2017.

36. Această expresie este adaptată cu recunoştinţă pornind de la cea folosită de Susan Pinker, „analgezic crescut în casă pentru bebeluşi“, pentru a descrie efectele legăturilor piele-pe- piele sau ale purtării bebeluşului în stil cangur. Pinker, *Village Effect,* p. 130.

Acest fenomen este cunoscut sub denumirea de „amnezia copilăriei“. O explicaţie succintă poate fi găsită aici: Janice Wood, „What’s Your Earliest Memory?“, *Psychcentral.com,* https://psuchcdentral.com/news/ 2014/01/26/whats-
your-earliest-memory/64982.html.

38. *Bruce Handy, Wild Things: The Joy of Reading Children’s Literature as an Adult, Simon & Schuster, New York, 2017, pp. xvi- xvii.*

39. Handy, *ibid.,* p. 265.

40. Tayla Burney, citată în Gurdon, „Great Gift“.

41. Beatrice Frum, discuţie cu autoarea, 2015.

42. J.R.R. Tolkien, *The Fellowship of the Ring,* Mariner/HMH, New York, 1994, pp. 36-37 *(Frăţia Inelului,* tr. Irina Horea, Rao, Bucureşti, 1999, pp. 62-63 - n. tr.).

43. Remarci la al patrulea tribut anual

adus familiilor de militari sub auspiciile societăţii United Through Reading, Washington, DC, 24 mai 2017.
44. Sarah O. Meadows *et al.,* „The Deployment Life Study: Longitudinal Analysis of Military Families Across the Deployment Cycle“, Rand Corporation, 2016, https://doi.org/10.7249/RR1388.
45. Alice Kirke, intervievată telefonic de autoare pe 11 noiembrie 2016 şi pe 24 mai 2017; schimb de e-mailuri, sfârşitul lui mai/începutul lui iunie 2017. De asemenea, şi Kevin Kirke, intervievat de autoare, 24 mai 2017.
46. Kenneth Miller, „A Soldier's Last Bedtime Story“, *Reader's Digest,* martie 2017, p. 83.
47. Taylor Monaco, intervievată telefonic de autoare, 11 noiembrie 2016.
48. United Through Reading Beneficiary Surveys, 2017: From the Homefront: https://www.surveymonkey/r/5RV85B5; From the Participants: https://www.surveymonkey.eom/r/RPXL2Y9?sm=4uavMbpf4YADv5uu9%bdcGA%3d%3d.
49. Monaco, interviu.
50. David Murphey şi P. Mae Cooper, „Parents Behind Bars: What Happens to Their

Children?“, *ChildTrends.org,* octombrie 2015.

Citat în Nash Jenkins, „1 in 14 U.S. Children Has Had a Parent in Prison, Says New Study“, *Time,* 27 octombrie 2015.

Aici sunt incluse The Women’s Storybook Project of Texas (storybookproject.org), The Lutheran Social Services of Illinois (lssi.org), The Episcopal Diocese of Rochester (NY) Storybook Project (prisonministry-edr.org) şi

Storybook Dads UK (storybookdads.org.uk). Vezi şi Kristin Sample, „Helping Prisoners’ Voices Be Heard by

Their Children“, *New York Times,* 6 iulie 2015, https://parenting.blogs.nytimes.com/2015/07/06/capturing- the-voices-of-mothers-in-prison.

52. Aunt Mary’s Storybook/Companions Journeying Together (cjtinc.org), Western Springs, IL.

53. Stuie Brown, intervievată telefonic de autoare, 29 ianuarie 2016.

E de la sine înţeles că legăturile emoţionale pot fi mai puternice sau mai slabe, cu toţii ştim asta din vieţile noastre. Natura fluctuantă a afecţiunii şi faptul că putem lua măsuri pentru a o întări sunt evidente din studii precum Kenneth Ginsburg *et al.,* „The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent- Child Bonds“, *Pediatrics* 119, nr. 1 (ianuarie 2007), http://pediatrics.aappublications.Org/content/119/l/182.short. şi Juulia [sic] Suvilehto *et*

al., „Topography of Social Touching Depends on Emotional Bonds Between Humans“, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 10 noiembrie 2015, https://doi.org/10.1073/pnas.1519231112.

55. Danica Rommely, intervievată telefonic de autoare pe 25 mai 2016 şi pe 17 ianuarie 2017; e-mailuri cu clarificări, 19-25 ianuarie 2017.

56. Gabe Rommely, Danica Rommely şi Najla, intervievată de autoare, 17 ianuarie 2017.

57. Colby Itkowitz, „Saying So Much Without a Sound“, *Washington Post,* 23 mai 2016.

58. Itkowitz, *ibid.*

59. *Judith Newman, To Siri with Love: A Mother, Her Autistic Son and the Kindness of Machines, Harper, New York, 2017.*

Capitolul 4: Accelerarea dezvoltării copilului cu ajutorul cărţilor ilustrate

1. Pentru o explicaţie succintă a acestei etape încântătoare, vezi „Your 5-Month-Old-Baby: Learning About Object Permanence“, What to Expect, actualizat pe 27 februarie 2015, https://www.whattoexpect.com/first-year/month-by-month/your-child-month-5.aspx.

2. Adriana Weisleder şi Anne Fernald, „Talking to Children Matters: Early Language Experience Strengthens Processing and Builds Vocabulary“, *Psychological Science* 24 (noiembrie 2013), https://doi.org/10.1177/0956796138814 5.

3. Shirley Jackson, *Life Among the Savages,* Penguin, New York, 1997, p. 129.

4. Pinker, *Village Effect,* p. 127.

5. Abubakar, interviu.

6. Morten Christiansen, Cornell University, interviu pe Skype cu autoarea, 27 aprilie 2016.

. Daniel Swingley, „Fast Mapping and Slow Mapping in Children’s Word Learning“, *Language Learning and Development 6 (2010), pp. 179-183,* https://doi.org/ 10.1080/15475441.2010.484412.

8. „Multe studii indică faptul că vorbirea direcţionată către copil - mai degrabă decât cea dintre doi adulţi sau de fundal - constituie

5

baza de care depinde învăţarea timpurie a limbajului (e.g. Weisleder & Fernald, 2014).“ Jessica Montag, Michael N. Jones şi Linda B. Smith, „The Words Children Hear: Picture Books and the Statistics for Language Learning“,

Psychological Science 26, nr. 9 (2015), https://doi.org/10.1177/0956797615594361.

9. Golinkoff *et al,* „(Baby) Talk to Me“, p. 6.

10. *Ibid.,* p. 4.

.1. Alison J. Doupe şi Patricia Kuhl, „Birdsong and Human Speech: Common Themes and Mechanisms“, *Annual Review of Neuroscience* 22 (1999), https://doi.Org/10.1146/annurev.neuro.22.l.567. Citat în Lisa Guernsey, *Into the Minds of Babes,* Basic Books, New York, 2007, p. 143.

Citat în Lisa Duchene, „Probing Question: How Do Songbirds
Learn to Sing?“, *Penn State ,* 15 octombrie 2007,
http://news.psu.edu/story/141326/2007/10/15/research/probing-
question-how-do-songbirds-iearn-sing.

13. Christiansen, interviu pe Skype.

14. Joni N. Saby, Andrew N. Meltzoff şi Peter J. Marshall, „Infants Somatotopic Neural Responses to Seeing Human Actions: I’ve Got You Under My Skin“, *PloS One* 8, nr. 10 (2013), şi Joni N. Saby, Andrew N. Meltzoff şi Peter J. Marshall, „Neural Correlates of Being Imitated: An EEG Study in Preverbal Infants“.

15. Pentru o discuţie completă a dificultăţilor dureroase prin care trec

aceşti copii, vezi Charles A. Nelson, Nathan A. Fox şi Charles H. *Zeanah, Romania's Abandoned Children, Brain Development and the Struggle for Recovery, Harvard University Press, Cambridge MA, 2014 (Charles A. Nelson, Nathan A. Fox şi Charles H. Zeanah, Copiii abandonaţi ai României: Privaţiune, dezvoltare cerebrală şi eforturi de recuperare, tr. Manuela Nicolae, Trei, Bucureşti, 2014 - n. tr.).*

16. Nelson, Fox şi Zeanah, *op. cit.,* p. 181 (tr. rom. cit., p. 201 - n. tr.).

17. *Ibid.,* pp. 140-141 (tr. rom. cit., p. 162 - n. tr.).

Cheryl Lock, „Best iPhone Apps for Babies and Toddlers“, *Parents,* https://www.parents.com/fun/entertainment/gadgets/the- best-iphone-apps-for-babies-and-toddlers/.

Christen Brandt, Cheryl Lock şi Chrisanne Grise, „The Best Educational Apps for Kids“, *Parents,* http://www.parents.com/fun/entertainment/gadgets/best- educational-apps-for-kids/.

20. Steiner-Adair, *Big Disconnect,* pp. 69, 77. *JAMA* şi Archives Journals, „Infants Do Not Appear to Learn Words from Educational DVD's“, *Science Daily,* 6 martie 2010, accesat pe 7 aprilie 2018, www.sciencedaily.com/releases/2010/03/100301165612.htm.

22. Judy DeLoache *et ah,* „Do Babies Learn

from Baby Media?“, *Psychological Science 21* (noiembrie 2010), https://doi.org/10.1177/0956797610384145. Rebekah Reichert, Michael B. Robb, Jodi G. Fender şi Ellen Wartella, „Word Learning from Baby Videos“, mai 2010, descărcată la ArchPediatrics.com, 28 martie 2011, http://cmhd.northwestern.edu/wp-content/uploads/2011/06/Richert.Robb_.Fender.Wartella.2010.- Word Learning.pdf.

24. University of Washington, „Baby DVD's, Videos May Hinder, Not Help, Infants' Language Development“, *Science Daily,* 8 august 2007, accesat pe 13 aprilie 2018, https://www.sciencedaily.com/releases/2007/08/0708082039.htm.

25. Catherine Tamis-LeMonda, intervievată de autoare, 26 iulie 2016.

26. McDaniel şi Radesky, „Technoference“.

[7]. Anna V. Sosa, „Association of the Type of Toy Used During Play with the Quantity and Quality of Parent-Infant Communication“, *JAMA Pediatrics* 170 (februarie 2016), https://doi.org/10.001/jamapediatrics.2015.3753. 28. Patricia K. Kuhl, Feng-Ming Tsao şi Huei- Mei Liu, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 100, 22 iulie

2003,
https://doi.org/10.173/pnas.1532872100.

'. Barbara T. Conboy, Rechele Brooks, Andrew N. Meltzoff şi Patricia Kuhl, „Social Interaction in Infants' Learning of Second Language Phonetics: An Exploration of Brain-Behaviour *Relations“, Developmental Neuropsychology 40, 2015,* https://doi.org/10.1080/87565641.2015.1014487. Molly McElroy, „Babies' Brains Show That Social Skills Linked to Second Language Learning“, *UW News,* 27 iulie 2015, http://www.washington.edu/news/2015/07/27/babies- brains-show-that-social- skills-linked-to-second- language-learning/.

31. Linkul poate fi găsit în McElroy.

32. Vîgotski s-a comparat cu Moise într-un fragment dintr-un caiet personal de notiţe găsit după moartea lui. Fragmentul este citat în diverse locuri, cel mai accesibil aici: https://en.wikipedia.org/wiki/Lev_Vygotsky.

33. Lev Vygotsky, *Thought and Language,* MIT Press, Cambridge MA, 1964.

34. Vygotsky, *Thought and Language,* citat în David L. Dickinson *et al.,* „How

Reading Books Fosters Language Development Around the World“, *Child Development Research,* 2012, p. 3, https://doi.org/10.1155/ 2012/602807.

35. Dickinson *et al., ibid.,* p. 3.

ngeline S. Lillard şi Jennifer Peterson, „The Immediate Impact of Different Types of Television on Young Children's Executive Function“, Pediatrics 128, mai 2011, http://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/early/2011/09/08/ peds.2010- 1919.full.pdf.

7. Karen L. Bierman *et al.,* „Promoting Academic and Social-Emotional School Readiness: The Head Start REDI Program“, *Child Development* 79, noiembrie/decembrie 2008, https://doi.org/10.llLj.1467- 8624.2008.01227.x. De asemenea, studiul este

bine rezumat în „New Program Teaches Preschoolers Reading Skills, Getting Along with Others“, NIH News, noiembrie 2008, https ://www.nichd. nih. gov/news/releases/no vl9- 08-N ew- Program.

38. Cei trei colegi sunt Julie A. Griffith, Roberta Michnick Golinkoff şi Kathy Hirsch-Pasek.

39. Dickinson *et ah,* „How Reading Books Fosters Language Development Around the World“, p. 3.

40. *Ibid.*

41. *Ibid.,* p. 6.

42. Steiner-Adair, *Big Disconnect,* p. 70.

43. *Ibid.,* p. 71.

44. Dr. Perri Klass, intervievată de autoare, 3 octombrie 2016.

Pentru o explicaţie accesibilă, vezi Brittany N. Thompson, „Theory of Mind: Understanding Others in a Social World“, *Psychology Today,* 3 iulie 2017, https://www.psychologytoday.com/us/blog/socioemotional- success/201707/theory-mind-understanding-others-in- social- world.

46. Lizzie Atkinson, „Sharing Stories, Shaping Futures: Language Development and the Shared Reading Model“, *Eye* 17, nr. 8 (decembrie 2015), p. 41.

47. *Ibid.*

48. Adam Mansbach, *Go the F**k to Sleep,* il. Richard Cortes, Akashic, New York, 2011, p.
7.

Matt Wood, „Electronic Devices, Kids and Sleep: How Screen Keeps Them Awake“, *Science Life,* University of Chicago, 17 februarie 2016, https://sciencelife.uchospitals.edu/2016/02/17/electronic- devices- kids-and-sleep-how-screen-time-keeps-them- awake/.

50. Mărie Hartwell-Walker, „The Value of a Child’s Bedtime Ritual“, Psychnet.com, 17 iulie 2016, https://psychcentral.com/lib/the- value-of-a-childs-bedtime-routine/.

51. Walter Olson şi Steve Pippin, intervievaţi de autoare, 13 iunie 2016.

Capitolul 5: Beneficiile multiple ale unui vocabular bogat

Simon Worrall, „Laurent de Brunhoff Reveals Shocking Beginning of Beloved Babar Series“, *National Geographic,* 23 decembrie 2014, https://news.nationalgeographic.com/news/2014/12/141224- babar-elephant-culture-animal-conservation-ngbooktalk/. Titlurile şi datele celor mai multe cărţi cu Babar pot fi obţinute aici: https://en.wikipedia.org/wiki/Babar_the_Elephant. Din această listă lipsesc cele nouă cărţi cu Babar publicate din 2003 până acum, inclusiv ultima carte din serie, incredibil de plictisitoarea *Guide to Paris.* (într-o recenzie din 27 decembrie 2017 din *Wall Street Journal,* am scris: „Ca să găsim cele mai dezamăgitoare ilustraţii din acest an nu trebuie să căutăm mai departe de mult lăudata carte ilustrată a lui Jean de Brunhoff, *Babar's Guide to Paris* [Abrams], un volum cu imagini atât de lipsite de detalii, atât de monotone şi de lipsite de viaţă, încât par mai degrabă schiţe decât desene finalizate. Dl. de Brunhoff, acum în vârstă de peste 90 de ani, a dus mai departe cu vitejie munca tatălui său continuând aventurile micului elefant Babar care începuseră în 1931, dar pare să fi uitat ce anume făcea cărţile atât de atractive. Poveştile au sunat întotdeauna puţin cam bombastic, dar erau

salvate de ilustraţii bogate în detalii atente şi pline de mijloace de transport dinamice. Cândva, cărţile cu Babar făceau echipă bună cu maşini, bărci, avioane, cămile, ascensoare, elefanţi şi baloane cu aer cald. La un moment dat, în acest volum monoton şi nepotrivit de apăsător, Babar şi Celeste iau cina într-o braserie, mâncând din farfurii goale şi bând din pahare neumplute".)

3. Adam Gopnik, „Freeing the Elephants: Babar Between the Exotic and the Domestic Imagination of France", în Christine Nelson, *Drawing Babar: Early Drafts and Watercolours,* Morgan Library & Museum, New York, 2008, pp. 2-3.
4. Leonard S. Marcus, *The Wand in the Conversations with Writers of Fantasy,* Candlewick Press, Cambridge, MA, p. 74.
5. Jon Henley, „Philip Pullman: Loosening the Chains of Imagination", *Guardian,* 23 august 2013. Citat în Mary Roche, *Developing Children's Critical Thinking Through Picturebooks: A Guide for Primary and Early Years Students and Teachers,* Routledge, London, 2015, p. 56.
6. „Abilitatea de a învăţa să citească până în clasa a III-a este cel mai important indicator care prezice absolvirea liceului

şi succesul în carieră.“ Council on Early Childhood, „Literacy Promotion“, p. 405.

7 . „S-a demonstrat că vârsta cât mai fragedă la care s-a început cititul cu voce tare împreună cu un copil este asociată cu abilităţi lingvistice preşcolare mai bune şi un interes crescut pentru lectură.“ Council on Early Childhood, p. 405.

8. *Maryanne Wolf, Proust and the Squid: The Story and Science of the Reading Brain, Harper Perennial, New York, 2008, p. 129.*

est termen a circulat pe scară largă de când profesorul universitar Keith Stanovich l-a folosit în lucrarea sa „Matthew Effects in Reading: Some Consequences of Individual Differences in the Acquisition of Literature“, ***Reading Research Quarterly***, toamna 1986, https://pdfs.semanticscholar.org/8b88/41a79b3bd90dadd5ee04df8cf7cb63249eba.pdf. Alte studii academice sunt cele ale lui W.B. Elley, „Vocabulary Acquisition from Listening to Stories“, ***Reading Research Quarterly*** 24, nr. 1 (2002), pp. 174 - 187 şi J.F. Penno ***et al,*** „Vocabulary Acquisition from Teacher Explanation and Repeated Listening to Stories: Do They Overcome the Matthew Effect?“, ***Journal of*** Educational ***Psychology*** 94, nr. 1 (2002), pp. 23-33, ambii citaţi în Dickinson ***et al***., „How Reading Books Fosters Language Development“.

Betty Hart şi Todd R. Risley, „The Earfy Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3“, 2003, https://www.aft.org/default/files/periodicals/TheEarlyCatastrophe.pdf/.

11. Hart şi Risley, *Meaningful Differences,* citat în Dickinson *et al.,* „How Reading Books Fosters Language Development“, p. 5.

12. Montag, Jones şi Smith, „Words Children Hear“, pp. 1489-1496.

13. *Ibid.,* p. 1494.

14. Council on Early Childhood,

„Literacy Promotion“, p. 405.
15. Weisleder şi Fernald, „Talking to Children Matters“.
16. Tamis Le-Monda, interviu.
17. Magda Jenson, intervievată de autoare, iunie 2016.
18. Această anecdotă este adaptată din Meghan Cox Gourdon, „I *Love* This Story!“, *NRO, 4* februarie2004, https://www.nationalreview.com/ 2004/02/i- love-story/.
19. Jessica S. Horst, Kelly L. Parsons şi Natasha M. Bryan, „Get the Story Straight: Contextual Repetition Promotes Word Learning from Storybooks“, *Frontiers in Psychology 2,* 17 februarie2011, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2011.17.
20. Dickinson *et ah,* „How Reading Books Fosters Langauge Development“, p. 5.
21. P.L. Chase-Lansdale şi E. Takanishi, *How Do Families Matter? Understanding How Families Strengthen Their Children's Educational Achievement,* Foundation for Child Development, New York, 2009. Citat pe scară largă, inclusiv în Dickinson *et al.,* „How Reading Books Fosters Language Development“, p. 5.
22. Există o cantitate enormă de texte despre puterea şi punerea în practică a

acestei metode. Pentru mai multe informaţii, vezi Grover J. (Russ) Whitehurst, „Dialogic Reading: An Effective Way to Read to Preschoolers“, Reading Rockets, http://www.readingrockets.org/article/dialogic- reading-eff ective-way-read-preschoolers; şi Roche, *Developing Children's Critical Thinking.*

23. Myae Han, Noreen Moore, Carol Vukelich şi Martha Buell, „How Play Intervention Affects the Vocabulary Learning ofAt-Risk Preschoolers“, *American Journal of Play* 3, nr. 1 (2010), pp. 82-105.

24. Roberta Michnick Golinkoff, intervievată de autoare, 27 iulie 2016.

25. Caroline Rowland, intervievată pe Skype de autoare, 27 iunie 2016.

26. Ii sunt recunoscătoare lui Mary Roche pentru că mi-a adus aminte de acest argument util în *Developing Children's Criticai Thinking,* pp. 34-39.

27. Roche, *ibid.,* p. 17.

28. Jane Fidler, intervievată de autoare, 23 martie 2016.

Carin Brulliard, „Your Dog Really Does Know What You're Saying, and a Brain Scan Shows How“, *Washington Post,* 31 august 2016, https://www.washingtonpost.com/news/animalia/wp/2016/08/30/confirmed-your-dog-really-does-get-you.

30. „O greşeală repetată pe care o fac părinţii şi profesorii este să presupună că nivelul la care ascultă un copil este acelaşi cu nivelul la care se află cu lectura. Până prin clasa a VUI-a, asta e foarte departe de adevăr; copiii din clasele primare pot asculta la un nivel mai complex decât cel la care sunt cu lectura. Asta înseamnă că cei din primele clase ale ciclului primar pot auzi şi înţelege poveşti care sunt mult mai complicate decât cele pe care şi le pot citi singuri.“ Trelease on Reading.com, http://www.trelease-on-reading.com/hey.html.

31. E.D, Hirsch Jr., „Vocabulary Declines, with Unspeakable Results“, *Wall Street Journal,* 12 decembrie 2012.

Doug Lemov, „Doug Lemov on Teaching“, interviu cu Russ

Roberts, podcast *EconTalk,* Library of Economics and Liberty,

http://www.econtalk.org/archives/2013/12/doug_lemov_on_t.html.

33. Lectura dialogică are tendinţa să se disipeze în mod natural când copiii ajung la vârsta de 5 sau 6 ani şi îşi schimbă interesul, în timpul lecturii cu voce tare, de la cel preponderent pentru cărţi ilustrate la poveşti mai lungi fără ilustraţii. Vezi Dickinson, „How Reading Books Fosters Language Development“, p. 9.

34. Bram Stoker, *Dracula,* Wordsworth Editions, Ware, England, 1993, p. 306.
35. Termenul *Szgany* (ţigani), câteodată scris *Tziganes,* nu mai este în uz. Asemenea lui
*gypsy,*el îi denumeşte pe romi şi este considerat retrograd şi ofensator în anumite medii.

Capitolul 6: Puterea atenţiei şi a zborului imaginaţiei

1. Sybil Marshall, *The Book of English Folktales,* Overlook, New York, 2016, p. 17.
2. James Hillman, „A Note on Story", în *Children's Literature: The Great Excluded,* vol. 3, ed. Francelia Butler şi Bennett Brockman, Temple University Press,
Philadelphia, 1974, https://muse.jhu.edu/article/245875.
Citat în Manguel, *History of Reading,* p. 11 (Manguel, *Istoria lecturii,* tr. rom. cit, p. 22 - n. tr.).
3. Libraries Unlimited (@Libraries UnLtd), „Cititul ne permite să vedem şi să înţelegem lumea prin ochii celorlalţi. O carte bună este un dispozitiv de empatie", Twitter, 13 iunie
2017.
4. Vizita autoarei la Park School,

Baltimore, 4 februarie 2016.

5. Pentru discuţia completă, vezi Adam Alter, „The Biology of Behavioral Addiction“, în Alter, *Irresistible,* pp. 68-69.
6. Carolyn Reidy, directoare şi CEO la Simon & Schuster, vorbind la Târgul de carte de la Frankfurt, 11 octombrie 2017, replici citate pe scară largă la momentul respectiv, inclusiv de către Alex Mutter, *Shelf Awareness,* 12 octombrie 2017, http://www.shelf-awareness.com/issue.html?issue=3105#m38147.
7. Alter, *Irresistible,* pp. 68-69.
8. *Ibid.,* p. 28.

Satya Nadella, scrisoare deschisă către angajaţii Microsoft, 10 iulie 2014. Citată pe scară largă, inclusiv de către Polly Mosendz, „Microsoft's CEO Sent a 3,187 Word Memo and We Read It So You Don't Have To“, *Atlantic,* https://www.theatlantic.com/technology/archive/2014/07/microsfts-ceo-sent-a-3187-word-memo-and-we-read-it-so- you-dont-have-to/374230/.

10. Citat de Connie Matthiessen în „The Hidden Benefits of Reading Aloud - Even for Older Kids“, GreatSchools.org, 22 septembrie 2017, https://www.greatschools.org/gk/articles

/read- aloud-to-children/.

11. Megan M. McClelland *et al.,* „Relations Between Preschool Attention Span-Persistence and Age 25 EducationalOutcomes“, https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2012.07.008.

12. Olson şi Pippin, interviu.

13. Manguel, *History of Reading,* pp. 109-110 (tr. rom. cit, pp. 135-136 - n. tr.).

14. Kate DiCamillo, „Kate DiCamillo’s PSA: On the Importance of Reading Aloud to Children“, YouTube, postat pe 17 februarie 2015, https://www.youtube.com/watch?v=S0c9-JM-mvoo.

Scholastic, Kids & Family Reading Report, a V-a ediţie, Scholastic, New York, 2015, pp. 31-33, http://www.scholastic.com/readingreport/Scholastic-KidsAndFamilyReadingReport-5thEdition.pdf.

6. Pentru o privire nostalgică asupra anunţurilor ubicue pentru „School of Speed-writing“, vezi https://playingtheworldgame.com/2012/09/21/f-u-cn-rd-ths-if-you-can-read-this/.

17. Tatar, interviu.

18. Marcus, *Wand in the Word,* p. 173.

19. Această anecdotă este adaptată după Gurdon, *„Iubesc* povestea asta!“.
20. Vă aduceţi aminte de povestea lui Matthew Rubery despre prietenul tatălui său care s-a scuzat pentru că afirmase că citise cartea când el doar o ascultase? Aşa cum spunea Rubery, „întotdeauna este percepută ca trişat“. Rubery, interviu.
21. *Wolf, Proust and the Squid, p. 3.*
22. Rubery, interviu.

Timothy Dolan, „The Power of Reading Aloud in Middle School Classrooms“, *Education Week: Teacher, 22* martie 2016, https://www.edweek.org/tm/articles/2016/03/22/the- power-of-reading-aloud-in-middle .html.

Michael Godsey, „The Value of Using Podcasts in Class“, *Atlantic,* 17 martie 2016, https://www.theatlantic.com/education/archive/2016/03/the- benefits-of-podcasts-in-class/473925/.

25. Fidler, interviu.
26. Roald Dahl, *Boy,* Puffin, London, 2010, pp. 18-19.
27. Roald Dahl, *James and the Giant Peach,* il. Lane Smith, Puffin, New York, 1996, p. 42 (Roald Dahl, *James şi piersica uriaşă,* tr. Iulia Arsintescu, Arthur, Bucureşti, 2013, pp. 61-62 - n. tr.).

28. Tatar, *Enchanted Hunters,* p. 29.

29. Tatar, interviu.

30. *Vigen Guroian, Tending the Heart of Virtue: How Classic Stories Awaken a Child’s Moral Imagination, Oxford University Press, New York, 1998, p. 38.*

31. Jacqueline Woodson, remarci spontane la ceremonia de la Biblioteca Congresului la care a participat autoarea, 9 ianuarie 2018.

32. Zora Neale Hurston, *Dust Tracks on a Road,* Harper Perennial Modern Classics, New York, 2006, p. 123.

33. Hurston, p. 123.

34. Manguel, *History of Reading,* pp. 280-281 (tr. rom. cit., p. 320 - n. tr.).

Frederick Douglass. ***The Narrative of*** **t/ic** ***Life of Frederick Douglass*****, cap.** 7.
hUp:/.'www.pageb>·pagebooks.com/
Frederick_Douglass,The_NaiTative_of_the_Life_oLFi·ederick_Dauglass.Oaptei·_V"II_pl,luml,

36. Manguel, *History of Reading,* p. 281 (tr. rom. cit., p. 321 - n. tr.).

37. Maria Popova şi Claudia Zoe Bedrick, eds., *A Velocity of Being: Letters to a Young Reader,* Enchanted Lion, Brooklyn, 2018, p. 58.

38. *Chen Guangcheng, The Barefoot Lawyer: A Blind Man’s Fight for Justice and Freedom in China, Henry Holt, New York, 2015, pp. 15-*
17.

39. Chen, pp. 36, 39-42.

40. Stanley Karnow, *Mao and China: A Legacy of Turmoil,* Penguin, New York, 1990, pp. 191— 199.

41. Chen, *Barefoot Lawyer,* pp. 43^15.
42. Chen, intervievat de autoare, 17 mai 2017.

Capitolul 7: Cititul cu voce tare îmbogăţeşte mintea

1. Christine Nelson, intervievată de autoare, 5 octombrie 2016.
2. Manuscrisul Perrault poate fi văzut la http://www.themorgan.org/collection/charles- perrault/manuscript.
3. Morgan Library & Museum, catalogul colecţiei online CORSAIR, accesat pe 10 aprilie 2018, https://corsair.themorgan.org/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?BBID=143572.
4. Această expresie vine de la folcloristul american William Wells Newall şi este citată în paginile de debut ale cărţii scrise de Henry Louis Gates Jr. şi Maria Tatar, *The Annotated African American Folktales,* W.W. Norton, New York, 2018.
5. Bruno Bettelheim, *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales,* Vintage Books, New York, 2010, p. 168 (Bruno Bettelheim, *Psihanaliza basmelor,* tr. Teodor Fleşeru, Univers, Bucureşti, 2017, p. 250 - n. tr.).
6. Pictura minusculă - care poate fi văzută

la http://www.themorgan.org/collection/charles- perrault/59 - o arată, după părerea mea, pe bunicuţă exact înainte ca lupul să o mănânce. De fapt, bunica este singurul personaj al poveştii surprins în pat. Cu toate astea, e derutant, pentru că femeia din imagine poartă o bonetă roşie pe cap, de unde posibilitatea ca ea să nu fie de fapt bunica, ci chiar *Scufiţa Roşie.*

7. într-o notă de scepticism amabil, Stephanie Winick discută citatul celebru în „Einstein’s Folklore“, *Library of Congress Folklife Today,* 18 decembrie 2013, https://blogs.loc.gov/folklife/2013/12/einsteins- folklore/.
8. C.S. Lewis. „On Three Ways of Writing for Children“, în *Of This Other* Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2002, pp. 29-30 (vezi C.S. Lewis, moduri de a scrie pentru copii“, în *Despre lumea aceasta şi despre alte lumi,* tr. Bianca Rizzoli, Humanitas, Bucureşti, 2011, pp. 72- 73 - n. tr.).

John McWhorter a făcut această observaţie în contextul tendinţei elevilor de a se retrage în „locuri sigure“, nu al copiilor care încă mai locuiesc acasă şi cărora li se citesc

poveşti. Am împmmutat-o pentru că este elegantă şi se potriveşte: niciodată nu e prea devreme să începi să lărgeşti orizonturile unui copil! Pentru întreaga discuţie a lui McWhorter, vezi Conor Friedersdorf,
Columbia Professor's
Critique of Campus Policies", *Atlantic,* 30 iunie 2017,
https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/a-columbia-professors-critique-of-campus-politics/532335/.

10. Claire Kirch, „Junot Diaz Urges Booksellers to Walk the Talk on Diversity", *Publishers Weekly,* 25 ianuarie 2018.
11. Russell Baker, *Growing Up,* Plume, New York, 1982, p. 8.
12. Mary Losure, *Wild Boy: The Real Life of the Savage of Aveyron,* Candlewick, Cambridge MA, 2013.
13. Terry Deary, *Terrible Tudors and Slimy Stuarts,* Scholastic, New York, 2009.
14. John O'Donohue, „The Inner Landscape of Beauty", interviu de Krista Tippett, On *Being,* NPR, retransmis pe 6 august 2015, https://onbeing.org/programs/john-odonohue- the-inner-landscape-of-beauty/.

15. Katherine Elwes Thomas, *The Real Personages of Mother Goose,* Lothrop, Lee & Shepard, Boston, 1930.

16. Mary Roche are o descriere potrivită a fenomenului „intertextualităţii“ sau al referinţelor încrucişate dintre poveşti şi idei în *Developing Children’s Critical Thinking,* pp. 93-95.

17. Acest argument este susţinut pe scară largă, inclusiv în Dickinson *et al,* „How Reading Books Fosters Language Development“, p. 2.

18. *Wolf, Proust and the Squid, p. 99.*

19. Fox, *Reading Magic,* pp. 92-93.

20. *Tatar, Beauty and the Beast.*

21. Bettelheim, *Uses of Enchantment,* p. 40.

22. *Ibid.,* p. 26 (tr. rom. cit., p. 40 - n. tr.).

23. *Ibid.,* p. 19 (tr. rom. cit., p. 31 - n. tr.).

24. Recenzia din 1943 a lui P.L. Travers a apărut în *New York Herald Tribune* şi a fost expusă în expoziţia din 2014 a ilustraţiilor lui Saint- Exupéry de la Morgan Library & Museum. Este reprodusă şi la finalul articolului lui Edward Rothstein, „70 Years on, Magic Concocted in Exile“, *New York Times,* 23 ianuarie 2014, şi citată, de asemenea, fragmentar în alte recenzii

contemporane, în Dan Sheehan, „A Children's Fable for Adults: Saint-Exupery's *The Little Prince", Literary Hub,* 31 iulie 2017, http://bookmarks.reviews/a-childrens-fable- for-adultsantoine-de-saint-exupeiys-the-little- prince/.

25. Citat în Tatar, *Enchanted Hunters,* p. 27.
26. Jack Wang, interviu cu autoarea, 25 aprilie 2016.
27. Yana Kuchirko, Catherine S. Tamis-LeMonda, Rufan Luo, Eva Liang, „What Happened Next? Developmental Changes in Mothers' Questions to Children", *Journal of Early Childhood Literacy* 16, 17 august 2015, https://doi.org/10/U77/1468798415598822.
28. Tamis-LeMonda, interviu.
29. Leonard S. Marcus, *Golden Legacy: The Story of Golden Books,* Golden Books, New York, 2007.
30. Amy Guglielmo, interviu cu autoarea, 16 februarie 2016.
31. Cărţile din seria Touch the Art, publicate iniţial de Sterling, sunt programate, chiar în timp ce scriu asta, să reapară în toamna lui 2019 într-o formă recosmetizată, cu titlul seriei Peek-a-Boo Art, publicată de Orchard Books/Scholastic US.

32. Paul O. Zelinsky, intervievat de autoare, 10 februarie 2016.
33. Eik Kahng, Ellen Keiter, Katherine Roeder, David Wiesner, *David Wiesner and the Art of Wordless Storytelling*, *Santa Barbara Museum* of Art, distribuită de Yale University Press, Santa Barbara, 2017, p. 17.
34. Christine Rosen, intervievată de autoare, 12 septembrie 2016.
35. Jane Doonan, „Close Encounters of a Pictorial Kind“, recenzie la *Words About Pictures: The Narrative Art of Children's Books* de Perry Nodelman, *Children's Literature* vol. 20, 1992, accesat prin Project Muse: https://muse.jhu.edu/article/246257/pdf.
36. *Jonathan Cott, There's a Mystery There: The Primal Vision of Maurice Sendak, Doubleday, New York, 2017, p. 162.*
37. Jane Doonan, *Looking at Pictures in Picture Books,* Thimble Press, Stroud, 1993, p. 8.
38. Wang, interviu.
39. Walter D. Edmonds, „Acceptance Paper“, în *Newbery Medal Books, 1922-1955,* ed. Bertha Mahony Miller şi Elinor Whitney Field, Horn Book,

Boston, 1955, p. 223.

40. Filozoful politic din secolul al XIX-lea John Stuart Mill este deosebit de elocvent cu privire la acest subiect în *Despre libertate:* „Şi totuşi, este în sine tot atât de evident pe cât ar putea-o dovedi argumente nenumărate că epocile nu sunt cu nimic mai ferite de greşeală decât indivizii, în fiecare epocă fiind susţinute opinii care, în epocile următoare, au fost socotite nu doar greşite, ci chiar absurde; şi este la fel de sigur că multe opinii astăzi unanime vor fi respinse în epocile următoare, pe cât este că multe altele, cândva unanime, sunt azi respinse“ (tr. Adrian-Paul Iliescu, Humanitas, Bucureşti, 2017, p. 32 - n. tr.).

41. Williams, *Social Life of Books,* pp. 178-180.

42. NewSouth Books, care a publicat ediţia Twain expurgată, şi-a apărat alegerile editoriale cu puţin timp înainte să apară cărţile în 2011: „Am considerat valoroasă o ediţie care ar ajuta opera să-şi găsească cititori noi. Dacă această publicaţie dă naştere la dezbateri utile despre impactul limbajului asupra învăţării, despre natura cenzurii sau despre modul în care extremişti radicali îşi exercită influenţa lor ruşinoasă, atunci misiunea noastră în publicarea

acestei ediţii noi a operelor lui Twain va fi împlinită cu vârf şi îndesat".

43. Amy Guth, „Epithets Edited out of «Tom Sawyer», «Finn»", actualizat de Courtney Crowder, *Chicago Tribune,* 5 ianuarie 2011.

44. Miller, *Magician's Book,* p. 171.

45. Laura Ingalls Wilder, *Little Town on the Prairie,* il. Garth Williams, Harper Trophy, New York, 1994, pp. 257-259.

46. *Bewitched [Ce vrăji a mai făcut nevasta mea?],* sezonul 2, episodul 26, „Baby's First Paragraph", martie 1966, https://www.imdb.com/title/tt0523058.

Camille Paglia, „Camille Paglia on Movies,

#MeToo and Modern Sexuality: Endless, Bitter

Rancor Lies Ahead", *Hollywood Reporter,* 27

februarie 2018,

https://www.hollywoodreporter.com/news/camille- paglia-movies-metoo-modern-sexuality-endless- bitter-rancor-lies- 1088450.

48. Elizabeth Janeth Gray, „Acceptance Paper", în Miller şi Field, *New Medal Books,* p. 240.

49. Gray, p. 239.

50. îi sunt recunoscătoare lui Bruce Handy pentru că mi-a adus aminte de

cartea asta minunată, prima dintr-o serie. Louise Erdrich, *The Birchbark House,* Disney/Hyperion, Los Angeles, 2002.

51. John Stuart Mill, *On Liberty,* Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1982, p. 21 (tr. rom. cit, p. 30 - n. tr.).

52. Virgil M. Hillyer, A *Child's History of the World,* Calvert Education Services, Hunt Valley, MD, 1997, pp. 163-165.

Capitolul 8: Din leagăn până în baston

1. Linda Khan, conversaţie cu autoarea, decembrie 2017.

Michelle Homer, Deborah Duncan, „Emotional Neil Bush on his mother's life and legacy“, KHOU, 16 aprilie 2018, https://www.khou.com/article/news/community/emotional- neil-bush-on-his-mothers-life-and-legacy/285-540211907. vficcolo Tucci, „The Great Foreigner“, *New Yorker,* 22 noiembrie 1947, https://www.newyorker.com/magazine/1947/ll/22/the- great-foreigner.

\lbert Einstein, „Principles of Research“, un toast celebru pe care Einstein l-a ţinut în cinstea lui

Max Plank la aniversarea acestuia de 60 de ani, http://www.neurohackers.com/index.php/fr/menu- top-neuroteque/68-cat-nh-

spirituality/99- principles-of-research-by-albert-einstein.

5. Lauri Hornik, conversaţie cu autoarea, 9 ianuarie 2018, interviu telefonic de confirmare, 26 ianuarie 2018. dadimir Nabokov, „Nabokov on Dostoyevsky“, *New York Times Magazine,* 1981, https://www.nytimes.com/1981/08/23/ magazine/nabokov- on-dostoyevsky.html. (Vladimir Nabokov, *Cursuri de literatură rusă,* tr. Cristina Rădulescu, Thalia, Bucureşti, 2006, p. 85 - n. tr.).

7. Grupul de lectură a fost organizat la Michael Sobell Jewish Community Center, Golders Green Road, Londra.

8. Josie Billington *et al,* „An Investigation into the Therapeutic Benefits of Reading in Relation to Depression and Well-Being“, University of Liverpool, 2010, https://www.thepilgrimtrust.org.uk/wp-content/uploads/MERSEYBEAT-Executive- Summary.pdf.

9. Intr-un studiu interesant fără legătură cu asta, detaliat mai jos, cercetătorii au separat efectele socio-emoţionale ale ficţiunii şi non-ficţiunii, descoperind că „expunerea la ficţiune a fost corelată pozitiv cu susţinerea socială. Prin contrast, expunerea la non-ficţiune a fost asociată cu singurătatea şi corelată negativ cu susţinerea socială“. Raymond Mar, Keith Oatley şi Jordan B. Peterson, „Exploring the Link Between Reading

Fiction and Empathy:
Ruling Out Individual Differences and Examining Outcomes“, *Communications* 34, nr. 4, 2009, pp. 407-428, doi: 10.1515/COMM.2009.025.

10. Avni Bavishi, Martin D. Slade şi Becca Levy, „A Chapter a Day: Association of Book Reading with Longevity“, *Social Science & Medicine* 164, septembrie 2016, pp. 44^18.
11. Josie Billington *et ai,* „A Literature-Based Intervention for Older People Living With Dementia“, raport de evaluare, Centre for Research into Reading, Literature and Society, University of Liverpool, 15 august 2017, https://issuu.com/emmawalsh89/docs/a-literature- based-intervention-for.
12. Christiansen, conversaţie pe Skype.
13. Rui Nouchi *et al.,* „Reading Aloud and Solving Simple Arithmetic Calculation Intervention (Learning Therapy) Improves Inhibition, Verbal Episodic Memory, Focus Attention and Processing Speed in Healthy Elderly People: Evidence from a Randomized Controlled Trial“, *Frontiers in Human Neuroscience* 10, 17 mai 2016, doi:10.3389/fnhum.2016.00217.
14. „Connect Realise Change: The Reader“, https://vdocuments.site/connect-realise-

change-high-quality.html.
15. Vivek Murthy, „Work and the Loneliness Epidemic“, *Harvard Business Review,* septembrie 2017.
16. European Society of Cardiology Press Office, „Loneliness is Bad for the Heart“, 9 iunie 2018, https://www.escardio.org/The-ESC/Press-Office/Press-releases/loneliness-is- bad-for-the-heart?hit=wireek.
Andy Newman, „How to Heal a Traumatized Dog:
Read It a Stoiy“, *New York Times,* 9 iunie 2016,
http://www.nytimes.com/2016/06/12/nyregion/how-
to-heal-a-traumatized-dog-read-it-a-story.html.
18. Victoria Wells, ASPCA, intervievată de autoare, 3 octombrie 2016.
19. *James Baldwin, James Baldwin: The Last Interview and Other Conversations, Melville House, Hoboken, 2014.*
20. Manguel, *History of Reading,* pp. 60-61 (tr. rom. cit, p. 77 - n. tr.).
21. Aline Rousselle, *Porneia: On Desire and the Body in Antiquity,* Wipf and Stock, Eugene, OR, 2013, p. 11.

Capitolul 9: Nu există cadou mai preţios decât timpul

1. Julie şi Alex Rashid şi copiii lor, interviuri făcute de autoare, 29 mai şi 11 septembrie 2016.
2. Jessa Reed *et ai,* „Learning on Hold: Cellphones Sidetrack Parent-Child Interactions“, *Developmental Psychology* 53, august 2017, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28650177.
3. Klass, interviu.
4. Abubakar, interviu.
5. LeVar Burton, „LeVar Burton Reads to You“, interviu cu Lauren Ober, *The Listen,* NPR, 23noiembrie 2017, https://biglisten.org/shows/2017-11-23/levar- burton-reads.
6. Poveste adevărată! A avut loc târziu în după- amiaza zilei de 30 martie 2016.
7. Annie Holmquist, schimb de e-mailuri cu autoarea, 2 august 2017.
8. Carolyn Siciliano, intervievată de autoare, 5 iunie 2016.
9. Alter, *Irresistible,* pp. 272-273.
10. Este vorba de Walter Olson.
11. Tamis Le-Monda, interviu.
12. Pinker, *Village Effect,* p. 181.
13. Amelia DePaolo, intervievată de autoare, 20 iulie 2017.
14. Lauri Hornik, intervievată de autoare, 26 ianuarie 2018.
15. Walter Taylor Field, *Fingerposts to*

Children's Reading, A.C. McClurg, Chicago, 1907, citat în Annie Holmquist, *Intellectual Takeout,* 9 noiembrie2015, http://www.intellectualtakeout.org/blog/5-tips- 1907-turning-your-child-reader.

16. Dintre copiii cu vârste între 6 şi 17 ani, 78% au ales „Este/era un timp special cu părintele meu" ca principalul lor motiv pentru care le plăcea să li se citească. Scholastic, *Kids & Family Reading Report,* ediţia a V-a, p. 35.
17. Sebastian Junger, *Tribe: On Homecoming and Belonging,* Twelve, New York, 2016, p. 22 (Sebastian Junger, *Tribul,* tr. Radu Lilea, Art, Bucureşti, 2020, p. 34 - n. tr.).

Postfată

1. Antoine de Saint-Exupéry, *The Little Prince,* Egmont, London, 2012, p. 68 (Antoine de Saint-Exupéry, *Micul prinţ,* tr. Marieva Ionescu, il. Mihail Coşuleţu, Humanitas, Bucureşti, 2017, p. 73 - n. tr.).
2. *Ibid.,* pp. 73-74 (tr. rom. cit, p. 78 - n. tr.).
3. Shannon Maughn, „Obituary: Anna Dewdney", *Publishers Weekly,* 6 septembrie 2016, http://publishersweekly.tumblr.com/post/15005 60665 71/childrens-author-

illustrator-and- educator-anna.

4. Anna Dewdney, „How Books Can Teach Your Child to Care“, *Wall Street Journal,* 7 august 2013, https://blogs.wsj.com/speakeasy/ 2013/08/07/why-reading-to-children-is-crucial-not-just-for-literacy/.

CĂRŢI DE CITIT CU VOCE TARE MENŢIONATE ÎN *ORA FERMECATĂ*

Le recomand pe toate![M]

„Cum şi-a căpătat rinocerul pielea“, în *Simple povestiri* de Rudyard Kipling, tr. Raluca Ghenţulescu, Cartex, Bucureşti, 2000 *20.000 de leghe sub mări* de Jules Verne, tr.

Manuela Coravu, Corint, Bucureşti, 2007 A *Baby Sister for Frances* de Russell Hoban, il.

Lillian Hoban A *Child's Book of Art: Great Pictures, First Words* de Lucy Micklethwait A *Child's History of the World* de Virgil Hillyer, il. Carle Michel Book şi M.S. Wright A *Kingdom Far and Clear* de Mark Helprin, il.

Chris Van Allsburg *Adam of the Road* de

Elizabeth Gray, il. Robert Lawson *Adăpostul* de Kathi Appelt, tr. Luminiţa Cocârţă Andrei, Gama, 2010 *Alice în Ţara din Oglindă,* „Gângăveala“ de Lewis Carroll, tr. Antoaneta Ralian, tr. vers, de Ioana Ieronim, Univers, Bucureşti, 2007 *Alice în Ţara Minunilor* de Lewis Carroll, tr. Antoaneta Ralian şi Ioana Ieronim, Humanitás, Bucureşti, 2016 *Andrew's Loose Tooth* de Robert Munsch *Around the World with Ant and Bee* de Angela Banner *Art şi Max* de David Wiesner, tr. Radu Paraschivescu, Art, Bucureşti, 2019 *Art Up Close* de Claire d'Harcourt *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain, tr. Petre Solomon, Arthur, Bucureşti, 2017 *Aventurile Iui Pinocchio* de Carlo Collodi, il.

Roberto Innocenti, Litera, Bucureşti, 2018 *Băiat la ţară* de Laura Ingalls Wilder, tr. Iuliana Nistoroaia, Anacronic, Domneşti, 2018 *Beowulf* repovestită de Michael Morpurgo, il.

Michael Foreman *Boy* de Roald Dahl, il. Quentin Blake *Brush of the Gods* de Lenore Look, il. Meilo So *Bufniţa şi pisica* de Edward Lear, tr. Constantin Abăluţă şi Ştefan Stoenescu, în antologia Constantin Abăluţă, *Pisica mea şi luna,* Charmides, Bucureşti, 2020 *Cartea junglei,* „Rikki-Tikki-Tavi“ de Rudyard Kipling, tr. Lucian Popa, Corint, Bucureşti, 2007

Cele mai frumoase poveşti de Charles Perrault, il. Gustave Dóré, tr. Sorina Cassvan şi Iustina Croitoru, Humanitás, Bucureşti, 2015 *Charlie şi fabrica de ciocolată* de Roald Dahl, tr. Christina Anghelina, il. Quentin Blake, Arthur, Bucureşti, 2019

Comoara din insulă de Robert Louis Stevenson, tr. Monica Manolachi, Cartex 2000, Bucureşti, 2020

Cronicile din Narnia de C.S. Lewis, tr. Irina Oprea şi Radu Paraschivescu, Arthur, Bucureşti, 2018 *Cucu-bau!* de Janet şi Allan Ahlberg, tr. Cristiana Ion, Didactica Publishing House, Bucureşti, 2020

Darul lui Jonas de Lois Lowry, tr. Radu Paraschivescu, Art, Bucureşti, 2014

Demolition de Sally Sutton, il. Brian Lovelock *Dominic: Un câine cu suflet de aur şi nervi de oţel* de William Steig, tr. Laura Albulescu, Art, Bucureşti, 2014

Dragă grădină zoologică de Rod Campbell, tr.

Diana Zografi, Arthur, Bucureşti, 2017

Dragonul tatălui meu de Ruth Stiles Gannett, il. Ruth Chrisman Gannett, tr. Lavinia Branişte, Art, Bucureşti, 2018

Fahrenheit 451 de Ray Bradbury, tr. Petre Solomon, Art, Bucureşti, 2013 *Finding Winnie* de Lindsay Mattick, il. Sophie Blackall *Flotsam* de David Wiesner *Fluturii sunt răbdători* de Dianna Hutts Aston, il.

Sylvia Long, Gama, Bucureşti, 2017 *Fortune* de Diane Stanley
Frăţia Inelului de J.R.R. Tolkien, tr. Irina Horea, tr. vers. Ion Horea, RAO, Bucureşti, 2002 *Frog, Where Are You ?* de Mercer Mayer
George cel curios de H.A. Rey şi Margret Rey, tr.
Radu Paraschivescu, Arthur, Bucureşti, 2019 *Ghici cât de mult te iubesc* de Sam McBratney, il. Anita Jeram, tr. Andreea Stănescu, Cartea Copiilor, Bucureşti, 2009, 2019 *Go, Dog. Go!* de RD. Eastman *Good Night, Gorilla* de Peggy Rathmann
Goodnight iPad de „Ann Droyd", a.k.a. David Milgrim
Grădina secretă de Frances Hodgson Burnett, tr.
Maria Iliescu, Corint, Bucureşti, 2020 *Green Eggs and Ham* de Dr. Seuss *Greierul de la metrou* de George Selden, tr.
Mihaela Buruiană, Arthur, Bucureşti, 2017 *Gruffalo* de Julia Donaldson, il. Axel Scheffler, Cartea Copiilor, Bucureşti, 2013 *Hainele cele noi ale împăratului* de H.C. Andersen, în *Basme* de H.C. Andersen, tr. Al. Philippide şi I. Cassian-Mătăsaru, Art, Bucureşti, 2018 *Harry Potter şi piatra filosofală* de J.K. Rowling, tr. Florin Bican, Arthur, Bucureşti, 2020 *His Royal Highness, King Baby* de Sally Lloyd Jones, il. David Roberts *Hobbitul* de J.R.R.

Tolkien, tr. Irina Horea, RAO, Bucureşti, 2012 *Iarnă îndelungată* de Laura Ingalls Wilder, il. Garth Williams, tr. Ruxandra Ioana Cujbă, Anacronic, Domneşti, 2021 *Insula delfinilor albaştri* de Scott O'Dell, tr. Diana Marin-Caea, il. Mircea Pop, Arthur, Bucureşti, 2015
Insula lui Abel de William Steig, tr. Laura Albulescu, Arthur, Bucureşti, 2017 *Jacob Two-Two Meets the Hooded Fang* de Mordecai Richler, il. Dusan Petricic *James şi piersica uriaşă* de Roald Dahl, il. Quentin Blake, tr. Iulia Arsintescu, tr. vers. Florin Bican, Arthur, Bucureşti, 2013 *Jocurile Foamei* de Suzanne Collins, tr. Ana Veronica Mircea, Nemira, Bucureşti, 2019 *Johnny Tremain* de Esther Forbes, il. Lynd Ward *Jurnalul complet adevărat al unui indian cu jumătate de normă* de Sherman Alexie, tr. Vlad Pojoga, Art, Young Art, Bucureşti, 2017 *Kangaroo and Crocodile: My Big Book of Australian Animals* de Bronwyn Bancroft *King Arthur's Very Great Grandson* de Kenneth Kraegel
Leul, vrăjitoarea şi dulapul de C.S. Lewis, il. Pauline Baynes, tr. Irina Oprea şi Radu Paraschivescu, Art, Bucureşti, 2020 *Little Eagle* de Chen Jiang Hong *Logan's Run* de William F. Nolan şi George Clayton Johnson *Madlen* de Ludwig Bemelmans, tr. Florin Bican, Art, Vlad şi Cartea cu Genius, Bucureşti, 2015 *Marele uriaş prietenos* de

Roald Dahl, tr.
Alexandra Columban, Art, Bucureşti, 2013 *Mary Poppins* de P.L. Travers, tr. Lucian Popa, RAO, Bucureşti, 2016 *Micul prinţ* de Antoine de Saint-Exupéry, tr. Marieva Ionescu, il. Mihail Coşuleţu, Humanitas Junior, Bucureşti, 2017
Mike Mulligan and His Steam Shovel de Virginia Lee Burton *Mr. Wuffles!* de David Wiesner *Noapte bună, Lună* de Margaret Wise Brown, il. Clement Hurd, tr. Florin Bican, Art, Bucureşti, 2017
Not Now, Bernard de David McKee *O buclă în timp* de Madeleine L'Engle, tr.
Andreea Caleman, Art, Bucureşti, 2018 O *mică prinţesă* de Frances Hodgson Burnett, tr.
Adina Mihaela Eros, Aramis, Bucureşti, 2018 *Old Mother West Wind* de Thornton W. Burgess *One Grain of Rice* de Demi *Pânza Charlottei* de E.B. White, tr. Florin Bican, Arthur, Bucureşti, 2017 *Peter Pan* de J.M. Barrie, tr. Daniela Sorea, Agora, Bucureşti, 2016 *Petrică Ciuf-Zbârlit* de Heinrich Hoffmann, tr.
Alexandru Al. Şahighian, Art, Bucureşti, 2020 *Pip şi Posy* de Axei Scheffler, Bookzone, Bucureşti, 2021 *Pippi Şoseţica se îmbarcă* de Astrid Lindgren, tr.
Andreea Caleman, Arthur, Bucureşti, 2021 *Poveşti şi legende din Grecia Antică* de Ingri d'Aulaire şi Edgar Parin d'Aulaire,

tr. Bogdan Chircea, il. Tudor Smarandache, Paralela 45, Bucureşti, 2014
Poveştile Fraţilor Grimm de Jacob şi Wilhelm Grimm, tr. Viorica S. Constantinescu, il. Ludwig Richter, Polirom, Iaşi, 2014
Prinţul fericit şi alte poveşti de Oscar Wilde, tr. Magda Teodorescu, Cartex 2000, Bucureşti, 2018
Proscrişii de S.E. Hinton, tr. Shauki Al-Gareeb, Art, Bucureşti, 2013 *Rapunzel* de Paul O. Zelinsky *Răpit de piraţi* de Robert Louis Stevenson, tr.
Dan Starcu, Corint, Bucureşti, 2014 *Redwall* de Brian Jacques
Revolta de pe Bounty de John Barrow, tr. Constantin Papadopol Calimah, Meridiane, Bucureşti, 1976 *Rip Van Winkle* de Washington Irving *Rumpelstiltskin* de Paul O. Zelinsky *Sam and Dave Dig a Big Hole* de Mac Barnett, il.
Jon Klassen *Solomon Crocodile* de Catherine Rayner *Stuart Little* de E.B. White, il. Garth Williams, tr. Veronica D. Niculescu, Arthur, Bucureşti, 2017
Sub aceeaşi stea de John Green, tr. Shauki Al- Gareeb, Trei, Bucureşti, 2013 *Sylvester şi pietricica fermecată* de William Steig, tr. Laura Albulescu, Arthur, Bucureşti, 2016
Tabăra de Louis Sachar, tr. Christina Anghelina, Arthur, Bucureşti, 2021 *Tawny Scrawny Lion* de Katherine Jackson, il.

Gustaf Tenggren *Tăuraşul Ferdinand* de Munro Leaf, il. Robert Lawson, tr. Vlad Zografi, Art, Bucureşti, 2017
Tărguşorul din prerie de Laura Ingalls Wilder, il. Garth Williams, tr. Ruxandra Ioana Cujbă, Anacronic, Domneşti, 2021 *Te iubesc până la Lună şi Ia stele* de Amelia Hepworth, il. Tim Warnes, tr. Irina-Ruxandra Popa, Univers Enciclopedic Junior, 2020 *The Amazing Bone* de William Steig The Baby Lit Series de Jennifer Adams, il. Alison Oliver
The Bear Ate Your Sandwich de Julia Sarcone- Roach
The Big Honey Hunt de Stan şi Jan Berenstain *The Birchbark House* de Louise Erdrich *The Bunny Book* de Patsy Scarry, il. Richard Scarry
The Cozy Classics Series de Jack Wang şi Holman Wang *The Fire Station* de Robert Munsch *The Happy Lion* de Louise Fatio, il. Roger Duvoisin
The House of Sixty Fathers de Meindert DeJong, il. Maurice Sendak *The Iliad,* repovestită de Gillian Cross, il. Neil Packer *The Killer Angels de Michael Shaara The Light in the Forest de Conrad Richter The Maggie B de Irene Haas The Magic Horse of Han Gan de Chen Jiang Hong*
The Merry Chase de Clement Hurd *The Odyssey,* repovestită de Gillian Cross, il. Neil Packer

The Sand Castle Contest de Robert Munsch *The Seven Wise Princesses* de Wafa’ Tarnowska, il. Nilesh Mistry *The Shadow* de Donna Diamond *The Sleepy Solar System* de John Hutton, il. Doug Cenko

The Story About Ping de Marjorie Flack, il. Kurt Wiese

The Story of Babar de Jean de Brunhoff *The Tale of Mrs. Tiggy-Winkle* de Beatrix Potter *The Tinderbox,* repovestită de Stephen Mitchell, il. Bagram Ibatoulline The Touch the Art Series şi *Brush Mona Lisa’s Hair* de Amy Guglielmo şi Julie Appel *The Travels of Babar* de Jean de Brunhoff *The Wolves of Willoughby Chase* de Joan Aiken, il. Pat Marriott *This is Not My Hat* de Jon Klassen *Un Robinson elveţian* de Johann Rudolf Wyss, tr. Diana Maria Laibar, Corint Educaţional, Bucureşti, 2003 *Un şir infinit de ţestoase* de John Green, tr.

Camelia Ghioc, Trei, Bucureşti, 2017 *Undeva, în lumea largă* de Maurice Sendak, tr. Vlad Russo, Vlad şi Cartea cu Genius, Bucureşti, 2020 *Ursuleţul Winnie Puh* de A.A. Milne, il. Ernest H.

Shepard, tr. Luiza Vasiliu, Art, Bucureşti, 2017 *Utterly Lovely One* de Mary Murphy *Vântul prin sălcii* de Kenneth Grahame, tr. Frida Papadache, Litera, Bucureşti, 2014

Vrăjitorul din Oz de L. Frank Baum, tr. Emilia Comănici şi Cristiana Vişan, Univers, Bucureşti, 2008 *Winston Churchill: Tânărul titan* de Michael Shelden, tr. Carmen Dumitrescu, RAO, Bucureşti, 2014 *Ziua când au plecat creioanele colorate* de Drew Daywalt, il. Oliver Jeffers, tr. Florin Bican, Art, Bucureşti, 2017 *Ziua în care a nins* de Ezra Jack Keats, tr. Vlad Zografi, Art, Bucureşti, 2017

34. Acolo unde există traducere în limba română, ea este indicată ca atare pentru titlul respectiv. La cărţile care nu au fost traduse, este păstrat titlul din engleză. Lista este ordonată alfabetic după titlu.

MAI MULTE SUGESTII DE POVEŞTI PENTRU CITITUL CU VOCE TARE

Aventuri în lumea largă

Black Ships Before Troy de Rosemary Sutcliff, il. Alan Lee
Clever Ali de Nancy Farmer, il. Gail de Marcken *Cloud Tea Monkeys* de Mal Peet şi Elspeth Graham, il. Juan Wijngaard *How I learned Geography* de Uri Shulevitz

Night Sky Dragons de Mal Peet şi Elspeth Graham, il. Patrick Benson *Pippi Şoseţica* de Astrid Lindgren, tr. Andreea Caleman, Art, Bucureşti, 2020 *Rosie's Magic Horse* de Russell Hoban, il. Quentin Blake

Cărţi despre artă

Arta pe înţelesul copiilor: Cartea albă de Amanda Renshaw şi Gilda Williams Ruggi, tr. Florentina Hojbotă, Arthur, Bucureşti, 2017 *Babar 's Museum of Art* de Laurent de Brunhoff *Blue Rider* de Geraldo Valério *Imagine!* de Raúl Colón
Old Masters Rock de Maria-Christina Sayn- Wittgenstein Nottebohm *The First Drawing* de Mordicai Gerstein *Viaţa marilor artişti* de Charlie Ayers, tr. Delia Ungureanu, Art, Bucureşti, 2008

Ora de culcare

And If the Moon Could Talk de Kate Banks, il.
Georg Hallensleben *Power Down, Little Robot* de Anna Staniszewski,
il. Tim Zeltner *The Bear in the Book* de Kate Banks, il. Georg Hallensleben *The Big Red Barn* de Margaret Wise Brown, il.
Felicia Bond *The Prince Won't Go to Bed!* de Dayle Anne Dodds, il. Krysten Brooker *What Can You Do with a Shoe?* de Beatrice de Regniers, il. Maurice Sendak

Where’s My Teddy? de Jez Alborough

Cum să fii bun

Gorilla! Gorilla! de Jeanne Willis, il. Tony Ross *I Walk with Vanessa* de Kerascoet *O sută de rochii* de Eleanor Estes, il. Louis Slobodkin, tr. Lavinia Branişte, Arthur, Bucureşti, 2017 *Stella ’s Starliner* de Rosemary Wells *The Wild Girl* de Chris Wormell
Ultima staţie de pe strada Pieţei de Matt de la Pena, il. Christian Robinson, tr. Luminiţa Gavrilă, Pandora M, Bucureşti, 2017 *Wolf in the Snow* de Matthew Cordell

Cum e să fii mic

Cărţile din seria „Tilly and Friends“ de Polly Dunbar *Du Iz Tak?* de Carson Ellis *Edward’s First Night Away* de Rosemary Wells *Fetiţa şi balonul* de Komako Sakai, tr. Andreea Sion, Cartea Copiilor, Bucureşti, 2017 *Little Wolf’s First Howling* de Laura McGee Kvasnowsky şi Kate Harvey McGee *Regele Jack şi dragonul* de Peter Bently, il. Helen Oxenbury, tr. Luminiţa Gavrilă, Pandora M, Bucureşti, 2016 *Waiting* de Kevin Henkes

Maşini, camioane şi chestii care fac „vrum“

20 Big Trucks in the Middle of the Street de Mark Lee, il. Kurt Cyrus Demolition de

Sally Sutton, il. Brian Lovelock Fire Truck de Peter Sis Here Comes the Train de Charlotte Voake Machines Go to Work de William Low Machines Go to Work in the City de William Low The Caboose Who Got Loose de Bill Peet
Concept books, ilustrate cu numere, culori, concepte opuse

Alphablock de Christopher Franceschelli, il. Peskimo
Before After de Anne-Margot Ramstein & Mathias Arégui *Cockatoos* de Quentin Blake *Ducks Away!* de Mem Fox, il. Judy Horacek *Llamaphones* de Janik Coat *My Pictures After the Storm* de Eric Veillé *Opposites* de Xavier Deneux

Cum să accepţi excentricitatea

Cecil the Pet Glacier de Matthea Harvey, il.
Giselle Potter *Henry Huggins* de Beverly Cleary, il. Louis Darling
How Tom Beat Captain Najork and His Hired Sportsmen de Russell Hoban, il. Quentin Blake
Imogene ’s Antlers de David Small
Marshall Armstrong Is New to Our School de David Mackintosh *Martha Vorbăreaţa: Supa de litere* de Susan Meddaugh, tr. Ioana Androne, Media Service Zawada, Bucureşti, 2010 *Traction Man Meets*

Turbodog de Mini Grey

Fabule şi glume

Hubert's Hair-Rising Adventure de Bill Peet

Lousy Rotten Stinkin ' Grapes de Margie Palatini,

il. Barry Moser *Simple povestiri* de Rudyard Kipling, tr. Raluca Ghenţulescu, Cartex 2000, Bucureşti, 2018 *The Chinese Emperor's New Clothes* de Ying Chang Compestine, il. David Roberts *The Goat-Faced Girl* de Leah Marinsky Sharpe,

il. Jane Marinsky *The Storyteller* de Evan Turk *The Wolf, the Duck and the Mouse* de Mac Barnett, il. Jon Klassen

Basme şi poveşti populare, vechi şi noi

Brave Red, Smart Frog de Emily Jenkins, il.

Rohan Daniel Eason *Iron Hans* de Stephen Mitchell, il. Matt Tavares *Robin Hood* de David Calcutt, il. Grahame Baker-Smith

The Bearskinner de Laura Amy Schlitz, il. Max Grafe

The Girl With a Brave Heart de Rita Jahanforuz,

il. Vali Mintzi *The Jungle Grapevine* de Alex Beard *The White Elephant* de Sid Fleishman, il. Robert McGuire

Viata de familie

Blackout de John Rocco
Building Our House de Jonathan Bean
Leave Me Alone! de Vera Brosgol
Rotten Ralph de Jack Gantos, il. Nicole Rubel
The Money We'll Save de Brock Cole *Toys Go Out, Toys Come Home* şi *Toy Dance Party* de Emily Jenkins, il. Paul O. Zelinsky
Yard Sale de Eve Bunting, il. Lauren Castillo

Cum să-ţi găseşti locul

Leon the Chameleon de Melanie Watt
Library Lion de Michelle Knudsen, il. Kevin Hawkes
Make Way for Ducklings de Robert McCloskey *Noodle* de Munro Leaf, il. Ludwig Bemelmans *Piper* de Emma Chichester Clark *The Obvious Elephant* de Bruce Robinson, il. Sophie Windham *Wee Gillis* de Munro Leaf, il. Robert Lawson

Prietenie şi dragoste

Cărţile cu Chirri & Chirra de Kaya Doi, tr. din japoneză de Yuki Kaneko *Iepuraşul care voia să fugă de acasă* de Margaret Wise Brown, il. Clement Hurd, tr. Elena Morariu, Arthur, Bucureşti, 2020 *Martin Pebble* de Jean-Jacques Sempe *Paul Meets Bernadette* de Rosy Lamb *The Happy Lion*

Roars de Louise Fatio, il. Roger Duvoisin
The Reluctant Dragon de Kenneth Grahame, il.
Ernest H. Shepard *The Song of Delphine* de Kenneth Kraegel
Comori importante

The American Story de Jennifer Armstrong, il. Roger Roth
The Annotated African American Folktales de Maria Tatar şi Henry Louis Gates Jr.
Seria „Desişul de muri“ de Jill Barklem, tr. Lavinia Branişte, Cartier, Chişinău, 2018 *George cel Curios* de H.A. Rey şi Margret Rey, tr. Radu Paraschivescu, Arthur, Bucureşti, 2019
Hărţi: O călătorie prin ţările, mările şi culturile lumii de Alexandra Mizieliriska şi Daniel Mizieliriski, Humanitas, Bucureşti, 2016 *Miturile Nordului: Poveştile lui Odin, Thor şi Loki* de Kevin Crossley-Holland, il. Jeffrey Alan Love, tr. Andreea Niţă, Humanitas, Bucureşti, 2018 *The World of Robert McCloskey* de Robert McCloskey

Ingenuitate şi spirit întreprinzător

Anatole şi Anatole and the Cat de Eve Titus, il.
Paul Galdone *Good Enough to Eat* de Brock Cole *Stone Soup* de Marcia Brown
The Arabian Nights de Wafa’ Tarnowska, il.

Carole Henaff *The Donut Chef* de Bob Staake *The Duchess Bakes a Cake* de Virginia Kahl
The Dunderheads de Paul Fleischman, il. David Roberts

Poveşti mai lungi pentru tineri ascultători

A Drowned Maiden's Hair de Laura Amy Schlitz *Ash Road* de Ivan Southall *Half Magic* şi *Magic by the Lake* de Edward Eager, il. N.M. Bodecker *Miraculoasa călătorie a lui Edward Tulane* de Kate DiCamillo, il. Bagram Ibatoulline, tr. Lavinia Branişte, Arthur, Bucureşti, 2013 O *poveste grimminală* de Adam Gidwitz, tr. Florin Bican, il. Hugh d'Andrade, Arthur, Bucureşti, 2015 *The Graveyard Book* de Neal Gaiman, il. Dave McKean
The Inquisitor's Tale de Adam Gitwitz, il. Hatem Aly

Poezii şi rime

17 kings and 42 elephants de Margaret Mahy, il.
Patricia MacCarthy *A Child's Garden of Verses* de Robert Louis Stevenson, il. Tasha Tudor *Beastly Verse* de JooHee Yoon *Life Doesn't Frighten Me* de Maya Angelou, il. cu picturi de Jean-Michel Basquiat *Orange Pear Apple Bear* de Emily Gravett *Cu toţii au văzut o pisică* de

Brendan Wenzel, tr. Diana Zografi, Arthur, Bucureşti, 2017
What the Ladybug Heard de Julia Donaldson, il. Lydia Monks

Caută şi găseşte

Fish on a Walk de Eva Muggenthaler
Hoinari prin anotimpuri de Rotraut Susanne Berner, Casa, Bucureşti, 2012
Lost and Found: Adèle and Simon in China de Barbara McClintock *One is Not a Pair* de Britta Tekkentrup *Undercover* de Bastien Contraire *Where's Walrus?* de Stephen Savage *Where's Warhol?* de Catherine Ingram, il. Andrew Rae

Poveşti din lumea adevărată

Dadblamed Union Army Cow de Susan Fletcher,
il. Kimberly Bulcken Root *Josephine: The Dazzling Life of Josephine Baker* de Patricia Hruby Powell, il. Christian Robinson
Shackelton's Journey şi The Wolves of Currumpaw de William Grill Sky Boys: They Built the Empire State Building de Deborah Hopkinson, il. James E. Ransome Strong Man: The Story of Charles Atlas de Meghan McCarthy Tiny Creatures: The World of Microbes de Nicola Davies, il. Emily Sutton

Wise Guy: The Life and Philosophy of Socrates de M.D. Usher, il. William Bramhall

Sentimente puternice

Brave Martha de Margot Apple
Gorilla de Anthony Browne
Grumpy Bird de Jeremy Tankard
Jabari Jumps de Gaia Cornwall
Maybe a Bear Ate It! de Robbie H. Harris, il.
Michael Emberley *The Funeral* de Matt James *The Terrible Plop* de Ursurla Dubosarsky, il. Andrew Joyner

Jocuri isteţe de cuvinte

Bashful Bob and Doleful Dorinda de Margaret Atwood, il. Dusan Petricic
Betty's Burgled Bakery de Travis Nichols
Mirror Mirror de Marilyn Singer, il. Josée Masse *Mom and Dad are Palindromes* de Mark Shulman, il. Adam McCauley
Stegothesaurus de Bridget Heos, il. T.L. McBeth *Take Away the A* şi *Where's the Baboon?* de Michaël Escoffier, il. Kris di Giacomo *The Alphabet Thief* de Bill Richardson, il. Roxana Bikadoroff

Cărţi ilustrate fără cuvinte

Ice de Arthur Geisert
Journey, *Quest* şi *Return* de Aaron Becker

The Chicken Thief și Fox and Hen Together de Beatrice Rodriguez The Farmer and the Clown de Marla Frazee The Hero of Little Street de Gregory Rogers The Red Book și Red Again de Barbara Lehman Wave de Suzy Lee

PENTRU ASCULTĂTORI MAI

MARI Povești clasice

„Fecioara ghețurilor“ de Hans Christian Andersen, tr. Marius Minea, Triumf, București, 2004 „Focul“ de Jack London, tr. D. Mazilu (în *Opere alese,* vol. I, Editura pentru literatură universală, București, 1966) „Giuvaierul“ de Guy de Maupassant, tr. Lucia Demetrius, Orizonturi, 2019 „Green Sealing Wax“ de Colette „Inima destăinuitoare“ de Edgar Allan Poe, tr. Liviu Cotrău, în *Misterul lui Marie Roget: Schițe, nuvele, povestiri,* Polirom, Iași, 2005 „Legenda călărețului fără cap“ de Washington Irving, Național, București, 2012 „The Body Snatcher“ de Robert Louis Stevenson „The Lumber Room“ de Saki „Un studiu în roșu“ de Arthur Conan Doyle, tr. Gabriel Mălăescu, Gramar, București, 2011

Romane și nuvele clasice

Casa bântuită de Shirley Jackson, tr. Marius Michal Klimowicz, Litera, Bucureşti, 2019

Codul de onoare al Wooster-ilor de P.G. Wodehouse, tr. Carmen Toader, Polirom, Iaşi, 2004

Dr. Jekyll şi Mr. Hyde de Robert Louis Stevenson, tr. Oana Ilinca Moldoveanu, Niculescu, Bucureşti, 2019 *Emma* de Jane Austen, tr. Anca Roşu, Corint, Bucureşti, 2013 *Ferma animalelor* (roman grafic) de George Orwell, tr. Ona Frantz, Polirom, Iaşi, 2019 *Moartea lui Ivan Ilici* de Lev Tolstoi, tr. Luana Schidu, Humanitás, Bucureşti, 2010 *Marele Gatsby* de Scott Fitzgerald, tr. Radu Paraschivescu şi Mircea Ivănescu, Humanitás Fiction, Bucureşti, 2013 *True Grit* de Charles Portis

Un colind de Crăciun de Charles Dickens, tr. Ioana Novac, Arthur, Bucureşti, 2019